KHANSAHEB

AND

SHETH

HINTS

ON THE

STUDY OF GUJARATI.

PRICE RE. 1-4.

Sanctioned for use in High Schools by the Director of Public Instruction, Bombay.

HINTS
ON THE
STUDY OF GUJARATI

BY

ISHWARLAL PRANLAL KHANSAHEB, B. A.

AND

TRIBHUVAN JAMNADAS SHETH, B. A., LL. B.

" *A competent grammatical knowledge of our own language is the true foundation upon which All literature, properly so called, ought to be raised.* "—BISHOP LOWTH.

SIXTH EDITION—2000 COPIES.

SURAT.

PRINTED BY THAKORDAS MANSING AT "THE SURAT CITY PRINTING PRESS" NEAR CHOWTA BRIDGE, SURAT.

1920.

Price Re. 1-4.

Published by

KARSONDAS NARANDAS BOOKSELLER,

Nanavat—SURAT.

DEDICATED

(By Permission)

TO

Diwan Bahadur

AMBALAL SAKERLAL DESAI, M. A., LL. B.

Ex-Chief Justice—

Baroda State,

In respectful remembrance and fervent appreciation of his brilliant literary attainments, and the unflagging zeal he evinces for the promotion and cultivation of his mother-tongue, and in grateful recognition of his exemplary affability of desposition and kind courtesies to

THE AUTHORS.

PREFACE TO THE FOURTH EDITION.

This new edition is a reprint of the third. The uthors are glad to note that their book has been ecently prescribed as a text book by the Vidyadhikari of the Baroda State for use in all secondry schools in the territory of His Highness the Gaikwar.

Surat,
1st January 1913

I. P. KHANSAHEB.
T. J. SHETH.

PREFACE TO THE FIRST EDITION.

There is no denying the fact that many forces are at work at the present day, towards the development and cultivation of Indian Vernaculars. What with our significant contact with Western thought and civilization, what with the happy revival of our ancient Sanskrit Literature, and what with the stimulus imparted to the Literature of our Language by several first rate publications and ably conducted periodicals, the Gujarati Literature is slowly but steadily advancing; and to keep pace with the progress thus made by the literature of a language, its *Grammar* also ought to advance.

As early as 1867 Sir T. C. Hope, in the preface to his handy Manual of Gujarati Grammar, deplored the want of " a comprehensive grammatical treatise embracing the history, idioms, dialects, and the entire structure of the language, " and expressed a desire that " the want may some day be supplied by a Native Gujarat ". A very long time has since elapsed, and grieves the authors to note that no attempt of the kind has yet been made.

The authors of the following pages would be sorry to stand suspected of having any proud pretensions to push forward this little work as a fulfilment of the above-mentioned desire. Far from this, their aim rather to furnish a handy volume comprising within itself all the information necessary for a decent acquaintance with the language. The details of various matters connected with the subject, which at present appear to be scatterd over a number of books, are here brought together within a moderate compass, to supply what they believe to be an efficient course of study for High School students and Europeans desirous of gaining an insight into the language.

It will thus appear that these pages are meant to supplement and not to supersede the several works extant on the subject. The reader, therefore will be looking in a wrong direction for originality if he were to expect it in the following chapters. Originality, in the strict sense of the term, is not the province of a Grammarian. "No grammarian," as one writer remarks, "can of his own authority alter any mode of expression, or assign to a word a signification different from that which has been allotted to it by established usage. He properly the compiler and systematizer of laws already existing. and not the promulgator of new laws of his own framing. He uses means to facilitate the study of the language to strangers, renders natives more perfect in the knowledge of it, and, at least, gives greater stability, if not a permanency, to custom."

Some of the features peculiar to this compilation are as under :—

(*a*) In chapter I, a very brief outline of the origin and history of the language has been given.

(*b*) In the general treatment of the subject of grammar, the latest method, found in recent publications on English Grammar, has been adopted, particularly in discussing separately the three divisions of Etymology, *viz.*, Classification, Inflection, and Derivation.

(*c*) In the chapter on Idioms, following the system of Messrs. Rowe and Webb, the authors have tried to show the various idiomatic and figurative uses of certain words and phrases as specimens.

(*d*) The subject of Analysis is more fully explained than has yet been done in Gujarati.

(*e*) On the one hand, the controversial points of grammar, such as the dative suffix ને, or the vexed question of Gujarati Orthoepy, have been left untouched; while on the other, an opinion has been ventured here and there, as for instance on the Prayogas, the final acceptance or rejection of which rests with the public.

(*f*) As is now usual in such books, a variety of type has been used, the larger, for the more general and principal rules, the smaller, for anomalous points and minute distictions, necessary to elucidate the leading rules.

* * * * * *

Surat, 20-9-1900. } I. P. KHANSAHEB. T. J. SHETH.

CONTENTS.

HINTS
ON
THE STUDY OF GUJARATI.

CHAPTER I.
HISTORICAL SKETCH.

"ગુજરાતી,—આર્યકુલની,—સંસ્કૃતની દીકરી—ઘણી ઉત્કૃષ્ટ ભાષાઓની સગી! તેને કોણ કદી અધમ કહે?"—*The Rev. J. Taylor.*

1. No theory has yet been established as to the origin of language. Some say that it is of *divine origin,* while others regard it as a *production of slow growth* just like many other social institutions. The latter view, which is the one put forth by the Historical School, seems more reasonable, and will probably maintain its ground.

2. Whatever be the origin of language, this at least seems highly probable that man must have used *one language* by common consent at the early commencement of his social form of life, and this one language of primitive ages must have been the *parent tongue,* from which the various languages of the world now extant must have been derived.*

---

* A comparison of a few words in different languages will clearly establish the fact. For example,

Sansk.	*Pers.*	*Greek*	*Latin*	*Eng.*	*Guj.*
पितृ	pader	pater	pater	father	પિતા or બાપ
मातृ	mader	meter	mater	mother	માતા or મા.
भ्रातृ	brathar	phratria	frater	brother	ભાઈ
नामन्	nama	onoma	nomen	name	નામ
द्वि	do	duo	duo	two	બે
सप्तन्	haft	hepta	septem	seven	સાત
उपरि	bar	huper	super	above	ઉપર

3. It has also been concluded on comparison of several important languages that there must have been *three principal groups* of languages, derived from the parent tongue. These are (1) The **Turanian,** (2) The **Semitic,** and (3) The **Aryan.** The first includes Chinese, Dravidian, &c The second comprises Hebrew, Arabic, &c. While the third—known either as the **Indo-European** or the **Aryan Family of Languages**—includes most of the tongues of India and Europe.

4. The Aryans (*i. e.* the noble) are the first known civilized people in history. They lived some 5,000 or 6,000 years back in Central Asia, near the sources of the Jaxartes and the Oxus,* and spoke the Sanskrit Language. Thence they came down to India, and settled on the banks of the Indus. Their tribes multiplying, they proceeded in various directions, conquering the aborigines, driving them further away in many cases, and at times settling among them. The aboriginal tribes dropped their rude tongue to some extent, and took up a large number of words in a corrupt form from the language spoken by the conquering Aryans. The latter also, in order to keep up their social intercourse with the conquered races, spoke their pure language with corruptions, and thus grew up in various parts of the country, the languages known as પ્રાકૃત–**Prakrit** (*i. e.* derived from પ્રકૃતિ, the original language—*Sanskrit*).

5. Vararuchi, the oldest *Prakrit* Grammarian, has, in his grammar, given prominence to four languages, *viz.,* (1) the Maharashtri, (2) the Sauraseni, (3) the Magadhi, and (4) the Paishachi.† These Prakrit languages also, in

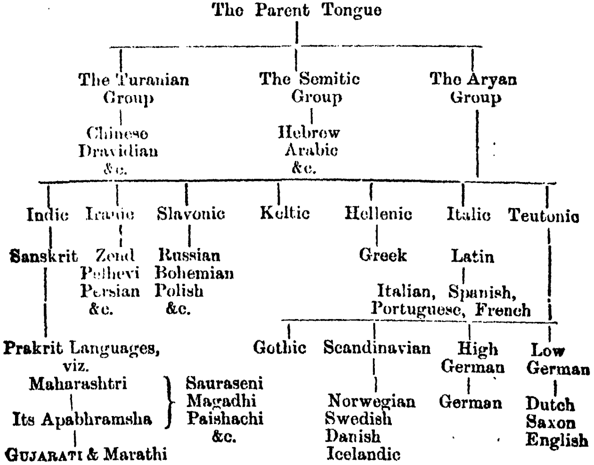
---

* *Hints on the Study of English* by Messrs. Rowe and Webb, P. 2.

† નર્મકોષ—ગુજરાતી ભાષા, પાનું ખ.

their turn, underwent a number of changes and modifications according to time and circumstances during the course of several centuries following, and about 800 years back came to be known as the *Apabhramsha*—અપભ્રંશ, or the corrupt languages. The present vernaculars of India are formed from the combination of the Prakrit and the Apabhramsha. **Thus Gujarati is derived from Sanskrit, through the Prakrit Maharashtri, and its Apabhramsha.***

6. The following is the **Tabular Analysis** of modern languages with their proper sources:—

* Mr. Beames derives Gujarati from Sauraseni, and Mr. H. H. Dhruva, in his paper on "The Neo-Vernaculars of Western India" read befor the VIII International Congress of Orientalists, held at Stockholm and Christiania in 1889, remarks that "Gujarati belongs rather to the Sauraseni than to the Gaudian or the Maharashtri one, because the earliest settlers had more to do with the Saurasena and neighbouring districts than with the Eastern or South-Eastern."

7. If we look to the language of the **11th** or **12th** century of the *Samvat Era,* we can hardly understand the language, so different it is from the one in present use. An illustration will not be out of place.

ચન્દન સરિખા સીયલા, જઇસી નમણી કેલી;
પરદુખે જે દુખિઆ, સહિ તે સજ્જન મેલી.
પડિવજ્જઈ દદ્દુર ભલા, પડિવજ્જં પાલંતિ;
મેઘ મરતઇ તે મરઈ, જીવંતઇ જીવંતિ.
કોઠ કુસુંભો કૃપણધન, એ તીણિ એક સ્વભાવ;
તો રસ મૂકઈ અપ્પણો, જો ગલ દીજઈ પાવ.
અઠ્ઠોતર સુબુદ્ધડી, રાવણ તણઈ કપાલિ;
એકૂ બુદ્ધિ ન સાંપડી, લંકા ભંજણ કાલિ.—**નર્મકોષ.***

8. This language assumed a different form after the Mahommadan conquest, and underwent a great many changes in the course of three or four centuries following. For instance, in a book of the 16th century, we read the following:—

ઢમઢમ વાજઇ ઢોલ અસંખ્ય, બોલઇં મંગળ વાજઇં સંખ;
રેણુ સરણાઈ વાજઈ તૂર, મિલિયા સુભટ ગહગહિયા સૂર.
ઘોડા સરસા ઘોડા ભિડઈ, પાયક પાયક સરિસો ભિડઈ;
રથ સેંતિ રથ જુડઇ અપાર, હથિયારે લાગિં હથિયાર.
ખાંડા ઝલકઇં વિજલી જસા, સુહડાતણા મન તવ ઉઘસા;
તેજી તુરી ન સાહ્યા રહઇં, પરદળ દેખી તે ગહગહઇં.
રૂધિર પૂરિં રથ તાણ્યા જાઇ, સિર તુટઇ ધડ ધસમસ ધાઈં;
દોઈ પહર હુયો સંગ્રામ, પાપબુદ્ધિ રાય હાર્યો તામ—**નર્મકોષ.†**

*** શાસ્ત્રી વ્રજલાલ કૃત ' ગુજરાતી ભાષાના નિબંધ'માંથી**

† ગજસિંહ રાજાનો રાસ—(પ્રત ૧૫૫૬ની.)

It is also worth noticing that Narsinh Mehta, the father of Gujarati poetry, also lived during this period—being generally supposed to have flourished in the beginning of the 16th century; still his language is quite different, being more delicate and refined; and it is impossible to find his poems in the old language.

9. Then came the period of renaissance, and the language was admirably wielded during the 17th and 18th centuries by poets of renown like Bhalan, Nakar, Udaya Ratna, Ratno, Vallabh, Akho, Samal and Premanand. By the writings of the last named master of Gujarati poetry—the Shakespeare of Gujarat—the language acquired a status of its own in points of charm and delicacy, which it preserves up to the present date.

Further on in the 19th century, it extended its range in the treatment of the Vedanta by Pritam and Dhiro, of episodes by Kalidas, and of *Shringar* and *Bhakti* by Dayaram.

THE ELEMENTS OF THE GUJARATI LANGUAGE.*

10. Considering the vocabulary of the Gujarati Language, it has been roughly estimated that out of every 100 words of the language, there are 23 pure Sanskrit words, 66 Apabhramsha, and 11 derived from foreign languages.† Thus nearly *nine-tenths* of words are Sanskrit in *origin*, being either pure or corrupt in their *form*.

As to the words of foreign languages, they are principally from *three* sources, *viz. Persian*, *Arabic*, and *English*.

---

* The Gujarati-speaking population has been estimated by Mr. Beames at about 6 millions: while the Rev. G. P. Taylor from his more recent information, puts it down at about 10 or 11 millions.

The extent of the Gujarati-speaking district is given by Mr. H. H. Dhruva in his paper before alluded to, in the following words:—

"It shakes hands on the south with Marathi, on the east and the north with Hindi, and on the west and the north-west with Sindhi and Panjaubi."

† નર્મકોષ, પાનું ૭.

11. Words from Persian and Arabic were, as a matter of fact, introduced into Gujarati during the period of the Mahommadan and Mughal rules over Gujarat. In this connection we are told* that the Hindu religious preceptors had taken the utmost possible care to avoid these innovations, and social punishments were inflicted on those who spoke the mixed language. But the influence of contact with the rulers could not be avoided, and notwithstanding such strict measures, numerous words are now extant in Gujarati, which are either Persian or Arabic in their origin. The following is a short list of such words:—

PERSIAN.

અજમાયશ	આસમાન	દુરબીન	દોસ્તદાર	આબાદ
અફસોસ	સ્વાર	દુરસ્ત	નજીક	આમદાની
અવાજ	દિવાન	દુશ્મન	આબકારી	આરામ
અરતર	દિવાલ	દહેશત	આબરૂ	નમુનો
નરતર	નિમકહલાલ	પસંદ	બખતર	નાખુશ
નિમકહરામ	પાદશાહ	બગીચો	નાદાર	નિશાન
પેદાશ	બજાર	નાજુક	નોકર	કારીગર
ખરીદ	નાપાક	નશીબ	કુમક	ખાનગી
નાબુદ	કમાન	કુસ્તી	ખાનદાન	નાલાયક
કાગળ	ખજાનો	ખુબસુરત	નાસ્તો	કાગદી
ખબૂતર	ખૂબી	ઈજારો	કારકીર્દી	પોશાક
ખુમચો	ઇરાદો	કારકુન	ફરિયાદ	બંદર
ઉમેદ	કારખાનું	ફાનસ	બંદિખાનું	ઉસ્તાદ
કારભાર	બક્ષીસ	બંદોબસ્ત	બરખાસ્ત	ખુશબો
બાજી	બુજરગ	બરતરફ	ખુશામત	બાજુ
બુનિયાત	બરફ	ખુશી	બાબત	બેશક
બરફી	ખુન	બારીક	યાદ	બરાબર
ખોરાક	બિમારી	થાળ	બહાદુરી	ગરદન

* શાસ્ત્રી વ્રજલાલકૃત 'ગુજરાતી ભાષાનો ઇતિહાસ.'

મિજબાની	રંગરેજ	બાગ	ગુજરાન	મેવો
રવેશ	મજુર	ગુમાસ્તો	મેહેરબાની	રસ્તો
મફત	ગુલાબ	જમીન	રાજીનામું	મહિનો
ચહેરો	જલદી	જમો	માંદગી	જખમ
જાગીર	જીંદગી	મુખત્યાર	જંગ	જાદુ
તકિયો	મેજ	જમાદાર	જામદાની	તવંગર
રૂમાલ	ચક્કર	શરબત	દરદી	રૂબરૂ
ચાદર	શરમ	દરબાર	રેશમ	ચાબુક
શાબાશ	દરમ્યાન	રોજગાર	તૈયાર	શાલ
દરવાન	રોશની	દગો	શિકાર	દરિયો
લંગર	દફતર	સેતરંજ	દીલગીરી	લશ્કર
શમસેર	શેતરંજી	દસ્તાવેજ	શેહેર	સરકાર
સાદું	સીનો	સોદાગર	હોશિયાર	સંગીન
સરદાર	સારૂં	સુકન	હજાર	સજા
સરનામું	સામાન	સુરમો	હમેશ	સિતાર
સરપાવ	સિપાઈ	સુસ્ત	હવાઇ	સફેદ
સરહદ	સિફારસ	સોગન	હુન્નર	

ARABIC.

અક્કલ	ઈનસાફ	કિસમત	તદબીર	કુરજો
મારફત	અકસીર	ઇતબાર	કુદરત	તફાવત
ફુરસદ	માશુક	અખત્યાર	ઇમારત	કેદ
તબિયત	ફોજ	મિજલસ	અખબાર	ઉમદા
કેફ	તમામ	બાતલ	મિલકત	અત્તર
એબ	કૌવત	તરજુમો	બીલકુલ	મુકરર
અદાલત	ઓરત	ખબર	તરેહ	બેલાશક
મુકાબલો	અદાવત	ઓલાદ	ખલેલ	તવારિખ
બોખાર	મુકામ	અનામત	કજીઓ	ખાસીયત
તસવીર	મકાન	મુદ્દત	અતલશ	કતલ
ખિતાબ	તાબુત	મગદૂર	મુદ્દો	અમલ
કદમ	ખેરાત	તાબેદાર	મજકુર	મુનસફ
અફવા	કદર	ગજબ	તારીખ	મજબુત
મુનીમ	અમીર	કબજો	ગફલત	દલીલ
મંજુર	મુબારક	અલાહેદું	કબર	ગરજ

દવા	મદદ	મુરબ્બી	અવેજ	કબૂલ
ગરીબ	દોલત	મનસૂબો	મુલતવી	અશરાફ
કરજ	ગુલામ	નકલ	મિનારો	મુલાકાત
અસલ	કરામત	જકાત	નકશો	મરજી
મુશ્કેલ	અસીલ	કરાર	જરૂર	નગદ
મરામત	મુસાફર	આકીન	કવાયત	જવાહીર
નામોશી	મશરૂ	મેહેનત	આખર	કસમ
જમીન	નુકસાન	મશાલ	મેહેલ	આદત
કસરત	જાહેર	નૂર	મશ્કરી	મેહેસુલ
આફત	કસુર	જુલમ	ફકીર	મસીદ
મોકુફ	આશક	કાનુન	તકદીર	ફજેતી
મસલત	મોજુદ	ઇજા	કાફલો	તકરાર
ફતેહ	મસાલો	મોત	ઇતબાર	કાબેલ
તકસીર	ફાજલ	માફી	રિવાજ	ઇતરાજી
કાયદો	તજવીજ	ફિકર	મામલત	રૈયત
લવાજમ	વજીર	વારસ	સલાહ	હકીમ
હરીફાઇ	હુકમ	લવાદ	વતન	શરત
સવાલ	હકુમત	હવા	હુકો	લેહેજત
વસિલો	શરૂઆત	સોબત	હજામ	હેવાલ
હેવાન	વકીલ	વસુલ	સખાવત	સોમલ
હજુર	હિકમત	આજીજી	વખત	વાજબી
સફર	હક	હરકત	કિંમત	ઇલ્કાબ
વજન	વાયદો	સબબ	હકીકત	હરાજી
હિસાબ	એકરાર			

12. After the establishment of the English rule, several words are taken up in the language, either in their pure form or by slight corruptions. Here are a few instances of both the kinds:—

Pure.

અપીલ	પેન	બારીસ્ટર	મીલ	બેન્ક
રેલવે	આફીસ	કાપી	બેલીફ	સેક્રેટરી
પેન્સીલ	સ્ટેશન	ઇંચ	કોચ	મિનિટ
કંપની	પોલીસ	એન્જીન	ફુટ	ટેબલ

સેકન્ડ	કલેકટર	માસ્તર	ગાર્ડ	સ્લેટ
નંબર	કોટ	ગવરનર	ફી	બૂટ

Corrupted.

ઇજનેર	કીટલી	બાટલી	કબાટ	રાજેસ
કપતાન	ઇસ્પિતાલ	કોબીજ	રસીદ	પાટલુન
લાનકલાક	કાફી	કલાક	ગેણી	વાસ્કુટ
ફેલાદીન	રપોટ	ટીકિટ	કામેટી	તીજોરી
સટ	ગીલીટ	ફારમ	ફાસીન	કારતુસ
બટાટા	બુટામ	પોટીશ	મનવાર	ફુલીસ્કેપ

13. Besides these, there are words, though few in number, from the languages of many other nations, being introduced into Gujarati during the period of their short stay in India, or on account of commercial intercourse. For example,

Portuguese:—અરમાર, તુરંગ, બંબો, પાદરી.
Dutch:—પાઉં, પીપ, બ્રાંડી.
French:—પલટણ, ફીરંગી.
Chinese:—નાનકીન.
Turkish:—એલચી (an ambassador).

N. B.—On account of similar relations, words from other vernaculars of India are also found in Gujarati. As—

Hindustani:—અખાડો, અચાનક, અડબંગ, અનાડી, અંધાધુંધી, અલગ, આટો, કચેરી, કંચની, કટારી, કટોરો, કવિત, ખોજ, જોરૂ, ચાવલ, દગો, દામ, બરછી, બિછાનું, બિરતરો, રસી (a rope), લક્કડ, લાગણી, હુલ્લડ.

Marathi:—ચિટનિસ, દગડ, મોજણી, પાંણીપત્રક, સ્હોળું, ધરો, ચંચુ, કણક, લાપશી, લબાડી, ભાત, ભાજી, ચટણી, પેઢી.

14. There are a few words in the language, which are called દેશ્ય-*Deshya*,* and are supposed to be of *indigenous* growth, being derived from the language spoken

*Some use the term દેશજ, but the original and proper one seems to be દેશ્ય.

by the conquered aborigines. These are the words beginning generally with a *lingual letter,** and several *reduplicated* and *onomatopoetic* words. For example,

રોડું, ઝાંખરૂં, પોચકું, ટાંડું, ટીંબા, ઠીકરૂં, ડાખળું, ઢેફું, ટગુમગું, ધાલમેલ, ઢચુપચુ, રડારોળ, ઢમઢમ, ખદડુક ખદડુક, ભચોભચ.

15. With the introduction of later sciences from the western world, and the progress of civilization in this part of the country, the language has made a novel progress, and a variety of words has been introduced, chiefly from Sanskrit, to express various objects and ideas. E.g.,

સૂક્ષ્મદર્શકયંત્ર	(Microscope)	ભૂસ્તરવિદ્યા	(Geology)
ઉષ્ણતામાપકયંત્ર	(Thermometer)	પ્રાણીવિદ્યા	(Zoology)
રસાયનશાસ્ત્ર	(Chemistry)	અર્થશાસ્ત્ર	(Economy)
કપોલશાસ્ત્ર	(Phrenology)	કૃષિશાસ્ત્ર	(Agriculture)
ગુરૂત્વાકર્ષણ	(Force of gravity)	કરપલ્લવી	(Dactylology)
ગુરૂત્વમધ્યબિંદુ	(Centre of gravity)	હસ્તલિખિતગ્રંથ	(Manuscript)

16. Thus the Gujarati Language owes its present strength to various sources, for a thorough knowledge of which, some acquaintance with the derivatives, prefixes, and suffixes is quite necessary; their treatment is taken up later on, for which the reader is referred to Chapter VI.

---

*નર્મકોષ, ગુજરાતી ભાષા, પાનું ચ.

CHAPTER II.

INTRODUCTION.

17. Man is endowed with the faculty of speech by which he is able to communicate his thoughts to others. The *medium* employed to do this is called ભાષા–*Language*.

18. ભાષા is either *spoken* or *written* according as these thoughts and ideas are expressed *orally* by means of articulate sounds, or in *writing* by means of letters or characters.

19. *Letters* or *characters*—અક્ષર—are *symbols used in writing* to represent the various articulate sounds produced by our different *organs of speech*—સ્થાન.

20. These સ્થાન are *five*, *viz.*, કંઠ (*throat*), તાલુ (*palate*), મૂર્દ્ધા (*cerebrum*), દંત (*teeth*), and ઓષ્ઠ (*lips*).

Letters–અક્ષર–are also denominated વર્ણ (from Sansk. वर्ण् to colour or paint), *because they give colour or shape to sound.*

In any language, it is quite necessary that there ought to be a recognised system of rules and principles, by which the language may be moulded and systematically used, and we may be able to communicate our thoughts to others, and understand theirs very accurately. Thus,

21. That *recognized system* of rules and principles, which teaches us how to speak or write a language with correctness, forms the **Science of Grammar**–વ્યાકરણશાસ્ત્ર.

22. *Grammar* is of *three* kinds–સાધારણ (*Universal*), સાન્વય (*Comparative*), and અસાધારણ (*Particular*).

The *first* treats all those points, and gives all those principles, which are *common and applicable to all languages in general.*

The *second* reviews the *similitudes and dissimilitudes* that are found to exist in *different languages*, originating from one common stock.

The *third* gives the rules and principles generally observed in *one particular language*.

Thus, *the Grammar of the Gujarati Language* is **A Particular Grammar.**

23. *Language* is made up of *sentences* (વાક્ય), sentences of *words* (શબ્દ), and words of *letters* (અક્ષર).

Grammar, being concerned with the treatment of these *three elements* in particular, is therefore divided into

(1) *Orthography*—અક્ષર વિન્યાસ;
(2) *Etymology*—શબ્દ વિન્યાસ; and
(3) *Syntax*—વાક્યં વિન્યાસ.

Some grammarians add a *fourth* division of *prosody*-પદ્યબંધ or પિંગળ; and some others further put in a *fifth* division of *Punctuation*—વિરામ ચિન્હ.

24. *Orthography* treats of the *number, form* and *sound* of letters, and their *classification.*

Etymology treats of the *classification, inflection*, and *derivation of words.*

Syntax deals with the proper *arrangement* of words in a sentence.

Prosody treats of the *accent* and *quantity* of syllables, and the *laws* of versification.

Punctuation explains the method of inserting *various marks* in a written composition in accordance with the sense.

CHAPTER III.

ORTHOGRAPHY—અક્ષર વિન્યાસ.

25. *Orthography* treats of the *number*, *form* and *sound* of letters, and their *classification*.

26. *Letters* are either *elementary* (મૂળાક્ષર) or *conjunct* (જોડાક્ષર).

27. All the letters used in a language, arranged in their customary order, make up the *Alphabet*—મૂળાક્ષર—of that language.

28. The Gujarati alphabet contains *forty-five* letters unlike its original–the Sanskrit alphabet–which contains *forty-six*.

29. The Gujarati alphabet is written in *two* very different characters—લિપિ–*viz.* બાળબોધ (*teachable to children*) or દેવનાગરી (*belonging to the city of gods*), and ગુજરાતી or દેશી (*country-formed*).

30. The letters of the alphabet are classified into સ્વર—*vowels*, and વ્યંજન—*consonants*.

A *vowel* is a letter which can be pronounced by itself fully and perfectly without the aid of any other letters, and without changing the position of the organ of speech. They are *eleven* in Gujarati.

A *consonant* is a letter which cannot be distinctly and properly pronounced without the aid of a vowel.

Hence, the *vowels* are termed by some ancient grammarians સ્વાક્ષર, in order to distinguish them from *consonants*, which are by them called શરીરાક્ષર.

There are *thirty-four* consonants in Gujarati.

31. The letters of the Gujarati alphabet are written thus:—

સ્વર—VOWELS.*

Balbodha—अ, आ, इ, ई, उ, ऊ, ऋ, ए, ऐ, ओ, औ.
Gujarati—અ, આ, ઇ, ઈ, ઉ, ઊ, ઋ, એ, ઐ, ઓ, ઔ.

વ્યંજન—CONSONANTS*

Balbodha—क, ख, ग, घ, ङ, च, छ, ज, झ, ञ, ट, ठ, ड, ढ, ण, त, थ, द, ध, न, प, फ, ब, भ, म, य, र, ल, व, श, ष, स ह, ळ.

Gujarati—ક, ખ, ગ, ઘ, ઙ, ચ, છ, જ, ઝ, ઞ, ટ, ઠ, ડ, ઢ, ણ, ત, થ, દ, ધ, ન, પ, ફ, બ, ભ, મ, ય, ર, લ, વ, શ, ષ, સ, હ, ળ.

In the Sanskrit alphabet there are *thirteen* vowels in all, of which ऋ, लृ are omitted in Gujarati as being never used. अं and अः are not distinct vowels, but mere combinations of अ with અનુસ્વાર and વિસર્ગ respectively.

In the same alphabet the number of consonants is *thirty-three*. ળ is met with only in the Vedas, and is not at all to be found in later Sanskrit. But it is used in Gujarati. क्ष and ज्ञ are conjunct letters, being compounded of क and ष, and ज and ञ respectively.

Of the consonants ङ and ञ are very rarely used in Gujarati, while ણ and ળ never stand as initials.

---

*Almost all the grammars, that we referred to, speak of vowels as being *sixteen* (putting in ॠ, लृ, ॡ, अं and अः along with the above list), and of consonants as being *thirty-six* (adding क्ष and ज्ञ to the above list), and thus, in fact, verifying the well-known line of Akho,

આવનનો સઘળો વિસ્તાર (૧૬ સ્વર + ૩૬ વ્યંજન).

We also, bowing to convention, had spoken in the same strain in the first edition; but since the second edition we have thought it desirable to waive the convention, and put the subject properly and accurately.

32. The letters of the alphabet are classified according to their *organs of speech* as follows:—

Gutturals (કંઠસ્થાની)—અ, આ, ક, ખ, ગ, ઘ, ઙ, હ,: (વિસર્ગ).
Palatals (તાલુ થાની)—ઇ, ઈ, ચ, છ, જ, ઝ, ઞ, ય, શ.
Linguals (મૂર્દ્ધસ્થાની)—ઋ, ટ, ઠ, ડ, ઢ, ણ, ર, ષ, ળ.
Dentals (દંતસ્થાની)—ત, થ, દ, ધ, ન, લ, સ.
Labials (ઓષ્ઠસ્થાની)—ઉ, ઊ, પ, ફ, બ, ભ, મ.
Gutturo-palatals (કંઠતાલવ્ય)—એ, ઐ.
Gutturo-labials (કંઠોષ્ઠ્ય)—ઓ, ઔ.
Dento-labial (દંતોષ્ઠ્ય)—વ.

33. They are further classified into several divisions in many other ways:—

Vowels are, *firstly*, *short* (હ્રસ્વ or લઘુ) or *long* (દીર્ઘ or ગુરૂ), according to the time required in pronouncing them. **A** short vowel has *one* માત્રા assigned to it, while a long one has *two*. અ, ઇ, ઉ, and ઋ are *short* vowels, while આ, ઈ, ઊ, એ, ઐ, ઓ, ઔ are *long*.

When a vowel is *prolonged* as in *crying*, *singing*, *hallooing*, etc. it is called પ્લુત, and has *three* માત્રા assigned to it.

They are *secondly*, either *primary* (મૂલસ્વર) or *derived* (સંધિસ્વર). અ, ઇ, ઉ, and ઋ are the only *primary* vowels. All the rest are *derived* from these. એ, ઐ, ઓ, and ઔ are called *diphthongs*.

They are, *thirdly*, either *similar* or *homogeneous* (સમાન or સવર્ણ or સજાતીય) or *dissimilar* or *heterogeneous* (અસમાન or અસવર્ણ or વિજાતીય). Those that are produced by the *same* organ of speech are *homogeneous*, while those produced by *different* organs of speech are *heterogeneous*. અ and આ are *similar*; while અ and ઈ are *dissimilar*.

Fourthly, they are ઉદાત્ત* (*acute*), અનુદાત્ત *(grave)* or સ્વરિત (*circumflex*), according to the nature of the *accent* laid on them. The high or sharp tone is called ઉદાત્ત, the grave (not elevated or raised) tone is called અનુદાત્ત, while the mixed tone lying between high and low is called સ્વરિત. (This is a *vedic* use).

34. Consonants also, like vowels, are variously classified.

Firstly, they are either *mutes* (સ્પર્શ), *semi-vowels* (અર્ધસ્વર), or *sibilants* (ઉષ્મ).

The *first* 25 consonants from ક to મ are called સ્પર્શાક્ષર—*mutes* (lit. that cannot be sounded at all without the aid of a vowel). These *mutes* are further divided into *five* classes of *five* each in order, and each class is named after its *first* letter : thus the classes are કવર્ગ, ચવર્ગ, ટવર્ગ, તવર્ગ, and પવર્ગ.

The *semi-vowels* are ય, ર, લ, વ and ળ. They are also called *semi-consonants* (અર્ધવ્યંજન) or *medials* (અંતઃસ્થ).

The *sibilants* are the remaining four letters—શ, ષ, સ and હ. They are so called for their producing a *hissing sound* when pronounced.

Secondly, they are divided into *soft* (મૃદુ), or *sonant* (ઘોષ), or *flat* (સંવાર), and *hard* (કઠોર), or *surd* (અઘોષ), or *sharp* (વિવાર) The *first* class is so called because it requires a little pressure on the chest in pronouncing, while the *second* does not. The *first* class includes the last *three letters* of each of the *five* classes of the *mutes*, the *semi-vowels* and હ. The *second* class includes the *remaining* letters of each of the *five* classes, and the remaining *sibilants*.

*Cf. उच्चैरुदात्तः, नीचैरनुदात्तः, समाहारः स्वरितः ।

N. B.—*All the vowels* belong to the *first* class.

Thirdly, they are either *aspirates* (મહાપ્રાણી) or *unaspirates* (અલ્પપ્રાણી).

The *aspirates* are those that require a *longer* breath to pronounce them. They are the *second* and the *fourth* letters of each of the *five* classes, and the *sibilants*.

The *unaspirates* are those that require a *shorter* breath. They are the *first*, the *third* and the *fifth* letters of each of the *five* classes, and the *semi-vowels*

N. B.—The *fifth* letters ઙ, ઞ, ણ, ન and મ are also called *nasals* (અનુનાસિક), because they are produced by the *mouth* and the *nose simultaneously.*

Fourthly, like vowels, they are also *homogeneous* (as ચ, જ) or *heterogeneous* (as ગ, ભ).

35. The accompanying table (on the other side) gives all the above mentioned details of divisions and classifications very concisely.

SYLLABLES.

VOWEL-SIGNS. (સ્વરચિહ્ન).

36. When no vowel combines with a consonant it is usual to place a slanting stroke (्) called હલચિહ્ન underneath that consonant. But as it cannot be pronounced without a vowel, generally the vowel અ is combined with it and then this અ is called અનુષંગી—*adherent* or *inherent.*

Thus in Gujarati every vowel, with or without a consonant, forms a *syllable* by itself; for example, ટોપી is a word of *two* syllables, and સુરત is a word of *three* syllables.

This being the case, *no rules and restrictions* are to be observed in Gujarati in breaking up a word into syllables. In fact, laws of syllabification, so rigid in English, are here altogether foreign. દયારામ for instance, might be written either દયારા-મ or દયા-રામ or દ-યારામ.

CLASSIFICATION OF LETTERS.

Organs of Speech (સ્થાન)	Consonants (વ્યંજન)								Vowels (સ્વર)		
	Mutes (સ્પર્શી)					Non-mutes (અસ્પર્શી)					
	Hard (અઘોષ)		Soft (ઘોષ)			Hard (અઘોષ)	Soft (ઘોષ)		Soft (ઘોષ)		
	Unaspirate (અલ્પપ્રાણી)	Aspirate (મહાપ્રાણી)	Unaspirate (અલ્પપ્રાણી)	Aspirate (મહાપ્રાણી)	Nasals (Unaspirate) (અનુનાસિક)	A-pirate (મહાપ્રાણી) — Sibilants (ઉષ્માક્ષર)		Unaspirate (અલ્પપ્રાણી) Medials (અંતસ્થ)	Short (લઘુ)	Long (ગુરૂ)	Diphthongs (સંધિસ્વર)
Gutturals (કંઠસ્થાની)	ક	ખ	ગ	ઘ	ઙ		હ		અ	આ	એ, ઐ
Palatals (તાલુસ્થાની)	ચ	છ	જ	ઝ	ઞ	શ		ય	ઇ	ઈ	એ, ઐ
Linguals (મૂર્દ્ધસ્થાની)	ટ	ઠ	ડ	ઢ	ણ	ષ		ર, ળ	ઋ		
Dentals (દંતસ્થાની)	ત	થ	દ	ધ	ન	સ		લ			
Labials (ઓષ્ઠસ્થાની)	પ	ફ	બ	ભ	મ			વ	ઉ	ઊ	ઓ, ઔ (Gutturo-labials.)

It must also be noted that, unlike in Sanskrit, in Gujarati the final consonant, *if not conjunct*, has its *inherent vowel silent*: we pronounce કલમ for instance, not *kalama*, but *kalam*.

37. When vowels are combined with consonants, they are never written *in full*, but they assume *peculiar forms*, which are shown below:—

Vowels	Forms	Names of these signs	Illustrations
અ	None	Simply the હલ્ચિહ્ન is removed	પ્+અ=પ
આ	ા	કાનો (perpendicular stroke)	પ્+આ=પા
ઇ	િ	હ્રસ્વ અજણુ or પાછ કુંડાળી	પ્+ઇ=પિ
ઈ	ી	દીર્ઘ અજણુ	પ્+ઈ=પી
ઉ	ુ	હ્રસ્વ વરડુ	પ્+ઉ=પુ
ઊ	ૂ	દીર્ઘ વરડુ	પ્+ઊ=પૂ
ઋ	ૃ	ઋકાર	પ્+ઋ=પૃ
એ	ે	એક માત્રા	પ્+એ=પે
ઐ	ૈ	બે માત્રા	પ્+ઐ=પૈ
ઓ	ો	કાનો માત્રા	પ્+ઓ=પો
ઔ	ૌ	કાનો બે માત્રા	પ્+ઔ=પૌ

38. The consonants with the vowel-signs added on to them form what is called **બારાક્ષરી** (*twelve-lettered row*) or **બારાખડી**. With **અનુસ્વાર** and **વિસર્ગ**, and no **ઋ**, the old style counted *twelve* vowels, and hence the name. The new style contains only *eleven* vowels, so it ought now to be called **અગિયારાક્ષરી.**

Old style:—**મ, મા, મિ, મી, મુ, મૂ, મે, મ, મો, મૌ, મં, મઃ**

New style:—**મ, મા, મિ, મી, મુ, મૂ, મૃ, મે, મૈ, મો, મૌ.**

The combinations of જ with ઈ, ઉ, ઊ and ઋ, and of ર with ઊ are *peculiar*. They are respectively જી, જુ, જૂ, જૃ, and રૂ, and not જી, જુ, જૂ, and રૂ.

In the case of રૂ, even when ઉ is to be added on, very rarely it is written, રુ. *Generally* it is રૂ.

CONSONANT-SIGNS. (વ્યંજન ચિન્હ).

39. When the *inherent* અ of a syllable is dropped, the હલ્ચિન્હ (्) is written below the letter, as, **ભગવદ્ગીતા, ઉદ્ગાથા, ઉત્પાત.**

This હલ્ચિન્હ (्) is also called વ્યંજનચિન્હ or વિરામચિન્હ.

40. The five *nasals* are *generally* not written in full, but *a dot* is placed over the preceding letter to express them: as, **તંત્રી, અનંગ, ઉત્કંઠા.** This dot is called **અનુસ્વાર** (from Sansk. अनु after and स्वर sound).

This અનુસ્વાર, as a representative of a nasal, belongs to the **સ્થાન** of that nasal, which is influenced by the consonant following: e. g.,

અંગ	is	અઙ્ગ	and	અંક	is	અઙ્ક—Guttural.
પંચ	is	પઞ્ચ	and	અંજ	is	અઞ્જ—Palatal.
કંટક	is	કણ્ટક	and	કંઠ	is	કણ્ઠ—Lingual.
દંત	is	દન્ત	and	તંતુ	is	તન્તુ—Dental.
કંપની	is	કમ્પની	and	કુંભ	is	કુમ્ભ—Labial.

Exception:—An અનુસ્વાર, followed by a non-mute, i. e., a *semi-vowel* or a *sibilant*, does *not* stand for a corresponding nasal: e. g., કંસ *is not* કઙ્સ, and સંસાર *is not* સન્સાર.

When coming on the *last letter* of a word, it does not represent any particular સ્થાન. It then gives merely a *flowing nasal sound*: *as*, સારૂં, નહું.

41. The *two dots* (:) placed after a syllable denote an *aspirated interjected sound*, produced by a discharge of breath. This sign is called વિસર્ગ (from Sansk. वि and सृज् to abandon): as, દુ:ખ, અંત:કરણ.

Conjunct Consonants. (જોડાક્ષર).

42. *Two or more* consonants, coming together *without* any intermediate vowel, are combined together, and with any vowel *at the end*, form a *conjunct consonant*—(જોડાક્ષર from Sanskrit युक्ताक्षर). As, in ઉત્તર, ઈશ્વર, સ્પષ્ટ, ક્રિયા.

These conjunct syllables occur generally in *pure* Sanskrit words; the Prakrit languages, it appears, avoided them as far as possible: thus we have

Gujarati	સાપ	from Sanskrit	सर्प
	રાણી	,, ,,	राज्ञी
	આઠ	,, ,,	अष्टन्

43. There are various ways to write these conjuncts:—

(*a*) When a letter has a perpendicular stroke, it is *dropped* in combination with the following letter which keeps its own vowel: as સ્ત, પ્ય, શ્ર, ષ્ઠ્ય, ન્મ્ય.

(*b*) When it has not this perpendicular stroke, as in the case of ક, છ, જ, ઞ, ટ, ઠ, ડ, ઢ, દ, ફ, ર and હ, the combining consonants are placed *very close side by side*: as, ક્ત, જ્ય, ફ્ત, ઢ્ય. Sometimes the હલ્ચિન્હ is used, or

the second is written *below* the first: as, ઉદ્ભવ or ઉદ્ભવ, ટ્પ or ટ્પ.

(*c*) શ when combined with ચ, ન, ર, લ, વ, is usually written શ્: as પશ્ચિમ, પ્રશ્ન, શ્રાવણ, શ્લાઘા, ઈશ્વર.

(*d*) ર, when it forms the *first* member of a conjunct syllable, is written, as ૅ (a રેફ) above the *following* consonants: as પૂર્વ, કૂર્મ, કર્મ, સર્પ, અર્ચા.

When it is combined with a consonant that has a perpendicular stroke, it assumes the form of an *oblique stroke,* and is written under the *preceding* consonant: as, પ્રાણી, પુત્ર, બ્રાહ્મણ, શ્રાપ.

When combined with a letter having no perpendicular stroke, the sign ^ is generally used: as, છ્ર, ટ્ર, ટ્રક Sometimes the oblique stroke is used: as, દરિદ્ર, ક્રડ, વજ્ર.

(e) Some conjuncts are written in two ways; as, ક્ક or ક્ક, ક્ત or ક્ત, ત્ત or ત્ત, શ્ર or શ્વ.

(*f*) Some are written in Balabodha characters even in Gujarati; as બ્રાહ્મણ, અસહ્ય, આશ્ચર્ય, પદ્મ.

N. B.—In ક્ષ and જ્ઞ all traces of the original combining consonants are lost.

ગુણ and વૃદ્ધિ.

44. While introducing a change in the meaning of a word, the vowel of the word undergoes some *modification,* which is *two-fold.*

The *change* of ઇ or ઈ to એ, of ઉ or ઊ to ઓ, and of ઋ to અર્ is called ગુણ.

The *change* of અ to આ, of ઇ or ઈ to ઐ, of ઉ or ઊ to ઔ, and of ઋ to અ ર્ is called વૃદ્ધિ.

For example, વસ્—વાસ; વિશ્—વેશ and વૈશ્ય; શુચ્—શોક and શૌચ; મૃ—મર and માર.

Euphony (સંધિ).

45. **સંધિ** (from Sanskrit सम् together and धा to place) means the coalescence of two letters coming in immediate contact, into one.

46. In Gujarati, as in Sanskrit, *three*‡ kinds of euphony have to be treated:—

(*a*) The Euphony of Vowels—**સ્વરસંધિ**.
(*b*) The Euphony of Consonants—**વ્યંજન સંધિ**.
(*c*) The *Visarga* Combination—**વિસર્ગ સંધિ**.

The Euphony of Vowels. (સ્વરસંધિ).

47. The combination of the *final* vowel of a word with the *initial* vowel of the following word forms **સ્વરસંધિ**.

This rule does not apply to all the words in the Gujarati language. We cannot combine દાન + આપવું into દાનાપવું, or કવિ + આવ્યા into કવ્યાવ્યા. But because in Sanskrit, two vowels can never stand together without combining, the rule is to be carefully observed in the case of words of Sanskrit origin.

48. The rules to be observed are:—

(*a*) If a simple vowel, short or long, be followed by a similar vowel, short or long, the substitute for both of them is a long vowel. As—

દેવ+આસન=દેવાસન.	રામ+અવતાર=રામાવતાર.
વિદ્યા+અભ્યાસ=વિદ્યાભ્યાસ.	વિદ્યા+આશ્રમ=વિદ્યાશ્રમ.
હરિ+ઇચ્છા=હરીચ્છા.	કવિ+ઈન્દ્ર=કવીન્દ્ર.
ગુરૂ+ઉપદેશ=ગુરૂપદેશ.	ભાનુ+ઉદય=ભાનૂદય.
માતૃ+ઋણ=માતૄણ.	

‡Here also we have waived the convention, which we had followed in the first edition, of adding a fourth variety called the **અનુસ્વારસંધિ**.
(*Vide Sec. 51 post*)

(*b*) When અ or આ is followed by ઇ, ઈ, ઉ, ઊ or ઋ, the *guna* letter of the latter takes the place of both : as,

ગજ+ઇન્દ્ર=ગજેન્દ્ર. રાજા+ઈન્દ્ર=રાજેન્દ્ર.
મૂર્ખ+ઉપદેશ=મૂર્ખોપદેશ. શાળા+ઉપયોગી=શાળોપયોગી.
દેવ+ઋષિ=દેવર્ષિ. મહા+ઋષિ=મહર્ષિ.

(*c*) When અ or આ is followed by એ or ઐ, and ઓ or ઔ, ઐ and ઔ are respectively substituted for both: as—

કૃષ્ણ+એકતા=કૃષ્ણૈકતા. દેવ+ઐશ્વર્ય=દેવૈશ્વર્ય.
આત્મા+એકતા=આત્મૈકતા. મહા+ઐશ્વર્ય=મહૈશ્વર્ય.
દન્ત+ઓષ્ઠ=દન્તૌષ્ઠ(also, દન્તોષ્ઠ) જિહ્વા+ઓષ્ઠ=જિહ્વૌષ્ઠ(જિહ્વોષ્ઠ)
બાણ+ઓઘ=બાણૌઘ. ક્ષુધા+ઓષધિ=ક્ષુધૌષધિ.
પરમ+ઔદાર્ય=પરમૌદાર્ય. મહા+ઔષધિ=મહૌષધિ.

(*d*) When ઈ, ઉ and ઋ, short or long, are followed by a dissimilar or heterogeneous vowel, they are respectively changed to ય્, વ્, and ર્. As,

સ્વસ્તિ+અયન=સ્વસ્ત્યયન. પ્રતિ+ઉત્તર=પ્રત્યુત્તર.
સુ+અચ્છ=સ્વચ્છ. નદી+ઓઘ=નદ્યોઘ.
હેતુ+આભાસ=હેત્વાભાસ. ગુરૂ+ઈશ્વર=ગુર્વીશ્વર.
માતૃ+આચાર=માત્રાચાર. માતૃ+એકતા=માત્રેકતા.

(*e*) એ, ઐ, ઓ, and ઔ, followed by any vowel, are changed into અય્, આય્, અવ્ and આવ્ respectively. As—

ને+અન=નયન. ગો+ઉદર=ગવુદર.
ગૈ+અન=ગાયન. નૌ+ઈક=નાવિક.

The Euphony of Consonants. (વ્યંજનસંધિ).

49. When the *final* consonant of a word combines with the *initial* consonant of the following word, the coalescence is called વ્યંજનસંધિ.

50. The rules to be observed are:—

(*a*) If the two consonants coming together are *both hard* or *both soft*, they are joined together without any change: as,

વાક્ + પતિ = વાક્પતિ.   સત્ + કર્મ = સત્કર્મ.
ભાગવત્ + પુરાણ = ભાગવત્પુરાણ.
ભગવદ્ + ગીતા = ભગવદ્ગીતા.
જગદ્ + અરણ્ય = જગદરણ્ય.

(*b*) If a *hard* consonant be followed by any *soft* consonant or a *vowel*, the *third* letter of the class is substituted for the former, as—

વાક્ + દાન = વાગ્દાન.   સત્ + ઉપદેશ = સદુપદેશ.
સત્ + આચાર = સદાચાર.   જગત્ + ઈશ = જગદીશ.
ભગવત્ + ગીતા = ભગવદ્ગીતા.   સત્ + ગુણ = સદ્ગુણ.

(*c*) If a *dental* be followed by a *palatal*, a *lingual*, or લ, the dental is assimilated to the following consonant: as:—

સત્ + ચિત્ = સચ્ચિત્.   સત્ + ચરિત્ર = સચ્ચરિત્ર.
તત્ + જન્ય = તજ્જન્ય.   તત્ + ટીકા = તટ્ટીકા.
તત્ + લીન = તલ્લીન.   ભગવત્ + લીલા = ભગવલ્લીલા.

(*d*) When a *final dental* is followed by an *initial* શ, the dental is changed to ચ, and શ to છ: as,

ઉત્ + શૃંખલ = ઉચ્છૃંખલ.   સત્ + શાસ્ત્ર = સચ્છાસ્ત્ર.
અધ્ + શેર = અચ્છેર.

(*e*) If a *final mute* be followed by a *nasal*, the mute is changed to the nasal of its own class: as,

વાક્ + માત્ર = વાઙ્માત્ર.   ષટ્ + માસ = ષણ્માસ.
જગત્ + નાથ = જગન્નાથ.   સત્ + મન = સન્મન.

This rule is *optional*. The above combinations might also be વાગ્માત્ર, ષડ્માસ, જગદ્નાથ, સદ્મન (*Vide Rule (b) above*).

(*f*) હ coming after any of the *first four letters* of a class is *optionally* changed to the *soft aspirate* (*fourth letter*) of that class: as,

વાક્+હરિ=વાગ્હરિ or વાગ્ઘરિ.

ષટ્+હૃદય=ષડ્હૃદય or ષડ્ઢૃદય.

51. In Sanskrit મ્ at the end of a word or a particle, followed by a consonant in general, is changed *to* અનુસ્વાર *optionally*, and *necessarily* when it is followed by શ, ષ, સ, ર or હ.

Similarly, in Gujarati,

(*a*) Such a મ્ followed by a *vowel* remains unchanged: as,

સમ્+આચાર=સમાચાર. સમ્+ઉચ્ચય=સમુચ્ચય.
સમ્+ઋદ્ધિ=સમૃદ્ધિ. સમ્+આધાન=સમાધાન.
સમ્+આરંભ=સમારંભ.

(*b*) When it is followed by a *mute*, it is *either* changed to the nasal of the class of the mute or to અનુસ્વાર: e. g.,

સમ્+ગમ=સઙ્ગમ, સંગમ. સમ્+જીવન=સઞ્જીવન, સંજીવન.
સમ્+તાપ=સન્તાપ, સંતાપ. સમ્+ભવ=સમ્ભવ, સંભવ.

N. B.—On account of the great difficulty of writing the nasals in full in all places, we find the above generally written as સંગમ, સંજીવન, સંતાપ and સંભવ.

(*c*) If it is followed by a semi-vowel or a sibilant, it is necessarily changed to અનુસ્વાર; *e. g.*,

સમ્+રક્ષણ=સંરક્ષણ. સમ્+શય=સંશય.

Similarly, સંયુક્ત, સંસાર, સંવાદ, સંહાર, સંલગ્ન (*Vide Art.* 40).

The Visarga Combination. (વિસર્ગસંધિ).

52. The combination of વિસર્ગ with the following letter is called વિસર્ગસંધિ.

53. The rules to be observed are:—

(*a*) *Visarga*, followed by ક, ખ, પ, ફ, ટ, or ઠ is changed to ષ્: as:-

નિઃ+કપટ=નિષ્કપટ. નિઃ+ખિન્ન=નિષ્ખિન્ન.

નિઃ+પાપ=નિષ્પાપ નિઃ+ફળ=નિષ્ફળ.

નિઃ+ટંક=નિષ્ટંક.

N. B.—

નમઃ+કાર=નમસ્કાર, not નમષ્કાર; and

તિરઃ+કાર=તિરસ્કાર, not તિરષ્કાર.

(*b*) *Visarga*, followed by ચ or છ is changed to શ: as,

નિઃ+ચલ=નિશ્ચલ. નિઃ+છલ=નિશ્છલ.

(*c*) *Visarga*, followed by ત or થ is changed to સ: as,

નિઃ+તેજ=નિસ્તેજ.

(*d*) *Visarga*, followed by શ or સ is *optionally* changed to શ or સ: as,

નિઃ+શંક=નિઃશંક or નિશ્શંક.

દુઃ+શાસન=દુઃશાસન or દુશ્શાસન.

નિઃ+સંશય=નિઃસંશય or નિસ્સંશય.

(*e*) *Visarga*, preceded by અ, and followed by a soft consonant, is changed to ઉ, which with the preceding અ becomes ઓ: as,

મનઃ+રથ=મનોરથ. અધઃ+ગતિ=અધોગતિ.

રજઃ+ગુણ=રજોગુણ.

(*f*) *Visarga*, preceded by any vowel except અ or આ, and followed by a vowel or a soft consonant, is changed to ર્: as. દુઃ+આત્મા=દુરાત્મા.

નિઃ+ઉત્તર=નિરુત્તર. નિઃ+દોષ=નિર્દોષ

નિઃ+જલ=નિર્જલ. જ્યોતિઃ+ઇન્દ્ર=જ્યોતિરિન્દ્ર

N. B.—When this ર્ is followed by ર it is generally *dropped*, and the *preceding vowel lengthened*; as,

નિઃ+રસ=નિર્રસ=નીરસ.

CHAPTER IV.

ETYMOLOGY—શબ્દવિન્યાસ.

54. *Etymology* treats of *words*—શબ્દ, i. e., of the *classification, inflection,* and *derivation* of words.

55. *Classification* is the arrangement of words into various different *classes* according to their properties or their importance in the construction of a sentence.

Inflection treats of the alterations the words undergo in order to express various relations and meanings.

Derivation treats of the formation of words, the origin and primary signification of each.

Classification of શબ્દ.

56. A *word*—શબ્દ—is (a letter or) a combination of letters that is capable of expressing some idea: as, ગા, ગાય, ગાયન, ગાયનશાળા.

A combination of letters that has no meaning is not a શબ્દ; as નયગા or ગાનયળાશા.

Words—શબ્દ—are variously classified in Gujarati.

57. The *first* important division of words is into *eight classes* called the *Parts of Speech.* They are:—

1. નામ	5. ક્રિયાવિશેષણ
2. સર્વનામ	6. શબ્દયોગી or નામયોગી
3. વિશેષણ	7. વાક્યયોગી
4. ક્રિયાપદ	8. કેવળપ્રયોગી

Of these *eight* parts of speech, the *first four* are called પ્રધાનશબ્દ, as they are of primary importance in the construction of a sentence: while the *last four* are called મધ્યમશબ્દ, these being of secondary importance in a

sentence. Thus નામ, સર્વનામ, વિશેષણ and ક્રિયાપદ are પ્રધાનશબ્દ, while ક્રિયાવિશેષણ, નામયોગી, વાક્યયોગી and કેવળપ્રયોગી are મધ્યમ શબ્દ.*

Again, પ્રધાનશબ્દ or the *principal* parts are divided into **વિષયપદ** and **ક્રિયાપદ** according as they denote, in every complete expression of a thought, either the **વિષય** or *the thing or object of predication*, or the ક્રિયા or *action or state predicated about the* વિષય. Thus નામ, સર્વનામ and વિશેષણ are included in વિષયપદ as distinguished from **ક્રિયાપદ.**

58. *Another division* of words is useful in distinguishing **આખ્યેય** from **અવ્યય. આખ્યેય** are those parts of speech that admit of *Inflectional variations*, while **અવ્યય** are the *Indeclinables* or those that are, as a rule, not inflected. નામ, સર્વનામ, વિશેષણ, and ક્રિયાપદ are આખ્યેય, while ક્રિયાવિશેષણ, નામયોગી, વાક્યયોગી and કેવળપ્રયોગી, are, as a rule, અવ્યય.

58A. One very simple principle divides words into:—

એકાક્ષરી—Monosyllabic, as—મા, પા, બા.
દ્વયક્ષરી—Dissyllabic, as—માપ, નવ, જગ.
અનેકાક્ષરી—Polysyllabic as—માપણી, માપણીદાર.

59. The next *important division* of words points out whether they are **સિદ્ધ** or **સાધિત.**

સિદ્ધશબ્દ—*Primitive words*—are those which are in their simplest forms and cannot be traced to a form more simple in the language. These are, in every language, *few* in comparison to the total amount of its vocabulary. As, પડ, બોલ, આવ.

---

*These may be well called ગૌણશબ્દ.

સાધિતશબ્દ—*Derived words*—are those that are formed by a change in or addition to a સિદ્ધશબ્દ; as, પકડલ, બોલનાર, આવકાર.

સિદ્ધશબ્દ are again subdivided into—

ઉપસંગી—particles or affixes;

આશ્રયદાયક—stems.

ઉપસંગી સિદ્ધશબ્દ are not used independently, but simply as *particles* joined either *before or after* the roots or elementary forms to vary their signification: as—

ઉપ + કાર = gratitude,

અપ + કાર = ingratitude,

પ્ર + કાર = manner,

આ + કાર = shape,

અધિ + કાર = authority,

વિ + કાર = change of form.

In these examples ઉપ, અપ, પ્ર, આ, અધિ and વિ are all ઉપસંગી, while the root કાર to which they are affixed, is called આશ્રયદાયક.

સાધિતશબ્દ are similary subdivided into—

યૌગિક or પ્રાત્યયિક—derivatives proper;

સામાસિક—compounds.

યૌગિકસાધિતશબ્દ are those formed by the addition of particles to stems: as કરનાર, આવનાર, પ્રકરણ, અધિકાર.

સામાસિકસાધિતશબ્દ are those formed by the union of two or more primitive words: as, ગજ + ઇન્દ્ર = ગજેન્દ્ર, = વાક્ + દાન = વાગ્દાન. (*Vide* Secs. 256–269).

60. The following Table shows the divisions and subdivisions of words according to the formation:—

શબ્દ (WORDS).

- સિદ્ધ (Primitive)
  - ઉપસર્ગી (Particles)
    - પૂર્વગ or ઉપસર્ગ (Prefixes)
    - અનુગ or પ્રત્યય (Suffixes)
  - આશ્રયદાયક (Stems)
- સાધિત (Derived)
  - યૌગિક or પ્રાત્યયિક (Derivatives)
  - સામાસિક (Compounds)

N. B.—પૂર્વગ or ઉપસર્ગ is a particle *placed before* a root to modify its meanings, while અનુગ or પ્રત્યય is a particle *placed after* a root for a similar purpose.

Thus it is clear that in the formation of words, the prefixes and suffixes play an important part. But as they belong rather to the third head of Etymology, *viz. Derivation*, for a list of these prefixes *&c.*, the reader is referred to Chapter VI.

We shall now take up the Parts of Speech severally, first giving their classification only, then treating of their inflection in a separate chapter.

PARTS OF SPEECH.

The Noun (નામ).

61. **નામ**—A *Noun*—is the *name of* any thing we can perceive by means of our senses or understanding; as, **પરમેશ્વર, માણસ, ઝાડ, ઢોળાવ, વર્ણન, ભલમનસાઈ.**

62. *Nouns* are divided into *three* principal classes:—

(1) **વિશેષનામ**—*Proper Nouns*, (2) **સામાન્યનામ**—*Common Nouns*, and (3) **ભાવવાચકનામ**—*Abstract Nouns*.

વિશેષનામ is the name peculiar to *one* person or thing as distinguished from all others: as, **સુરત, તાપી, નર્મદાશંકર, ડુમસ, દશેરા.**

સામાન્યનામ is the name given to *all* persons or things of the same class; as, **શેહેર, નદી, કવિ, ગામ, તહેવાર.**

સામાન્યનામ includes **સમુદાયવાચકનામ**—*a collective noun* and **વસ્તુવાચકનામ**—*a material noun.*

સમુદાયવાચકનામ is the name of several objects *taken as a single object*: as, **લશ્કર, સંઘ, કાફલો, ટોળું.**

વસ્તુવાચકનામ is the name of any *material* or *substance*: as, **સોનું, પિત્તળ, પાણી, દુધ, જુવાર, રેશમ.**

ભાવવાચકનામ is the name of an *attribute* or *quality* of an object conceived as existing *separately* from the object itself: as, **કાળાશ, હોશિયારી, સુંદરતા, રતાશ.**

વિશેષનામ becomes a **સામાન્ય નામ**—

(*a*) when it is used for *more* individuals than one: as, **આ ફળિયામાં ચાર મગનલાલ રહે છે.**

(*b*) When it denotes a species or character *common* to several: as, **ઘણા માણસો એમ ખમે છે ત્યારે તેમાંથી એક કોલમ્બસ નીકળે છે.**

સામાન્યનામ becomes **વિશેષનામ** when it is used to denote *a single* individual: as, **રાજાનું રાજ્ય ખંભાતનો નવાબ.**

સમુદાયવાચક નામ becomes **સામાન્યનામ** when *several* collections of the same class are spoken of: as, **બે લશ્કરો, જુદી જુદી ન્યાતો.**

ભાવવાચકનામ—Abstract Nouns—chiefly denote

(*a*) **ગુણ**—*quality, as,* **ખટાશ, ગળપણ, રતાશ.**

(*b*) **સ્થિતિ**—*state* or *condition, as* **જન્મ, મરણ.**

(*c*) **વ્યાપાર** or **ક્રિયા**—*action, as,* **ચલણ, દોડાદોડ, રમત.**

(*d*) **ન્યૂનાધિકતા**—*quality* or *degree, as,* **ખોટ, ઘટ, વૃદ્ધિ.**

(*e*) **મનોભાવ**—*feelings* and *powers of mind, as,* **બુદ્ધિ, દયા, બહીક.**

The names denoting *diseases, numbers, weights, measures, time, distance* are all સામાન્યનામ; as, તાવ, સૈકો, લાખ, શેર, તોલો, ગજ, વર્ષ, ઘડી, કોશ, ગાઉ.

Names of the *week-days, months* and *holidays* are વિશેષનામ; as, સોમવાર, શુક્લપક્ષ, શ્રાવણ, દીવાળી.

The Adjective (વિશેષણ).

63. વિશેષણ is a word used to *limit* or *define the application* of a noun: as, રાતો ઘોડો, અરધો શેર, સહેજ રતાશ.

The *noun* to which the વિશેષણ is prefixed, or which is qualified by the વિશેષણ, is called the વિશેષ્ય. Thus in the examples રાતો ઘોડો and સમય બળવાન છે —રાતો and બળવાન are વિશેષણ, while ઘોડો and સમય are વિશેષ્ય of રાતો and બળવાન respectively.

An adjective may be used as *a common noun*: *as,*

મોટા એટલા દર્શને ખોટા.
મોટા નાના વધુ મોટામાં, તો નાના શા ખોટા.

It may also be used as *an abstract noun*; as, ભૂંડું ઈચ્છવું, ભલું કર, ઘણું કરે તે થોડાને સારૂ.

64. *Adjectives* are divided into વિકારી and અવિકારી according as they *are, or are not, declinable* for gender, number, and case. (*Vide* Art. 152).

65. According to their meaning, they are divided into *three* principal classes:—

(*a*) ગુણવાચક—*Qualitative* or *Descriptive,*
(*b*) સમુચ્ચયવાચક or અલ્પાર્થ—*Quantitative.*
(*c*) સંખ્યાવાચક—*Numeral.*

ગુણવાચકવિશેષણ.

66. ગુણવાચક વિશેષણ—*Qualitative Adjectives*—denote *quality* or *attribute*; as, રાતો, ડાહ્યો, દયાળુ, ધનવાન.

Adjectives formed from *proper nouns*, such as, **ચીનાઇ વાસણ, અમદાવાદી ધોતિયાં, રાંદેરી બોર, ભરૂચી ભાજી**, and કૃદંત વિશેષણ—*Praticipial* adjectives, such as, **હસતો ચહેરો, ફરવાનો વખત, પીધેલું પાણી**, are included in the class of ગુણવાચક વિશેષણ.

સમુચ્ચયવાચક—બહ્વર્થવાચક વિશેષણ.

67. સમુચ્ચયવાચક—*Quantitative*—adjectives denote ***how much*** of the thing is meant; as, થોડું, બહુ, ઘણું, સંધું, સઘળું, અલ્પ, જરા, ઓછું.

N. B.—These quantitative adjectives are mostly used before abstract nouns and material nouns, as, થોડું પાણી, સઘળું રૂપું, અલ્પ બુદ્ધિ, ઘણું દૂધ, જરા જૂઠાણું.

It may also be borne in mind that it is these quantitative adjectives that are most frequently used as *nouns*; as થોડું બોલ, ઘણું ભણ, જરા લે, સઘળું ગયું.

સંખ્યાવાચક વિશેષણ.

68. સંખ્યાવાચક વિશેષણ are either અમુક સંખ્યાવાચક—***Definite numerals*** or અનિશ્ચિત સંખ્યાવાચક—*Indefinite numerals*.

અનિશ્ચિત સંખ્યાવાચક વિશેષણ show number ***indefinitely:*** as થોડા, ઘણા, કેટલાક.

These વિશેષણ (*Indefinite numerals*) are **સંખ્યાવાચક when they answer to the question *how mony*, and they are બહ્વર્થવાચક when they answer to the question *how much*.**

69. અમુક સંખ્યાવાચક—*Definite **numeral***-adjectives are of *five* kinds:—

(*a*) સંખ્યાર્થ or અમુકસંખ્યાર્થ—*Cardinals.*
(*b*) ક્રમવાચક or સંખ્યાપૂરક—***Ordinals.***
(*c*) અંશસંખ્યાર્થ—***Fractionals.***
(*d*) સંખ્યાસંઘાર્થ—***Collectives.***
(*e*) આવૃત્તિવાચક—***Multiplicatives.***

(*a*) સંખ્યાર્થ OR અમુકસંખ્યાર્થ—Cardinals.

70. સંખ્યાર્થ વિશેષણ denote an *exact number;* as—**એક, બાર, દશ, હજાર, લાખ.**

Two cardinals coming together *without any connective* express *indefiniteness;* as, **દશબાર છોકરા** means about 10 or 12, not 10+12=22 boys; આ મકાન પાછળ **લાખ બેલાખ** થયા હશે. Similarly **એક** at the end of a cardinal makes it *indefinite*: as, **પંદરેક** (*about* fifteen); **પાએક** ઘડી હું એકલો બેઠો.

The suffix **એ** gives a number the force of *completeness* or *collectivity*: as, **પાંચે** (*all* the five); હોડીમાં પાંચ માણસો હતા તે **પાંચે** બૂડી ગયા.

> હિંગ મરચું ને આમલી, સોપારી ને તેલ,
> જો કંઠનો ખપ કરે તો **પાંચે** વસ્તુ મેલ.

N. B.—The forms for *two* in this case are **બેએ, બેઉ, બન્ને, બેઉએ, બન્નેએ.**

Sometimes the number is *repeated*, the first taking the suffix **એ**: as, **વીસેવીસ** ઘર બળી ગયાં.

Distributive numerals in Gujarati are formed either by *prefixing* **દર** or **હર** *to the Cardinals*, or by reduplicating them: as—

> દરેક—*every* one. દરરોજ—*every* day.
> હરદમ—*every* moment.
> બબ્બે—two *each*, two *at a time.*
> આઠઆઠ—eight *each*, eight *at a time.*

કેટલાએકે **એકએક** દોરડે **ચાળીશચાળીશ** બકરાં બાંધ્યાં હતાં.

(*b*) ક્રમવાચક OR સંખ્યાપૂરક OR સંખ્યાનુક્રમાર્થ—Ordinals.

71. *Ordinals* denote the *serial order* of the objects; as, **પાંચમો, બારમો, ચારશેછમો.**

As in English the ordinals are formed from cardinals by adding *th* (numbers 1, 2, 3 being exceptions), so in

Gujarati the ordinals are formed by adding મો, મી, મું to the cardinals (numbers 1, 2, 3, 4, and 6 being exceptions).

The *exceptional* ordinals are પહેલો, બીજો, ત્રીજો, ચોથો and છઠ્ઠો respectively.

N. B.—The exceptional numbers 1, 2, 3, 4, 6, *may* take મો-મી-મું when they are the last digits of higher numbers: as બસેં ને છમો દાખલો કર; નવસેં એકમો છોકરો ઇનામ લઇ ગયો.

(*c*) અંશસંખ્યાર્થ—Fractionals.

72. અંશસંખ્યાર્થવિશેષણ denote *parts of unity* or a whole number. They are પા, અડધો-ધી-ધું, પોણો-ણી-ણું, સવા, દોઢ, અઢી, સાડા, સાડી.

These fractions are expressed by certain signs in Gujarati; as—

	meaning		is written
પા		¼	૦।
અડધો	... ...	... ½	... ... ૦॥
પોણો	... ...	... ¾	... ... ૦॥।
સવા	... ...	...1¼	... ... ૧।
દો'ઢ	... ...	...1½	... ... ૧॥
અ'ઢી	... ...	...2½	... ... ૨॥
સા'ડા-ડી	... ...	... ½	... ... ॥

પા, અડધો (અર્ધો), પોણો imply respectively a *fourth part*, a *half*, and *three-quarters* of the quantity or thing indicated by the following noun:—as,

પાશેર, પાભાગ, પાતોલો, અર્ધોરૂપિયો, અર્ધીગાડી, અડધુંદૂધ, પોણોગાઉ, પોણીખાંડી, પોણોમણ.

પોણો before a cardinal means *one fourth less* than that number: as, પોણાચાર = 4—¼ = 3¾. It is used with numbers 2 to 18, while with 19 to 99, પોણી is substituted, as, પોણાપંદર (14¾), પોણીવીસ (19¾).

N. B.—**પાણોસો** means *one quarter of a hundred less than 100, i. e. 75; while*

પોણીસો means *one quarter less than* 100, *i. e.* 99¾.

સવા prefixed to numbers *adds a fourth part of unity* to them; as, **સવાચાર** = 4 + ¼ = 4¼. **સાડા** and **સાડી** *add a half* to the number, **સાડા** being used with numbers 3 to 18, and **સાડી** with 19 to 100: as,

સાડાસાત, સાડાઅઢાર, સાડીબત્રીશ, સાડીપંચાશી.

(*d*) **સંખ્યાસંધાર્થ—Collectives,** and

(*e*) **આવૃત્તિવાચક—Multiplicatives.**

73. સંખ્યાસંધાર્થ denote a number *collectively.* These are બેલું, જોડ, ચોક, છકડું, દશકો, કુંડી, સેકો.

74. આવૃત્તિવાચક denote *how many times* a number is taken. They are formed by *adding* ગણું *to the cardinals.* Numbers 1 to 4 have got various multiplicative forms.

એક has એકગણું—એકવડું.
બે has બેગણું—બેવડું—બમણું.
ત્રણ has ત્રણગણું—ત્રમણું—ત્રગણું—ત્રેવડું.
ચાર has ચારગણું—ચોગણું—ચોવડું.

From 5 upwards, the multiplicatives are *regularly* formed by ગણું: દશગણું, પચાસગણું, સોગણું.

The Pronoun (સર્વનામ).

75. **સર્વનામ** is a word used either *instead of a noun,* or *in relation to a noun*; as, હું, તું, તમે, પેલો, કોઈ, જે, કોણ.

સર્વનામ are divided into:—

(I) પુરૂષવાચક—*Personal,*
(II) સ્વવાચક or સ્વાર્થવાચક—*Reflexive,*
(III) દર્શક—*Demonstrative,*
(IV) તત્પદાપેક્ષક or સંબંધી—*Relative,*

(V) પ્રશ્નાર્થ—*Interrogative,*

(VI) અનિશ્ચિત—*Indefinite.*

Of these classes, the first two—**પુરૂષવાચક** and **સ્વવાચક**—are called **વિશેષ્ય સર્વનામ**—*Substantive Pronouns*, because these are used *substantively*; while the remaining four are **વિશેષણ સર્વનામ,** as these can be used *adjectively*.

I. પુરૂષવાચક સર્વનામ.

76. *Personal Pronouns* are of *three* kinds:—

(*a*) પ્રથમપુરૂષ સર્વનામ—First Personal Pronoun, denoting the *person speaking.*

(*b*) દ્વિતીયપુરૂષ સર્વનામ—Second Personal Pronoun, denoting the *person spoken to.*

(*c*) તૃતીયપુરૂષ સર્વનામ—Third Personal Pronoun, denoting the *person spoken of.*

These are:—	Sing.	Plur.
1st Per.	હું	અમે, અમો, આપણ, આપણે.
2nd Per.	તું	તમે, તમો, આપ.
3rd Per.	તે	તેઓ.

Of the above, આપણે is called પ્રથમદ્વિતીયસંધાર્થ સર્વનામ when it is used for the *person speaking together with the person spoken to*: *as*,

વનરાજ યોગરાજને કહે, આજ આપણે સોનીવાડે જઇએ.

સુરી (વાણિયાને) કહે, વારૂ ચિંતા નહીં, આવો છો? આપણે વનુભાને ખોળવા જઇએ.

It may also be called પ્રથમ પુરૂષ સર્વનામ when it denotes *first person singular*, as it often does in ordinary colloquial speech: **as,**

આપણાથી (=મ્હારાથી) તો આ સહન ન થાય.

"હવે બધાં છે, આપણે હવે શું કરવાના હતા" કરી પ્રમાદધન ઉઠયો.

હું.

77. પ્રથમપુરૂષ સર્વનામ હું expresses *only the person speaking:* as-જનસમુદાય વિશાળ સિંધુ તેમાં બુદ્બુદ હું.

અમે, અમો.

78. અમે is used—

(1) to denote the *person speaking or writing, including those who are associated with him:* as,

કુટુંબીઓએ કહાવ્યું કે એમ કુળને લાજ લગાડશો તો **અમે** કોઈ લગ્નમાં આવીશું નહીં.

(2) to denote the *speaker* or *writer together with those whom he represents;* as,

ગુર્જર કવિ શંકર બારોટે રાજાભૂવડને કહ્યું-"**અમે** ગુજરાતના પુત્રો હયાત હોઇશું ત્યાં સુધી **અમારી** ગુર્જરી માતાનું અપમાન કોઈ કરી શકવાનું નથી. **અમારી** જન્મભૂમિનું, **અમારા** સ્વદેશનું **અમે** રક્ષણ કરીશું.

(3) by *persons of high authority,* as kings, chiefs, &c.

રાણો મ્હોટે સાદે હસી પડ્યો અને બોલ્યો, "......**અમે** તો એક વટવાળા."

વિષ્ણુદાસ બોલ્યા, "નવીનચંદ્ર ! **અમે** જેમ રક્ત નથી, તેમ વિરક્ત પણ નથી. **અમે** તો માત્ર અરક્ત છિયે."

(4) by *editors of newspapers and journals:* as,

એ અરજ ઉપર નામદાર મુંબઈ સરકાર ધ્યાન આપી દુઃખી પ્રજાને ઘટતો ન્યાય આપશે એવી **અમે** આશા રાખીશું.

આપણે.

79. આપણે is used—

(1) for the *speaker or writer together with the person* or *persons spoken to;* as—

વનરાજ યોગરાજને કહે, આજે **આપણે** સોનીવાડે જઈએ.

(2) colloquially for હું: as—

વિદ્યાચતુરભાઈ તો વિદ્વાન છે, **આપણે** જૂદું શાસ્ત્ર ભણ્યા છીએ.

તું.

80. **તું** is used—

(a) in addressing persons of *inferior rank:* as, **તું કોનો નોકર છે ?**

(*b*) in addressing persons with *familiarity* or *contempt:* as—**ભાટ, તારા બોલથી હું ભય પામવાનો નથી. તારા જેવા મેં ઘણા જોયા છે.**

(*c*) in addressing certain *relatives* with *great love* or *affection:* as, **બાપુ હજી તું બાળક છે. મહા હેતવાળી દયાળીજ મા તું.**

(*d*) in addressing *God:* as,

અખિલ બ્રહ્માંડના ઈશ દિનનીશ **તું** ઉરવિષે આ સ્તુતિ ધર અમારી.

N. B.—**તમે** is also frequently used in this case; as **હરિ તમે મન અપરાધ ન લાવો, હરિ તમે** અનાથ બંધુ **કહાવો, હરિ હું તારી** સેવા **ચૂકી** (**પ્રેમાનંદ**).

(e) in referring to something *personified:* as,

પૂછયું ઉંચા દ્રૂમને **તારી** ગગને ગઈ ડાળ,
તરૂપતિ જો મ્હારીવતી, કહીં દીસે ભૂપાળ.

In Gujarati the most usual form in use for the second person singular is **તમે** and *not* **તું**, which is used only in cases mentioned above—**તમે** taking the place of **તું** even where no considerations of respect or superiority intervene.

આપ.

81. **આપ** is used as an *honorific* term for તમે. It is equivalent to the English *your Honour*; and as it shows *respect*, it is called **માનવાચક** or **માનાર્થ સર્વનામ**: as—

શેઠ, **આપ** તો મોટા માણસ છો.

હે તાત ! તે સજવાતણી આજ્ઞા કરી **આપે** મ્હને.

આપ is sometimes used in the sense of **પોતે:** as—

બીજા સર્વ બેઠા પછી **આપ** બેસે. (આપ=પોતે=તે).

આપ સાફ રહી અન્તરને સહુ સજાવે સાફ;
નહિતો નિર્મળ મનુષ્યનો મહા ગુનો નહિ માફ.

તે AND તેઓ.

82. The third personal pronoun **તે** is used to mark the *person or thing of which we are speaking.* It is more *demonstrative* than *personal,* as its use is similar to that of the demonstrative pronouns **તે, એ,** &c.

તેઓ, besides being the third personal plural, is sometimes used for third person *singular for the sake of courtesy:* as, **તમારા મિત્ર મળ્યા, તેઓ બહુ મળતાવડા છે.**

II. સ્વવાચક OR સ્વાર્થવાચક સર્વનામ.

83. *A Reflexive Pronoun* is a pronoun denoting *self.* It implies that the agent *turns back the action upon himself.* These, in Gujarati, are—

પોતે—દરેક માણસ **પોતાને** ડાહ્યો ગણે છે.
જાતે—આ નિબંધ તેં **જાતે** લખ્યો ?
પહેલું સુખ તે **જાતે** નર્યા.
પંડે—પંડે રોજ નિશાળે મોડો આવે.
સોલંકીરાજા **પંડે** મીરની મદદે દોડી આવ્યો.
મેળે—તમારી **મેળે** દાખલા કરતા શીખો.
આપ—**આપ** સમાન બળ નહીં.
આપ મુઆ વિના સ્વર્ગે ન જવાય.
આપોઆપ—જીવ્યો તું જે **આપોઆપ,** તેતો પોપટનોજ પ્રભાવ.
નિજ—**નિજ** તાતની આજ્ઞાથકી **નિજ** માત મસ્તક છેદિયું.

The reflexive **પોતે** besides being a simple reflexive, is used—

(*a*) as an *emphatic* pronoun: as **તું પોતે જાય તો કામ થાય.**
(*b*) as a *distributive* reflexive when it is doubled: as

છોકરીઓ પોતપોતાને ઘેર ગઇઓ.
તળાવમાંથી સૌ પોતપોતાનાં ખેતરમાં પાણી લે છે.

(c) at times for second person plural **તમે**, and less frequently for third person singular **તે** in *colloquial* or *ironical* language; as,

પોતે ક્યારે પધારશો? (પોતે=તમે).
પોતે હવણાં ઘેર મળશે કે? (પોતે=તે).

N. B—**જાતે** and **પંડે** are the Instrumental forms of **જાત** and **પંડ**, which are still used as nouns; as,

જાતપર ભાત ને કામળપર બીછું.
પટપહેરે નહીં **પંડ**પર, જમિન મલિનમાં જાય,
જો તેને મચ્છર જૂવા, ખાંતે ખોતરી ખાય.

Mark also the peculiar use of **મેળે** with its genitive antecedent in sentences where it is rather *expletive and implies modesty*: *as*—

"ત્યારે તમે અહિંયા બેઠાં બેઠાં શું કરશો?"
"હું બેસીશ મ્હારી **મેળે**—ગાઇશ જરા સારંગી લઇને."
... ..."તમારા જેવું તો કોઈ દીઠું નહીં!"
"વાહ, બ્હેન, વાહ. તુંજ—જો ત્હારી **મેળે**."

III. દર્શક સર્વનામ.

84. દર્શક સર્વનામ—*Demonstrative Pronouns*—point out the *object to which they refer*. In Gujarati, they are **આ**, **એ**, **તે**, (**ઓલ્યો**) **પેલો** and **ફલાણો**.

When reference is intended to several objects, **આ** and **એ** point out the objects *nearer* the speaker, while **તે**, **પેલો** refer to objects comparatively *distant*. **આ** and **એ** mean *the latter*, while **તે** and **પેલો** mean *the former*.

ફલાણો is equivalent to *such and such*, and is used to denote some *indefinite* person or thing: as—

ઘણી ચોપડીઓ જોવામાં આવી, પણ તેમાં **ફલાણી ફલાણી** નહતી.
ફલાણાએ એ માલ ખરીદ કર્યો, એ હિસાબમાંથી નીકળશે.

These **દર્શકસર્વનામ** are frequently used as *adjectives* when they are followed by the nouns they qualify: as, **આ ચોપડી, પેલો દસ્તાવેજ, ફલાણો દિવસ, ઓલ્યું ખેતર.**

IV. તત્પદાપેક્ષક OR સંબંધીસર્વનામ.

85. A *Relative Pronoun* is a word which refers to some noun, pronoun, or phrase mentioned before or after: the noun or phrase, for which the relative pronoun is used, is called **પૂર્વાપરશબ્દ—વાક્ય.**

The single તત્પદાપેક્ષક in Gujarati is **જે,** which is always followed by the demonstrative **તે.** This **તે** is therefore called the *co-relative* **તે**: as—

> જીવ્યો જન **તે** તો જાણવો, **જે**ની આશ સહુ કો કરે;
> સામલ કહે જીવ્યો **તેહ** જન, **જે** સંકટ પરનાં હરે.
> **જે** જાયું **તે** જાય, નથી રહેવાનું બેસી.
> **જે** ઉદ્યોગ કરે **તે** ભૂખે ન મરે.

એક ગોળાર્ધનું ઝાડ બીજા ગોળાર્ધમાં સારૂં થતું નથી. **જે** ગોળાર્ધમાં તે હોય છે **તે** ગોળાર્ધમાં **જેજે** ઋતુઓમાં તેની **જેજે** અવસ્થા થવાની **તેતે** ઋતુઓમાં **તેતે** અવસ્થા થાય છે.

The relative જે or the correlative તે may often be *understood*, as:—

> મોટા કેરૂં છિદ્ર કાઢશે તે દંડાશે. (જે અધ્યાહાર)
> કરે ચોરી જે ચોર, એક દિન શીશ કટાવે. (તે અધ્યાહાર)
> કળ વિકળ જાણે નહીં, દીલથી હોય દાતાર. (જે, તે અધ્યાહાર)

જે is used *adjectively* when it is followed by its antecedent: as, જે નર ચોરી જઇ કરે, સમજી તેમાં સુખ.

The relative જે, and the demonstrative એ, તે often become **જેહ, એહ, તેહ** in poetry: as,

> પદ્માવતી કહે પ્રેમશું, સાંભળ સહિઅર એહ,
> વખાણ તું કરે જેહનું, મુજને દાખવ તેહ.

V. પ્રશ્નાર્થ સર્વનામ.

86. પ્રશ્નાર્થ સર્વનામ—*Interrogative Pronouns*—are words used *in asking questions*. They are **કોણ, કયો, કઇ, કયું, શો, શી, શું.**

Of these કોણ is used chiefly for *persons;* કયો-ઈ-યું for *persons* as well as *things*; and શું for *things* only; as—

કોણ પૃથ્વિથી પ્રૌઢ, કોણ અણુથી પણ નાનો;
કોણ પવનથી પહેલ, કોણ દેવોથી દાનો ?
તું કોણ—ત્હારો બાપ કોણ—ત્હારી જાત કોણ ? (સ. ચં.)
કયો છોકરો મોડો આવ્યો ?
કયો પતંગ ઉડાવશો ?
શું ખાધું ? શું બોલ્યો ? શું રમ્યા ? નામ શું ?
શા સારૂ માતા મહામહા દુઃખ વેઠે છે ?

કોણ and કયો differ in their uses as પ્રશ્નાર્થ સર્વનામ in as much as કોણ *simply enquires* the name, character or description *indefinitely,* as, એ કોણ ? તમે મને કોણ ધાર્યો ? કાલિદાસ કોણ હતો ? while કયો is used to *further distinguish* a certain individual or object from others: as—

કોણ પાસ થયો ? મણિભાઈ. કયો મણિભાઇ ? મણિભાઇ દેસાઇ.

Just similar is the difference between શું and કયું: as—
શું જોયું ? દેવલ. કયું દેવલ ? ખ્રિસ્તી દેવલ.

કોણ is used in poetry—

(*a*) Like શું or કયું : as કહે રામા તું કોણ છે, કોણ તમારી જાત ?

(*b*) As an *adjective* : as કોણ કારણ ગ્રહ્યું કામઠું ?

હરિ મ્હારે કોણ જનમનાં કરતુ.
હશે કોણ કરમના ભોગ, કુંવરજી કાલારે.

(*c*) With a *distributive force,* when it has the sense of *either—or* : as,

ઉડે પંખી આકાશ, જુઓ તેનું પણ જોડું;
કોણ ઉંચ કે નીચ, ગધાડું કે કાં ઘોડું. (સામળ)
મસાણની રાખમાં રોળાઇ ગયા કંઇક, કોણ રંકને કોણ રાણોરે. (ભોજો)

શું enters into a variety of constructions:—

(*a*) It is used as an *Interjection*: as,

શું ! અભણપુરૂષનું અને ભણેલાનું ચિત્ત સરખુંજ !

(b) It has often got a *negative force*: as,

કેવો ઘેલો છે ! એ મ્હારૂં દુઃખ શું ટાળશે ?

દુઃખી માણસને નિદ્રા ન આવે એમાં શું આશ્ચર્ય ! ?

(c) With a negative force it often implies *contempt*: as,

તારાથી શું નિપજે એમ છે ?

(d) It has the force of an *adverb* meaning *why*: as,

એમ શું કરો છો ? એવા બોલ શું બોલો છો ?

બળ્યું ! આમ ચુંટી શું ખચણો છોજે ?

(e) It has got a *destributive force*, meaning *either–or*: as,

શું મોટા શું નાના

કાળ તણા મુખથી નવ છુટે જો પેસે પાતાળ,

જ્યમ આવે ત્યમ ચાલ્યો જાયે શું બૂઢો શું બાળ. (મનોહરદાસ)

(f) It frequently occurs, in colloquial speech, as a *particle of interrogation* at the end of a sentence; as, કેમ જાય છે શું ?

VI. અનિશ્ચિતસર્વનામ.

87. અનિશ્ચિતસર્વનામ refer to persons or things in an *indefinite or vague manner*. They are—

કોઈ—કોઇએક, કોક, હરકોઈ.

કંઈ—કંઇએક, કંઇક, હરકંઈ.

કાંઈ—કાંઈએક, કાંઈક, હરકાંઈ.

અન્ય, અવર, અમુક, ફલાણો, કેટલાક.

કોઈ and its derivatives are used generally for *persons*: while કંઇ, કાંઈ, and their derivatives are used for *things*: as—

કોઈ કહે આવ્યો તાવ, કોઈ કહે થયું કોગળિયું;

કોઈ કહે કરડયો નાગ, કોઈ કહે વાસી વળિયું.

હું કાંઈ માગતો નથી. એમાં એનું કાંઇ વળે એમ નથી.

હરકોઇ is a *distributive pronoun* when it means *every one*, but is an *indefinite pronoun* when it means *any one*: as—

પવિત્ર પુરૂષોની સેવા કરવી એ હરકોઇની ફરજ છે. (Distributive)

આ કામ હરકોઇ કરી શકે એવું છે. (Indefinite)

કાંઇક and કંઈક meaning *a little* or *somewhat* are frequently used as *quantitative adjectives* or *adverbs*; as,

પ્રાણદાન જો આપીશ મુજને તો કાંઇક કરીશ ઉપકાર.
એનું બોલવું કંઈક ખરૂં લાગે છે.

કોઇ as an *adjective* may refer to *things*: as,

કોઈ કાળે, કોઇ દિન, કોઈ પણ રીત.

The Verb—ક્રિયાપદ.

88. **ક્રિયાપદ,** from Sansk. **कृ** to do, **या** suffix, and **पद** a word, means literally a word that is used to denote some action: but as some verbs like **હો, થા, રહેવું, ઉઘડવું,** do not denote any action, but rather existence or state, a verb is generally defined as *a word used to express some action or state.*

89. The original simplest form of a verb in Gujarati is called its મૂળ or *verbal stem*; as, કર, પડ, ચાલ, ખા, લે.

In Gujarati most of the verbal stems are themselves derived from Sanskrit roots (ધાતુ): as કર from कृ, પડ from पत्, ચાલ from चल्. But a verb need not be traced to its ધાતુ or Sanskrit root to find out the મૂળ—Gujarati stem, as *the simplest form used in Gujarati is regarded as the* મૂળ *or stem of the verb.*

90. These *original* verbal stems are called **સિદ્ધ ક્રિયાપદ,** while verbs *formed* from **સિદ્ધ** are called **સાધિત ક્રિયાપદ**: as **કરૂં, કરતો, કરવાનો, કરાવતો** form **કર; પાડ, પડાવ, પડાવાતો, પડવાનો** from **પડ.**

91. **ક્રિયાપદ,** as is mentioned above, denotes ***action***: the word which stands for the ***agent*** or ***doer of the action*** indicated by the verb, is called its **કર્તા– *subject.***

92. The word standing for the ***object towards which the action*** expressed by the verb is ***directed,*** is called its **કર્મ–*object.***

93. Verbs are divided into two general classes, *viz.*, સકર્મક (*transitive*) and અકર્મક (*intransitive*).

સકર્મક ક્રિયાપદ is that which denotes that the *action* or *feeling* expressed by the verb is *directed towards*, or *passes over to*, some *object:* as, તેણે મને માર્યું. છોકરો ગુજરાતી ભણેછે.

અકર્મક ક્રિયાપદ is that which shows that the *action* or *state terminates* with the agent or કર્તા and *does not pass* over to any object: as હજુ તે ભણે છે; ચાર ચોર બેઠા હતા.

ઉભયવર્ણી ક્રિયાપદ are those which are capable of entering into *both* transitive and intransitive constructions: as, બાળક બોલેછે (અકર્મક); તેઓ ફારસી બોલેછે (સકર્મક).

N. B.– A transitive verb used intransitively, expresses the action *rather generally*; as, હવે આ બહેરો સાંભળે છે. Here the verb means *the act of hearing in general.*

A verb may at times *appear* intransitive in a sentence, though it is *really* transitive in sense, *the object being understood*: as, ભીલડીઓ તો કુમારનું સુંદર સ્વરૂપ જોઇ મોહ પામી હાથમાં લઇ લઇને બચીઓ કરે ને રમાડે. Here, the object તેને, that is કુમારને, is understood.

94. Some intransitive verbs denoting *existence* or સત્તા, as well as *transition* or સ્થિતિવિકાર, do *not*, by themselves, give a complete idea with respect to the કર્તા: these are said to be *verbs of Incomplete Predication*— અપૂર્ણક્રિયાપદ: as, હોવું, બનવું, થવું, નીવડવું.

Thus, in the sentence તે વકીલ થયો, without વકીલ the sentence તે થયો does not convey a complete sense. Hence the word વકીલ, which is used after the verb થવું, completes the sense of the verb થયો. Thus—

The word or words, used to make the predication of the verb complete, are called **ક્રિયાપૂર્ણિ**—*complement of the verb.* (*Vide* Art. 284).

Note—The complement of a verb of incomplete predication may be—

(*a*) a noun—**તે નવાબ થયો.**
(*b*) a pronoun—**તું કોણ છે ? હું તે નથી.**
(*c*) an adjective—**સફેદ વસ્ત્ર શ્યામ થાય શ્યામ રંગ સંગમાં. સેનાધિપતિ શૂરવીર નીવડયો.**
(*d*) a participle—**હું મરવાનો થયો છે. ફળ સડેલું નીકળ્યું. આમ વધતી દેખાય છે.**
(*e*) a phrase—**એના એકના એક છોકરાનું મૃત્યુ એ બાપડાને દાઝયાપર ડામ જેવું થયું.**
(*f*) a clause—**તેનું પરિણામ એ થયું કે તે માંદો પડયો.**
(*g*) an adverb—**મનમોહન નીચે હશે.**
(*h*) a noun in the 6th case—**અહીં જોર ચોરનું હતું અને મઠ શઠના હતા.**

95. Transitive verbs are, *in one sense*, verbs of incomplete predication. The word, which is used to complete the sense of a transitive verb, is called the *object* or **કર્મ**. There are some verbs, which though they take one object, *still* require some other word to complete the predication. These verbs taking *two objects* are called **દ્વિકર્મી.** They are either **કારક** or **પ્રદાયક.**

96. કારક verbs are those that generally denote the action of *making* either by word, thought or deed. They are equivalent to the English *factitive* verbs. They are **બનાવવું, કહેવું, માનવું, નીમવું, લેખવું, ગણવું, ધારવું, ઠેરવવું,** &c.

પ્રદાયક verbs generally denote the idea of *giving, offering, serving,* &c. They are **આપવું, પીરસવું, અર્પવું** &c.

97. Of the two objects taken by some verbs as mentioned above, that object which is *directly* affected by the action of the verb, is called the **ઉપસ્થકર્મ**—*direct or near* object: while that which is *remotely* affected by the action of the verb, is called the **અનુપસ્થકર્મ**—*indirect, remote* or *personal* object. In such cases, **અનુપસ્થકર્મ** generally represents some *person: as*—અકબરના રાજાઓ વિદ્વાન **બ્રાહ્મણને વર્ષાસન આપતા. તે હિંદુને હમે પારસી ધાર્યો.**

In the above instances **વર્ષાસન** and **પારસી** are **ઉપસ્થકર્મ** and **બ્રાહ્મણ** and **હિંદુ** are **અનુપસ્થકર્મ.**

98. When in a sentence the source of the action denoted by the verb is *not known*, or the verb has *no nominative* as its agent, and the place of the nominative can be supplied by the *notion* or **ભાવ** inherent in the verb, the verb is called **ભાવકર્તૃક:** as, **એને ઘરમાં કોઈ સાથે બનતું નથી, મને મુંબઈમાં ગમે છે,** આજે ઘણું **ધામે છે, મને આ** કલમે **ફાવતું નથી.**

N. B.—Those generally used as **ભાવકર્તૃકક્રિયાપદ** are:—

બનવું, દુઃખવું, ધામવું, વર્ષવું, ફાવવું, ગોઠવું, રૂચવું, ભાવવું, ગમવું, હળવું, ચાલવું, &c.

These **ભાવકર્તૃક** verbs are, like the English *impersonal* verbs, always in the *third person, singular number*, and *neuter gender.*

99. **અપૂર્ણક્રિયાપદ** or *defective* verbs are those that have *not* got the full complement of forms to fill up all the moods and tenses. These are, in Gujarati, only *two*— **હો** and **જોઇએ.**

100. **અનિયમિત ક્રિયાપદ** or *irregular* verbs are those that do not form their past tense according to the ordinary

rule, *namely* by adding યો–યી–યું to the verbal stems: as, ખાધું from ખા, and બેઠો from બેસ.

These *irregular* verbs in Gujarati are:—

બ્હીવું	જવું	લેવું	બેસવું	ન્હાસવું	સુવું	હોવું
ખાવું	દેવું	પીવું	પેસવું	મરવું	કરવું	દેખવું

Of the above કરવું, મરવું and દેખવું form their past tense in *two* ways, as કીધું or કર્યું, મર્યો or મુઓ, દેખ્યું or દીઠું.

The past tense forms of these irregular verbs are respectively બ્હીધો, ખાધો, ગયો, દીધો, લીધો, પીધો, બેઠો, પેઠો, નાઠો, મુઓ, સુતો, કીધો, હતો, દીઠો.

101. **સહાયકારક ક્રિયાપદ*** or *auxiliary* verbs are so called because they *help to form the tenses*, or to *modify the sense* of some other verb. The *verb so helped* by the auxiliary verb, is then called **મૂળક્રિયાપદ** or the *principal* verb.

The *only* auxiliary verb used in *forming the tenses* is હો, and it is hence called **કાળદર્શક સહાયકારક ક્રિયાપદ.**

Other auxiliary verbs in Gujarati are શકવું, જોઇએ, જવું, રહેવું, પડવું, લેવું, મુકવું, &c., which are chiefly instrumental in the formation of **સંયુક્ત ક્રિયાપદ**, where these, as **વિકારક**, variously *modify the sense* of the principal verbs, called **વિકૃત ક્રિયાપદ.**

102. When *two single verbal forms*, each being a significant word by itself, are so *joined together* that the *second element loses its independent meaning* and *simply modifies the sense of the first element*, the resulting compound is a **સંયુક્ત ક્રિયાપદ.** As, the root જવું by itself

*The proper term to use in this case is સાહાય્યકારક. But the above term is retained as it is adopted in Gujarati.

means *to go*; when it is joined to the સંબંધકભૂતકૃદંત (connective past participle) મળી (from મળવું *to meet*), the resulting compound is a સંયુક્ત ક્રિયાપદ if મળી જવું means *to meet completely*, or *to blend or fuse entirely*, as in the sentence મેઘધનુષ્યમાં રંગો ઘણા સરસ મળી જાય છે. (The colours in a rainbow *blend* beautifully).

Note—These સંયુક્ત ક્રિયાપદ should not be confounded with what are called *quasi—compounds* or *compound verbal phrases* in which the *first* element *invariably* is a *noun* or an *adjective*; as વિચાર કરવો, પેદા થવું, ગાયન કરવું, પરતાવો કરવો, જૂદું પડવું, &c.

The verbs કરવું and થવું enter mostly into the formation of such compound verbal phrases, and these with nouns or adjectives with their first elements, are sometimes called વિષયપદથી સાધિત ક્રિયાપદ, because a વિષયપદ (*Vide* Art. 57) joins with a verb to form the compound.

N. B.—For a fuller treatment of these *defective*, *irregular*, *auxiliary* and *compound* verbs, the reader is referred to the following Chapter on *Inflection*,

The Adverb (ક્રિયાવિશેષણ.)

103. An *adverb* is a word used to modify a *verb*, an *adjective* or another *adverb*: as, રાત્રે અગાસીમાં બેસીને એક ઘણું સરસ ગાયન તે બહુજ બેધડક ગાતો હતો.

A verb usually denotes some action; this action may be performed in a variety of ways; words are, therefore, needed to express the ways, the limits, the conditions of the action denoted by the verb, and these words are called *Adverbs*. An *adverb*, therefore, *primarily adds to the meaning, or limits the conditions of a verb.* It may, however, be used to modify an *adjective* or *another adverb;* as, ફક્ત ચાર છોકરા હતા. છેક ખરાબ નથી. વધારે દુર જવાની જરૂર નથી. ઘણું નકામું બોલે છે.

It is also said that adverbs sometimes modify *prepositions*: as મેજની સ્હેજ ઉપર ટાંગ. તેના ઘરની છેક પાસે આગ લાગી. A little reflection will, however, show that these are mostly adverbs only of one class, *viz*, ન્યૂનાધિક દર્શક.

In Gujarati it is not customary to say that an adverb modifies a particular part of speech or word, but it is enough to point out its signification. Hence—

104. *Adverbs* may be arranged according to their signification as follows:

(a) કાળવાચક (showing *time*):—

અત્યારે, અગાઉ, પ્રથમ, પૂર્વે, પહેલાં, પછીથી, વચગાળે, હવે, હાલ, હમણાં, હજી, હમેશાં, અહોનિશ, સર્વદા, નિરંતર, હોણ, ત્યારે, તત્ક્ષણ, તત્કાળ, તુરત, સદા, રોજ, નિત્યે, એકાંતરે, જાશુ, કોઇવાર, વારંવાર, વારેઘડી, ઘડીઘડી, રોજરોજ.

(b) સ્થળવાચક (showing *place*):—

આમ, એમ, તેમ, ત્યાં, તહીં, અહીં, આણીતરફ, અધવચ. અંદર, અંતરીક્ષ, થડમાં, પાસે, લગોલગ, દૂર, આઘે, છેટે, પાછળ, વાંસે, ઉચે, નીચે, હેઠે, મધ્યે, ઠેઠ.

(c) રીતિવાચક (showing *manner*):—

અચ્છું, અમથો, ઓચિંતો, અવશ્ય, જરૂર, ખચિત, ખરે, ખરેખાત, નક્કી, બેશક, ખસુસ, ધીમે, ધીરે, આસ્તે, ઠીક, ખોટું, ખરૂં, ભૂડું, ભલું, સારૂં, ફક્ત, ફોગટ, અમસ્તો, ગમેતેમ, ભેળસેળ.

(d) સ્થિતિવાચક or ન્યૂનાધિક દર્શક (showing *degree*):—

(I) Those denoting ન્યૂનતા or *deficiency*, are—

જરા, જરાક, સ્હેજ, લેશ, અલ્પ, ઓછું, થોડું, જુજ, લગીર, રજ, કિંચિત્.

(II) Those denoting અધિકતા or *excess*, are—

અધિક, અદકું, અતિ, અતિશે, બહુ, ઘણું, વધારે, પુષ્કળ.

(III) Those denoting **તૃપ્તિ** or **પૂર્ણતા**—*sufficiency* or *completeness, are*—

એટલું, બસ, છેક, જરેજર, પૂરેપૂરૂં, સંપૂર્ણ.

(*e*) **સંખ્યાવાચક** or **અનુક્રમદર્શક** (showing *number* or *order*):—

એકવાર, બેવાર, થોડીવાર, એકવડું, બેવડું, પહેલો, છેલ્લો.

(*f*) **સ્વીકારવાચક** (showing *affirmation*):—
હાવે, હા, ભલે, ઠીક, સારૂં.

(*g*) **નકારવાચક** or **નિષેધાર્થ** (showing *negation*):—
ના, નહીં, નો, નવ, મા.

(*h*) **સંશયાર્થદર્શક** (showing *doubt*):—
કદાચ, કદાપિ, કદી, રખે, સોવસા, કોણજાણે.

(*i*) **પ્રશ્નવાચક** (used in *interrogation*):—
કેમ, શામાટે, ક્યારે, ક્યાં, કેટલું, શીદ, કઈરીત.

(*j*) **અનુકરણવાચક** (*onomatopoetic*):—
ધમધમ, ચમચમ, ધબધબ, ધડાધડ, દડદડ, ભડભડ, ખડખડ.

105. In Gujarati, many adverbs are formed from the several parts of speech by inflection or composition.

(*a*) Some are formed from *nouns* by the *third, fifth, sixth,* and *seventh* cases: as—
મ્હોડે, ઉતાવળથી, ઝડપથી, ખુશીથી, રાતનો, પહેલાનું, સાંજે, કાલે.

(*b*) Some are formed from *pronouns*: as—
જેથી, તેથી, શાથી, આથી, જેમ, તેમ, કેમ, જ્યાં, ત્યાં, ક્યાં.

(*c*) Some are formed from *adjectives*: as—
ધીરે, ધીમે, નકામો, ભલે, બહુ. સારૂં, મોડું.

(*d*) Some are formed from *verbs* or *participles*: as—
ફરીફરીને, રહેતેરહેતે, ચાલતાંચાલતાં, જાણીજોઇને, તાણીતાણીને.

(e) A few *combinations* of words are used as *adverbial phrases*: as—

રાતદહાડો, આડુંઅવળું, ઇધરતિધર, મુખ્યત્વેકરીને, યથાશક્તિ, વણઅપરાધે, વણભાગે, ગુસ્સાભેર, મનદઇને, અગડમબગડમ, ધમાધમ, ઘણુંકરીને, કહેતાંવારને, ગુપચુપ, જુસ્સાભેર, ચપદઇને, સુએતેમ.

The Post-Position (નામયોગી or શબ્દયોગી અવ્યય).

106. A *preposition*, or properly speaking a *post-position* in Gujarati, is a word *placed after a noun* or *a noun-equivalent* to show in what *relation* it stands to some other words in a sentence: as, **સાંજ સુધી પક્ષી ઝાડ ઉપર બેઠું હતું.**

107. According to the relations expressed by the *post-positions*, they may be classified into:—

(*a*) **સ્થળવાચક** (denoting *place*) : as,

અાગે, અગાડી, અંદર, આસપાસ, ઉપર, કને, જોડે, નીચે, નજીક, તળે, પડખે, પાછળ, પ્રત્યેક, બહાર, પાસે, પૂંઠે, મધ્યે, માહે, વચમાં, લગી, વાંસે, સન્મુખ, સમીપ, સહિત, ભેગો, સાથે,* સુધી, સોડે, સાક્ષાત, હારે, હેઠે.

(*b*) **કાળવાચક** (denoting *time*): as,

અગાઉ, આગળ, કેડે, પછી, પર્યંત, પહેલાં, બાદ, સુધી.

(*c*) **સાધન** or **સાહિત્યદર્શક** (denoting *agent* or *instrument*) : as,

થકી, મારફતે, રૂએ(રૂઇએ), હસ્તક, વતે, વતી, વડે.

---

* સુ (સું, શું)—a corruption in Gujarati from Sansk. सह (with—સાથે)—is sometimes used in poetry to express the sense of **સાથે, જોડે** or **માં** (loc. suffix): as,

> **કરસું ગ્રહી તરવાર, જોર ઝાઝું દાખવતો.**
> **પ્રભુ રક્ષ હમને પ્રેમસુ એ પ્રાર્થના છે અમતણી.**
> **વહે આંસુ વેગે સુહૃદય ઉરશું ઊર મળતાં.**

(*d*) **કારણવાચક** (denoting *cause*): as,
કરીને, કારણે, લીધે,

(*e*) **નિમિત્તદર્શક** (denoting *purpose*): as,
અર્થે, કાજે, ખાતર, માટે, વાસ્તે, સારૂ.

(*f*) **દિશાવાચક** (denoting *direction*): as,
ગમ, તરફ, ભણી, મેર, કોર, પાર, આરપાર.

(*g*) **વ્યતિરેકદર્શક** (denoting *reference*): as,
ઉપરાંત, કમ, પાખે, રહિત, વગર, વિના, સિવાય.

(*h*) **સંબંધસૂચક** (denoting *reference*): as,
બાબત, વિષે, સંબંધી, હકમાં.

(*i*) **રીતિદર્શક** (denoting *manner*): as,
ગોઠે, જેવો, તરીકે, તુલ્ય, દાખલ, પેરે, પેઠે, પ્રમાણે, માફક, મુજબ.

(*j*) **વિનિમયદર્શક** (denoting *substitution*): as,
બદલે, સ્થળે, ઠેકાણે.

108. In English, the preposition has been developed from the adverb, while in Gujarati, the *post-positions* ***were in their origin nouns of different genders.*** These, therefore, govern nouns in the *sixth* case, and require the governed nouns to take either **ના, ની** or **ને.**

Those that require **ના** are—

પર, ઉપર, કરતાં, જેવો, થકો, પાખી, પૈકી, પ્રમાણે, બરાબર, ભણી, લગણ, વગર, વિના, વિષે, સંબંધી, સમાન, સરખો, સુદ્ધાં, હકમાં, સિવાય, ભેગો.

The following require **ની**—

અગાઉ, અગાડી, અંદર, આગળ, આરપાર, આસપાસ, કને, જોડે, ગમ, તરફ, તળે, નજીક, નીચે, પછવાડે, પેરે, પાસે, પૂઠે, પહેલાં, પેઠે, બહાર, બાબત, મદ્ધે (મધ્યે), માફક, મારફત, મુજબ, વચ્ચે, વાંસે, સંઘાતે, સન્મુખ, સમીપ, સામાં, હારે, હસ્તક, હેઠે, સાથે, ભેગો.

The following require ને, and these with a few exceptions, such as સારૂ, ત્યાં, અહીં, લગતો, ફરતો, generally end in એ: as, માટે, વાસ્તે, લીધે, કાજે, બદલે, કારણે, પડખે, જોગે, લેખે.

It may, however, be noted that according to the *usage* of different districts, one and the same post-position may take either **ના** or **ની**: as,

તે**ની** ભેગો જમૂં તો વટલાઉં. છગનના **ભેગો** આવજે.
ટેબલના **ઉપર** ચોપડી મૂકો. ઠાકોર**ની ઉપર** મારી જગ્યા છે.

These genitive suffixes are often *understood*, and sometimes *dropped* altogether : as,

ભોજન **પછી** હમે બહાર જઇશું. જોર **વિના** કામ ન થાય.
નાના બાળક **પેઠે** રડે છે શું? કુંભ **ઉપર** અક્ષર લખિયાજ,
ધ્રુવને અવિચળ હોજો રાજ.

109. A few exceptional post-positions like **કરીને** and **વતી,** when used *after* nouns, while **વણ, વિના** and **વગર** when used *before* nouns, require the governed nouns to take the *instrumental (third)* case : as,

કળે**કરીને** કામ કહાડી લીધું. આ કલમે**વતી** લખાતું નથી.
વણઅપરાધે. વિનાકારણે. વગરલેવેદેવે.

The Conjunction (ઉભયાન્વયી OR વાકયયોગી અવ્યય).

110. *Conjunctions* are words used to *join together sentences* : they are sometimes used to connect *parts of sentences*, or even *single words*. As,

રાજનીતિમાં બે ભાગ છે—કાયદા બાંધવા **અને** કાયદા બજાવવા.
અંબાડીવગરનો હાથી **અને** પાઘડીવગરનું માથું, તેવી શેઠ વગરની દુકાન.
મ્હારામાં **ને** ત્હારામાં કયાં ભેદ છે.
બારી **અને** બારણાં તૈયાર થયાં છે, **અને** જડવાનું કામ કાલે રાખ્યું છે.
હરીદાસની **ને** તેમની વચ્ચે ત્રણચાર ગુમાસ્તા બેઠા હતા.

While a *post-position* shows the *relation of one notion to another*, a *conjunction* shows principally the *relation between two propositions:* hence it, for the most part, connects *sentences.*

111. As *Conjunctions* show the relations existing between the united sentences, they may be classed according to the various relations indicated by them, into—

(*a*) *Copulative*—**સંયોગસૂચક:** as, **ને, અને, તથા.**

(*b*) *Cumulative*—**વર્ધક:** as, **કે, જે, વળી, હવે,** બીજું, **પછી, પાછું.**

(*c*) *Alternative*—**વિકલ્પસૂચક:** as, **અથવા, વા, અગર, કે,** કિંવા, **ચાતો, કાંતો.**

(*d*) *Adversative*—**વિરૂદ્ધાર્થદર્શક:** as, **પણ, પરંતુ, તોપણ,**

(*e*) *Causative*—**કારણદર્શક:** as, **કેમકે, કેમજે, કારણકે, કાંકે, એટલામાટે કે, માટે, વાસ્તે, તેથી.**

(*f*) *Illative*—**પરિણામદર્શક:** as, **એથી, તેથી, એટલામાટે, માટે, તેમાટે, તેથીકરીને.**

(*g*) *Temporal*—**કાળવાચક:** as, **જ્યારે, ત્યારે.**

(*h*) *Hypothetical* or *Conditional*—**સંકેતબોધક** : as, **જો—તો, જોકે—તોપણ, અગરજો—તોપણ, અથવા—તોએ.**

Of the above the **કાળવાચક** and the **સંકેત બોધક** conjunctions are called **પૂર્વાપરવાક્યયોગી** or *correlative, i. e.* such as are used in pairs: as, **જો કંઠનો ખપ કરે તો પાંચે વસ્તુ મેલ; અગરજો હતા તો દશબાર, તોપણ બધાએ ના કહી.**

They need not always be used in pairs: in a sentence, *one* must be *expressed*, the *other* may remain *understood*: as, **હું એને મળવા ગયો ત્યારે એ ઘરમાં નહોતો. તમારી મરજી હોય તો હું આ ચોપડી લઉં. તમે ડાહ્યા છો તોપણ આટલું તો તમને કહેવું પડશે. જ્યારે ફરવા નીસરૂં......બહુ નિર્ધન નજરે પડે.**

One and the same word may be used as a *conjunction*, an *adverb*, and a *post-position*: as,

પાંચ રૂપિયા તો આપ્યા, પછી કેટલા આપું ?—*Conj.*

સુરત પછી સચીન આવે છે—*Post-pos.*

હમણાં નહિ; પછી આવજે—*Adv.*

The Interjection (કેવળપ્રયોગી અવ્યય).

112. An *interjection* is an *exclamatory sound*, *word* or *phrase*, prompted by a sudden emotion or feeling of the mind: as, **અરરર**, **અધધધ**, **ભલે**, **વાહ**, **ઓહો**, **શોગજબ**, **બાપરે**.

An *interjection* has no inflection, and as it is not grammatically connected with words or sentences, it is properly speaking *not a part of speech*.

113. *Interjections* are as *varied* as the different emotions of the human mind, and accordingly they may be roughly classified into:—

(*a*) Those expressing *joy*: **આહા**, **અહા**, **હાસ**, **હાસહાસ**.

(*b*) Those expressing *grief* or *sorrow*: **રે**, **ઓરે**, **અરે**, **હાય**, **હાયહાય**, **બાપરે**, **અરરર**, **ઓય રે**, **અરે રામ**, **શિવશિવ**, **કિસમત**, **કમબખ્તી**.

(*c*) Those expressing *aversion*, *disgust* or *contempt*: **હત**, **હટ**, **હડ**, **છટ**, **ફટ**, **જા જા**, **અં:**, **છી:**, **છો**, **મેર**, **છોરહું**, **થુ**, **ચુપ**, **બેસબેસ**, **વારૂવારૂ**.

(*d*) Those expressing *approbation* or *praise*: **ધન્ય**, **ધન્યધન્ય**, **વાહ**, **વાહવાહ**, **શાબાશ**, **બસ**, **બરાબર**, **વારૂ**, **ભલે**.

(*e*) Those expressing *wonder*: **અહાહા**, **હોહો**, **અધધધ**, **હેં**, **ઓહો**, **ખરે**, **વારૂ**, **જો**, **નક્કી**, **શી વાત**.

(*f*) Those expressing *caution* or *warning*: **ખબરદાર**, **જોજે હો**, **જાણ્યું**, **સમાલ**.

(*g*) Those used in *calling* or *calling attention*: એઇ, હે, રે, અલ્યા, અલ્યાઓ, પોઇસ, બાજુ.

(*h*) Those expressing a *curse* : બળ્યું, રોગ, મોકાણ.

(*i*) Those used in *saluting* : રામરામ, નમસ્કાર, આવજો, સાઈસાહેબ.

One and the same interjection may be used to express *different* emotions : as,

(1) બાપરે ! શું એનું શરીર ! and

(2) બાપરે ! આ દુ:ખ કેમ ખમાય ?

Here, in (1) બાપરે shows *surprise*, in (2) *grief*.

An interjection may sometimes be used as a *noun* : as, તેની ઘણી વાહવાહ થઇ. ખમાખમાના પોકાર થયા.

એમને જરૂર મ્હારા નમસ્કાર કહેજો.

મલિન શરીર નરકે રમતાં મૂંઢ ઉરે કહ્યું નહિ ' હાય ' !

CHAPTER V.

ETYMOLOGY—શબ્દવિન્યાસ (*continued*).

INFLECTION.

114. *Inflection*, as has been shown in Art. 55, is that part of Etymology which treats of the ***alterations*** the words undergo, in order to express various ***relations*** and *meanings*.

The Parts of Speech that admit of *inflectional changes* are **નામ, સર્વનામ, વિશેષણ** and **ક્રિયાપદ.**

N. B.—A limited number of **ક્રિયાવિશેષણ** also undergoes inflectional changes. See Art. 242.

Inflection of Nouns.

115. *Nouns* are inflected for **જાતિ** (*gender*), **વચન** (*number*), and **વિભક્તિ** (*case*).

Gender (જાતિ).

116. All things in nature are either *animate* or *inanimate.* Animate or living beings are either of the *male* sex or of the *female* sex, inanimate objects being of *neither* sex. Thus in *nature,* things are divided into *three classes* according as they are of the male sex, (as, **રાજા, ઘોડો**), or of the female sex (as, **રાણી, ઘોડી**), or of neither sex (as, **ઝાડ, ઘર**). In *grammar,* these three classes are called *genders,* and are named respectively **નરજાતિ** (*the masculine gender*), **નારીજાતિ** (*the feminine gender*), and **નાન્યતરજાતિ** (*the neuter gender*).

117. **જાતિ** in Gujarati, means *sex* as well as *gender*, but the two meanings should not be confounded together. *Sex* is a *natural distinction*, and applies to *living beings*, while *gender* is a *grammatical distinction*, and applies to

words. Thus we have only *two sexes*—male and female, while *three genders*—masculine, feminine and neuter.

A *fourth* gender, called સામાન્યજાતિ (the *common gender*), is sometimes added, when the word can possibly belong to *more than one* of the three genders, or when the gender is *not clearly ascertainable*: as લોકો, માણસો, ઢોર.

In Gujarati, as in many other Sanskritic languages, the gender system has been very artificial on account of lifeless objects also having been considered as either males or females. With regard to *animate* objects that have sexual distinction, the rule is simple enough.

118. Names of *males* are of નરજાતિ, names of *females* are of નારીજાતિ.

But with regard to nouns denoting *inanimate* objects, it is difficult to lay down any rules by which their gender might be ascertained. As a general rule, however,

Words ending in *non-radical* ઓ, ઈ or ઉં are respectively masculine, feminine or neuter: as, બારો (બાર્+ઓ), ટોપી (ટોપ્+ઈ), લૂગડું (લૂગડ્ +ઉં).

But the *exceptions* to this general rule are so many that the gender of many nouns can be determined only by conventional usage and constant practice. Hence

119. There are *two kinds* of જાતિ:—

(*a*) પ્રાકૃતિક જાતિ:—Gender based on sexual distinction, or *natural gender*.

(*b*) સાંકેતિક જાતિ:—Gender by mere convention, *conventional* or *grammatical gender*.

Thus, છોકરો is masculine, બકરી is feminine; this is પ્રાકૃતિકજાતિ : while વેપાર is masculine, વાત is feminine, and ઘર is neuter; this is સાં૦ જા૦

120. Some nouns take on the suffixes of all the three genders, and are called **ત્રિજાતિનામ:** as,

બકરો—બકરી—બકરૂં.
પાડો—પાડી—પાડું.
છોકરો—છોકરી—છોકરૂં.
ઘોડો—ઘોડી—ઘોડું.
કુતરો—કુતરી—કુતરૂં.

When the *neuter* form of animals is used, it refers rather to the object as belonging to the *animal kingdom* than distinguishing any particular sex of it.

121. Some nouns take on the suffixes of two genders only, and are called **દ્વિજાતિનામ:** as,

દાદો—દાદી	મામો—મામી	ઓરડો—ઓરડી
કાકો—કાકી	દીકરો—દીકરી	પાટલો—પાટલી

122. Some nouns belong exclusively to one gender and do not admit of others:—

Masc.—દરવાજો, રસ્તો, ખડિયો, કાચબો,‡ નોળીઓ ‡

Fem.—રાઇ, મલાઇ, માખી,‡ દાઇ, અપ્સરા. વેશ્યા.

Neut.—પાંદડું, માથું, નામું, મગતરૂં,‡ ખબૂતર,‡ ખાતું.

123. Again all nouns ending in ઓ are not always masculine, nor those in ઈ always feminine, nor those in ઉં always neuter, as will be seen from the groups given below. But nouns ending in ઉં are invariably neuter. ઉં *is the only exception, being masculine.*

(*a*) Nouns ending in અ:—

Masc.—અવતાર, સંસાર, વિચાર, વેપાર, આનંદ.

‡These nouns (marked‡), although the animals have their males as well as females, have lost all distinction of natural genders, and are used only in one grammatical gender, whatever be the sex referred to.

Fem.—રાત, વાત, વાડ, સાંજ, આશ.
Neut.—મન, સુખ, દુઃખ, ઘર, ગાયન.

(*b*) Nouns ending in આ:—
Masc.—રાજા, મહિમા, આત્મા, પિતા, શ્રોતા.
Fem.—આશા, દિશા, માયા, ઇચ્છા, કૃપા.
Neut.—કલકત્તા, આગ્રા, પાદરા, વાંસદા, વ્યારા (towns).

(*c*) Nouns ending in ઈ:—
Masc.—હાથી, કવિ, ધોબી, માળી, વાઘરી.
Fem.—દોરી, ટેકરી, વાડી, નદી, ગલી.
Neut.—ઘી, દહીં, પાણી, બી, મરી, મોતી, લોહી.

(*d*) Nouns ending in ઉ:—
Masc.—શત્રુ, દારૂ, હેતુ, વાયુ, ગુરૂ.
Fem.—વસ્તુ, સાસુ, વહુ. લૂ, જૂ.
Neut.—મ્હોડું, માથું, લીંબુ, આંસુ, બરૂ.

(*e*) Nouns ending in એ:—
Masc.—ભે (ભય), મ્હે (મેઘ).
Fem.—હરડે, ગે, વલે, ખે (ધૂળ).
Neut.—તાલે (નશીબ).

(*f*) Nouns ending in ઓ:—
Masc.—ઘોડો, જોડો, વાડો, ખાડો, ખડિયો.
Fem.—છો, ધો, બો, ખો, જળો.
Neut.—મ્હો.

124. In Gujarati feminine nouns are formed from the masculine by either using *different words for each gender*, or adding *formative suffixes* એણ, અણ, આણી, ની, ણી, ડી, ઈ.

(a) Nouns having *distinct words* for the masculine and the feminine:—

Masc.	*Fem.*	*Masc.*	*Fem.*
બળદ	ગાય	પુરૂષ	સ્ત્રી
પાડો	ભેંસ	મરદ	ઓરત
મોર	ઢેલ	માટીડો	બૈરી

બાપ	મા	ભાયડો	બાયડી
ભાઈ	બ્હેન	નર	માદા, નારી
ફુઓ	ફોઈ	વર	કન્યા
પિતા	માતા	ઋષિ	ઋષિપત્ની
સસરો	સાસુ	પતિ	પત્ની
મિત્ર	સખી	ભૂત	ડાકણ
રાજા	રાણી	સાહેબ	મડમ
ગવૈયો	ગાનારી	ફિરસ્તો-ફરસ્તો	ફલમ
સાળો, સાંઢુ	સાળી	ભાઇ	ભાભી-ભોજાઇ

(b) Nouns *formed by suffixes* from the masculine:—

Masc.	*Fem.*	*Masc.*	*Fem.*
કોળી	કોળણ, કોળેણ	ભાગિયો	ભાગિયેણ
વાદી	વાદેણ	વાણીઓ	વાણિયેણ-યણ-યાણી
પટેલ	પટલેણ-લણ-લાણી	પારસી	પારસેણ-સણ
વાઘ	વાઘેણ-વાઘણ	સોની	સોનારેણ-રણ
જોષી	જોષેણ, જોષણ	કણબી	કણબેણ-બણ
મોચી	મોચેણ-ચણ	દેસાઈ	દેસાણ-દેસણ
ધણી	ધણીઆણી	ગોર	ગોરાણી
શેઠ	શેઠાણી	ઠાકોર	ઠકરાણી (also ઠકરાળાં)
ઈન્દ્ર	ઈન્દ્રાણી	રૂદ્ર	રૂદ્રાણી
મહેતર	મહેતરાણી	હાથી	હાથણી
રાગ	રાગણી	ચાકર	ચાકરડી
હજામ	હજામડી	દેવ	દેવી
ગોપ	ગોપી	બ્રાહ્મણ	બ્રાહ્મણી
મુસલમાન	મુસલમાની	વૈષ્ણવ	વૈષ્ણવી
રાક્ષસ	રાક્ષસી	પુત્ર	પુત્રી
મહેતો	મહેતી	દિયર	દેરાણી

Feminines in આ are purely Sanskrit in their origin; as, સુત—સુતા, નાયક—નાયિકા, પંડિત—પંડિતા.

N. B.—Some feminine nouns have their masculines formed from them: as, નણંદ—નણદોઈ, રાંડ-રંડવો.

125. There are several words in Gujarati, which *change their gender with the change in meaning*:—

કોટ	*m.* (a wall of a fort)	*f.* (neck)
ગુણ	*m.* (obligation)	*f.* (a sack)
ચાલ	*m.* (a custom)	*f.* (conduct, gait)
તડ	*f.* (a crack)	*n.* (a faction)
દર	*m.* (rate)	*n.* (a hole)
ધાતુ	*m.* (a root in grammar)	*f.* (a metal)
બાજ	*m.* (a hawk)	*f.* (a leaf-plate)
વાર	*m.* (a yard)	*f.* (time)
વાસ	*m.* (a place of residence)	*f.* (smell)
હાર	*m.* (a garland)	*f.* (a line, defeat)

N. B.—For further illustrations, *Vide Homonyms*, Chapter XIII. Also note the following:-

ભાત *m.* (cooked rice)
f. (variety)
n. (raw rice)

જાન *m.* (life)
f. (marriage procession)
n. (loss)

126. The arbitrariness of genders is also clear from the fact that *one and the same* word in English can be expressed by words of *three different genders* in Gujarati. For example,

Account—હેવાલ *m.*, કથા—હકીકત *f.*, વૃત્તાંત—બયાન *n.*
Affection—પ્રેમ *m.*, મમતા *f.*, હેત *n.*
Ancestry—વંશ *m.*, પેઢી *f.*, કુળ *n.*
Battle—સંગ્રામ *m.*, લડાઈ *f.*, યુદ્ધ *n.*
Beginning—આરંભ *m.*, શરૂઆત *f.*, મંડાણ *n.*
Body—દેહ *m.*, કાયા *f.*, શરીર *n.*
Book—ગ્રંથ *m.*, ચોપડી *f.*, પુસ્તક *n.*
End—Conclusion—અંત—છેડો *m.*, સમાપ્તિ *f.*, છેવટ *n.*
Fame—યશ *m.*, આબરૂ—કીર્તિ *f.*, નામ *n.*

Fear—ધાક *m.*, બ્હીક *f.*, ભય *n.*
Injury—બગાડ *m.*, હાનિ *f.*, નુકસાન *n.*
Street—મહોલ્લો *m.*, શેરી *f.*, ફળીઉં *n.*

127. The confusion is still made worse by *one and the same word* being used in *different genders* by different writers, and in different parts of the Gujarati-speaking district, even when it retains the *same meaning* throughout. These are the *words of variable gender*, as they are alled in grammar. For example,

Masc. or *Fem.*—ધાક, કાબૂ, તંબાકુ, તપાસ, શોધ,[1] વિધિ, વિલંબ, ટેક,[2] જંજાળ,[3] વખત, ચાલ,[4] ભલીવાર, ઋતુ, ઘાત,..............

Masc. or *Neut.*—પ્રશ્ન, ઉત્તર, મત, પત્ર, યત્ન, ખરચ, નાટક, ફારસ, પ્રભાત,[5] ભય, પ્રણામ,[6] પ્રયત્ન,[7] વૃત્તાંત, લક્ષ, ઉંટ,......

---

1. તેણે પિતાની શોધ માંડી, પૂછે સહુને વાત—દયારામ.
બંને ભાઇએ વનમાં શોધ કર્યો પણ સીતા જડી નહીં—નર્મગદ્ય.

2. એથીજ એણે ક્ષત્રિનો ટેક રાખ્યો છે—નર્મગદ્ય.
ટેક પોતાની તે અંતરથી ન મૂકીએ જો—દયારામ.

3. ભલું થયું ભાંગ્યો જંજાળ—દયારામ.
ભલું થયું ભાંગી જંજાળ—પ્રેમાનંદ.

4. મંડળી મળવાનો ચાલ પ્રાચીન કાળથી ચાલતો આવેલો નથી—નર્મગદ્ય.
કચ્છ તરફનાં બૈરાઓમાં ઉભા રહી કૂટવાની ચાલ નથી—નર્મગદ્ય.

5. વિંધ્યાચળનાં શિખરપર પ્રભાત થયો—હિન્દ અને બ્રિટાનિયા.
રાત ગઈ, પ્રભાત થયું—શરત્ચન્દ્ર.

6. કરી પૂજન કીધું પરણામ કરજોડી ઉભો તે ઠામ—દયારામ.
પછી પ્રેમશું કીધો પરણામ—દયારામ.

7. કેટલાક રાજાઓએ ધનુષ ઉપાડવાનો પ્રયત્ન કર્યો—નર્મગદ્ય.
ઘણું પ્રયત્ન કર્યું પણ તે ઋષિ તેહ થકી નવ પડિયો—દયારામ.

Fem. or *Neut.*—અધરણી, વાળુ, સોપારી, ઘડીઆળ, વચ, મગદૂર,[8] સાલ, સ્હવાર, રડારડ, શીગરામ, ઓળખાણ, કાવ્ય[9], જનોઇ, કલઈ.

Masc. or *Fem.* or *Neut.*—ચપ્પુ, દરબાર,[10] જખમ,[11] આવરદા, ફેરાળ.

128. As for the *Words of Foreign Languages* introduced into Gujarati, no fixed principles exist to regulate their genders. Generally, however, they are used in the *gender to which other synonymous words in the language belong*: as,

Masc.—વખત (કાળ), મિજાજ (સ્વભાવ), મિત્ર (દોસ્તદાર).

Fem.—જમીન (ભૂમિ), નિમાજ (પ્રાર્થના), રેલવે (સડક), આગબોટ (હોડી), સ્લેટ (પાટી).

Neut.—સ્ટેશન (ઠેકાણું), ગ્લાસ (પ્યાલું), જેકેટ (બદન), કબાટ (ભંડારિયું).

Note similarly—પાટલૂન (લેંઘો), ઓર્ડર (હુકમ), કાર્ડ (કાગળ), ફલાદીન (બનાત), સ્ટીલ (કલમ), કીટલી (ચ્હાદાની), સ્કુલ (નિશાળ), કંપની (મંડળી), ખમીસ (પહેરણ), કવર (પરબીડિયું).

---

8. કોની મગદૂર છે કે વિનોદીનીને પકડી રાખી શકે—વિરાજમોહન.
એ વર્ષામાં છત્ર વહે શિર, કોણ તણું મગદૂર—સુભાષિતલહરી.

9. કવિતા એટલે ભાટાઇ......તે એની કાવ્યમાં નથી-પ્રાચીનકાવ્યમાળા, ૧.
રૂષિએ પોતાનું કરેલું રામાયણ કાવ્ય તેઓને પાઠ કરાવ્યું—નર્મગદ્ય.

10. સાંજના સાતથી આઠ સુધી દરબાર ભરાતો—મુકુલમર્દન.
દિવાનખાનામાં દરબાર ભરી હતી—શિવાજી.
બાદશાહ પુરૂષનું દરબાર ને બેગમ સ્ત્રીઓનું દરબાર ભરતી—નર્મગદ્ય.

11. માથામાં એક જખમ એવો લાગ્યો કે મૂર્છા ખાઈ તે નીચે પડયો.
જખમ તો નહીં ન્હાની સૂનીરે—નર્મ કવિતા.
કારી જખમ એવું તો લાગેલું કે રહીરહીને ગટકા ભરીજ આવે-નર્મકવિતા.

129. In analogy with the principle of male and female sexes of animate objects, should an inanimate object have a name ending in ઓ, and an object of the same nature a name ending in ઈ, the *former* is generally the *larger, stronger, coarser* of the two, while the *latter* the *smaller, weaker, finer*: as,

ટેકરો *m.* a hill;	ટેકરી *f.* a small hill.
રોટલો *m.* rough and thick bread.	રોટલી *f.* fine thin bread.
ખીચડો *m.* of very inferior quality.	ખીચડી *f.* a delicious food of rice and pulse.

Note, however,—

વાડો *m.* a yard.	વાડી *f.* a garden.
ખાડો *m.* a pit.	ખાડી *f.* a creek.
દોરો *m.* thread.	દોરી *f.* string or cord.
ટેટો *m.* a berry.	ટેટી *f.* a melon.

Number (વચન).

130. **વચન** or *Number* is a *difference in form* which shows whether we are speaking of *one* thing or of *more than one.*

There are *two* numbers in Gujarati: the *Singular* or **એકવચન**, and the *Plural* or **બહુવચન.**

When *one* thing is spoken of, the noun is *Singular.*

When two or more things are spoken of, the noun is *Plural.*

The original form of the noun itself is used in the singular, while the plural is formed from the singular by the addition of the suffix ઓ.

131. The following are the rules to be generally observed in forming the Plural:—

Rule **I**—Masculine nouns ending in **ઓ**, change **ઓ** into **આ**, and neuter nouns ending in **ઉં**, change **ઉં** into **આં** before taking the plural suffix **ઓ**; as—

ડોસો—ડોસા+ઓ=ડોસાઓ.

મીડું—મીડાં+ઓ=મીડાંઓ.

Rule **II**—Nouns ending in **અ**, **આ**, **ઇ** and **ઉ** take the plural suffix **ઓ**, without any change, but this **ઓ** does not enter into sandhi-combination with the preceding vowels; as—

ચાકર—ચાકરો	હાથી—હાથીઓ
રાજા—રાજાઓ	ગુરૂ—ગુરૂઓ

Mark how the quiescent **અ** in nouns ending in **અ**, is first omitted when taking on the plural suffix. The plural form is **ચાકર્+ઓ=ચાકરો**, and not **ચાકર+ઓ=ચાકરૌ**. Similarly the plural of **રાજા** is **રાજાઓ**, and not **રાજૌ**.

Mark also that in the above cases the plural suffix is often dispensed with, whenever the idea of plurality is evident from the sense; as, **નવ ચાકર, દશ માણસ, બાર ફાનસ, ઘણા છોકરા, એકડા વિનાનાં મીડાં.** But masculine nouns ending in non-radical **ઓ**, and neuter nouns in **ઉં** are again exceptions; as, **એક છોકરો** but **બે છોકરા**, and not **બે છોકરો**; **એક મીડું** but **બે મીડાં**, and not **બે મીડું**.

Rule **III**—Non-masculine nouns ending in **ઓ**, and nouns of any gender ending in **એ** or **ઐ**, *as a rule*, do not take the suffix **ઓ** : as—

Sing.	Plur.
જળો	જળો (not જળોઓ)
મ્હો	મ્હો (not મ્હોઓ)

ગે	ગે (not ગેઓ)
હરડે	હરડે (not હરડેઓ)
પૈ	પૈ (also પૈઓ)

132. Strictly speaking only common nouns and collective nouns admit of plurality. But proper nouns, material nouns, and even abstract nouns are put in plural, when they are used as common nouns: as, ઇંગ્લંડની ગાદીપર **આઠ હેનરી થઇ ગયા,** પેટીમાં **ઘણી જાતનાં અત્તર હતાં,** તેનાં **જુઠાણાં** આખરે પ્રગટ **થયાં.**

133. A proper noun, as well as a common noun, singular in form and sense, may take a verb or an adjective in the plural number, for the sake of respect: as, **વ્યાસમુની બોલ્યા, તે તમારાં** માસી થાય.

134. Nouns of foreign origin form their plural by the suffix **ઓ** : as—

ટિકિટો, ઇજિનેરો, ઓજારો, કબરો, પત્રાવળીઓ.

135. The following nouns are usually met with in plural only:—અબોલા, ઓગણા, કાલાવાલા, કેસરિયાં, ખારીઆં, ગદબદિયાં, ચાળા, જુહાર, જેગોપાળ, જે શ્રીકૃષ્ણ, જોળીઆ, તડાકા, તરફડિયાં, દાંતિયા, નમસ્કાર, પછાડા, પારણાં, ફાંફાં, બળીઆ, ભોગ, રામરામ, વધામણાં, વલખાં, વેવલા, સમાચાર, સૈયડ, હાંઝાં, હોશકોશ.

136. **સામાસિક** or compound nouns form their plural by inflecting the second (*i. e.* the last) element : as, **દેવાલયો, ગ્રંથકારો, નાટકશાળાઓ, સ્વદેશહિતેચ્છુઓ** (*Vide* Art. 260.)

Case (વિભક્તિ).

137. વિભક્તિ—*Case* is the form or state of a noun or pronoun to *express the relation* it bears to other words in a sentence.

138. There are *seven* cases in Gujarati, with the following terminations:—

1. **પ્રથમા**—*Nominative*—no suffix.
2. **દ્વિતીયા**—*Accusative*—no suffix (sometimes **ને**).
3. **તૃતીયા**—*Instrumental*—**એ**.
4. **ચતુર્થી**—*Dative*—**ને**.
5. **પંચમી**—*Ablative*—**થી, થકી**.
6. **ષષ્ઠી**—*Genitive*—**નો, ની, નું, ના, નાં**.
7. **સપ્તમી**—*Locative*—**માં, એ**.

One more, **સંબોધન વિભક્તિ** or the *Vocative case*, is a particular use of the nominative, and hence called **સંબોધનાર્થે પ્રથમા**. It is used in calling or addressing a person: as, **રામેશ્વર,** તું કાલે આવજે. **છોકરા,** દોડતો જા.

139. **કારક** shows the relation of a noun (or a pronoun) with the verb: hence those cases which express the different relations of the noun with the verb are called **કારક વિભક્તિ.** Of the seven cases mentioned above, all *except the sixth* are **કારક**. The sixth or the genitive, chiefly showing possession or ownership, is equivalent to **વિશેષણ,** and therefore called **વિશેષણ વિભક્તિ.** The following are the relations denoted by the **કારક વિભક્તિ:—**

પ્રથમા or the *Nominative* shows the relation of **કર્તા**—*Subject.*

દ્વિતીયા or the *Accusative*......**કર્મ**—*Object.*

તૃતીયા or the *Instrumental*...**કરણ**—*Instrumentality.*

ચતુર્થી or the *Dative*..,**સંપ્રદાન**—*Donation or giving.*

પંચમી or the *Ablative*...**અપાદાન**-*Ablation or taking away.*

સપ્તમી or the *Locative*......**અધિકરણ**—*Location or place.*

Declension (રૂપ).

140. *Declension* shows the various *forms* a noun (or a pronoun) assumes by means of the case endings.

141. Some nouns undergo a change before taking the case-terminations: *e. g.*, the word છોકરો is changed into છોકરા before taking the termination ને or થી. This change in the form of a noun, previous to its taking the case-endings, is called **વિભક્તિ કાર્ય.**

These nouns that take વિભક્તિ કાર્ય are called **વિકારી નામ,** the rest being called **અવિકારી નામ,** by some grammarians; while others divide nouns into પહેલા પ્રકારનાં નામ and બીજા પ્રકારનાં નામ, according as they do or do not take વિભક્તિ કાર્ય.

142. The following વિભક્તિ કાર્ય must be carefully noticed:—

(*a*) Masculine nouns ending in ઓ and neuter nouns ending in ઉં, change ઓ and ઉં to આ: as,

ઘોડો—ઘોડા+ને=ઘોડાને   પૈડું—પૈડા+ને=પૈડાને.

N. B.—In the case of તૃતીયા or the Instrumental, the final ઓ and ઉં are sometimes dropped before એ is added: as,

ઘોડો—ઘોડ્+એ=ઘોડે   છાપરૂં—છાપર્+એ=છાપરે.

(*b*) Nouns ending in અ, drop the final અ before taking the Instrumental suffix એ: as,

માણસ—માણસ્+એ=માણસે (not માણસએ)
ચાકર—ચાકર્+એ=ચાકરે (not ચાકરએ)

(*c*) Nouns other than masculine nouns ending in ઓ and neuter nouns ending in ઉં, do not undergo any change: as, લાડુ+થી=લાડુથી, ઘો+એ=ઘોએ, મ્હો+ને=મ્હોને, વસ્તુ+માં=વસ્તુમાં.

(*d*) The Vocative has no case-ending of its own; the nominative commonly does duty for the vocative; but in case of masculine nouns ending in ઓ, and neuter nouns ending in ઉં, the stem or the crude form must be used to express the vocative: as, **છોકરા, આમ આવ. અરે છાપરા ! તેં તો મારી નાંખ્યા.**

143. The following are the illustrative declensions of nouns of all genders:—

	અકારાંત		આકારાંત	
	Sing.	*Plur.*	*Sing.*	*Plur.*
1.	વચાર	વિચારો	આત્મા	આત્માઓ
2.	વિચાર	વિચારો	આત્મા	આત્માઓ
3.	વિચારે	વિચારોએ	આત્માએ	આત્માઓએ
4.	વિચારને	વચારોને	આત્માને	આત્માઓને
5.	વિચારથી	વિચારોથી	આત્માથી	આત્માઓથી
6.	વિચારનો	વિચારોનો	આત્માનો	આત્માઓનો
7.	વિચારે-રમાં	વિચારોમાં	આત્મામાં	આત્માઓમાં
8.	વિચાર	વિચારો	આત્મા	આત્માઓ

N. B.—Fem. and *Neut.* nouns are similarly declined.

N. B.—Fem. nouns are similarly declined. *Neut.* nouns form their *Abl.* and *Loc. sing.* by changing the final આ to એ before taking on the case suffix. The *Loc.* suffix is also dropped. As, **કલકત્તેથી, વડોદરેથી, આગ્રે, જ્યારે.**

	ઈકારાંત		ઉકારાંત	
	Sing.	*Plur.*	*Sing.*	*Plur.*
1.	હાથી	હાથીઓ	ગુરૂ	ગુરૂઓ
2.	હાથી	હાથીઓ	ગુરૂ	ગુરૂઓ
3.	હાથીએ	હાથીઓએ	ગુરૂએ	ગુરૂઓએ
4.	હાથીને	હાથીઓને	ગુરૂને	ગુરૂઓને
5.	હાથીથી	હાથીઓથી	ગુરૂથી	ગુરૂઓથી

6.	હાથીનો	હાથીઓનો	ગુરૂનો	ગુરૂઓનો
7.	હાથીમાં	હાથીઓમાં	ગુરૂમાં	ગુરૂઓમાં
8.	હાથી	હાથીઓ	ગુરૂ	ગુરૂઓ

N. B.—Fem. and *Neut.* nouns are similarly declined.

N. B.—Fem. and *Neut.* nouns are similarly declined.

	ઉંકારાંત		ઓકારાંત	
1.	માથું	માથાં, માથાંઓ	છોકરો	છોકરા, છોકરાઓ
2.	માથું	માથાં, માથાંઓ	છોકરો	છોકરા, છોકરાઓ
3.	માથાએ, માથે	માથાંએ,માથાંઓએ	છોકરે-રાએ	છોકરાએ, છોકરાઓએ
4.	માથાને	માથાંઓને, માથાંને	છોકરાને	છોકરાને-રાઓને
5.	માથાથી	માથાંથી, માથાંઓથી	છોકરાથી	છોકરાથી-રાઓથી
6.	માથાનો	માથાંનો, માથાંઓનો	છોકરાનો	છોકરાનો-રાઓનો
7.	માથામાં	માથાંમાં, માથાંઓમાં	છોકરામાં	છોકરામાં-રાઓમાં
8.	માથા	માથાં, માથાંઓ	છોકરા	છોકરા, છોકરાઓ

N. B.—Fem. and *Neut.* nouns take the case-suffixes regularly.

Nouns ending in એ and ઐ are also regularly declined by adding case-terminations.

Explanatory Notes on Case-Suffixes.

144.—

I. The *Nominative* or **પ્રથમા** shows the person or thing about which we are speaking. The several varieties of this case, *viz.*, **સંબોધનાર્થે પ્રથમા** *(the nominative of address)*, **ઉદ્ગારાર્થે પ્રથમા** *(the nom. exclamatory)*, **વિધિવાચક પ્રથમા** *(the nom. after the verb)*, the **કૃદંતકર્તા** *(the nom. absolute)* are explained further on. (*Vide* Art. 145).

II. The Accusative, really speaking, has no suffix of its own. In nouns, the first two cases have often the same form. They are both without case-endings, and must be distinguished by their position and use in a sentence. Only a few words denoting animate objects, and pronouns

express the *accusative* by the dative suffix ને. As, રામાને સાપ કરડ્યો; શેઠે ચાકરને બોલાવ્યો; તેણે મને માર્યું; કોણે તમને ચ્હીડવ્યાં?

When a transitive verb takes two objects, the અનુપસ્થકર્મ or the *Indirect object* stands in the *dative* case, while the ઉપસ્થકર્મ or the *Direct object* is in the *objective* case: as સાહેબે છગનને ઇનામ આપ્યું. Here છગનને is in the dative case, while ઈનામ in the objective case.

III. મ્હારાઘરને છાપરે; ગઇકાલને કામે થકવી નાંખ્યા; મકનદાસને કાકે તમને શું કહ્યું? In these instances, the suffix ને is not the dative suffix, but the *genitive* suffix changed to ને on account of the સંબંધીનામ being in the instrumental or the locative case.

IV. The instrumental suffix એ should not be confounded with the *adverb* એ (= પણ or સુદ્ધાં): as, આજે હું રમવા ગયો ત્યારે મગને ત્યાં હતો. Here મગને = મગન પણ. Again the *instr.* suffix એ shows *intrumentality*, when the *loc.* suffix એ has the sense of the post-positions ઉપર, પાસે, આગળ, તરફ, નીચે.

ડુંગરે (ડુંગર પણ) નહોતો કે તેની છાયાએ (છાયા નીચે) બેસે.

V. In poetry, the genitive is sometimes denoted by તણો-ણી-ણું or કેરો-રી-રૂં: as,

શાકુન્તલ નાટક તણું પુસ્તક લઈ નિજ હાથ.
ઘણી વેળ વિચરૂં ખેલવા આ વ્યોમકેરી વાડીએ.

VI. The loc. suffixes are માં (or the old suffix આં) and એ. Of these, માં has the force of the English preposition *in* or *into*, while એ has the sense of *at* or *towards*. As, દુકાને જાઓ તો જોજો કે દુકાનમાં કોઇ છે કે નહીં.

VII. The loc. is often expressed by મોઝાર in poetry: as,

આ કારાગૃહની મોઝાર યુવતી રૂપવતી આ ઠાર.
વૃક્ષકેતે ત્રણ બાણ મેલ્યાં બેટયાં હ્રદે મોઝાર.

Other forms of માં like માંહિ, માંહે are also often used: as,
સંગ્રામ હવો રણ માંહે. અર્જુન વિમાસે મનમાંહિ.

VIII. One word may take *two* or *more* case-suffixes at a time: as; **શહેરમાંનાથી બહાર જવાય નહિ; માધવની હાએ હા કહેનારાઓમાંના કોઇ આજ એને ઘેર ફરકયાજ નહિ.**

IX. Any of the case-suffixes may be omitted in poetry : as,

તાવ ઓસડ ઉપવાસ, ગુમડે ડામજ દેવા (=તાવનું ઓસડ).
અન્તર બળતા અગ્નિથી (=અન્તરમાં બળતા).
શાન્ત વાઈ સમીર આ દિશ જો વહે રવ એ ફરી (=દિશામાં).
મન મોહ પામ્યો મહિપતિ (=મનમાં).
તારે સ્થાનક આવી ચ્હડયો (=સ્થાનકે).

Significations of Cases.

145.— The Nominative Case.

(*a*) The agent or કર્તા is placed in this case when the *Prayog* is કર્તરિ (Art. 233) : as,

ભલાભલા જાતા રહ્યા, જઇશું **આપણુ** કાલ.

આ પૃથ્વીપતિની રાજ્યછાયામાં **ધેનુ** વત્સોને ધરાવતી, **માતા** બાળને સુખે લડાવતી, **પતિ** પ્રમદાને સુખે પ્રમોદતો, **પિતા** પુત્રોને સુખે શીખવતા, તેમ **વ્યાપારી** વણજ, અને **ખેડુત** ખેતી સાધતા હતા.

(*b*) The nominative after the verb or the વિધિવાચક કર્તા, otherwise called the ક્રિયાપૂર્ણી, is put in the પ્રથમા: as

એ **મહાપુરૂષ** થશે. હું આપની પગની **રજ** છું.

તે સ્નેહમાં **લક્ષ્મીજી** હતી, સુરૂપમાં **રતિ** હતી, ડહાપણમાં **અરૂંધતી** હતી, અને જ્ઞાનમાં **ગાર્ગી** હતી.

(*c*) The object of a verb in passive constructions takes the પ્રથમા; as,

આખો **લાડવો** સામટો ન ખવાય.
પોટલાં બંધાયાં, **કલમો** લ્હોવાઈ, **ચશ્મા** ડાબલામાં ઘલાયાં.

(*d*) Words denoting *space*, *time*, *measure* and *degree*, are placed in the **પ્રથમા** : as,

તમાકુનો રોપો દોઢ **ગજ** ઉંચો થાય છે, તેનાં પાંદડાં **હાથહાથ** લાંબાં તથા આઠ દશ **આંગળ** પહોળાં થાય છે.

આખી **રાત** જાગ્યો ત્યારે આટલું કામ થયું.

પાએક **ઘડી** હું એકલો આરામ લેવા બેઠો.

(*e*) A word in the nominative absolute case stands in the **પ્રથમા.** The case may be termed **કૃદંત કર્તા** or **સતી-પ્રથમા** in Gujarati: as,

મ્હો ફાટતાં લડાઇ શરૂ થઈ.

ચોથે દિવસે **વહાણું** વાતાં અમે શહેર છોડીને ગયા.

સર્વે કૃત્રિમ **વૈભવ** નષ્ટ થવા છતાં ઇશ્વરે આપેલી સુંદરતા ગઈ નહતી.

(*f*) A noun in the vocative case stands in the **પ્રથમા** : as,

સમજ સમજ મન **માનવી,** મોતતણું ભય રાખ.

ઓ **આશા**! તું કેવી ધુતારી છે!

(*g*) A noun in ઉદ્‌ગારાર્થેપ્રથમા (*Nominative Exclamatory*) is also put in this case: as,

ઓ **પ્રભુ**! આવું દુઃખ તો દુશ્મનને પણ ન જોઇએ.

ગરીબ બિચારી **લલિતા**! એને માથે દુઃખનાં ઝાડ ઉગ્યાં.

146.— The Accusative Case.

(*a*) The object or કર્મ of a transitive verb takes the દ્વિતીયા, when the *Prayoga* is કર્તરિ (Art. 233) : as,

લોભ **શું** ન કરાવે? લોભ **ચોરી** કરાવે, લોભ **દગો** દેવડાવે, લોભ **વિશ્વાસ** ભગાવે, લોભ **ખુન** કરાવે.

પણ દોરડા, બાધા ને **આખડીઓને** તો ન મનાય.

બાળને મારતી, **ધણીને** ધમકાવતી, ફુઅડ રંડા કરે **ક્લેશ** રૂઠી.

(*b*) When a transitive verb takes two objects, the ઉપરથ or *direct* object stands in the દ્વિતીયા: as,

અસલના રાજાઓ વિદ્વાન બ્રાહ્મણને **વર્ષાસન** આપતા.

147.— The Instrumental Case.

(*a*) The agent or કર્તા is put in the third case when the *Prayoga* is કર્મણિ (Art. 234): as,

લોભે **પુત્રે** પિતાનો, **માતાએ** પુત્રનો, **સ્ત્રીએ** પતિનો અને **સસરાએ** જમાઇનો ઘાત કર્યો છે.
પ્યાલો ભરી પીઉં જેટલે, **પોપટડે** પાડ્યો તેટલે.
આ બારીનો કાચ **કોણે** ભાંગ્યો?

(*b*) Words denoting *instrumentality* are placed in the તૃતીયા: as,

એક **હાથે** તાળી ન પડે, **બળે** ન થાય તે **કળે** થાય.
કુવા ઉપરના કઠણ જે પાકા કાળા પ્હાણ, **દોરડીએ** છેદાય છે...
સો **ગરણે** ગાળીએ ત્યારે એક વાત કરીએ.

(*c*) The તૃતીયા often denotes *cause*: as,

ચીંતાએ સુકાઇને સાલ જેવો બની ગયો છે.
એક કોહેલી **માછલીએ** આખો ટોપલો ગંધાય.
વાહ શેઠ! આજ આપ **પધાર્યે** શી દુકાન શોભે છે.

(*d*) It sometimes denotes *price* or *proportion*: as,

હાલમાં ખાંડ ચાર **રૂપીએ** મણ મળે છે. દૂધ બે **આને** શેર વેચાય છે.
ટકે શેર ભાજી **ટકે** શેર ખાજાં.

(*e*) Words denoting *attendant circumstances* are placed in this case: as,

વગર **વજીરે** **વાણિયે** ખોઈ રાવણે લંક. **તાતે** **ઘાએ** બધું થાય.
વશે નહોતું કર્યું તે હવે **કવશે** કર્યું એમ કહીને **રૂવે** **ફૂદેફાટતે**.

148.— The Dative Case.

(*a*) The અનુપસ્થ કર્મ or the *indirect* object of a transitive verb takes the dative: as,

રાજાઓ **બ્રાહ્મણને** દાન આપતા, ને **વિદ્વાનને** માન આપતા.
રામ **કુંવરને**, કૃષ્ણ **કુંવરને** આપ્યા ઉત્તમ ઘાટજી,
ઘેલ **વહુને** છીંટજ આપી, ન્હાની **વહુને** નાટજી.

(*b*) It is also the case of a noun or a pronoun used with impersonal verbs, and with the verbal forms of **હો** when the સામાન્ય કૃદંત stands as કર્તા: as,

લીલો રંગ **આંખને** ગમતો નથી. **મ્હારે** આજ ગામ જવું હતું.
મ્હને મુંબઇમાં ગમે છે. **તમને** જે યોગ્ય લાગે તે કરો.
છોકરાને રમવું હતું પણ શિક્ષકે ના કહી.

(*c*) The dative is used to denote *possession* with the forms of the verb **હો**: as,

એક **ડોસાને** પાંચ દીકરા હતા.
કુતરાને ચાર પગ અને અ'રાડ આંગળાં હોય છે.

(*d*) It denotes *purpose* with the infinitive forms of verbs: as,

તેઓ **લ'ડવાને** આવ્યા હતા.
કુંવરને વનમાં **મારી નાંખવાને** લઇ ગયા.

149.— The Ablative Case.

(*a*) The કર્તા or agent takes this case when the verb is in the passive voice: as,

જેનાથી કશું સંભળાતું નથી તેને બહેરો કહે છે.
પરમેશ્વરની નજર **કોઇથી** ચૂકાવાતી નથી.
આ કામ **માણસથી** બને એવું નથી.

(*b*) It denotes *cause:* as,

પોપટ પણ **અભ્યાસથી** શીખે બોલતાં બોલ.

ત્હારા એવા **શબ્દોથી** હું જરા પણ ડરવાનો નથી.

(*c*) It denotes *instrumentality:* as,

ઇંગ્રેજી કોપી **કલમથી** લખવી નહીં.

તમારા નવા **ચપ્પુ વડે*** આ કલમ સારી ઘડાશે.

હાથ વતી* વણવાનું કામ બહુ અઘરૂં છે.

(*d*) It shows *motion* or *distance from:* as,

પંચાસરથી મુલતાની મહારાજે પોતાનો મુકામ ઉઠાવ્યો.

સુરતથી વડોદરા એંશી માઇલ છે.

ધરિ યાદ **અમદાવાદથી** એકાદ વસ્તુ લાવજો.

(*e*) It points out the *commencement of time:* as,

કાલથી રોજ સ્હવારમાં ફરવા જઇશું.

આજથી એ નોકરીએ રહ્યો. **સ્હવારથી** વરસાદ પડે છે.

(*f*) It is used to express *comparison:* as,

ચંદ્રથી નિર્મળ ક્ષમા, ક્રોધ **અગ્નિથી** તાતો,

દુધથી ઉજવળ સુજશ, અમલ **મદિરાથી** માતો.

150.— The Genitive Case.

(*a*) The Genitive case denotes *origin, source* or *cause:* as, **દીવાનું** અજવાળું, **સૂર્યનો** તડકો, **ચંદ્રનો** પ્રકાશ.

(*b*) It denotes *ownership* or *possession:* as,

રાજાનો મહેલ. **પ્રજાના** હક. **ચોરનારની** ચાર ને **જોનારની** એ.

(*c*) It denotes the *material* of which a thing is made; as, **સુખડની** પેટી, **તુળશીની** માળા, **સોનાનું** કડું, **રૂપાનો** કંદોરો.

છગન મગન તો **સોનાનાં** ને પારકાં છોકરાં **ગારાનાં**.

---

*It is suggested that these are in the *Instrumental* case.

(*d*) It shows *partition* or *membership*: as,
પગની આંગળી, **ફૂલની** પાંખડી, **બોરનો** ઠળીઓ.

(*e*) It is used as the subjective *genitive*: as,
લુટારાનો ત્રાસ, **દુકાળનું** સંકટ, **મરકીનો** ભય, **દ્રવ્યનો** મોહ.

(*f*) It marks *apposition*: as,
ચીનનો મૂલક, **સહરાનું** રણ, **સોપારણનું** લાકડું, **આરસનો** પથ્થર.

(*g*) It shows *contents*: as,
મુરબ્બાની બરણી, **શાહીની** સીસી, **ઘાસની** ગંજી, **લાકડાંની** વખાર.

(*h*) It shows *instrumentality*: as,
દુધનો દાઝેલો છાશ ફૂંકીને પીએ, **હાથનાં** કર્યાં હૈયે વાગે.

(*i*) It shows *point of time*: as,
ક્યારનો રાહ જોઉં છું. **સ્હવારનો** ભૂખ્યો છે.

(*j*) It shows *duration of time*: as,
તે **રાતનો** જાગે છે ને **દિવસનો** ઉંઘે છે.

(*k*) It shows the *quality* or *peculiarity* of a limb or part of the body: as,

કાનનો કાચો, **જીવનો** ઉદાર, **મગજનો** કડક, **હૈયાનો** ફૂટેલો.

(*l*) It shows *relationship*: as,
તું **કોનો** છોકરો? **ચોરનો** ભાઇ ઘંટી ચોર. **ગરીબની** વહુ [**સૌની** ભાભી.

(*m*) It shows *caste* or *race*: as,
તે **જાતનો** બ્રાહ્મણ છે, અને **ન્યાતનો** નાગર ગૃહસ્થ છે.

(*n*) It shows *residence*: as,
સુરતનો વતની, **મુંબઈના** શેઠીઆ, **લંકાની** લાડી ને **ઘોઘાનો** વર.

(*o*) It denotes *plenty* or *a large collection* or *number*: as, **વ્હાણનાં વ્હાણ** ડુબી ગયાં. **ગામનાં ગામ** તારાજ થઈ ગયાં. **ટુકડીની ટુકડી** ગુમ થઇ ગઈ. શાકના **કંડીઆના કંડીઆ** રોજ મુંબઇ જાય છે.

(*p*) It denotes *a change from one state to another*: as,
વાતનું વતેસર, **રજનું** ગજ, **જળનાં** સ્થળ ને **સ્થળનાં** જળ.

151.— The Locative Case.

(*a*) It principally shows *place:* as,

એક **મ્યાનમાં** બે તરવાર ન સમાય. ભૂતનો વાસો **પીપળે.**
ગલોલ હતી તેના **હાથમાં**, નાંખી ગોળી સહિયર **સાથમાં.**
તે **વડોદરે** ગયો. હું **મુંબઇ** જાઉં છું (=મુંબઈમાં).

(*b*) It may show *time:* as,

દુકાળમાં અધિક માસ, એક **ઘડીમાં** લાવું નિર, **વિનાશ કાળે** [વિપરીત બુદ્ધિ.

(*c*) It shows *price* or *value:* as,

મહેનત **મફતમાં** ગઇ. આવું સારૂં ઘર મ્હને **થોડામાં** મળી ગયું.
હાલમાં એ વસ્તુ પાણીને **મૂલ્યે** વેચાય છે. આવે તે **ભાવે** જનસ.

(*d*) It denotes *comparison:* as,

માણસ **માણસમાં** ફેર છે. **ધનમાં** ધન વિદ્યા ધન, ચોર ચખાર
ન હરિ શકે જેને.

(*e*) It makes *a reference:* as,

સગપણમાં સાંકડુ ને **જમણમાં** લાડુ. **ઈતિહાસમાં** સૌથી સરસ [ચોપડી કઈ?

(*f*) It shows some *bodily defect:* as,

વર્ણે ગૌર અને **શરીરે** પાતળો. **આંખે** આંધળો અને **કાને** બહેરો.

Inflection of Adjectives.

With respect to the inflection of **વિશેષણ,** we have to treat, *firstly*, of **વિકારી વિશેષણ**—the class of adjectives which undergoes inflectional changes to agree with the gender, number and case of the **વિશેષ્ય**—the noun qualified by the adjective; and *secondly*, of **તુલના**—the comparison of adjectives.

વિકારી વિશેષણ.

152. Gujarati adjectives are divided into two classes. **વિકારી** (*declinable*) and **અવિકારી** (*indeclinable*).

અવિકારી વિશેષણ are those which are indeclinable for gender, number and case: as,

લાલ રંગ (*m.*), **લાલ** રેતી (*f.*), **લાલ** ટંકુ (*n*).
આળસુ છોકરો (*sing.*), **આળસુ** છોકરાઓ (*plur.*).
દુષ્ટ રાક્ષસ (*nom.*), **દુષ્ટ** રાક્ષસે (*instr.*), **દુષ્ટ** રાક્ષસનો (*gen.*).

Some of these **અવિકારી વિશેષણ** are:—

લાલ, સ્વચ્છ, શુદ્ધ, દુષ્ટ, સાફ, ...
લોભી, પાપી, કપટી, સુખી, દુ:ખી......
એક, બે, ત્રણ,......દોઢ, અઢી.........
આળસુ, વિશ્વાસુ, જીજ્ઞાસુ..............
દોલતવાન, બળવાન, ધનવાન, બુદ્ધિમાન, કોપાયમાન, યશવંત, કીર્તિવંત, અકલમન્દ,.................

વિકારી વિશેષણ are those adjectives that are declinable for gender, number and case; as,

સારો છોકરો (*m.*), **સારી** છોકરી (*f.*), **સારૂં** છોકરૂં (*n.*).
નઠારો માણસ (*sing.*), **નઠારા** માણસો (*plur.*).
પેલો ઘોડો (*nom.*), **પેલે** ઘોડે (*instr.*), **પેલા** ઘોડાનો (*gen.*).

N. B.—**વિકારી વિશેષણ** are those that have as their gendral termination **ઓ** *m.*, **ઇ** *f.*, and **ઉં** *n.*: all adjectives other than those having the above gendral endings, are **અવિકારી.**

153. These **વિકારી વિશેષણ**, like the **વિકારી નામ**, change the mas. **ઓ** and neut. **ઉં** to **આ** in *singular*, and the neut. **ઉં** to **આં** in *plural*, before the plural suffix or case-terminations are added on to them; as,

સારો છોકરો *m.*

	Sing.	*Plur.*
1.	સારો છોકરો	સારા છોકરા–ઓ
2.	સારો છોકરો (સારા છોકરાને)	સારા છોકરા–ઓ (સારા છોકરાને–ઓને)
3.	સારા છોકરાએ, સારે છોકરે	સારા છોકરાએ–ઓએ
4.	સારા છોકરાને	સારા છોકરાને–ઓને

5. સારા છોકરાથી — સારા છોકરાથી-ઓથી
6. સારા છોકરાનો — સારા છોકરાનો-ઓનો
7. સારા છોકરામાં — સારા છોકરામાં-ઓમાં

કાળું ઘેટું *n.*

Sing.	*Plur.*
1. કાળું ઘેટું	કાળાં ઘેટાં-ઓ
2. કાળું ઘેટું (કાળા ઘેટાને)	કાળાં ઘેટાં-ઓ (કાળાં ઘેટાંને-ઓને)
3. કાળા ઘેટાએ, કાળે ઘેટે	કાળાં ઘેટાંએ-ઓએ
4. કાળા ઘેટાને	કાળાં ઘેટાંને-ઓને
5. કાળા ઘેટાથી	કાળાં ઘેટાંથી-ઓથી
6. કાળા ઘેટાનો	કાળાં ઘેટાંનો-ઓનો
7. કાળા ઘેટામાં	કાળાં ઘેટાંમાં-ઓમાં

154. In Gujarati, when the adjective is followed by its વિશેષ્ય or *qualified noun,* the plural and case suffixes are attached *only* to the વિશેષ્ય, and not to the વિશેષણ; as,

સારા છોકરાને and not સારાને છોકરાને.
રાતા ઘોડાઓ and not રાતાઓ ઘોડાઓ.

But in the case of the *instr.* and the *loc.* with એ the વિકારી વિશેષણ is sometimes attracted into એ: as, સારે છોકરે, ઉઘાડે માથે, ધ્રુજતે હાથે, હૈદે ફાટતે. કુંભાર કદી સાજે હાંલ્લે નહીં ખાય.

155. But if the adjective is used *as a noun,* it is inflected exactly as a noun; as,

નઠારાની માનો ન શિક્ષા નઠારી. આંધળાને આરસી, બેહેરાને શંખ. ભાઇ, ચ્હડતાનું નશીબ ચ્હડતું ને ઉતરતાનું ઉતરતું.

N. B.—Sometimes in poetry, when the adjective, instead of preceding the વિશેષ્ય, *follows* it, the case suffix is added to the adjective instead of to the noun: as, ગમે ન ગાંઠ એક જો રહે રસી સલંગમાં (=સલંગ રસીમાં).

Comparison of Adjectives (તુલના).

156. તુલના or *Comparison* marks the different

degree of quality, quantity, or number denoted by the adjective.

157. There are *two* degrees of comparison, *viz.*, **અન્યસાપેક્ષક તુલના** or the *Comparative* degree, and **સર્વસાપેક્ષક તુલના** or the *Superlative* degree.

Gujarati adjectives do not undergo any change of form to indicate degrees. The following are the principal ways in which the two degrees are expressed:—

અન્યસાપેક્ષક તુલના.

158. The *Comparative* degree is expressed by putting the noun with which comparison is made, in the *ablative* or 5th case: as, **માથાથી** મોટી પાઘડી. **મોતથી** ભૂંડું માગવું. માગવાનું પણ ઠામ નહીં તેથી **ભીખારીથી** પણ ભીખારી.

Sometimes the નામયોગી **કરતાં** is substituted in place of the suffix **થી**, when the noun may *optionally* take the *genitive* in ના (or રા in case of personal pronouns): as, **ગામ કરતાં** પહેલો–**ગામના કરતાં** પહેલો, **તમારા કરતાં** ઉંચો, તે લોકની હાલત આ દેશના **મજુરો કરતાં** પણ માઠી છે.

Sometimes adverbs such as **વધારે**, **વિશેષ**, **ઘણું**, **જરા**, **ઓછું** are placed before the adjective: as,

દુશ્મન કરતાં તેઓ **વધારે** બળવાન હતા. મારાથી તું **ઘણો** આગળ છે.

સર્વસાપેક્ષક તુલના.

159. The *Superlative* degree is expressed by words like **સૌ**, **સર્વ**, બધા, સઘળા with **થી-માં-કરતાં**, and the adjective following them: as, **સૌથી સરસ** ઉપાય એ છે કે—. **સૌથી ઉંચી** મખમલ ઈટાલીના રેશમની થાય છે. એ કામ **સૌ કરતાં સહેલું** છે. જૂઓ ભાઈ આ મોટાં ઝાડ, તેમાં **સૌથી ઉંચો** તાડ.

જેમ નદીમાં ભાગીરથી, તેમ શામામાં **સર્વથી**.

Besides the above, there are *two idiomatic ways* of expressing the superlative degree:—

The first is to *double the adjective*, placing the first in the locative with **માં**: as, **ઉંચામાં ઉંચું ઝાડ અમેરિકામાં થાય છે. આ ક્લાસમાં સારામાં સારો છોકરો મગનલાલ છે.**

The second is to *reduplicate the standard of comparison*, the first taking the Loc. suffix **માં**: as,

સુખમાં સુખ કુળવન્તી નાર, **ધનમાં ધન** પેટે પરિવાર.
સૌ દુઃખમાં દુઃખ સંસારમાં શોક્યસમાન કશું નથી.

Several Sanskrit com. and super. forms are commonly used in Gujarati: as, **ઉત્તમ**, પ્રિયતમ, શ્રેષ્ઠ, કનિષ્ઠ.

Inflection of Pronouns.

160. The declension of pronouns in Gujarati is very irregular. Though most of them are inflected for *case*, some only are declinable for *number*, while only a few exceptional ones have got variety of form to mark the distinction of *gender*.

With the exception of a few pronouns ending in *masc.* **ઓ**, such as Interrogative **કયો** and **શો**, and Demonstrative **પેલો**, **ઓલ્યો** and **ફલાણો**, and the recent use by some of **એણી** and **તેણી**, as the *Fem.* forms of **એ** and **તે**, pronouns in Gujarati have *no distinction of gender.*

161. *Personal* pronouns have two numbers, and three persons in each number. They are indeclinable for gender, and their gender, therefore, in each case is ascertained from the sex of the person for whom it stands.

All the pronouns have as a rule *no vocative* case.

162. The declensions of a few pronouns of frequent occurrence in the language are given below:—

હું (1st *Person*, *Masc.* or *Fem.*)

	Sing.	*Plur.*
1.	હું	અમે, અમો
2.	મને, મુને, મજને, મુજને, હુંને, મારે	અમને, અમોને, અમારે
3.	મેં, મારે	અમે, અમોએ, અમારે
4.	મને, મુને, મજને, મુજને, મારે	અમને, અમોને, અમારે
5.	મજથી, મુજથી, હુંથી, મારાથી	અમથી, અમોથી, અમારાથી
6.	મારો, મુજ	અમારો
7.	મજમાં, મુજમાં, હુંમાં, મારામાં	અમમાં, અમોમાં, અમારામાં

તું (2nd *Person*, *Masc.* or *Fem.*)

	Sing.	*Plur.*
1.	તું	તમે, તમો
2.	તને, તુંને, તજને, તુજને, તારે	તમને, તમોને, તમારે
3.	તેં, તારે	તમે, તમોએ, તમારે
4.	તને, તુને, તજને, તુજને, તારે	તમને, તમોને, તમારે
5.	તજથી, તુજથી, તુંથી, તારાથી	તમથી, તમોથી, તમારાથી
6.	તારો, તુજ	તમારો
7.	તજમાં, તુજમાં, તુંમાં, તારામાં	તમમાં, તમોમાં, તમારામાં

તે (3rd *Person*, *Masc.* or *Fem.* or *Neut.*)

	Sing.	*Plur.*
1.	તે	તેઓ
2.	તેને	તેઓને, તેમને
3.	તેણે	તેઓએ, તેમણે
4.	તેને	તેઓને, તેમને
5.	તેથી, તેનાથી–થકી	તેઓથી, તેઓનાથી, તેમનાથી–થકી
6.	તેનો	તેઓનો, તેમનો
7.	તેમાં, તેનામાં	તેઓમાં, તેઓનામાં, તેમનામાં

આપણે—આપ—પોતે (*Masc.*, *Fem.* or *Neut.*)

આપણે *Plur.*	આપ *Plur.*	પોતે *Sing.–Plur.*
1. આપણે	આપ	પોતે
2. આપણને	આપને	પોતાને
3. આપણે	આપે	પોતે

4.	આપણને	આપને	પોતાને
5.	આપણાથી-થકી	આપથી, આપનાથી	પોતાથી-થકી
6.	આપણો	આપનો	પોતાનો
7.	આપણામાં	આપનઃમાં	પોતામાં

પોતપોતે (*masc., fem., neut.*) *Plur.* — **કોણ** (*masc., fem., neut.*) *Sing.-Plur.*

	પોતપોતે	કોણ
1.	પોતપોતે	કોણ
2.	પોતપોતાને	કોને, કેને, કોણને
3.	પોતપોતે	કોણે, કેણે
4.	પોતપોતાને	કોને, કેને, કોણને
5.	પોતપોતાથી-થકી	કેનાથી, કોનાથી, કોણથી
6.	પોતપોતાનો	કોનો, કેનો, કોણનો
7.	પોતપોતામાં	કોનામાં, કેનામાં, કોણમાં

	Masc.	*Fem.*	*Neut.*
Sing.	શો	શી	શું
Plur.	શા	શી	શાં

શો (*masc.*) — **કોઇ** (*m., f., n.*)

	Sing.	*Plur.*	*Sing.-Plur.*
1.	શો	શા	કોઈ
2.	શો	શા	કોઇને
3.	શાણે, શેણે	શાણે, શેણે	કોઈએ
4.	શાને, શેને	શાને, શેને	કોઇને
5.	શાથી, શેથી	શાથી, શેથી	કોઇથી-થકી
6.	શાનો, શેનો	શાનો, શેનો	કોઇને
7.	શામાં, શેમાં, શે	શામાં, શેમાં, શે	કોઇમાં

જે (*m., f., n.*)

	Sing.	*Plur.*
1.	જે	જેઓ, જે
2.	જેને	જેઓને, જેમને
3.	જેણે	જેઓએ, જેમણે
4.	જેને	જેઓને, જેમને

5. જેથી-થકી, જેનાથી	જેઓથી, જેમનાથી, જેઓનાથી
6. જેનો	જેઓનો, જેમનો
7. જેમાં, જેનામાં	જેઓમાં, જેઓનામાં, જેમનામાં

આ(*m.*, *f.*, *n.*)		(*m* , *f.*, *n.*)	
Sing.	*Plur.*	*Sing.*	*Plur.*
1. આ	આ	એ	એ, એઓ, એઉ
2. આને	આમને	એને	એઓને, એમને, એઉને
3. આણે	આમણે	એણે	એઓએ, એમણે, એઉએ
4. આને	આમને	એને	એઓને, એમને, એઉને
5. આથી,આનાથી	આમનાથી	એથી, એનાથી	એઓથી, એમનાથી, એઉથી, એઉનાથી
6. આનો	આમનો	એનો	એઓનો, એમનો, એઉનો
7. આમાં,આનામાં	આમનામાં	એમાં, એનામાં	એઓમાં, એમનામાં, એઉમાં, એઉનામાં

INFLECTION OF VERBS.

163. In Gujarati, verbs are inflected for **ભેદ** *(voice)*, **અર્થ** *(mood)*, **કાળ** (*tense*), **જાતિ** (*gender*), **વચન** (*number*), and **પુરૂષ** *(person)*. We shall treat of these and other incidental modifications of verbs in the following order:—

1. **ભેદ**—*Voice or* ***Form***
2. **અર્થ**—*Mood*
3. **કૃદંત**—*Participle*
4. **કાળ**—*Tense (simple and compound)*
5. **અપૂર્ણક્રિયાપદ**—*Defective Verbs*
6. **નિષેધાર્થ**—*Negation*
7. **સંયુક્તરૂપ**—*Compound Verbal Forms*
8. **પ્રયોગ**—*Verbal Constructions*

Voice (ભેદ).

164. *Voice* simply indicates a variation in the form of a verb.

Strictly speaking we have *only two* ભેદ or *Voices, viz.,* **મૂળભેદ** or the *Active Voice*, and **સહ્યભેદ** or **શક્યભેદ** or the *Passive Voice.* But according to the phraseology of Gujarati grammarians, **પ્રેરકરૂપ** or the *causal form of a verb* and the **કર્મકરૂપ** or the *transitive form of a verb* are also called **પ્રેરકભેદ** and **કર્મકભેદ** respectively. Hence roughly speaking

165. The **ભેદ** in Gujarati ordinarily enumerated are *four*, viz., (1) **મૂળભેદ**, (2) **કર્મકભેદ**, (3) **પ્રેરકભેદ** and (4) **સહ્યભેદ.**

The *original form* of a verb itself is said to be in **મૂળભેદ**: as **પડ, ઠર, બળ.**

કર્મકભેદ is the name given to the *transitive form* formed from an original intransitive verb: as, **પાડ, ઠાર, બાળ.**

પ્રેરકભેદ is the name given to the *causal form* of an original transitive or intransitive verb: as, **દોડાવ** from **દોડ, ખવાડ** from **ખા, રમાડ** from **રમ.**

સહ્યભેદ is the name given to that form of a verb which shows that *the subject of a verb does not act, but is acted upon*: as, **પડાવું** from **પડ, ખવાવું** from **ખા, રમાવું** from **રમ.**

166. In Gujarati, **સહ્યભેદ** is possible even in the case of an intransitive verb, but it has then generally got the sense of *ability or potentiality.* Hence the passive form of an intransitive verb expressing potentiality is said to be in **શક્યભેદ**: as, **મારાથી ચલાતું નથી (=ચાલી શકાતું).**

Transitive verbs in the passive voice *may* sometimes express potentiality: as, **તમારાથી દૂધ પીવાય એટલું પીઓ. (=પી શકાય). નબળા માણસથી ભારે ખોરાક જીરવાતો નથી.**

An intransitive verb admits of all the *three* forms, viz., કર્મક, પ્રેરક and સહ્ય: as,

	મૂળભેદ	કર્મકભેદ	પ્રેરકભેદ	સહ્યભેદ
1.	તરવું	તારવું	તરાવવું	તરાવું
2.	મરવું	મારવું	મરાવવું	મરાવું
3.	પડવું	પાડવું	પડાવવું	પડાવું

While a transitive verb admits of *two* forms only: as,

	મૂળભેદ	પ્રેરકભેદ	સહ્યભેદ
1.	જોવું	જોવાડવું	જોવાવું
2,	રમવું	રમાડવું	રમાવું
3.	લેવું	લેવાડવું	લેવાવું

A tarnsitive verb takes no કર્મક ભેદ for the evident reason that the કર્મક from is only another name for the transitive form formed from an intransitive verb: as, મર-માર, તર-તાર.

FORMATION.

કર્મકભેદ.

167. કર્મક ભેદ is formed by changing the penultimate અ to આ or sometimes to એ, and ઉ to ઓ: as,

મૂળભેદ	કર્મકભેદ	મૂળભેદ	કર્મકભેદ	મૂળભેદ	કર્મકભેદ
ચર	ચાર	દબ	દાબ	ઉકળ	ઉકાળ
ઝર	ઝાર	પડ	પાડ	ઉછર	ઉછેર
ઠર	ઠાર	બળ	બાળ	ભળ	ભેળ
તર	તાર	વળ	વાળ	તૂટ	તોડ

N. B.—Verbal stems ending in ટ, change ટ to ડ: as, તૂટ-તોડ, છૂટ-છોડ, ફૂટ-ફોડ.

Many intransitive verbs have no કર્મકભેદ: as ઉંઘ, ચાલ, થા, આવ, જા, બેસ, નાસ, ઉડ, રહે.

પ્રેરકભેદ.

168. પ્રેરકભેદ is formed by adding આવ or આડ to the verbal stem; as, પડ-પડાવ, તર-તરાવ, રમ-રમાડ, જમ-જમાડ.

N. B.—When the medial or penultimate vowel is આ, it is first shortened to અ, and then આવ or આડ is added : as, જાગ–જગ+આડ=જગાડ, બાળ–બળ+આવ=બળાવ, માર–મરાવ.

The peculiarity of the suffix આડ is that the verbal stems ending in vowels other than અ, take વ before adding આડ for the sake of euphony : as, જો–જો+વ+આડ=જોવાડ, પી–પી+વ+આડ=પીવાડ, દે–દે+વ+આડ=દેવાડ, સુ–સુ+વ+આડ=સુવાડ, ખા–ખ+વ+આડ=ખવાડ.

This intervening વ is called આગમ વ.

Some verbs take અવ instead of આવ, and the medial vowel અ is changed to એ: as, ફર–ફેરવ, ઠર–ઠેરવ, મળ–મેળવ, હળ–હેળવ.

Note that ભેરવ is not the causal form of ભર, but has the મૂળભેદ, its causal form being ભેરવાવ.

Some verbs have *double* પ્રેરક forms or દ્વિત્વ પ્રેરક રૂપ : these are formed by first adding આડ and then આવ to the verbal roots : as, ખા—ખવાડ—ખવાડાવ.

Some verbs have no પ્રેરક forms ; as, જા, આવ, થા, હો.

A verb may be apparently causal in form, but not in sense; as, લગ્ન પ્રસંગે તેણે મેહેતાજીને પાઘડી બંધાવી (=આપી).

સહ્યભેદ.

169. સહ્યભેદ or the passive voice is formed by adding આ to the roots: as, કર—કરા, લખ—લખા.

Before આ is added, the ultimate or penultimate આ is shortened to અ, and વ is inserted in case of roots ending in આ, ઈ, ઉ, એ, ઓ ; as—

મૂળભેદ—કાપ, આપ, દાબ, વાંચ, ખા, પી, સુ, લે, જો.

સહ્યભેદ—કપા, અપા, દબા, વંચા, ખવા, પીવા, સુવા, લેવા, જોવા.

Besides this there are two idiomatic ways used in Gujarati to express the passive voice:—

(*a*) One is to use the past participle of the verb with the tense forms of **જા**: as, **લખ્યા જાય = લખાય, લખ્યો ન ગયો = ન લખાયો, લખ્યો ન જાશે = ન લખાશે.**

N. B.—This form is found chiefly in poetry : it is generally used in the case of transitive verbs, and with negative or interrogative construction; as,

> માન તજી મહિપત રહ્યો કોણે મચ્છ **વીંધ્યો નવ જાયરે.**
> કૃષ્ણ તણી જેને વિદ્યાય, કેમ એ થકી **હાર્યો જાય.**
> મારૂં માંસ શિયાળ ન ખાયરે, કુંવરી રાવતણી,
> ગોરી હમે **રહ્યું કેમ જાયરે,** કુંવરી રાવતણી.

(*b*) The other method is to use the infinitive form of the verb in the loc. suffix **માં** followed by the tense form of **આવ**: as, **કહેવામાં આવે છે** = કહેવાય છે, **ગાવામાં આવ્યું** = ગવાયું, ઇનામ **વ્હેંચવામાં આવશે** = વ્હેંચાશે.

Mood (અર્થ).

170. *Mood* is a variation of form in a verb to indicate the manner of expressing the action of the verb : as, હું આવું છું, તું આવજે, તે આવે કે ન આવે, તમે આવશો ?

171. The principal moods in Gujarati are *three* :—

(*a*) **નિશ્ચયાર્થ** or **સ્વાર્થ**—Indicative,
(*b*) **આજ્ઞાર્થ**—Imperative,
(*c*) **સંશયાર્થ** or **સંકેતાર્થ**—Subjunctive.

In the line—

> **ઝીલે તો ઝીલજે જ્ઞાનગંગાવિષે વિષય વૈતરણીમાં શીદ ઝીલે ?**

the first **ઝીલે** is **સંશયાર્થ**, **ઝીલજે** is **આજ્ઞાર્થ,** while the last word **ઝીલે** is **નિશ્ચયાર્થ.**

(*a*) નિશ્ચયાર્થ.

172. **નિશ્ચયાર્થ** or *Indicative Mood* simply states or indicates the action or asks a question; as,

જુલમી રાજાની જડ ઉખડી, નાદિરસરખા **પામ્યા** નાશ;
ભારે ભીલ તણો ભય ક્યાં છે ? ક્યાં છે કજીઆ ને કંકાસ ?

The mood is called **નિશ્ચયાર્થ,** as the speaker, in using it, makes the statement as it is, and at the same time shows that the state of things treated by him is independent of his thought about it.

(*b*) આજ્ઞાર્થ.

173. આજ્ઞાર્થ or *Imperative Mood* principally denotes a command: as,

ઉમર ઓળંગી ઘરમાં **આવ,** એ બે જણને ઘરમાં **લાવ.**

As a command can ordinarily be addressed to an individual, the Imperative always takes the *second person singular* or *plural* (but *Vide* Art. 176). It may be *present* or *future.*

174. Rules for the formation of the Imperative Mood :—

(*a*) The original stem of a verb is used to indicate the Imper. of the 2nd person sing. Present tense : as, **કર,** ખા, બેસ, દોડ, લે.

(*b*) In the 2nd pers. *plural* present tense, ઓ is added to the sing. form : as, **કરો,** ખાઓ, બેસો, દોડો, લેઓ, or લો.

(*c*) To indicate *futurity,* sing. જે and plur. જો are added to the present sing. form : as, કરજે—કરજો, ખાજે—ખાજો, બેસજે—બેસજો, દોડજે—દોડજો, લેજે—લેજો.

N. B.—ની or ને is sometimes added colloquially to the above forms. It either shows familiarity, or renders the order or entreaty a little emphatic; as, જાની, ઉઠની, બેસોની, આવોની, ખાઓને.

At times, **સામાન્ય કૃદંત**, or the verbal infinitive itself is used in the Imperative mood: as,

તમારે મારે ત્યાં રોજ **આવવું** (=આવજો).

ચંદનદાસ, ત્હારે એ વન વચ્ચેના રસ્તાપર ફરવું, અને માણસો આઘેથી આવતાં જણાય એટલે સાન **કરવી.**

175. If negation is to be expressed with the verb, the Imper. is formed by—

(1) **વર્તમાન કૃદંત** or the pres. participle with negative particles, **ના, નહીં**, મા &c. As, **જતો નહીં, બેસતો ના**, ખાતો મા.

(2) the Ind. Future 2nd personal forms with મા, ના, **નહીં.** As, દોડીશ મા, રમશો ના, **આવશો નહીં.**

176. There is one form of the Imperative used in prayers, benedictions, &c., which admits of the *second* as well as the *third* person. It is called the *Precative Imperative.* It is formed by adding sing. suffixes **એ–જે**, and plural suffixes **ઓ–જો**, to the ordinary form: as,

તને ઘડપણ **આવજો.** મ્હારૂં સંચિત પુણ્ય **નાશ પામો.**

બહુ વર્ષ સુધી અચળ એનું **રાજ અમ** ઉપર **હજો.**

ઇશ્વર પ્રતાપે અમલ **જામો** દેશ બેટ ઘણાજમાં.

Sometimes, though rarely, the 2nd person plural of the Future Ind. is used to express the Imperative: as,

કાલે સભા મળવાની છે તેમાં **પધારશો** (=પધારજો).

અમારે ત્યાં લગ્ન પ્રસંગે પધારવા કૃપા **કરશો** (=કરજો).

THE USES OF THE IMPERATIVE.

177. The Imperative is used to express:—

(*a*) commands: ઉમર ઓળંગી ઘરમાં **આવ,**
એ બે જણને ઘરમાં **લાવ.**

(*b*) reqest: બહુ પાપડી ને સારી મરચી લક્ષ દઇને **લાવજો,**
વળિ ઘર દિશે વરસાદ પહેલાં આપ વહેલા **આવજો.**

(*c*) entreaty: **માટે માન–ઘેલી, માન–એકવાર માન,**
કહું તે **સાંભળ**.

(*d*) prayer: તું **આપ** તેને નવિન વધતું તેજ તેના તાજમાં,
સુખમાં સદા વિકટોરિયાને **રાખ** પ્રભુ આ રાજમાં.

(*e*) advice: કૃપાળુ બનીને નિશાળો **કરાવો**,
વળી સર્વના સુખનાં બીજ **વાવો**.

(*f*) blessing: બેટા સો વરસનો **થજે**.
નૃપ! રાજ તમારૂં અખંડિત **રહો**.

(*g*) curse: **જાઓ**, તમારૂં કાળું **કરો**.

N. B.—The Imperative may sometimes imply a condition: as; **છૂટો મૂક હમણાં દેખાડું કાજળથી મુખ લુએ છે** શું ? (=છૂટો મૂકે તો).

(*c*) **સંશયાર્થ.**

178. સંશયાર્થ or *Subjunctive Mood* generally expresses a condition, supposition or doubt. It is accordingly often subjoined to some other statement, and introduced by **જો, રખે,** &c., which may either be expressed or understood: as, ત્હારી સાથે **બોલું** તો હું ભ્રષ્ટ થાઉં. જો મરજી પ્રમાણે **થતું હોય** તો સઘળાએ પાલખીએ બેસીને ફરે. રખે **અટકતા,** મૂકો આ ગળા ઉપર તરવાર.

લગાર ઝેર દૂધ બાર શેરમાં **સમાય** તો,
વિકાર તેજ વાર થઈ પીનાર પ્રાણ જાય તો.
કદાપિ કાળીઆ કનેજ ઘોરી ધોળીઓ **વસે.**

179. The Subjunctive mood is used to denote—

(*a*) Uncertainty or doubt: બ્હારવટિયાઓનો ભેદુ થઇ એમ કર્યું કેમ ન **હોય** ! ત્હારો ભાઈ બાગમાં તો ન **હોય** !

(*b*) Future conditionlity: જો મ્હારો વંશ **રહેશે,** જો ત્હારી બેનને કુંવર **સાંપડશે** તો તે આપણું વેર વાળશે.

(c) A wish or supposition that something had happened, though in fact it has not happened: દ્રવ્ય છોકરું ન હોત તો આ પ્રસંગ ન આવત.

(d) Purpose: સગીર ઉમરમાં જીવ જોખમમાં ન રહે માટે તે મોસાળ જઇ રહ્યો હતો.

N. B.—In ascertaining the mood, attention must be paid not to the mere form of the verb, but *rather to the sense*: for,

તે છોકરો એ કામ કરે એમાં આશ્ચર્ય જેવું નથી (નિશ્ચયાર્થ).
તે છોકરો એ કામ કરે તો સારું ઇનામ મેળવે (સંશયાર્થ).

Participles (કૃદંત).

180. **કૃદંત** are derivatives from verbal roots, that do duty as different parts of speech.

The કૃદંત or Participles are excessively used in the construction of a sentence in Gujarati. They are generally used as nouns or adjectives, and are inflected for gender, number and case. Some of these are used as principal verbs, while *four* of these are instrumental in the formation of Compound Tenses.

A કૃદંત resembles a verb in denoting time and action, but differs from it in not affirming anything. In the example **લખેલો** કાગળ, the કૃદંત **લખેલો** denotes the action of writing in the past time, but does not affirm or predicate anything about કાગળ.

181. There are *seven* kinds of કૃદંત in Gujarati. Their names together with the suffixes, by which they are formed from verbal roots, are given below:—

Names	*Eng. equivalents*	*Suffixes*
1. સામાન્યકૃદંત	Indefinite Infinitive	**વો, વી, વું** (sing.) **વા, વી, વાં** (plur.)
2. કર્તૃવાચકકૃદંત	Agentival Participle	**નારો-રી-રું** (sing.) **નારા-રી-રાં** (plur.) **નાર** (common for all genders and numbers)

3. વર્તમાનકૃદંત	Present Participle	તો, તી, તું	(sing.)
		તા, તી, તાં	(plur.)
4. ભૂતકૃદંત	Past Participle	યો, ઇ, યું	(sing.)
		યા, ઇ, યાં	(plur.)
5. વિશેષભૂતકૃદંત	Remote Past Participle	એલો-લી-લું	(sing.)
		એલા-લી-લાં	(plur.)
6. ભવિષ્યકૃદંત	Future Participle	વાનો-ની-નું	(sing.)
		વાના-ની-નાં	(plur.)
7. સંબંધકભૂતકૃદંત	Indeclinable Connective P. P.	ઈ and ઇને	

182. Of the above seven participles, the *first two*, viz., સામાન્યકૃદંત and કર્તૃવાચકકૃદંત, are used as *nouns*, and are called **કૃદંતનામ**: as, વ્હેલા ઉઠવું સારૂં છે. ગાનાર મોડો આવ્યો. While the *following four* are used as *adjectives*, and are called **કૃદંતવિશેષણ**: as: **હસતું** પક્ષી, **લખ્યા** લેખ, **કરેલું** જમરખ, **વાંચવાની** ટેવ. And the *last*, the સંબંધકભૂતકૃદંત, is used to connect clauses, having several verbs for a common subject. Its use is to make the sentence concise by avoiding the frequent repetition of the full verb: as,

રાજપુત્રી તથા દાસી આનંદિત વદન **રાખી**, એક બીજીના કર **ઝાલી**, એક બીજીને કંઈ વાતો **પૂછી**, એક બીજીના વદન સામે **જોઇ**, એક બીજીને તાળી **દેઇ**, નાના બાળકની પેઠે ગત વાત વિસરીનેજ જાણે રમત કરવા લાગ્યાં.

183. The સંબંધક ભૂતકૃદંત has the *same* tense as the verb which follows it: as,

ચોપડી **લઇને** આવો=**લાવો** અને આવો.
જમીને આવુંછું=**જમું છું** અને આવુંછું.
લઇને નાઠો=**લીધું** અને નાઠો.
મારીને મરીશ=**મારીશ** અને મરીશ.

184. The participles admit of the different Bhedas:
as, લખતો—લખાતો—લખાવતો.
વાંચતો—વંચાતો—વંચાવતો.

THE USES OF THE PARTICIPLES.

185.— સામાન્ય કૃદંત.

(*a*) It is, like the *gerund* in English, used as a *noun*, and often becomes the subject of the verbs **હો** and **પડવું** used as principal verbs: as, તમારે હજી પાઠ **કરવો** હશે. તેને **જવું** પડયું. તારે ગાળ **ખાવી** હોય તો જા.

Mark that the noun or pronoun in the above constructions is in the Dative case (*Vide* Art. 148).

(*b*) It is used as a *finite verb*, indicating duty, necessity or incumbency: as, વળી કોઇએ આપણું સારું કર્યું હોય તેનો પાડ માનીને પ્રસંગ આવે ત્યારે તેનો બદલો **વાળવો.**

(*c*) It is used in forming the compound verbs: as, **ખાવા** માંડ, **કહેવા** લાગ્યો, **ઉઠવા** ગયો.

186.— કર્તૃવાચક કૃદંત.

(*a*) It is used as a noun, denoting the agent or doer of an action: as, **રમનાર** (a player), **ગાનાર** (a singer).

કાળાકેર ગયા **કરનાર.** એને **જીતનાર** કોઇ નથી.

(*b*) It is used with the forms of **હો** in the sense of the Future participle: as, **થનાર** હોય તે થયા કરે. હમે આજ તેને મળવા **જનાર** છીએ. આંખ **ફૂટનાર** ને ઝોક **લાગનાર.**

187.— વર્તમાન કૃદંત.

(*a*) It is used as an *adjective*: as,

હસતું પક્ષી, **બોલતો** પોપટ, **આવતી** વહુ ને **બેસતો** રાજા વખાણીએ તો વખણાય.

(*b*) It is used as a *finite verb* showing habituality: as, ન્હાતાં શેતો, જમતાં શેતો, જરા કાંઈ થાય કે માને બાઝી **પડતો.**

(*c*) It is used in forming compound tenses, દ્વિત્વ વર્તમાન and વર્તમાન ભૂત: as, **બેસતો** હતો, **જતો** હોય, **ખાતો** હોત.

(*d*) It is used as a *noun:* as, **જતાના** જાનૈયા ને **વળતાના** માંડવિયા. **બોલતાં બોલતાં** આંખ મીંચી દીધી.

ભણતાં પંડિત નીપજે, **લખતાં** લહિયો થાય,
ચાર ચાર ગાઉ **ચાલતાં**, લાંબો પંથ કપાય.

Mark that in બોલતાં, ભણતાં, લખતાં, ચાલતાં there is the old Loc. suffix આં. (*Vide* Art 144.)

(*e*) It is used in forming negative Imperative: as, **જતો** નહીં. તેની સાથે **લ્હડતો** નહીં. અહીં **આવતો** નહીં.

(*f*) It is used as an *adverb,* when it is often reduplicated: as, તે **દોડતો** આવ્યો. તે **હાંફતો હાંફતો** દોડયો. **રડતો** જાય તો મુવાની ખબર લાવે. હાથી **ડોલતો ડોલતો** ચાલેછે.

(*g*) It is used in forming compound verbs: as,
ખાતો થા. **મળતો** આવજે. **બોલતો** રહેજે.

N. B.—With આવ the present participle has a meaning akin to the Indeclinable past participle: as;

લેતો આવ=લઇને આવ=લે ને આવ.
કહેતો આવ=કહીને આવ=કહે ને આવ.
Similarly, **કહેતો** જા=કહીને જા=કહે ને જા.

188.— **ભૂત કૃદંત.**

(*a*) It is chiefly used as a *finite verb* in the past tense: as, મનમાં **પરણ્યા** ને મનમાં **રાંડયા.** કુવો **વંઠયો** જ્યાં ખબૂતર **બેઠું**, ઘર **વંઠયું** જ્યાં ભકતું પેઠું.

(*b*) It is used in forming compound verbs: as,
નાસ્યો જા, **દોડયો** જા, **રમ્યા** કરે છે, **બોલ્યા** કીધું.

(*c*) It is used in forming compound tenses—ભૂત વર્તમાન and દ્વિત્વ ભૂત: as

બનાવ્યું છે, **બન્યું** હતું, **કર્યું** નથી, **થયું** હતું.

(*d*) It is used as an *adjective*: as,

સંઘર્યો સાપ પણ કામનો છે, **હાર્યો** જુગારી બમણું રમે.

(*e*) It may be used as a *noun*: as,

આવ્યું સમાય પણ **ગયું** ન સમાય. **દાઝયા** પંર ડામ.
તમારે **કહે** (=કહ્યે) હું નહીં આવું. એમ **કરે** (=કર્યે) શું વળશે?
હાથના **કર્યાં** હૈયે વાગ્યાં. હવે **રડયાથી** શો લાભ છે?

189.— વિશેષ ભૂત કૃદંત

(*a*) It is used as a *finite verb:* as,

જડે તો જીભે જઈ કહો કે જે **જડેલું**.

(*b*) It is used as an *adjective:* as,

ધરેણું **ઘડેલું**, **પડેલું**, **ખડેલું**.

(*c*) It is used as a *noun*: as,

ઉપલી કોરટે નીચલી કોરટે **કરેલું** રદ કર્યું.

190.— ભવિષ્ય કૃદંત

(*a*) It is used as a *future Indefinite verb,* where it indicates a high degree of probability: as,

તે આજ કાલ **આવવાનો**. હવે વરસાદ જરૂર **પડવાનો**.
તેઓએ જોયું કે હવે રાત **પડવાની**. એ છોકરા, તું **પડવાનો**.

(*b*) It is used as an *adjective*: as,

આવવાનું કારણ, **મળવાનો** દિવસ.

(*c*) It is used as a *noun:* as,

તમારે આજે નિશાળે **જવાનું** નથી?

જૂના કાગળના પણ કાગળ બને છે અને તે **બનાવવાનું** તો સહેલું છે.

(*d*) It is used in forming the present and the past prospective tenses: as, તે આજ મારે ત્યાં **આવવાના** છે. હું તેમને મળવા **જવાનો** હતો.

191.— **સંબંધક ભૂતકૃદંત.**

(*a*) This participle is principally used in connecting two clauses, where it shows that the action denoted by it takes place before that denoted by the finite verb: as, તે રોજ **જમીને** ન્હાય છે. તમારા પાઠ **કરીને** રમવા જજો. આટલું કામ **પતાવીને** હું આવું છું.

(*b*) It is frequently used in simplifying the construction by avoiding the frequent repetition of the subject and the finite verb: as, બાળક વ્હીલું મ્હોં **કરી** રોઈ પડ્યો. ઉંચો હાથ **કરી** કંઈક નિશાની કરી.

બુદ્ધિધન મ્હાવત સાથે મીઠાશથી વાતો **કરી,** હાથીની ખબર **પૂછી,** પાછો વળ્યો.

બુદ્ધિધન.........ન્હાઈ ધોઈ, સંધ્યા પૂજા **કરી,** દીવાનખાનામાં ફરવા લાગ્યો.

N. B.—In these examples the *subject* of the participles as also of the finite verb is *one and the same*. Sometimes the subject of the participle is quite different from that of the finite verb. In that case, the subject of the participle, *having only a participle for its verb*, is said to be in the *Nominative Absolute case* (*Vide* Art. 145) : as,

હું આવી પહોંચતાં તે એકદમ રોઈ પડયો. સાંજ પડતાં હમે ગામમાં પહોંચ્યા.

(*c*) It is used in forming compound verbs: as,

લખીનાંખ, નાંખીદે, સુઈજા, ભણી રહ્યો, રમી લે.

(*d*) It often shows *manner*: as,

પલાળી પલાળીને નરમ કરવું (by constant wetting).
ચોળી ચોળીને ચાંદું કરવું (by continued rubbing).
પતરાંને **ટીપી ટીપીને** પાતળું કરે છે (by long beating).

N. B.—This participle may sometimes show *cause*: as,

તને રડતો જોઈ મને દયા આવે છે (=જોઉં છું તેથી.).
મ્હારું નામ સાંભળી દુશ્મનો થરથરે છે (=સાંભળે છે તેથી).

It has, in a few rare constructions, the force of *although* : as,

રજપૂત થઇને આમ કરે છે શું ? (= છે તે છતાં)
બ્રાહ્મણ થઇને આવું ઘોર કર્મ કરતાં લાજતો નથી ?

Tense (કાળ)

192. **કાળ** or *Tense* shows the time when an action is performed. As the natural divisions of time are three, the present, past, and future, there are in Gujarati *three Primary* or *Simple tenses*, called **શુદ્ધકાળ** :

વર્તમાનકાળ or the Present Indefinite Tense,
ભૂતકાળ or the Past Indefinite Tense,
ભવિષ્યકાળ or the Future Indefinite Tense.

193. In Gujarati the tenses are formed either by inflection or by the help of the auxiliary **હો**. The *primary* tenses (**શુદ્ધકાળ**) are all formed by inflection, while the *compound* tenses (**મિશ્રકાળ**) are formed by joining the various forms of **હો** with the several participles.

વર્તમાનકાળ.

194. **વર્તમાનકાળ** shows that an action is going on at the *present* time : as, **હું વાંચું, તું વાંચે.** It is formed by adding the following suffixes to the verbal root:—

	Sing.	*Plur.*
1 Pers.	ઉં	ઇએ, ઇયે
2 Pers.	એ (ય)	ઓ
3 Pers.	એ (ય)	એ (ય)

The verbal roots ending in આ or ઓ take the suffix ય instead of એ, and those ending in એ, do not undergo any change in the 2 Sing., and 3 Sing. and Plur. forms : as, ખાય, જોય, ખોય, લે, રહે, કહે, સહે.

The above suffixes are common to the Indicative as well as the Subjunctive moods : as,

તે ઇદ્રને ઇચ્છે નહીં તો તુજને ક્યાંથી પરણે—Indicative.
રખે તું ત્યાર પહેલી પરણે ત્યારે હું થાઉં ફજેત—Subjunctive.

ભૂતકાળ.

195. **ભૂતકાળ** expresses the action as done or finished in the *past* time : as, તે નિશાળે ગયો. તેણે પાઠ વાંચ્યો.

Verbs in the past tense are inflected for *gender* and *number*, unlike those in the present tense which are inflected for *person* and *number*. The following terminations express past tense, indicative mood:—

Masc.	*Fem.*	*Neut.*	
યો	ઇ	યું	Sing.
યા	ઈ	યાં	Plur.

Some verbs do not form their past tense in the regular way, and hence they are called અનિયમિત ક્રિયાપદ—Irregular Verbs (Vide Art. 100).

The subjunctive form of the past tense takes ત in all genders and numbers : as,

Sing.	*Plur.*
હું-તું-તે વાંચત	અમે-તમે-તેઓ વાંચત

ભવિષ્યકાળ.

196. **ભવિષ્યકાળ** shows that the action is to take place at some *future* time : as, તે કાલે આવશે. સ્હવાર થશે ત્યારે રાજા જાગશે. It is formed by the following suffixes in the Indicative as well as the Subjunctive mood:—

	Sing.	*Plur.*
1 Pers.	ઇશ	શું, ઈશું
2 Pers.	શે (ઇશ)	શો
3 Pers.	શે	શે

The passive and causal forms of the above mentioned tenses are formed by adding the above tense-terminations to the passive and causal forms formed from the verbal roots: as,

	Active	*Passive*	*Causal*
Pres. (Ind. and Subj.)	વાંચે	વંચાય	વંચાવે
Past (Ind.)	વાંચ્યું	વંચાયું	વંચાવ્યું
Past (Subj.)	વાંચત	વંચાત	વંચાવત
Fut. (Ind. and Subj.)	વાંચશે	વંચાશે	વંચાવશે

THE COMPOUND TENSES.

197. **મિશ્રકાળ** chiefly denote the *completeness* or *incompleteness* of the action at the time referred to by the Simple Tense.

198. The Compound Tenses are formed by the help of the auxiliary verbs. The *only* auxiliary verb so used in Gujarati is **હો**. The present, past, or future forms of this auxiliary are added to the various participles to form the compound tenses.

N. B.—There is one *exceptional* compound tense, the **ક્રિયાવર્તમાનકાળ**, in which the auxiliary is joined not to the participle, but to the tense form and that only in the Indicative mood: as, **વાંચું છું, વાંચીએ છીએ**. But this apparent exception may be explained by the fact that the regular forms formed by the auxiliary joined with the participle, as, **વાંચતો છું, વાંચતા છીએ**, &c., though not used by the higher classes, are yet current among the lower ranks of Gujarat proper.

199. Of the seven participles, the સામાન્ય કૃદંત, the સંબંધક ભૂત કૃદંત and the કર્તૃવાચક કૃદંત are never used in forming the compound tenses. The remaining four are joined with the present and past forms of the auxiliary **હો** to form the following *eight* compound tenses:—

વર્તમાન કૃદંત	1. દ્વિત્વ વર્તમાન—Present Imperfect. 2. વર્તમાન ભૂત—Past Imperfect.
ભૂત કૃદંત	3. ભૂત વર્તમાન—Present Perfect. 4. દ્વિત્વ ભૂત—Pluperfect.
વિશેષભૂત કૃદંત	5. વિશેષ ભૂત વર્તમાન—Emphatic Present [Perfect. 6. વિશેષ દ્વિત્વ ભૂત—Emphatic Past Perfect.
ભવિષ્ય કૃદંત	7. ભવિષ્ય વર્તમાન—Prospective (Intentional) Present. 8. ભવિષ્ય ભૂત—Prospective (Intentional) [Past.

1. દ્વિત્વ વર્તમાનકાળ.

200. દ્વિત્વ વર્તમાનકાળ shows that the action *is in continuance* for some time present or past: as, **હું હાલ આવું છું, તે આજ બાર વરસ થયાં નોકરી કરે છે.**

It is formed by joining the present forms of **હો** to the present tense forms of the principal verb:—

	Sing.	*Plur.*
1 Pers.	હું વાંચું છું	અમે વાંચીએ છીએ
2 Pers.	તું વાંચે છે	તમે વાંચો છો
3 Pers.	તે વાંચે છે	તેઓ વાંચે છે

N. B.—In the Subj. mood, the pres. subj. forms of **હો** are substituted for the above forms of the stem **છ**, and the principal verb takes its regular forms: as, **હું વાંચતો હોઉં, તે લખતો હોય,** &c.

2. વર્તમાન ભૂતકાળ.

201. વર્તમાન ભૂતકાળ shows that the action *was in continuance* in time that is past: as, **હું વાંચતો હતો.**

It is formed by joining the past forms of **હો** to the **વર્તમાન કૃદંત** of the principal verb:—

	Sing.	*Plur.*
Masc.	હું-તું-તે વાંચતો હતો	અમે-તમે-તેઓ વાંચતા હતા
Fem.	હું-તું-તે વાંચતી હતી	અમે-તમે-તેઓ વાંચતી હતી
Neut.	હું-તું-તે વાંચતું હતું	અમે-તમે-તેઓ વાંચતાં હતાં

N. B.—The past. subj. **હોત** takes the place of the above forms of **હો** in the subj. mood : as, **હું વાંચતો હોત, તું વાંચતી હોત, તેઓ વાંચતા હોત,** &c.

3. ભૂતવર્તમાનકાળ and
4. દ્વિત્વ ભૂતકાળ.

202. **ભૂત વર્તમાનકાળ** shows that the action had *just* been *completed*; as: **મેં વાંચ્યું છે. તોફાન શાંત પડયું છે.**

દ્વિત્વ ભૂતકાળ shows that the action *was completed* in time that is past: as, **મેં વાંચ્યું હતું. તેણે ઘર દીઠું હતું.**

203. The ભૂત વર્તમાન and the દ્વિત્વ ભૂત are formed by suffixing respectively the present and the past forms of **હો** to the past participle of the principal verb.

ભૂત વર્તમાનકાળ.
સકર્મક—વાંચવું.

	Sing.	*Plur.*
Masc.	મેં-તેં-તેણે વાંચ્યો છે.	હમે-તમે-તેઓએ વાંચ્યા છે
Fem.	મેં-તેં-તેણે વાંચી છે.	હમે-તમે-તેઓએ વાંચી છે
Neut.	મેં-તેં-તેણે વાંચ્યું છે.	હમે-તમે-તેઓએ વાંચ્યાં છે

Note—The subj. mood has **હોય** instead of **છે** in the above forms: as, **વાંચ્યો હોય, વાંચી હોય, વાંચ્યા હોય.**

અકર્મક—પડવું.

	Sing.	*Plur.*
1 Pers.	હું પડયો-ડી-ડયું છું	હમે પડયા-ડી-ડયાં છીએ
2 Pers.	તું પડયો-ડી-ડયું છે (છું)	તમે પડયા-ડી-ડયાં છો
3 Pers.	તે પડયો-ડી-ડયુ છે	તેઓ પડયા-ડી-ડયાં છે

Note—The pres. subj. forms are used instead of the Ind. forms in the subj. mood.

દ્વિત્વ ભૂતકાળ.

સકર્મક–વાંચવું.

	Sing.		*Plur.*	
Masc.	મેં–તેં–તેણે	વાંચ્યો હતો	અમે–તમે–તેઓએ	વાંચ્યા હતા
Fem.	„	વાંચી હતી	„	વાંચી હતી
Neut.	„	વાંચ્યું હતું	„	વાંચ્યાં હતાં

Note—The Subj. mood has હોત in all the genders.

અકર્મક–પડવું.

Masc.	હું–તું–તે	પડયો હતો	અમે–તમે–તેઓ	પડયાં હતા
Fem.	„	પડી હતી	„	પડી હતી
Neut.	„	પડયું હતું	„	પડયાં હતાં

Note—The Subj. mood takes હોત in the above forms.

N. B.—In the **ભૂત વર્તમાન,** the verb, if transitive, takes **કર્મણિ-પ્રયોગ** (or the *objectival* construction); it thus agrees with the *object* in gender and number. The principal verb, therefore, is inflected to agree with the object in gender and number, while the auxiliary **છે** remains unchanged. But if the verb be intransitive, the construction is **કર્તરિ** (or *subjectival*) and thus the intransitive principal verb agrees with the *subject* in gender and number, while the auxiliary agrees with it in number and person.

In the દ્વિત્વ ભૂત, the principal verb as well as the auxiliary agree in gender and number with the subject, if the verb is intransitive, and with the object, if it is transitive.

5. વિશેષ ભૂત વર્તમાનકાળ

6. વિશેષ દ્વિત્વ ભૂતકાળ.

204. These forms are similar in meaning to the ભૂત વર્તમાન and the દ્વિત્વભૂત respectively; only the former are a little more *emphatic*. As, **મેં વાંચેલું છે. બારણે તાળું દીધેલું**

હતું. They are formed by adding respectively the present and past forms of હો to the remote past participle of the principal verb:—

વિશેષ ભૂત વર્તમાનકાળ

સકર્મક—વાંચવું

	Sing.	Plur.
Masc.	મેં-તેં-તેણે વાંચેલો છે	અમે-તમે-તેઓએ વાંચેલા છે
Fem.	,, વાંચેલી છે	,, વાંચેલી છે
Neut.	,, વાંચેલું છે	,, વાંચેલાં છે

Note—The subj. mood has હોય instead of છે.

અકર્મક—પડવું.

	Sing.	Plur.
1 Pers.	હું પડેલો-લી-લું-છું	અમે પડેલા-લી-લાં છીએ
2 Pers.	તું ,, છે (છું)	તમે ,, છો
3 Pers.	તે ,, છે	તેઓ ,, છે

Note—The pres. subj. forms are used instead of the Ind. forms in the subj. mood.

વિશેષ દ્વિત્વ ભૂતકાળ

સકર્મક—વાંચવું

	Sing.	Plur.
Masc.	મેં-તેં તેણે વાંચેલો હતો	અમે-તમે-તેઓએ વાંચેલા હતા
Fem.	,, વાંચેલી હતી	,, વાંચેલી હતી
Neut.	,, વાંચેલું હતું	,, વાંચેલાં હતાં

અકર્મક—પડવું.

	Sing.	Plur.
Masc.	હું-તું-તે પડેલો હતો	અમે-તમે-તેઓ પડેલા હતા
Fem.	,, પડેલી હતી	,, પડેલી હતી
Neut.	,, પડેલું હતું	,, પડેલાં હતાં

Note—The Subjunctive mood takes હોત in all the genders and numbers in the above forms.

The *N. B.* given at the end of Art. 203 applies to these two tenses also.

7. ભવિષ્ય વર્તમાનકાળ.

8. ભવિષ્ય ભૂતકાળ.

205. ભવિષ્ય વર્તમાનકાળ or the *prospective present* indicates the *present* intention to do some *future* act: as, **હું જવાનો છું.**

ભવિષ્યભૂતકાળ or the *prospective past* indicates that the action was to take place *in time that is past,* but it did *not* take place : as, તે **આવવાનો હતો પણ આવ્યો નહીં.**

206. The ભવિષ્યવર્તમાન and the ભવિષ્યભૂત are formed respectively by suffixing the present and past forms of **હો** to the ભવિષ્યકૃદંત of the principal verb:—

ભવિષ્ય વર્તમાનકાળ.

	Sing.		*Plur.*	
1 Pers.	હું વાંચવાનો–ની–નું	છું	હમે વાંચવાના–ની–નાં	છીએ
2 Pers.	તું ,,	છે (છું)	તમે ,,	છો
3 Pers.	તે ,,	છે	તેઓ ,,	છે

Note—In the Subjunctive mood the subj. forms of **હો** take the place of the above Indicative forms.

ભવિષ્ય ભૂતકાળ.

	Sing.	*Plur.*
Masc.	હું–તું–તે વાંચવાનો હતો	હમે–તમે–તેઓ વાંચવાના હતા
Fem.	,, વાંચવાની હતી	,, વાંચવાની હતી
Neut.	,, વાંચવાનું હતું	,, વાંચવાનાં હતાં

The Subj. mood has **હોત** in all genders and numbers.

N. B.—Besides the eight compound tenses above enumerated, there are four other tenses formed by adding the future form **હશે** of the auxiliary **હો** to each of the four participles: as,

વાંચતો-તી-તું &c. હશે.
વાંચ્યો-ચી-ચ્યું &c. હશે
વાંચેલો-લી-લું &c. હશે
વાંચવાનો-ની-નું &c. હશે

But as these tenses are subjunctive in sense, they are not generally classed with the principal compound tenses mentioned above.

Defective Verbs (અપૂર્ણ ક્રિયાપદ).

207. **અપૂર્ણ ક્રિયાપદ** are those that have not got the full complement of forms to fill up all the moods and tenses. (Vide Art. 99).

In Gujarati the only defective verbs are **હો** and **જોઇએ.**

208. The verb **હો** is conjugated in the following forms:—

PRESENT TENSE.

Ind. mood			Subj. mood		
	Sing.	*Plur.*		*Sing.*	*Plur.*
1.	છું	છીએ	1.	હોઉં	હોઇએ
2.	છે (છું)	છો	2.	હોય	હો
3.	છે	છે	3.	હોય	હોય

PAST TENSE.

M. હતો	હતા	M.	હોત or હોતે.
F. હતી	હતી	F.	
N. હતું	હતાં	N.	

FUTURE TENSE.

1. હોઇશ-હઇશ	હોઇશું-હઇશું	1.	The same as Ind. forms.
2. હોશે-હશે	હોશો-હશો	2.	
3. હોશે-હશે	હોશે-હશે	3.	

The only compound tense in which **હો** is conjugated is the દ્વિત્વ વર્તમાનકાળ.

	Sing.	*Plur.*
1 Pers.	હોઉં છું	હોઇએ છીએ
2 Pers.	હોય છે	હો છો
3 Pers.	હોય છે	હોય છે

The Imperative forms are હો, હોય, હોજે, હોજો, હજો.
The સામાન્ય કૃદંત „ „ હોવો-વી-વું
The વર્તમાન કૃદંત „ „ હોતો-તી-તું, હોતાં (છતાં)
The ભવિષ્ય કૃદંત „ „ હોવાનો-ની-નું
The કર્તૃવાચક કૃદંત „ „ હોનારો-રી-રું, હોનાર
The સંબંધક કૃદંત „ „ હોઈ-હોઇને

209. The *negative* form of છે is નથી=છે+નહીં. This નથી is therefore called the નિષેધ રૂપ of the stem છ.

210. The forms of the verb હો are used in several ways:—

(*a*) They are chiefly used as auxiliary verbs in forming the compound tenses; as, વાંચું છું, વાંચતો હોઉં, &c.

(*b*) Some of the common forms like છે, હતો, &c., are frequently used as intransitive verbs of complete predication in the sense of *to exist or to be present*: as, તું છે કે નહીં? તમે છો ત્યાં મ્હારે કશી ચિંતા નથી.

(*c*) They are also used as intransitive verbs of incomplete predication: as, સરકાર માબાપ છે. તે રજપૂત હતો. હું પુરૂષ હોત તો બતાવી આપત.

(*d*) They are used to denote possession when the noun or pronoun denoting the possessor is placed in the objective case: as, તેને બે ભાઈ ને એક બેન છે. તે રાજ્યમાં ગરીબોને ખાવા અન્ન નહતું અને પહેરવા વસ્ત્ર નહતું.

211. The defective જોઇએ is conjugated in the following few forms:—

શુદ્ધકાળ—Simple Tenses.

વર્તમાનકાળ—Pres. Indef.	Ind. જોઇએ Subj. જોઇએ
ભૂતકાળ—Past Indef.	Ind....... Subj. જોઇઅત (જોઇતે)
ભવિષ્યકાળ—Fut. Indef.	Ind. જોઇશે Subj. જોઇશે

મિશ્રકાળ—Compound Tenses.

દ્વિત્વ વર્તમાન—Pres. Imperf.	Ind. જોઇએ છે Subj. જોઈતું હોય
વર્તમાન ભૂત—Past Imperf.	Ind. જોઈતું હતું Subj. જોઈતું હોત
ભવિષ્ય વર્તમાન—Prosp. Pres.	Ind. જોઈવાનું છે Subj. જોઈવાનું હોય
ભવિષ્ય ભૂત—Prosp. Past	Ind. જોઈવાનું હતું Subj. જોઈવાનું હોત

વર્તમાન કૃદંત—Pres. Part.—જોઇતો-તી-તું-તા-ત

212. જોઇએ, a corrupt form of the Sanskrit युज्यते, the passive form of the root युज्, is *passive transitive*, and takes the *objectival* construction (કરણે સકર્મક or કર્મણિ પ્રયોગ). The agent, therefore, used in relation to it, ought to be in the 3rd or 5th case, and the object in the nominative case. But according to usage the agent is either placed in the 3rd case or frequently in the Dative case like that in constructions with impersonal verbs, such as (મને-તમને-તેઓને) લાગે છે, દેખાય છે, ભાસે છે, &c.

213. The defective જોઇએ is principally used in the two following senses:—

(*a*) In the sense of *want* or *need*: as,

મારે પાણી **જોઇએ** છે. બાળકને આખો લાડુ **જોઇતો** હતો. તમને (તમારે) કેટલા રૂપિયા **જોઈતા** હતા ?

(*b*) In the sense of *duty, obligation* or *necessity*: as,

આપણે પ્રથમથીજ સજ્જ રહેવું જોઇએ.
મ્હારૂં બ્રાહ્મણ ભાઈનુંએ જરા સાંભળ્યું જોઇએ.
કારભાર કરવો હોય તેનામાં સ્ત્રીના ગુણ પણ હોવા જોઇએ.
છેક આટલે સુધી આવવા દેવું જોઇતું ન હતું.

It has sometimes got the sense of a *strong inference*: as, આજ તે આવવો જોઇએ. મ્હારો કાગળ તમને કાલે મળવો જોઇએ.

N. B.—Where જોઇએ shows want or need, the *dative* appears to be necessary in case of nouns and third personal pronouns: as,

છોકરાને (not છોકરાએ) લાડુ જોઇએ છે.
તેને (not તેણે) વધારે મુદત જોઇએ છે.

But in the case of first or second personal pronouns either મારે, તારે, &c. or મને, તને, &c. may be used: as,

મારે (or **મને**) ખુશામત જોઇતી નથી. **તારે** (or **તને**) કામ જોઇએછે.
અમારે (or **અમને**) જરા જોઇએ છે.

Again where જોઇએ has the sense of duty or obligation, either the *instrumental* or the *dative* may be used in all persons: as,

મારે (or **મને**) જવું જોઇએ. **તારે** (or **તને**) આવવું જોઇએ.
તેણે (or **તેને**) ખાવું જોઈતું હતું.
ઉદ્યોગી **માણસે** (or **માણસને**) વહેલાં ઉઠવું જોઇએ.

NEGATION (નિષેધાર્થ).

213. The *Negative Particles* in Gujarati are ન, નવ, ના, નહિ (નહીં), મા, (and the negative verbal form નથી).

Of these, ન and નવ are always used *before* the verb;
ના, નહિ, મા are used either *before* or *after* the verb;
નવ is used in *poetry only*;
ન, ના, નહિ, મા are used in *prose* as also in *poetry*;
મા is used *only* in the *Imperative* mood.

Examples:—

ન—જૂઠું **ન** બોલવું અને અપ્રમાણિક કામ **ન** કરવું.

ન સૂએ ચાકર, **ન** સૂએ ચોર, **ન** સૂએ ઘન ગાજંતે મોર.

નવ—તમે કોઇએ **નવ** નમો અનમ્ર તમારી કાય.

દૈવતણી તો ગતિ કઠણ છે દૈવ દયા **નવ** આણે.

ના—સામો જવાબ **ના** આપીએ.

ગણ્યા **ના** ગાઢ નિઃશ્વાસ, લીધો સંન્યાસ હે ભ્રાત.

નહીં—આપણો સ્વાર્થ સાધવા કોઇને નુકસાન કરવું **નહીં**.

મુજશીશ અવરને **નહીં** નમે મેં પૂજ્યા શ્રી જગદીશ.

મા—મ્હારા અંતસમે અલબેલા મુજને મૂકશો **મા**.

રૂપિ કહે તમે **મા** રૂવો, મ્હને મળ્યું હતું એ આળ.

215. **નથી,** the corrupt form of Sansk. न+अस्ति, is equivalent to Gujarati **છે+નહિ**. It is called the **નિષેધ રૂપ** of **મૂળ–છ**, and is used in two ways:—

(*i*) As a *negative auxiliary verb* in cases where the corresponding positive forms **છે, છું**, &c. can be used as principal verbs: **પરમેશ્વર દયાળુ છે, નિર્દય નથી. હું ક્ષત્રી છું—વૈશ્ય નથી.**

(*ii*) As a *negative auxiliary* in those tense-forms in which the auxiliary forms in the conjugation of **હો** are derivatives of the base **છ**; as,

Tense	*Positive*	*Negative*
દ્વિત્વવર્તમાન	**છોકરો ખાય છે**	**ખાતો નથી**
ભૂતવર્તમાન	**છોકરાએ ખાધું છે**	**ખાધું નથી**
વિશેષભૂ. વ.	**છોકરાએ ખાધેલું છે**	**ખાધેલું નથી**
ભવિષ્ય વર્ત.	**છોકરો ખાવાનો છે**	**ખાવાનો નથી**

N. B.—In the **દ્વિત્વવર્તમાન** the regular tense-form with the present participle is used in negative forms instead of the present

tense-form: as, *positive* હું ચાલું છું has for its *negative* હું ચાલતો નથી and not હું ચાલું નથી.

Though etymologically નથી is *Ind. 3 pers. sing.*, it has come to be used without any distinction of gender, person or number: as—

હું, તું, તે
તમે, તેઓ } ઘરમાં નથી.
છોકરો, છોકરી, છોકરાં

Conjugation—રૂપાખ્યાન.

216. *Conjugation* means the arrangement of a verb in all its forms according to its tense, mood, voice, gender, number, and person.

217. Conjugation of the *Transitive* verb **પીવું**:—

મૂળ—પી *to drink.*

મૂળભેદ—*Active Voice.*

શુદ્ધકાળ—*Simple Tenses.*

Present Indefinite

	Indicative Sing.	*Indicative* Plur.	*Subjunctive* Sing.	*Subjunctive* Plur.
1.	હું પીઉં	અમે પીએ		
2.	તું પીએ	તમે પીઓ	Same as Indicative.	
3.	તે પીએ	તેઓ પીએ		

Past Indefinite

M.	મેં-તેં-તેણે પીધો	હમે-તમે-તેઓએ પીધા	
F.	,, પીધી	,,	પીધી હું-તું-તે } પીત
N.	,, પીધું	,,	પીધાં હમે-તમે-તેઓ } પીત

Future Indefinite

1.	હું પીશ	હમે પીશું	Same as Indicative.
2.	તું પીશે	તમે પીશો	
3.	તે પીશે	તેઓ પીશે	

Imperative Mood

Present—તું પી, તમે પીઓ.

Future—તું પીજે, તમે પીજો.

Imper. Inf. form (વિધ્યર્થ સામાન્ય રૂપ)—(મારે, તારે, તેણે...)
પીવો-વી-વું-વા-વાં.

Participles

Indef.—પીવો-વી-વું-વા-વાં

Agentival—પીનારો-રી-રૂં-રા-રાં, પીનાર

Present—પીતો-તી-તું-તા-તાં

Past—પીધો-ધી-ધું-ધા-ધાં

Remote p.—પીધેલો-લી-લું-લા-લાં

Future—પીવાનો-ની-નું-ના-નાં

Ind. p.—પી, પીને

મિશ્રકાળ—*Compound Tenses.*

Present Imperfect

1. હું પીઉં છું	અમે પીએ છીએ	હું પીતો-તી-તું હોઉં	અમે	પીતા-તી-તાં હોઇએ
2. તું પીએ છે	તમે પીઓ છો	તું ,, હોય	તમે	,, હો
3. તે પીએ છે	તેઓ પીએ છે	તે ,, હોય	તેઓ	,, હોય

Past Imperfect

M. હું-તું-તે-પીતો હતો	અમે-તમે-તેઓ પીતા હતા	પીતો		પીતા	
F. ,, પીતી હતી	,, પીતી હતી	પીતી	હોત	પીતી	હોત
N. ,, પીતું હતું	,, પીતાં હતાં	પીતું		પીતાં	

Present Perfect

M. પીધો છે	પીધા છે	પીધો		પીધા	
F. પીધી છે	પીધી છે	પીધી	હોય	પીધી	હોય
N. પીધું છે	પીધાં છે	પીધું		પીધાં	

Past Perfect

M. પીધો હતો	પીધા હતા	પીધો		પીધા	
F. પીધી હતી	પીધી હતી	પીધી	હોત	પીધી	હોત
N. પીધું હતું	પીધાં હતાં	પીધું		પીધાં	

Emphatic Pres. Perf.

M. પીધેલો છે	પીધેલા છે	પીધેલો		પીધેલા	
F. પીધેલી છે	પીધેલી છે	પીધેલી	હોય	પીધેલી	હોય
N. પીધેલું છે	પીધેલાં છે	પીધેલું		પીધેલાં	

Emphatic Past Perf.

M. પીધેલો હતો	પીધેલા હતા	પીધેલો	હોય	પીધેલા	હોત
F. પીધેલી હતી	પીધેલી હતી	પીધેલી		પીધેલી	
N. પીધેલું હતું	પીધેલાં હતાં	પીધેલું		પીધેલું	

Prospective Present

1. હું પીવાનો–ની–નું–છું		અમે પીવાના–ની–નાં છીએ			Indicative
2. તું ,,	છે	તમે ,,	છો		
3. તે ,,	છે	તેઓ ,,	છે		
1. હું પીવાનો–ની–નું હોઉં		અમે પીવાના–ની–નાં હોઈએ			Subj.
2. તું ,,	હોય	તમે ,,	હો		
3. તે ,,	હોય	તેઓ ,,	હોય		

Prospective Past

M. પીવાનો હતો	પીવાના હતા	પીવાનો	હોત	પીવાના	હોત
F. પીવાની હતી	પીવાની હતી	પીવાની		પીવાની	
N. પીવાનું હતું	પીવાનાં હતાં	પીવાનું		પીવાનાં	

સહાભેદ—*Passive Voice.*

The passive forms of the root **પી** are not used in the first and second persons, so only the third personal forms are mentioned below:—

	3 Pers. Ind.	*3 Pers. Subj.*
Pres.	પીવાય	પીવાય
Past	પીવાયો-ઈ-યું...	પીવાત
Fut.	પીવાશે	પીવાશે
Pres. Imperf.	પીવાય છે	પીવાતો-તી-તું હોય
Past Imperf.	પીવાતો-તી-તુ હતો-તી-તું...	પીવાતો-તી-તું હોત
Pres. Perf.	પીવાયો-ઈ-યું છે...	પીવાયો-ઈ-યું હોય
Past Perf.	પીવાયો-ઈ-યું હતો-તી-તું...	પીવાયો-ઈ-યુ હોત
Emph. Pr. P.	પીવાએલો-લી-લું છે	પીવાએલો-લી-લું હોય
Emph. P. P.	પીવાએલો-લી-લું હતો-તી-તું.	પીવાએલો-લી-લું હોત
Prosp. Pr.	પીવાનો-ની-નું છે	પીવાનો-ની-નું હોય
Prosp. Past	પીવાનો-ની-નું હતો-તી-તું...	પીવાનો-ની-નું હોત

Pres. Imperative—Sing. પીવા, *Plur.* પીવાઓ

Future Imperat.—Sing. પીવાજે, *Plur.* પીવાજો

Participles

Indef.—પીવાતો-તી-તું......(not commonly used)

Agentival—પીવાનારો-રી-રું...(,, ,, ,,)

Present—પીવાતો-તી-તું-તા-તાં

Past—પીવાયો-ઇ-યું-યા-યાં

Remote p.—પીવાયલો-લી-લું-લા-લાં

Future—પીવાવાનો-ની-નું-ના-નાં

Ind. p.—પીવાઇ, પીવાઇને

પ્રેરકભેદ—*The Causal Form.*

મૂળ—પીવાડ *cause to drink, drench.*

મૂળભેદ—*Active Voice.*

શુદ્ધકાળ—*Simple Tenses.*

Present Indefinite

Ind.		*Subj.*	
Sing.	*Plur.*	*Sing.*	*Plur.*
1. હું પીવાડું	અમે પીવાડએ	Same as	
2. તું પીવાડે	તમે પીવાડો	Indicative	
3. તે પીવાડે	તેઓ પીવાડે		

Past Indefinite

M. તેણે પીવાડયો	તેઓએ પીવાડયા	તે પીવાડત	તેઓ પીવાડત
F. ,, પીવાડી	,, પીવાડી		
N. ,, પીવાડયું	,, પીવાડયાં		

Future Indefinite

1. હું પીવાડીશ	અમે પીવાડીશું	
2. તું પીવાડશે (પીવાડીશ)	તમે પીવાડશો	Same as Indicative
3. તે પીવાડશે	તેઓ પીવાડશે	

Pres. Imperative—તું પીવાડ, તમે પીવાડો.

Future Imperat.—તું પીવાડજે, તમે પીવાડજો.

Imperat. Inf. form (વિધ્યર્થ સામાન્ય રૂપ)—(મારે-તારે-તેણે.....)

પીવાડવો-વી-વું-વા-વાં

Participles

Indef.—પીવાડવો-વી-વું.........

Agentival—પીવાડનારો-રી-રું.........,પીવાડનાર

Present—પીવાડતો-તી-તું.........
Past—પીવાડયો-ડી-ડયું.........
Remote p.—પીવાડેલો-લી-લું.........
Future—પીવાડવાનો-ની-નું.........
Ind. p.—પીવાડી, પીવાડીને

મિશ્રકાળ—*Compound Tenses.*

Present Imperfect

1. હું પીવાડું છું	અમે પીવાડીએ છીએ	હું પીવાડતો-તી-તું હોઉં	અમે પીવાડતા-તી-તાં હોઇએ
2. તું પીવાડે છે	તમે પીવાડો છો	તું ,, હોય	તમે ,, હો
3. તે પીવાડે છે	તેઓ પીવાડે છે	તે ,, હોય	તેઓ,, હોય

Past Imperfect

M. તે પીવાડતો હતો	તેઓ પીવાડતા હતા	પીવાડતો	હોત	પીવાડતા	હોત
F. ,, પીવાડતી હતી	,, પીવાડતી હતી	પીવાડતી		પીવાડતી	
N. ,, પીવાડતું હતું	,, પીવાડતાં હતાં	પીવાડતું		પીવાડતાં	

Present Perfect

M. પીવાડયો છે	પીવાડયા છે	પીવાડયો	હોય	પીવાડયા	હોય
F. પીવાડી છે	પીવાડી છે	પીવાડી		પીવાડી	
N. પીવાડયું છે	પીવાડયાં છે	પીવાડયું		પીવાડયાં	

Past Perfect

M. પીવાડયો હતો	પીવાડયા હતા	પીવાડયો	હોત	પીવાડયા	હોત
F. પીવાડી હતી	પીવાડી હતી	પીવાડી		પીવાડી	
N. પીવાડયું હતું	પીવાડયાં હતાં	પ વાડયું		પીવાડયાં	

Emphatic Pres. Perf.

M. પીવાડેલો છે	પીવાડેલા છે	પીવાડેલો	હોય	પીવાડેલા	હોય
F. પીવાડેલી છે	પીવાડેલી છે	પીવાડેલી		પીવાડેલી	
N. પીવાડેલું છે	પીવાડેલાં છે	પીવાડેલું		પીવાડેલાં	

Emphatic Past Perf.

M. પીવાડેલો હતો	પીવાડેલા હતા	પીવાડેલા	હોત	પીવાડેલા	હોત
F. પીવાડેલી હતી	પીવાડેલી હતી	પીવાડેલી		પીવાડેલી	
N. પીવાડેલું હતું	પીવાડેલાં હત	પીવાડેલું		પીવાડેલાં	

Prospective Present

1. હું પીવાડવાનો-ની-નું છું	અમે પીવાડવાના-ની-નાં છીએ	*Ind.*
2. તું ,, છે	તમે ,, છો	
3. તે ,, છે	તેઓ ,, છે	

1. હું	„	હોઉં	અમે	„	હોઇએ } Subj.
2. તું	„	હોય	તમે	„	હો
3. તે	„	હોય	તેઓ	„	હોય

Prospective Past

M.	હું-તું-તે	પીવાડવાનો હતો	અમે-તમે-તેઓ	પીવાડવાના હતા	*Ind.*
F.	„	પીવાડવાની હતી	„	પીવાડવાની હતી	
N.	„	પીવાડવાનું હતું	„	પીવાડવાનાં હતાં	
M.	„	પીવાડવાનો હોત	„	પીવાડવાનો હોત	*Subj.*
F.	„	પીવાડવાની „	„	પીવાડવાની „	
N.	„	પીવાડવાનું „	„	પીવાડવાનાં „	

N. B.—Besides પીવાડવું, the root પીવું has another પ્રેરક form, viz. પાવું.

SIGNIFICATIONS OF TENSES.

Present Indefinite.

218. શુદ્ધ વર્તમાનકાળ expresses a state or an act at the present time.

(*a*) It is the original form of the Present Tense, but દ્વિત્વ વર્તમાન having become more common in colloquial language, the Present Indef. is now found in the sense of the present tense only in poetry, and proverbial expressions: as,

જનમ **આપે** જનેતા, કરમ ન **આપે** કોય.
મીઠું **બોલે** મુખ થકી, પેર પેર કરી પ્રીત;
વિધવિધની વાતો કરી, **હરે** સર્વનું ચિત્ત.

(*b*) It is used to express some doubt, contingency, or condition in the subjunctive mood: as,

આજે મારે ત્યાં **આવો** તો પેલી ચોપડી લેતા આવજો.
તું **બોલે** નહીં ત્યાં સુધી હું કેમ **સમજું**?

(*c*) It shows potentiality: as,

આવી સાંકડી ગલીમાં ગાડી નહીં **આવે** (=આવી શકે).
આવો અઘરો દાખલો એ નહીં **કરે** (= કરી શકે).

(*d*) In interrogative sentences it asks permission: as,

તેઓ જમવા **માંડે**? આ બારણું બંધ **કરૂં**?

જોડા સાથે અંદર **આ**વું, સાહેબ?

(*e*) It shows some habitual state or repeated act: as,

ઘેર ઘેર **થાય** હરિ કિર્તન, એકાદશી વ્રત **કરે** હરિજન.

એક પટેલને ત્યાં ગાયો, ભેંસો, વાછરડાં ને પાડાં બહુ હતાં. પટેલ તેમનું બહુ જતન **કરે**, ચારો **નીરે**, પાણી **પાય**, રાતે વાડામાં **રાખે**, ...નાનું વાછરડું કે પાડું થાકી જાય તો તેને ઉંચકીને **ચાલે**.

(*f*) It is used in blessing, praying, abusing and cursing: as, પરમેશ્વર તમને સુખી **રાખે**.

એનું ખાનું ખરાબ **થાય**. ત્હારૂં કાળું **થાયરે** માધવા!

(*g*) It shows futurity: as,

તે **જાય** પછી (=જશે પછી) હું આવીશ.

(*h*) It is used in the sense of the present Imperative: as, સેવકજન ઉપર દયા **રાખીએ** ને સાચાં જૂઠાં ન **કરીએ**.

Present Imperfect.

219. દ્વિત્વ વર્તમાનકાળ generally implies *continuity* and has the following significations:—

(*a*) It shows the continuance of an act at the present time: as,

હમે પાઠ **લખીએ છીએ**. તમે દાખલો **કરો છો**?

(*b*) It denotes what is always and necessarily true, and hence is used to denote permanent arrangements or laws of nature, habits or customs of living beings, and any thing therein that is constant, regular or uniform: as,

પ્રયાગ આગળ જમના નદી ગંગાને **મળે છે**. [ઉંઘું છું.

હું આખો દિવસ **વાંચું છું**, સાંજે ફરવા **જાઉં છું**, ને રાત્રે નિરાંતે

(*c*) It indicates near futurity : as,

તમારે ત્યાં રજા ક્યારે **પડે છે** ? આજથી કે કાલથી ?
આવતે વરસે ગવર્નર **બદલાય છે** એવું સાંભળ્યું છે (=બદલાશે).

(*d*) It is used to describe past events as if they were passing before the eyes of the narrator, when it is called the *Historic* or *Graphic Present* :

કારભારીઓ અને અમલદારો......ફરવા લાગ્યા......કોઈ વાટ **જુએ છે,** કોઇ વિચાર **કરે છે,** કોઇ જોઇ **રહે છે,** કોઈ કાન **માંડે છે,** કોઈ......આરામ **ભોગવે છે,** કોઇ નવા જુની **પૂછે છે**..........

N. B.—The *present perfect* (ભૂત વર્તમાન) is also used in a similar sense : as—

ડાહ્યાભાઈ મલમલનું પહેરણ પહેરી માથે ટોપી ઘાલી એક કોચપર **બેઠા છે**......હીરાલાલ હસતે વદને અદબસર **ઉભો છે,** વિદ્યાગૌરી એક બાજુએ ચાકળા પર **બેઠી છે**......ન્હાની બેન હંસગૌરી નાહી ધોઇને એક પાટલા પર **બેઠી છે**......તે ધ્યાનમાં તદ્રૂપ **થઇ ગઇ છે.**

Past Indefinite.

220. શુદ્ધ ભૂતકાળ

(*a*) Denotes a single act in the past time : as,
ગયે મહીને કેટલીક જગ્યાએ ધાડ **પડી,** અને લૂટ **ચાલી.**

(*b*) Shows futurity in the subjunctive mood:
જો **બોલ્યા** (=બોલશો) તો ખરતાશો.
જો **ગયા** (=જશો) તો ફસાશો.

(*c*) Has sometimes the force of the present or future tense : as,

તમે ધીરજ રાખો—હું હમણાં **ચાલ્યો** (=ચાલું છું, ચાલીશ).
તમે જુઓની—આ મેં એને **પકડયો.**

(*d*) Shows habitual act in time past : as,
તેણે વૃદ્ધાવસ્થામાં ઘણું **ભોગવ્યું.**

Future Indefinite.

221. **ભવિષ્યકાળ** has the following uses:—

(*a*) It is used to show simple futurity : as,

આ કામમાં રાજાને પ્રધાનની સલાહ લેવી **પડશે.**

(*b*) With the first person it shows will or intention or determination on the part of the speaker:

હું ત્હારા પગ **દાબીશ**–ત્હારી સેવા **કરીશ**–ત્હને પરમેશ્વરની પેઠે **પૂજીશ**–ભાતભાતનાં ખાનાં **ખવડાવીશ**–નવરંગ લૂગડાં **પેહેરાવીશ** અને મોઘાં ઘરેણાં **ઘાલીશ.**

(*c*) It is used as a polite way of expression in the Imperative mood (*Vide* Art. 176): as,

આજ સભામાં **પધારશો** (=પધારજો).

Compound Verbal Forms (સંયુક્તરૂપ).

222. When two simple verbal forms, each being a significant word by itself, are so joined together that the second element loses its independent meaning and simply modifies the meaning of the first element, the resulting compound is called a **સંયુક્તક્રિયાપદ:** as,

The root જવું by itself means *to go* : when it is joined to the સંબંધક ભૂતકૃદંત or the connective past participle મળી, the compound phrase મળી જવું becomes a સંયુક્તક્રિયાપદ, if જવું loses its own signification of *going*, and adds a sort of *completive* force to મળી. As, મળી જવું=*to meet completely*, to fuse, to blend together.

This મળી જવું is *not* a સયુક્ત ક્રિયાપદ if it only conveys two different ideas of મળવું and જવું as in તારા ભાઇને બે કલાક **મળી** જા (=મળ and then જા)

223. The second or *ancillary* element, as it is called, because it modifies the sense of the first or *principal*

element, is called the વિકારક or *modifier*, while the first is called the વિકૃત or *modified*.

224. The verbal forms that enter into the composition of these સંયુક્ત ક્રિયાપદ are—

(1) સંબંધક ભૂત કૃદંત	(3) ભૂત કૃદંત
(2) વર્તમાન કૃદંત	(4) સામાન્ય કૃદંત

We shall treat of the વિકારક that each of the above four વિકૃત takes, and of the distinctive force each વિકારક gives to the વિકૃત it follows.

225. સંબંધક ભૂત કૃદંત or the *connective past participle* takes the following વિકારક verbs:—

જા, ચૂક, રહે, નાંખ, લાખ, કહાડ, લે, દે—*intensify the sense* or show *completeness* of the action denoted by the principal verb: as,

જા...બેસી જા, ખસી જા, બોલી જા, વાંચી જા, ઉતરી ગયો...
ચૂક—આવી ચૂક્યો, પહોંચી ચૂક્યો, (વરઘોડો) ઉતરી ચૂક્યો...
રહે—ભણી રહ્યો, કહી રહીશ, (બધા) આવી રહ્યા, વેચી રહ્યા...
નાંખ / લાખ —મારી નાંખ, પાડી લાખ, લૂછી નાંખ, કહાડી લાખ...
કહાડ—લખી કહાડ, જોઈ કહાડ, ધસડી કહાડ...
દે / લે —ફેંકી દે, ન્હાઇ લે, છોડી દે, નાંખી દે...

લે, besides being an intensive element, also shows *complete appropriation* or *possession*: ખેંચી લે, ભરી લે, (નકલ) ઉતારી લે, લઈ લીધું, ચોરી લેશે.

પડ / ઉઠ denote *abruptness* or *suddenness*: *as*, લઇ પડયો, હસી પડયો, નમી પડયું, રડી ઉઠયો, સળગી ઉઠયું.

મૂક / રાખ show that the action of the principal verb is, in its state of completeness, to be *retained for future use*: as, બાંધી મૂક, રાખી મૂકેલું છે, આપી મૂકયું છે, ભરી રાખ, લખી રાખ, લઈ રાખ, મૂકી રાખ, રાખી મૂક......

શક shows *potentiality* : as **ઉઠી શક્યું, બેસી શકાયું, વાંચી શક્યો, પહોંચી શક્યો......**

226. વર્તમાન કૃદંત or the *present participle* takes the followig વિકારક verbs:—

જા denotes *continuity* or *persistence* of action : as, **કામ કરતો જાય છે ને બડબડતો જાય છે, (હવા) બગડતી જાય છે, (શરીર) સુધરતું ગયું, (તાપ) વધતો જાય છે......**

N. B.-The Imperative **દેતો જા** means *shut as you go* (=દઈને જા,દેને જા).

રહે forms *continuative* or *frequentative* compounds : as, **આવતો રહેજે, મળતો રહેજે, વાંચતા રહો (તો ભૂલો નહીં).**

થા forms *inceptives* ; as, **ખાતો થા, ચાલતો થા, ખેંચતો થા, લખતો થા, પહેરતો થા......**

આવ shows that the action has been *habitually performed in past time* : as, **(હિંદુઓ) કરતા આવ્યા તે કરવાના, (એ તો) બડબડતી આવી છે (તે બડબડવાની)......**

N. B.-In **દોડતો આવ્યો, દોડતો** is an *adverb*, showing *manner*.

227. ભૂતકૃદંત or the *past participle* takes the following **વિકારક** verbs:—

કર } denote *continuity* : as, **વાંચ્યા કર, બોલ્યા કીધું, આવ્યા**
જા } **કરજે, જોયા કરીશ......**

જા is also used in expressing ***passivity*** : as,

રહ્યું ન જાય=ન રહેવાય   **માર્યા જવું=મરાવું**
કહ્યું ન જાય=ન કહેવાય———(*Vide* Art. 169).

228. **સામાન્યકૃદંત** or the *infinitive* (or *gerund*) takes the following **વિકારક** verbs:—

જા } show the *commencement* of the action: as,
માંડ } **કરવા ગયો, બેસવા જતો હતો, પીવા જાય છે, લખવા માંડ,**
લાગ } **ખાવા માંડ, દોડવા લાગ્યો, લડવા લાગ્યો......**

N. B.—(*a*) **જેવો પીવા જાય છે કે પોપટે ચાંચ મારી**
(*b*) **નદીએ જળ પીવા જાય છે.**

In (*a*) પીવા જાય છે is a સંયુક્ત ક્રિયાપદ, while in (*b*) પીવા is a સામાન્ય કૃદંત used as a noun in the dative case, showing purpose.

કર is used to form *desideratives*, which imply the desire to do the action denoted by the principal verb: as, ઉડવા કરે છે, બોલવા કરે છે, બેસવા કરતો હતો......

લાગ, besides being an inceptive element, shows *aid* or *assistance*: as, ખાવા લાગ, ઉપાડવા લાગ, કરવા લાગીશ.

દે gives a *permissive* force: as, બેસવા દે, લેવા દે, જવા દે, આવવા દે, રહેવા દીધું, કહેવા દઈશ......

આવ is at times used in forming compounds, and then it shows that the action of the વિકૃત is *nearly finished* or *on the point of being finished*: as, (પાણી) ઉકળવા આવ્યું છે, (ચોખા) ચડવા આવ્યા છે, (રજા) પૂરી થવા આવી, (ખોરાક) થઇ રહેવા આવ્યો......

229. These સંયુક્તક્રિયાપદ should not be confounded with what are called *quasi-compounds* or *compound verbal phrases*, in which the first element, instead of being a કૃદંત, is either a *noun* or an *adjective*, like the English compounds *brow-beat* or *back-bite*: e. g.,

પેદાકરવું, વશકરવું, ઉત્પન્નકરવું, જાહેરકરવું......
વસુલથવું, માફથવું, શરૂથવું, પ્રગટથવું......
ચોરીકરવી, વિચારકરવો, પસ્તાવોકરવો, પોપણકરવું......
માન્યકરવું, તાબેકરવું, સાર્થકકરવું, નાશકરવું......
નાશપામવું, કમીથવું......

N. B.—It is clear from the above examples that the *infinitives* કરવું and થવું enter mostly in the formation of these verbal phrases, those with કરવું being *transitive*, and those with થવું being *intransitive*: as, ગાયન શરૂ કરો, લડાઈ શરૂ થઈ.

n પદચ્છેદ or *Parsing* the verbs with કરવું may be parsed as *single* verbs, and these being transitive, take objects: as,

મ્હારો ગુન્હો માફ કરો. બંડખોરોને વશ કરવા હતા.

But in the case of those that combine with થવું, the two may be parsed *separately*, the first being taken as an adjective used as the *complement* of a verb: as, લડાઇ શરૂ થઈ. તમારી ભૂલ માફ થશે.

In a few phrases, the first element of the compound is a noun and it becomes the *subject* or *object* of the second element, according as the verb is intransitive or transitive: as,

તેણે મરતાં સુધી પોતાની માતાનું રક્ષણ કર્યું.
આજસુધી તમારૂં રક્ષણ થયું પણ હવે સંભાળજો.

Verbal Constructions (પ્રયોગ).

230. **પ્રયોગ** or *Verbal Construction* indicates a change in the form of a verb according as it agrees in gender, number and person with the *agent*, the *object* or with the *notion* implied in the verb.

231. The agent or કર્તા, the object or કર્મ, or whatever influences the number, person or gender of a verb is called its **ક્રિયાનાથ**.

Thus a verb in Gujarati may be singular or plural, in the first second, or third person, and when inflected for gender, either masculine, feminine, or neuter.

232. The **ક્રિયાનાથ**—the word influencing the gender and number, or person and number of a verb—may be either (*a*) the *agent* or કર્તા, (*b*) the *object* or કર્મ, or (*c*) the *notion* or ભાવ implied in the verb. Hence—

There are *three** પ્રયોગ in Gujarati, *viz.*—

(*a*) કર્તરિ પ્રયોગ
(*b*) કર્મણિ પ્રયોગ (or કરણે સકર્મક)
(*c*) ભાવે પ્રયોગ (or કરણે અકર્મક)

233. The પ્રયોગ is **કર્તરિ** when the *agent* or **કર્તા** is the **ક્રિયાનાથ** of the verb: in other words, when the verb agrees in gender and number, or in number and person with the agent or કર્તા. The ***agent*** then stands in the ***nominative*** case : as,

થોડીવાર થઈ એટલે દીવો સળગ્યો, વડાંખીર વિગેરે સર્વ જતું રહ્યું, રાક્ષસ ગુમ થઈ ગયો.

234. The પ્રયોગ is **કર્મણિ** when the *object* or **કર્મ** is the **ક્રિયાનાથ** of the verb : in other words, when the verb agrees in gender and number with the object or **કર્મ.** The *agent* or કર્તા stands in the *Instrumental* (**તૃતીયા**) or the *Ablative* (**કરણાર્થે પંચમી**) case : as,

---

*In the first edition we spoke of *four* પ્રયોગ, the fourth one being ભાવ કર્તરિ પ્રયોગ. In the preface to the first edition we admitted this to be a controversial point and open to discussion. We received several suggestions and hints about it, the gist of all of them being this, that the acceptance of a new thing like this required a good deal of substantiating authority and explanation, and that it would be better to discuss such a point in notes rather than in the body of the text. Following this, we in the second edition, took up in the text only the *three* પ્રયોગ ordinarily mentioned in all such text books. We omitted the fourth પ્રયોગ, not beause we finally decided against it, but because we did not succeed in collecting a good many authorities on the point. But now, for want of good substantiating authorities, we think it desirable to omit it altogether. Among the grammars that we came across in preparing this book, the only one that speaks of *four* પ્રયોગ is that of Mr. P. M. Bhatt. The best explanation that can be offered on the point is that given by Mr. Kher in his Higher Marathi Grammar.

એકે, બીજાએ અને **છેલ્લે સર્વ કામદારોએ કલમો** કાને **બોસી, ચશ્મા** કપાળે **ચહડાવ્યાં**, પાઘ, મુકટ કે ફેંટા **હેઠે મુક્યા.**

પરમેશ્વરની **નજર કોઇથી ચૂકવાતી નથી.**

235. The **પ્રયોગ** is **ભાવે** when *neither* the agent nor the object is the **ક્રિયાનાથ** of the verb, but the *notion* or **ભાવ** implied in the verb is assumed to be the **ક્રિયાનાથ** *:* in other words, when the verb *invariably* remains in the *third person, singular, neuter gender.* The *agent* or કર્તા in this case generally stands in the **તૃતીયા** or **કરણાર્થે પંચમી** case : as, **તારે જવું; મારે બેસવું;** (જેના મનમાં ચિંતાએ વાસ કીધો **તેનાથી**) નથી **ચલાતું**, નથી **હલાતું**, નથી **રમાતું**, નથી ગવાતું, નથી **ઉઠાતું**, નથી **બેસાતું**; એને ઘરમાં કોઈ સાથે **બનતું** નથી; મ્હને મુંબઈમાં **ગમે** છે; આજે ઘણું **ઘામે** છે; મ્હને આ કલમે **ફાવતું** નથી; **એને** મ્હારા વિના ઘડી **ચાલતું** નથી.

236. It has alraeady been mentioned that in કર્તરિ પ્રયોગ the agent takes the *nominative* case : as,

પ્રાતઃકાળ થયો જેટલે, **પુષ્પસેન** જાગ્યો તેટલે.

In the કર્મણિ પ્રયોગ the agent takes the *instrumental* or the *ablative* case : as,

પ્રમદા (એ) આવી પાલવ ગ્રહ્યા, રાજાને **એમ** વચનજ કહ્યાં.
એ તો વાત વદી જે **તમે**, તે તો કેમ મનાયજ **અમે**. (સામળ).

બ્હેન, મ્હેં તો તને કદી રોતી જોવાઇ નથી, તે તને આ શું થયું હશે ?

In the **ભાવે** પ્રયોગ the agent takes the *instrumental* or the *ablative* case : as,

તમો વિના **મેં** રહ્યું ન જાય. (સામળ).
એવી રીતી ત્રણે ભાઇની, મેં તો નવ રહેવાય. (પ્રેમાનંદ).

As the verb agrees with the object in કર્મણિ પ્રયોગ, and as an intransitive verb cannot take objects, it follows that—

Intransitive verbs may take the કર્તરિ or the ભાવે પ્રયોગ.

Transitive verbs may take the કર્તરિ or the કર્મણિ પ્રયોગ, or conversely,

કર્તરિ પ્રયોગ admits trans. as well as intrans. verbs,
કર્મણિ પ્રયોગ ,, ,, only,
ભાવે પ્રયોગ ,, intrans. only.

237. **કર્તરિ પ્રયોગ** or the *subjectival* construction is used with the following:—

(*a*) Intransitive verbs in all tenses and moods: as, હું જોઉં છું, તમે જતા હતા, તે ગએલો, કોણ જશે, સઘળા ગયા.

(*b*) Transitive verbs in the present and the future indicative and subjunctive moods, and in the past tense subjunctive only: as,

હું પાઠ વાંચું છું—Present Ind.
હું પાઠ વાંચીશ—Future Ind.
હું પાઠ વાંચું—Present Subj.
તમે પાઠ વાંચશો—Future Subj.
તે પાઠ વાંચત—Past Subj.

238. **કર્મણિ પ્રયોગ** or the *objectival* construction is used with transitive verbs in the following tenses only:—

(*a*) Past Tense, Indicative.
(*b*) Remote Past, Ind. and Subj.
(*c*) Compound Tense Forms from (*a*) and (*b*)—*i. e.*, ભૂતવર્તમાન, દ્વિત્વભૂત, વિશેષભૂતવર્તમાન, વિશેષ દ્વિત્વ ભૂત.
(*d*) Imperative Infinitive (આજ્ઞાર્થે સામાન્ય રૂપ).
(*e*) Passive Voice in all tenses.

Examples—

(*a*) એણે પાઠ **વાંચ્યા**, કોપી **લખી**, અને કવિતા મ્હોડે **કીધી**.

(*b*) ગઇ કાલે મેં ચોપડી **જોયલી**, તે પર નામ **વાંચેલું**, અને વળી તેમાંથી એક શ્લોક ઉતારી **લીધેલો**.

(*c*) ગુગલનો ધૂપ **સળગાવેલો હતો** અને શ્રીફળ **વધેરેલાં હતાં**.

(*d*) સારા છોકરાએ વિદ્યા પાછળ શ્રમ **લેવો**, ગરીબાઈ **વેઠવી**, અને જે સંકટ આવે તે સહન કરવું.

(*e*) પોટલાં **બંધાયાં**, કલમો **સ્હોવાઇ**, ચશ્મા ડાબલામાં **ઘલાયાં**.

239. *Exception*—The following verbs, though transitive, take the કર્તરિ પ્રયોગ, in the past and remote past tenses: અડ, અડક, જમ, ચૂક, પામ, બોલ, ધાવ, ભણ, ભૂલ, બબડ, મળ, લાવ, વળગ, વદ, વિસર, શીખ, સમજ. As—

હું મારી ફરજ **ભૂલ્યો**. નળરાજા ઘણું દુઃખ **પામ્યો**.

N. B.—This exception does not apply to the પ્રેરક forms: as, તે નિશાન ચૂક્યો—સ્રીએ ચાતુરીથી નિશાન ચૂકવ્યું.

A few transitive verbs take sometimes કર્તરિ and sometimes કર્મણિપ્રયોગ. These are: કરડ, જીત, ડંસ, ઓચર, ચદ, ભાખ, સાંખ, રમ, હાર, જણ.

ઉંદર મને કરડ્યો—ઉંદરે પાઘડી કરડી.
ઇંગ્રેજ લડાઇ જીત્યા—ઇંગ્રેજે મોટો દેશ જીત્યો.

240. Intransitive Verbs in the passive voice in all tenses, including the imperative infinitive, take the ભાવેપ્રયોગ or *Impersonal* construction: as,

મારાથી જવાશે નહીં—જવાતું નથી—જવાવાનું નથી.........
મારે જવું, તમારે આવવું. મારાથી રીતિવિરુદ્ધ વર્તાયું.

GENDER, NUMBER AND PERSON.

(જાતિ—વચન—પુરૂષ).

241. In English the verb agrees with the subject in person and number only. While in Gujarati, it agrees with the ક્રિયાનાથ in *number and person*, or *gender and number*. Hence in Gujarati પદચ્છેદ or *parsing*, it is usual to mention the gender, number and person of the verb to be parsed. In Gujarati, while some verbal forms take *general* suffixes, others have got *personal* terminations. For example, પડયો is *masc.*, પડી is *fem.*, and પડયું is *neuter*: પડું છું is *first* person, પડો છો is *second* person, and પડે છે is *second* or *third* person. In the case of these, the gender, number and person of the verb are clear enough, but with respect to those that do not indicate them by themselves, the verb is always taken to have the gender, number and person of its ક્રિયાનાથ: as,

(*a*) છોકરા ! તું પડશે. (*b*) છોકરી ! તું પડશે.
(*c*) આજ વરસાદ પડશે. (*d*) આ તોફાનમાં ઘણાં ઘરો પડશે.
(*e*) તમને ઘણી અડચણો પડશે.

In (*a*) પડશે is *2nd per.*, *singular*, *masculine*,
„ (*b*) „ „ „ „ *feminine*,
„ (*c*) „ „ *3rd per.*, „ *masculine*,
„ (*d*) „ „ „ *plural*, *neuter*,
„ (*e*) „ „ „ „ *feminine*.

INFLECTION OF ADVERBS.

242. Adverbs, as a rule are *indeclinable*. Only when the વિકારી or *declinable* adjectives are used as adverbs, they are declined to agree in *gender* and *number*

with the ક્રિયાનાથ of the verb modified: as, હું મોડો આવ્યો, તું મોડી આવી, તેઓ મોડા આવ્યા, કોણ મોડું આવ્યું ?

243. When the ક્રિયાવિશેષણ modifies an adjective, and if the latter be a વિકારી વિશેષણ, the former agrees with the વિશેષ્ય in gender and number: as **ઘણો સારો છોકરો, ઘણી સારી ચોપડી, ઘણું સારૂં રમકડું, ઘણાં સારાં ઘરો.**

244. Sometimes the present participle is used as an adverb *showing manner*. It also then agrees in gender and number with the verb modified: as, **છોકરો દોડતો ગયો, છોકરી દોડતી ગઈ, હરણ હાંફતું હાંફતું આવે છે, બિચારૂં બાળક બોલતું બોલતું ઉંઘી ગયું.**

CHAPTER VI.

ETYMOLOGY—શબ્દવિન્યાસ (*continued*).

DERIVATION.

245. *Derivation* is that part of શબ્દવિન્યાસ, which, as has already been shown in Art. 55, treats of the *formation of words*, the *origin* and *primary signification* of each. Thus it is mainly concerned with શબ્દસાધન (*word-building*) and પદભંજન (*root-tracing*).

246. શબ્દસાધન is the process of forming *new words*, by the use of *prefixes* and *suffixes* from a given *root*. Thus, for example, take the root કૃ (to do); to it add the prefix ઉપ and the *krit* suffix, to form the noun ઉપકાર: to this noun add the adjective suffix ઈ (=ઈન્), and the negative prefix અન્, and we arrive at the word અનુપકારી (ungrateful).

247. પદભંજન is the *contrary* process of arriving at the *root* by *dropping* all prefixes and suffixes, from a given word. Thus, for example, if from the word સદાચાર, the prefixes સત્ and આ be dropped, and the *krit* suffix અ be removed, we get at the root ચર્ (to move).

Thus the prefixes and suffixes play an important part in forming સાધિતશબ્દ from સિદ્ધશબ્દ.

248.— PREFIXES.

(*a*) SANSKRIT PREFIXES.

અ privative—અચળ, અન્યાય, અખંડ.
અન્ privative—અનંત, અનાદિ, અનુપમ.
અણ privative—અણસમજુ, અણુબનાવ.

અતિ excessive—અતિશય, અત્યુક્તિ, અતિસાર.
અધિ over, upon—અધિકાર, અધ્યક્ષ, અધિપતિ.
અનુ after, like—અનુચર, અનુભવ, અનુપ્રાસ.
અંતર્ within—અંતઃકરણ, અંતર્યામી, અંતઃપુર.
અપ contradiction—અપરાધ, અપમાન, અપકીર્તિ.
અપ bad—અપશબ્દ, અપકાર, અપભ્રંશ.
અભિ around—અભ્યાગત, અભિષેક, અભિમાન.
અવ bad, inferior—અવગુણ, અવદશા, અવલોકન.
આ towards, up to—આચરણ. આગમન, આવાસ.
ઉદ્ above, superior—ઉત્કંઠા, ઉત્તમ, ઉત્સાહ, ઉત્તેજન.
ઉપ near, subordinate—ઉપસર્ગ, ઉપગ્રહ, ઉપવન, ઉપકાર.
કુ or ક bad—કુકર્મ, કપૂત, કઢંગુ, કલત.
દુર્ } badness, difficulty } દુર્બળ, દુરાચાર, દુસ્તર, દુર્ગુણ.
દુસ્
ન privative—નકામું, નનામું, નાસ્તિક.
નિઃ privative—નિરંકુશ, નિષ્કપટી, નિસ્તેજ.
નિઃ out—નિર્ગમ, નીસરણી, નિરીક્ષા.
નિ down, into—નિવાસ, નિપતન, નિકૃતિ, નિમગ્ન.
પરા contrary—પરાભવ, પરાજય, પરાવર્તન.
પરા high—પરાક્રમ, પરાકાષ્ઠા.
પરિ around—પરીક્ષા, પરિમાણ, પર્યટન, પરિક્રમા.
પરિ excessive—પરિશ્રમ, પરિપૂર્ણ. પરિપક્વ.
પુનર્ again—પુનર્જન્મ, પુનર્વિવાહ, પુનર્લગ્ન.
પ્ર forth—પ્રભવ, પ્રધાન, પ્રચાર.
પ્ર excessive—પ્રયત્ન, પ્રભુ, પ્રખ્યાતિ, પ્રતાપ.
પ્રતિ counter—પ્રતિપક્ષી, પ્રતિબિંબ, પ્રત્યુત્તર.
વિ intensive—વિનાશ, વિજ્ઞાન, વિભાગ, વિખ્યાત.
વિ absence—વિધવા, વિયોગ, વિસ્મરણ.
સ with—સટીક, સફળ, સવિસ્તર.
સમ્ with—સંગમ, સંવાદ, સંસાર.
સમ્ good—સંસ્કાર, સંસ્કૃત, સમર્પણ.
સમ્ perfectly—સંરક્ષણ, સંહાર, સંયોગ.
સહ with—સહવાસ, સહગમન, સહવર્તમાન.

સુ or સ good—[illegible] અત, સુભાષિત.

સ્વ one's own—સ્વધામ, સ્વાર્થ, સ્વદેશ.

N. B.—Of these અણ, ક, ન and સ are *Prakrit* prefixes.

(*b*) PERSIAN PREFIXES.

કમ less, wanting—કમજોર, કમબલત, કમઅક્કલ.

ખુશ pleasing—ખુશબો, ખુશખબર, ખુશદીલ.

ખૂબ good, fine—ખૂબસુરત, ખૂબી, ખૂબમલ.

હર each, per—હરમાહ, હરરોજ, હરસાલ.

ના privative—નાદાર, નાપાક, નાપસંદ.

નીમ half—નીમહકીમ (a quack), નીમેનીમ.

નેક good, virtuous—નેકનામ, નેકખાહ, નેકબખ્ત.

પેશ before—પેશકાર, પેશવા, પેશગી.

બદ bad—બદબો, બદસુરત, બદફેલી.

બિન without—બિનકરકત, બિનમજૂરી, બિનમંજૂરી.

બે without—બેફિકર, બેશરમ, બેદરકાર.

સર head, chief—સરન્યાયાધીશ, સરસુબા, સરદાર.

(*c*) ARABIC PREFIXES.

ગેર privative—ગેરહાજર, ગેરવાજબી, ગેરરીત.

લા privative—લાઈલાજ, લાચાર.

249.— SUFFIXES.

(*a*) *KRIT* SUFFIXES.

(i) Those forming *nouns* from *verbs*:—

અણી—માપણી, કાપણી, બાંધણી. અણું—નમણું, વિંધણું, દળણું.

અત—ગમત, રમત, દેવત. અતર—વણતર, ચણતર, ભણતર.

આઈ—લડાઇ, ચડાઇ, કરાઇ. આટ—ગભરાટ, ચળકાટ, બડબડાટ.

આણ—વેચાણ, ખેંચાણ, કોહાણ. આપ—મેળાપ.

આમણ-ણી—શિખામણ, પેરામણી, પધરામણી. આરી—પથારી.

આરો—લુટારો. આવ—ઠરાવ, ભરાવ, ચડાવ.

આવટ—બનાવટ, મેળાવટ, સુધરાવટ. ઇ—બોલી, ચોરી, બંધી. ઉ—ઉતારુ.

ઐયો—ગવૈયો. ઓ—ફેરો, ઘેરો. ક—આવક, જાવક. કી—ડુબકી. જ—ખાજ.

ણ, અણ—વલણ, દોણ, કેહેણ. ણુક—વર્તણુક, નિમણુક.

ના—રચના. નાર—બોલનાર, બેસનાર, આવનાર. પો—બળાપો, રંડાપો.

અ—ચોર, દેવ, દીપ. અક—કારક, પાળક, ઉપદેશક, રક્ષક.
અન (=અણ)—કારણ, ચલણ, પોષણ, જાગરણ.
અન—વચન ગમન, વંદન, બંધન.
આ—ચિંતા, પીડા, શિક્ષા, ભિક્ષા, રક્ષા.
ઉ—ભિક્ષુ, ઈચ્છુ, જિજ્ઞાસુ, વિશ્વાસુ. તિ—સક્તિ, ગતિ, મતિ, યતિ.
તૃ (=તા)—માતા, પિતા, દાતા, શ્રોતા.

(ii) Those forming *adjectives* from *verbs*:—

અક—દર્શક, ઇચ્છક, રક્ષક. આઉ—ઉડાઉ, વેચાઉ, ચડાઉ.
એલ—ફરેલ, રખડેલ, દમેલ, છટકેલ. ઈત—રંગિત, પ્રકાશિત, શોભિત.
ઉ—કમાઉ, ભાજીખાઉ, લાડુખાઉ. કણો—મારકણો, બોલકણો, કરડકણો.
ય—પૂજ્ય, યોગ્ય, ભેદ્ય.

Several Sanskrit roots are used as mere suffixes, the most usually met with being the following:—

કર (કૃ)—શંકર, સુખકર, ભયંકર, દિવાકર.
ગ (ગમ્)—ખગ, નગ, પૂર્વગ, અનુગ.
ચ (ચર્)—અગોચર, જળચર, વનચર, નિશાચર.
જ (જન્)—દ્વિજ, તનુજ, પંકજ, અનુજ.
દ (દા)—સુખદ, દુ:ખદ, નર્મદ, જલદ.
ધર (ધૃ)—પયોધર, ભૂધર, ગંગાધર, જળધર.
ધિ (ધા)—સમાધિ, નિધિ, પયોધિ, ઓષધિ.
પ (પા)—દ્વિપ, મધુપ, નૃપ, પાદપ.
ભર (ભૃ)—વિશ્વંભર, અભર, સભર, મનોભર.
સ્થ (સ્થા)—ગૃહસ્થ, તટસ્થ, મધ્યસ્થ, સ્વસ્થ.
જ્ઞ (જ્ઞા)—કૃતજ્ઞ, સજ્ઞ તત્વજ્ઞ, સર્વજ્ઞ.

(b) *TADDHITA* SUFFIXES.

(i) Those forming *nouns* from *nouns*:—

આઇ—શેઠાઇ, પટેલાઈ. આર—કુંભાર, લોહાર, સોનાર.
આરો—રંગારો, પૂજારો, ભઠીઆરો. ઈ—સાહેબી, શાસ્ત્રી, અધિકારી.
ઇઓ—નિશાળીઓ, રસિયો, સુખીઓ. ઈલો—ન્યાતીલો, જાતિલો.
ઇન્ (=ઇ)—ત્યાગી, યોગી, વાદી, સુખી.
ત્વ—પુરૂષત્વ, દાસત્વ, નપુંસકત્વ. વટ—સાચવટ, નાણાવટ.
વટી—નાણાવટી, વહાણવટી, કંકાવટી.
વાળો—ઘોડાવાળો, ગાડીવાળો, કામળવાળો.

(*ii*) Those forming *nouns* from *adjectives*:—

આઈ—ગરીબાઈ, મોટાઇ, નબળાઈ. આણુ—ઉંચાણુ, ઉંડાણુ, લંબાણુ.
આશ—ખટાશ, મીઠાશ, ચીકાશ. આળો—ઉનાળો, શિયાળો.
કો-કી—દસકો, દાયકો, એકી, બેકી. તા—દુષ્ટતા, દૃઢતા, મલીનતા.
ત્વ—મહત્વ, ગુરૂત્વ, જડત્વ. પણ—મોટપણ, ઘડપણ, ડહાપણ.
પણું—આંધળાપણું, ઘરડાપણું, મોટાપણું. પો—ખંધાપો.

(*iii*) Those forming *adjectives* from *nouns*:—

આળ—શરમાળ, વાચાળ, લોહીઆળ.
આળુ—કૃપાળુ, દયાળુ. આળું—રૂપાળું, ધીઆળું.
આઉ—ખરચાઉ, શરમાઉ, વગડાઉ. આઈ—ચીનાઇ, શિક્રાઈ, મુગલાઈ.
ઇ (=ઈન્)—અમદાવાદી, સુરતી, દુઃખી, પાપી, દેશી.
ઇક—માસિક, અઠવાડિક, વાર્ષિક, લૌકિક. ઈત—દુઃખિત, કલંકિત, શોભિત.
ઇષ્ઠ—ગર્વિષ્ઠ, ધર્મિષ્ઠ, બલિષ્ઠ. ઇન—કુલિન, મલિન.
ઇલો—રસીલો, હઠીલો, કોડીલો. મંત—શ્રીમંત.
માન—શ્રીમાન, શક્તિમાન. ય—મુખ્ય, સ્તુત્ય, ગ્રામ્ય, તારૂણ્ય. [શાકવાળો.
વંત or વાન—ધનવંત, બળવંત, વિધાવાન. વાળો—ખાંડવાળો, ગોળવાળો.
વી—તેજસ્વી, યશસ્વી, તપસ્વી, મેધાવી.
વતી—સૌભાગ્યવતી, રૂપવતી, ગુણવતી. [જ્ઞાનમય.
મણો—લજામણો, દયામણો, બીહામણો. મય—આનંદમય, તેજોમય.
ઇઆળ—રમતીઆળ, ગમતીઆળ. ઓ—વડનગરો, વિસનગરો.
ગરો—મુંબઈગરો.

(*iv*) Those forming *adverbs* from *adjectives*:—

ત્ર—એકત્ર, સર્વત્ર. ધા—બહુધા, સહસ્રધા, કોટિધા.
કરીને—ઘણુંકરીને, મુખ્યત્વેકરીને, બહુકરીને.

(*c*) SUFFIXES OF FOREIGN ORIGIN.

(i) *Substantival* Suffixes.

અંદાજ—ગોળંદાજ, તીરંદાજ. આ—ચરમા.
આબાદ—અહમદાબાદ, શાહાબાદ, નશીરાબાદ.
ઈ—દોસ્તી, ખુબી, બહાદુરી. ઈચો—બગીચો, ગાલીચો.
ખાનું—તોપખાનું, કેદખાનું, કારખાનું, દવાખાનું.
ગર—જાદુગર, કારીગર, ચુડગર, ડબગર. ગી—માંદગી, બંદગી, તાજગી, રવાનગી.
ગીર—જહાંગીર, આલમગીર. ગીરી—ગુલામગીરી, મેહેતાગીરી, શાહગીરી.

ચી—મસાલચી, તોપચી, ખજાનચી. દાન—કલમદાન, પાનદાન.
દાની—અત્તરદાની, મચ્છરદાની, ચાહેદાની.
દાર—દુકાનદાર, જમાદાર, ફોજદાર. દારી—જમીનદારી, ફોજદારી, અમલદારી.
નામું—હુકમનામું, જાહેરનામું, વશિયતનામું. [દારૂબાજ.
બંદ—કમરબંદ, પઘડબંદ, નાળબંદ, હથિયારબંદ. બાજ—રેડીબાજ, દગાબાજ.
રેજ—રંગરેજ. વાન—ગાડીવાન, અક્કલવાન, બાગવાન.
વારી—ઉમેદવારી, વિગતવારી, તપસીલવારી.
સ્તાન—અરબસ્તાન, કાફરસ્તાન, કબરસ્તાન.

(ii) *Adjectival* Suffixes.

આવર—જોરાવર. ઈ—ઇરાની, જંગલી, શહેરી. ઇંદુ—શરમિંદુ.
ખોર—હરામખોર, દગાખોર, શેખીખોર.
ગાર—જુલમગાર, ગુનેહગાર, મદદગાર. દાન—કદરદાન. [દાનેશમંદ.
બાન, વાન—મેહેરબાન, દરવાન, પેહેલવાન. મંદ—દોલતમંદ, અક્કલમંદ,
વાર—તારીખવાર, વિગતવાર, તપસીલવાર. સર—વખતસર, અદબસર.
રૂ—સદરૂ.

250.— DERIVATIVES.

(*a*) SANSKRIT.

અંક્ to make a sign—અંક, આંકડો, અંકિત, આંકવું, અંકુશ, અંકુર.
અંગ્ to go—અંગ, અંગીકાર, આંગણું, અંગના, સાષ્ટાંગ, સાંગોપાંગ.
અંજ્ to besmear, to shine—અંજન, આંજવું, નિરંજન, વ્યંજન, [આંજણી, અગ્નિ.
અટ્ to wander—અટણ, અટવી, અતિથિ.
અદ્ to eat—અન્ન, સ્વાદ, સ્વાદિષ્ઠ.
અન્ to breathe—અપાન, આનન, પ્રાણ, સમાન.
અર્ચ્ to worship—અર્ચન, અર્ચા, અર્ચવું.
અર્જ્ to earn—ઉપાર્જન, વડિલોપાર્જિત.
અર્થ્ to ask, request—અર્થ, પ્રાર્થના, પદાર્થ, પરમાર્થ, સમર્થ.
અશ્ to eat—અશન, પ્રાશન, હુતાશન
અસ્ to be—અસ્તિત્વ, આસ્તિક, સત્ય, સત્ત્વ.
અસ્ to throw—અસ્ત, અસ્ત્ર, સંન્યાસ, સમાસ.
અર્પ્ to dedicate— અર્પણ, સમર્પણ, આપવું.
આપ્ to obtain—પ્રાપ્ત, પ્રાપ્ય, વ્યાપક, સમાપ્તિ, સમીપ, પામવું.
આસ્ to sit—આસન, ઉદાસી, ઉપાસક, સિંહાસન.

ઇ (અય્) to go—પ્રત્યય, અન્વય, ઉપાય, ઉદય, અવ્યય, ન્યાય, પર્યાય, ઉત્તરાયણ, પરાયણ, રસાયન, રામાયણ, પલાયન, અધ્યાય, ઉપાધ્યાય, અભિપ્રાય, વિપરીત, ગુણાતીત.

ઈક્ષ્ to see—અપેક્ષા, ઉત્પ્રેક્ષા, પરીક્ષા. ઇન્ધ્ to blaze—ઇંધન.

ઇર્ to go—પ્રેરક, પ્રેરણા, પ્રેરવું. ઈશ્ to rule—ઈશ્વર, ગણેશ, નરેશ.

ઇષ્ to wish—ઇચ્છા, ઇષ્ટ, હિતેચ્છુ.

ઉષ્ to burn—ઉષ્ણ, ઉનું, ઉનાળો, ઔષધ.

ઋ to go—અરિ, ઋતુ, ઋણ, ઋષિ.

કચ્ to shine—કંચન, કાંચન, કાચ, કંચુકી.

કથ્ to tell—કથા, કહેવું, કહાણી, કેણ, કહેવત.

કંપ્ to shake, to tremble—કંપારી, કંપાયમાન, ધરતીકંપ, કાંપવું, [અનુકંપા.

કમ્ to ove—કામ, કામી, કામિની, કામના, કામણ, કાંતા, કાંતિ.

કલ્ to perceive—કળવું, કળા, કેળવણી, અકળ.

કવ્ to compose—કવન, કવિ, કાવ્ય.

કાશ્ to shine—આકાશ, પ્રકાશ, અવકાશ.

કુ to make a noise, to speak—કુંજ, કુરકુરિયું.

કુપ્ to be angry—કોપ, કોપાયમાન.

કુલ્ to connect—કુલ, કુલક, કુલિન, વ્યાકુલ, બેહેબાકળો (વિરહવ્યાકુલ).

કૃ to do—કિંકર, શંકર, અહંકાર, અંધકાર, અધિકાર, આકાર, કર્તા, અનુકરણ, પ્રકરણ, સમીકરણ, કરણી, કારણ, અકર્મક, પ્રકૃતિ, કૃતાર્થ, કૃતજ્ઞ, કૃતઘ્ન, ઉપકાર, વિકાર, સંસ્કૃત, સ્વીકાર, કરવું, કૃતિ, પ્રાકૃત, કૃદંત, [ભયંકર, કાર્ય, ક્રિયાપદ, કારભાર.

કૃત્ to cut—કાતર, કરવત.

કૄત્ to praise—કીર્ત્તિ, કીર્ત્તન, કીર્ત્તિવાન.

કલૃપ્ to fancy—કલ્પના, સંકલ્પ, વિકલ્પ.

કૃષ્ to draw—આકર્ષણ, ઉત્કર્ષ, કૃષિ.

ક્રમ્ to move—ક્રમ, અનુક્રમણિકા, પરાક્રમ, પરિક્રમા, ચક્ર, સંક્રાંતિ.

ખંડ્ to break—ખંડ, અખંડ, ખાંડું, ખાંડણી, ખાંડણિયું, ખડ્ગ.

ખન્ to dig—ખાડો, અખાત, ખનિજ, ખાતરિયું, ખાતર, ખાણ, ખણવું, [ઉખેડવું.

ખિદ્ to suffer—ખેદ, ખિન્ન, ખીજવું.

ખ્યા to tell—ખ્યાતિ, વખાણ, પ્રખ્યાત, આખ્યાન, સંખ્યા, વ્યાખ્યા, અસંખ્ય, સાંખ્ય.

ગણ્ to count—ગણવું, ગણિત, ગણના, ગણપતિ.

ગદ્ to speak—ગદ્ય, ગદ્ગદિત.

ગમ્ to go—ગતિ, ગમન, સંગમ, જંગમ, સંગત, ખગ, નિગમ, અભ્યાગત, આગતાસ્વાગતા, સુગમ.

ગલ્ to drop—ગલ, ગળું, ગાલ, ગળવું, ગળણું, ઓગળવું, પીગળવું.

ગા to sing—ગાયન, ગીતિ, ગાના, સંગીત, ગાયત્રી.

ગુણ્ to count—ગુણાકાર, ગુણ, સદ્‌ગુણ.

ગુપ્ to protect—ગુપ્ત, ગુપ્તિ, ગુપચુપ.

ગુહ્ to hide—ગૂઢ, ગુહ્ય, ગુફા [આગ્રહ, ગ્રહ, અનુગ્રહ.

ગ્રહ્ to take—ગ્રહણ, ઘરાક (ગ્રાહક), સંગ્રહ, વિગ્રહ, ગૃહ, ગૃહસ્થ, ગૃહિણી

ગ્રંથ્ to string together—ગ્રંથ, ગાંઠ, ગુંથવું, ગાંઠડી.

ઘટ્ to make—ઘડો, ઘડવું, ઘટિત, ઘટના, ઘટિકા, ઘડી.

ઘુર્ to make a violent sound—ઘોર, અઘોર, ઘોરવું.

ચંદ્ to shine—ચંદ્ર, ચંદ્રિકા, ચંદન, ચાંલ્લો.

ચર્ to go—અગોચર, જળચર, સચરાચર, સહચરી, આચાર, ઉચ્ચાર, વિચાર, સંચાર, વ્યભિચાર, સમાચાર, ચરણ, આચરણ, બ્રહ્મચારી, આશ્ચર્ય, આચાર્ય, ચરિત્ર. [ચાલણી, ચાલવું, ચળવું.

ચલ્ to move—ચાલ, ચલિત, અચલ, નિશ્ચલ, અવિચળ, ચંચળ, ચલણ,

ચિ to gather—સંચય, પરિચય, સંચિત, ચિતા, સમુચ્ચય.

ચિત્ર્ to variegate—ચિત્ર, વિચિત્ર, ચિતરવું.

ચ્યુ to fall—ચ્યુત, અચ્યુત, પદચ્યુત, ચૂક.

છદ્ to cover—છત્રી, છાયા, આચ્છાદાન, છાનું, છાજ. [છિદ્ર.

છિદ્ to cut, to divide—છેદવું, છેદ, છિન્ન, ઉચ્છેદન, અવિછિન્ન, સમચ્છેદ,

જન્ to be produced—જન્ય, પૂર્વજ, અંબુજ, પંકજ, તનુજ, જનની, જાત, જન, જાતિ, જન્તુ, સહજ, પ્રજા, દ્વિજ, જનક, સજાત.

જિ to conquer—જીતવું, જય, પરાજય, અજીત, જૈન.

જાગૃ to be awake—જાગરણ, જાગૃતિ, ઉજાગરો, જાગવું.

જીવ્ to live—સજીવ, જીવન, ચિરંજીવી, આજીવિકા, ઉપજીવિકા, જીવવું.

જૄ to grow old—જીર્ણ, જૂનું, જરા, અજીર્ણ, જર્જર.

જ્વલ્ to burn—જવાળા, ઝાળ, અજવાળું, ઉજળું, જવાળામુખી, પ્રજવલિત.

તન્ to spread—તાણવું, તન, તનુ, તંતુ, સંતાન, સંતતિ, તાણો.

તપ્ to burn—તાપ, તાવ, પશ્ચાત્તાપ, પ્રતાપ, સંતાપ, તપ, તપોધન, તપશ્ચર્યા, તાપસ, તપસ્વી, તાપવું, તપેલું, તવેથો, તાવડી, તાવી, પસ્તાવું.

તર્ક્ to conjecture—તર્ક, વિતર્ક, અતર્ક્ય, તર્કટી.

તિજ્ to sharpen--ઉત્તેજન, તીક્ષ્ણ, તેજ, તેજોમય, તેજસ્વી, છટકવું.
ત્વર્ to go quickly-- આતુર, તુરંગ, તુરગ, ત્વચા, તૂર્ત, તરત.
તુલ્ to weigh--તોલવું, તોલાટ, તોલો, અતુલ્ય, અતોલ.
તૄ to cross over--તરવું, તારવું, અવતાર, ઉત્તર, ઉતારો, તરંગ, દુસ્તર, ઓવારો, આરો, તારક, ઉતારૂ.
ત્યજ્ to abandon--તજવું, ત્યાગ, પરિત્યાગ, ત્યાગી.
દમ્ to subdue--દમ, દમન, દમયંતી, દમવું, દંડ.
દય્ to protect--દયા, દયાળુ, દયાવન્ત, દયિતા, નિર્દય.
દા to give--દાન, દાતા, સુખદ, દુઃખદાયક, અપાદાન, સંપ્રદાન, દેવું, દાપું, દત્તક, સંપ્રદાય, નિદાન, ઉદાત્ત.
દિવ્ to shine--દેવ, દેવતા, દિવસ, દિન, દિવાકર, દિવ્ય, દીવો.
દિશ્ to show--ઉપદેશ, ઉદ્દેશ, આદેશ, દિશા, દેશ.
દીપ્ to shine--દીપ, દીવો, દીપત્રં, દીપ્ત, પ્રદીપ્ત.
દુષ્ to spoil--દુષ્ટ, દૂષણ, દોષ, પ્રદોષ, વિદૂષક.
દુહ્ to milk--દૂધ, દોહન, દુહિતા, દોહણી, દોહવું.
દૃપ્ to be proud--દર્પ, કંદર્પ. [પ્રદર્શન, સાદૃશ્ય, આદર્શ, અદૃશ્ય.
દૃશ્ to see--દૃષ્ટિ, દર્શન, દૃષ્ટાંત, પારદર્શક, દર્શાવવું, દેખવું, અદેખાઇ,
ધા to hold, to support, to place--વિધાતા, પ્રધાન, સમાધાન, સંધાન, સંધિ, આધિ, સમાધિ, નિધિ, સાવધ, વસુધા, અંતર્ધાન, શતાવધાની, ઉઢાણી, રાજધાની, પુરોહિત, વિહિત, સંહિતા.
ધૃ to hold--પયોધર, વસુંધરા, નિરાધાર, ધૈર્ય, સાધારણ, ધારણા, ધરતી, ધર્મ, ધરવું, ધારવું, સુધારો, અધર, ધીરજ.
ધ્યૈ to meditate--ધ્યાન, સંધ્યા, ધાતા.
નટ્ to dance--નટ, નટી, નટવો, નાટક, નાચ. [વિનંતી, નમવું.
નમ્ to salute--નમસ્કાર, પ્રણામ, નમણું, નમેલું, નમ્રતા, પરિણામ, ઉન્નતિ,
નશ્ to be destroyed--નાશ, વિનાશ, નષ્ટ, અવિનાશી.
નન્દ્ to be glad--આનંદ, નાંદી, અભિનંદન.
ની to lead--નાયક, વિન નિર્ણય, નયન, નીતિ.
નૃત્ to dance--નૃત્ય, નાચ, નર્તન, નર્તકી, સુનૃત.
પચ્ to cook--પચવું, પાકવું, પાક, પાચન, પકવાન્ન, પ્રપંચ, પકવો.
પત્ to fall--પાત, પક્ષપાત, ઉત્પાત, વ્યતિપાત, સન્નિપાત, પત્ર, પતિત, પાંદડું, પાન, પાતક, પડવું.

પથ્ to go—પંથ, પંથી, પંથક, પથ્ય.

પદ્ to take a step—પદ્ધતિ, સંપત્તિ, પદ, પદાર્થ, પદવી, પાદ, પાદુકા, સંપાદન, પગથી, પગથિયું, પગલું, પગી, વ્યુત્પત્તિ.

પા to protect—પાળવું, પાલવ, ગોવાળ, પારણું, નૃપ, મંડપ, પિતા, પતિ, પત્ની.

પા to drink—પીવું, દ્વિપ, મધુપ, અનુપાન, પાણી, પાત્ર.

પુષ્ to nourish—પોષવું, પુષ્ટ, પુષ્ટિ, પુષ્કળ, પોષણ, પુષ્પ, પોષાક.

પૂ to purify—પવન, પાવન, પાવક, પુત્ર, પવિત્ર, પુનિત.

પૂજ્ to worship—પૂજવું, પૂજા, પૂજ્ય, પૂજારી, પૂજારાધે.

પૃ or પૂર્ to fill—પૂર, પુરાણ, પર્વ, પૂરણ, પૂર્ણ, પૂર્ણિમા.

પૃ to be diligent—વ્યાપાર, વેપારી, વાપરવું.

પ્રચ્છ્ to ask—પૃચ્છા, પૃચ્છક, પૂછવું, પ્રશ્ન, પૃષ્ટ.

પ્રી to please, to love—પ્રિય, પ્રિતમ, પિયુ, પ્રીતિ, પ્રેમ, અભિપ્રાય.

ફલ્ to produce—ફળ, નિષ્ફળ, ફાળો, ફાળ.

બંધ્ to bind—નિબંધ, સંબંધ, બાંધણી, બાંધવું, બંધુ, બાંધવ, પ્રતિબંધ.

બુધ્ to know—બોધ, બોધક, બુદ્ધિ, સંબોધન, બૂઝવું.

ભક્ષ્ to eat—ભક્ષ, ભક્ષ્ય, ભક્ષક, ભક્ષણ.

ભજ્ to worship—ભજન, ભગત, ભગવાન, ભાગ્ય, ભજવું.

ભંજ્ to break—ભાગ, ભાગાકાર, ભાંજણી, ભાંગવું, ભંજન, વિભક્તિ, ક્ષણભંગુર, ભંગ, ભાંજઘડ.

ભા to shine—ભાનુ, ભાસ્કર, પ્રભાત, આભા, પ્રભા, ભામિની, આભાસ.

ભાષ્ to speak—ભાષા, ભાષણ, ભાષ્ય, સુભાષિત.

ભિક્ષ્ to beg—ભિક્ષા, ભિક્ષુક, ભીખ, ભીખારી.

ભિદ્ to break—ભેદ, ભેદવું, ભેદુ, ભિન્ન, ભિત્તિ, ભીત.

ભી to fear—ભય, ભયંકર, બીક, બ્હીવું, બીહામણું, ભીમ, ભીષ્મ.

ભુંજ્ to eat—ભોગ, ભોજન, ભોક્તા, ભોગ્ય, ભોજ્ય, ભૂખ, ઉપભોગ.

ભૂ to be—ભૂત, ભૂમિ, ભુવન, પ્રભુ, અનુભવ, પરાભવ, વૈભવ, ભાવ, સ્વભાવ, ભોનિયો, અદ્ભુત, નિભાવ.

ભૃ to fill, to support—ભરવું, ભરતી, ભરતીજી, ભરણ, ભર્તા, ભરત, ભાર, આભાર, વિશ્વંભર, ભારો, ભાર્યા.

ભ્રમ્ to wander—ભ્રમ, ભ્રાંતિ, ભ્રમણા, ભ્રમર, ભમવું.

ભ્રંશ્ to fall—ભ્રંશ, અપભ્રંશ, ભ્રષ્ટ, પદભ્રષ્ટ.

મણ્ડ્ to adorn—મંડન, માંડણ, મંડપ, માંડવો, મંડળી.

મંત્ર્ to take secret counsel—મંત્ર, મંત્રી, નિમંત્રણ, મંતરવું.

મદ્ to be mad—પ્રમાદ, ઉન્મત્ત, પ્રમદા, મદ, મદન, મદ્ય. [સિક, મનુષ્ય.
મન્ to think—મનોયત્ન, મનોહર, મનન, સંમતિ, મત, મતિ, મુનિ, માન-
મહ્ to honour—મહતા, મહાન, મહી, મહેતા, માહવી, મહિલા.
મા to measure—માપ, સમાન, અનુમાન, ઉપમા, પ્રમાણ, ભૂમિતિ, અનુપમ, સમ, નિર્માણ, પરિમાણ. પ્રમાણિક, વિમાન, માતા, માત્રા, મિતાહાર, નિમિત્ત, નિર્મિત.
માન્ to honour—માન, અભિમાન, માન્ય, માનિની, માનિતો.
માર્ગ્ to seek—માર્ગ, મૃગ, મૃગયા.
મિલ્ to meet—મેળાપ, મેળવણી, મળવું, મેળવવું.
મિશ્ર્ to mix—મિશ્ર, મિશ્રણ, મિશ્રિત.
મુચ્ to abandon—મોક્ષ, મુક્તિ, મુમુક્ષુ, મોચન, વિમોચન.
મુહ્ to be senseless—મોહ, મૂઢ, મૂર્ખ, મોહિની. [ણિયો, મારામારી.
મૃ to die—મરવું, માર, મારો, મરકી, અમર, અમૃત, મૃત્તિકા, મારકણો, મર-
મૃજ્ to cleanse—માર્જન, માજવું, સંમાર્જની (સાવરણી).
યજ્ to worship—યજ્ઞ, યાગ, યજમાન, યાજ્ઞિક (જાની).
યત્ to strive—યત્ન, પ્રયત્ન, યતિ, જતન.
યમ્ to restrain—યમક, ઉદ્યમ, નિયમ. નિયંતા.
યસ્ to labour—આયાસ, પ્રયાસ, અનાયાસ.
યા to go—જાન, પ્રયાણ, ઉદ્યાન, યાત્રા, આયાત.
યાચ્ to beg—યાચક, યાચના, યાચવું, જાચવું.
યુજ્ to join—યુગ, યુગલ, યોગી, યોગિની, ઉપયોગ, સંયોગ, યોજના, પ્રયોજન, યુક્તિ, સંયુક્ત, યોગ્ય, યુગ્મ, યોજવું, જોડવું.
યુધ્ to fight—યુદ્ધ, આયુધ, દુર્યોધન, જયવડો.
રચ્ to arrange—રચવું, રચના, રાચ. [રંજક, રંગવું, રંજન, અનુરાગ.
રંજ્ to colour, to satisfy—રંગ, રાગ, વેરાગી, વૈરાગ્ય, વિરક્ત, રજની,
રભ્ to begin—સમારંભ, પ્રારબ્ધ. [રમણ, સુરત, રમણી, રમકડું.
રમ્ to play—રમવું, રમત, રમ્ય, રમણીય, રમા, રામા, આરામ, રતિ,
રસ્ to taste—રસ, રસિક, રસના, રસાળ, રસીલું, રસાયન, સરસ, નીરસ,
રહ્ to leave—રહસ્ય, રહિત, રાહુ, વિરહ. [ગોરસ.
રક્ષ્ to protect—રક્ષણ, રક્ષા, રાખવું, અંગરખો, પગરખાં, રખેવાળ, રાખ.
રાજ્ to shine—રાજા, રાજ્ય, મહારાજ, બીરાજવું.
રાધ્ to propitiate—આરાધના, અપરાધ.

રુજ્ to pain—રોગ, નીરોગી, આરોગ્ય.
રુદ્ to cry—રુદન, રડતો. રડવું.
રુધ્ to obstruct—રોધ, વિરોધ, વિરુદ્ધ, અનિરુદ્ધ, રૂંધવું.
રૂપ્ to fashion—રૂપ, બહુરૂપી, કદરૂપુ, રૂપક. નિરૂપણ.
રુહ્ to grow—રૂઢ, રૂઢિ, આરોહણ, આરૂઢ.
લપ્ to speak—આલાપ, પ્રલાપ, વિલાપ, લવારો, લવવું.
લભ્ to obtain—સુલભ, અલભ્ય, લાભ, લાહાવો, લાહણું.
લલ્ to play—લલિત, લલના, લાલિત્ય, લાલસા, લાલન, લાડ.
લસ્ to sport—ઉલ્લાસ, વિલાસ. આલસ્ય.
લક્ષ્ to see, to mark—લક્ષણ, વિલક્ષણ. સુલક્ષણ. લક્ષણા લાક્ષણિક, લક્ષ, [લક્ષ્ય, લક્ષ્મી.
લિખ્ to write—લેખ, લેખણ. લખવું, રેખા.
લિપ્ to apply—લેપ. લેપન, લીપણ, લીપવું, લિપિ.
લી to embrace—આલય, પ્રલય, લય, લીન, લીલા.
લુભ્ to desire—લોભ, લુબ્ધ, લુબ્ધક. લોભિયો.
લોક્-લોચ્ to see—લોક, અલૌકિક, અવલોકન લોચન. [નિર્વચનીય.
વચ્ to speak—વચન, વક્તા, વેણ, વાચાળ, ઉચિત. ઉક્તિ, વાચક, વાક્ય,
વદ્ to speak—વદન, વાદી. સંવાદ, અપવાદ, નિર્વિવાદ, વાદ્ય, વાજિત્ર, વદવું.
વંદ્ to salute—વંદન, વંદના, વંદનીય, અભિવંદન.
વન્ to sound, to love—વન, વનિતા.
વર્ણ્ to describe, to colour—વર્ણ વર્ણન. સુવર્ણ. વર્ણવું.
વસ્ to dwell, to dress—વાસ પ્રવાસ. વસ્તી, વાસો, વસુ, વસુધા, અપવાસ, સહવાસ, વસ્તુ, વાસ્તવિક. વસવું.
વહ્ to carry—નિર્વાહ, પ્રવાહ, વિવાહ, વાહન, વાહક, વહીતરું (વૈતરું), વહેતું, વહાણ, વહેલ. વહાણું. પ્રેક.
વિચ્ to analyse—વિવેક, વિવેચન.
વિજ્ to tremble—વેગ, ઉદ્વેગ. [વિદ્યમાન, નૈવેદ.
વિદ્ to know—વિદ્યા, વિદ્વાન, વેદ, વૈદ્ય, નિવેદન, વિદિત, વેદના, વેત્તા,
વિશ્ to enter, to pervade—આવેશ, પ્રવેશ, વિશ્વ.
વિષ્ to pervade—વિષ્ણુ, વૈષ્ણવ.
વૃ to choose, to cover—વર, વરદાન, સ્વયંવર, પ્રવર. પરિવાર. આવરણ, વરૂણ, વીર્ય, વારિ, વરવું.
વૃજ્ to abandon—વર્ગ, વર્જિત, અવર્ગીય. વર્જવું. [વર્તુળ.
વૃત્ to be—વાર્તા, વૃત્ત, વૃત્તાંત, પ્રવૃત્ત, વૃત્તિ, આવૃત્તિ, વર્ત્તમાન, વર્તવું,

વૃધ્ to grow—વર્ધક, વર્ધન, વૃદ્ધ, વૃદ્ધિ, વધવું.
વૃષ્ to rain—વૃષ્ટિ. વરસાદ, વર્ષા, અનાવૃષ્ટિ, વરસવું.
શક્ to be able—શક્તિ, શક્ય, અશક્ત, શકટ, શકવું.
શંક્ to doubt—શંકા, શંકિત, નિઃશંક, સંશય.
શમ્ to be quiet—શાંતિ, શમવું-સમવું, વિસામો.
શાસ્ to rule—શાસ્ત્ર, શાસન, શિષ્ય, આશિસ્, દુઃશાસન.
શિષ્ to qualify—શેષ, વિશેષણ, વિશેષ, ઉચ્છિષ્ટ, શિષ્ટ.
શિક્ષ્ to teach—શિક્ષા, શિક્ષક, શીખ, શીખવું, શીખવવું.
શી to lie down—શયન, અતિશય, આશય, શય્યા, સૂવું.
શુચ્ to lament—શોક, અશોક, શોચના, સોચવું.
શુચ્ to be purified—શુચિ, શૌચ, અશૌચ.
શુધ્ to find out, to purify—શોધ, શોધક, શુદ્ધ, શોધવું.
શુભ્ to shine—શુભ, શુભ્ર, શોભા.
શુષ્ to dry—શોષ, સુકું, શોષવું, શુષ્ક.
શ્રમ્ to be fatigued—શ્રમ, આશ્રમ, વિશ્રામ, શ્રમિત, વિશ્રાંતિ.
શ્રિ to resort to—આશ્રય, આશ્રિત, શરણ, શ્રેણિ.
શ્રુ to hear—શ્રવણ, શ્રાવણ, શ્રાવક, શ્રોતા, શ્રોત્ર, શ્રુતિ.
શ્વસ્ to breathe—શ્વાસ, ઉચ્છ્વાસ, વિશ્વાસ, નિઃશ્વાસ.
સદ્ to sit—પ્રસન્ન, પ્રસાદ, આસન્ન, સદન, સભાસદ.
સંજ્ to join—સંગ, પ્રસંગ, સંગતિ, આસક્ત, અનુષંગી.
સહ્ to bear—સહેવું, સહન, સહસા, ઉત્સાહ, સાહસ, અસહ્ય.
સાધ્ to accomplish—સાધન, સાધના, સાધવું, સાધ્ય, સાધુ.
સિંચ્ to sprinkle—સિંચવું, સેચન, અભિષેક.
સિધ્ to accomplish—પ્રસિદ્ધ, સિદ્ધિ, નિષેધ, સિદ્ધાંત.
સિવ્ to sew—સીવવું, સેવ, સોઇ, સીવણ. [સૂતક, પ્રસૂતિ.
સૂ to give birth to—પ્રસવ, સૂત, સુવાવડ, સોઇઆણી, ઉત્સવ, સવિતા,
સૂચ્ to inform—સૂચના, સૂચવવું, સૂઝ, સૂઝવું.
સૃ to move—અગ્રેસર, અપ્સરા, સંસાર, સરોવર, સરસ્વતી, અનુસરણ,
સંપ્રસારણ, સરિતા, સરવું, પ્રસરવું, ઓસરવું, સોંસરૂં. [સરજવું.
સૃજ્ to abandon, to create—સર્ગ, વિસર્ગ, વિસર્જન, સૃષ્ટિ, સરજનહાર,
સેવ્ to serve—સેવક, સેવા, સેવ્ય, સેવવું.
સ્તંભ્ to oppose—સ્તંભ, સ્તબ્ધ, થંભ, થાંભલો, થોભવું.
સ્તુ to praise—સ્તુતિ, સ્તવન, સ્તોત્ર, પ્રસ્તુત, પ્રસ્તાવના.

સ્તૃ to spread—વિસ્તાર, અસ્તર, પથારી, પાથરણું.
સ્થા to stand—સ્થાન, સ્થાપના, સ્થિર, સ્થાવર, અવસ્થા, સ્વસ્થ, આસ્થા, પ્રતિષ્ઠા, નિષ્ઠા, સ્થળ, સ્થાયી, સ્થાપવું, ઉઠાવવું.
સ્પર્ધ્ to rival—સ્પર્ધા, પ્રતિસ્પર્ધિ.
સ્મૃ to remember—સ્મૃતિ, સ્મરણ, વિસરવું, સંભારવું, સમરવું.
હન્ to kill—હત્યા, ઘાત, આઘાત, ઘાતકી, આપઘાત, વિઘ્ન, હણવું, ઉપોદ્‌ઘાત, વિશ્વાસઘાત, કૃતઘ્ન, હાનિ.
હસ્ to laugh—હસવું, હાસ, હાસ્ય, અટ્ટહાસ.
હુ to offer oblation—હવન, આહુતિ, હવ્ય, હુતાશન, હોમવું.
હૃ to take away—હરવું, સંહાર, પ્રહાર, વિહાર, વ્યવહાર, આહાર, પ્રતિહાર, ઉદ્ધાર, હર્તા, ઉપહાર, હરણ, અધ્યાહાર.
ક્ષણ્ to strike—અક્ષત, અક્ષ, અક્ષાંશ, ક્ષણ, ખણવું.
ક્ષમ્ to forgive—ક્ષમા, ક્ષાંતિ, ખમા, ખમવું.
ક્ષિ to decrease—ક્ષય, ક્ષીણ, અક્ષય, ક્ષેત્ર.
ક્ષિપ્ to throw—ક્ષેપ, આક્ષેપ, વિક્ષેપ, સંક્ષેપ.
જ્ઞા to know—જાણવું, અજ્ઞ, કૃતજ્ઞ, જ્ઞાન, આજ્ઞા, અવજ્ઞા, પ્રતિજ્ઞા, સંજ્ઞા, જ્ઞાતિ, વિજ્ઞપ્તિ.

(b) PERSIAN.

આઝમુદન્ to examine—અજમાવવું, અજમાયશ, અજમૂદો.
ખૂર્દન્ to drink—આબખોરો, કજીઆખોર, ખોરાક.
બાખતન્ to play—આતશબાજી, ઇશકબાજી, બાજી, બાજીગર.
આમદન્ to come—આમદાની, આયન્દે.
આસૂદન્ to rest—આસાએશ.
ગનુદન્ to slumber—ઉંઘ, ઉંઘવું.
અન્દાખ્તન્ to throw—ગોલંદાજ, તીરંદાજ.
આરમીદન્ to rest—આરામ.
અંજામીદન્ to finish—સરંજામ.
અંદીશીદન્ to think—અંદેશો.
બરૂખાસ્તન્ to rise up—બરખાસ્ત.
બરદાશતન્ to hold up—બરદાસ.
બસ્તન્ to bind—બંદોબસ્ત, બંદી, બંદીવાન, બંદીખાનું.
બખશીદન્ to bestow—બક્ષિસ, બક્ષી.
બુસીદન્ to kiss—બોકી.
બુર્દદન્ to smell—બો, ખુશબો, બદબો.
પસંદીદન્ to approve—પસંદ, નાપસંદ.
જંગીદન્ to fight—જંગ, જંગી.
ચરીદન્ to graze—ચરવું, ચાર, ચારો.
ખરીદન્ to purchase—ખરીદવું, ખરીદ, ખરીદી, ખરીદનાર.
દાદન્ to give—દાદ.
રફતન્ to go—રફતે રફતે, રવાને, રવાનગી.

સેપોર્દન to entrust—સપુરત (કરવી).
ફરમુદન to order—ફરમાન, ફરમાસ, ફરમાવવું.
ફરીફતન to deceive—ફરેબ. કોશીદન to endeavour—કોશિશ, કોશેશ.
માલીદન to rub—મસળવું. આસ્તુર્દન to spread—અસ્તર.
ખાસ્તન to desire—ખાયેશ. રિખ્તન to pour—ખુનરેજી, રંગરેજ.
પુશીદન to wear—પોશાક, પોશાકી.
ગંજીદન to contain—ગંજી, ગંજીફો, ગંજ, ગુંજાશ.
ગુમાસ્તન to send—ગુમાસ્તો. દુખ્તન to sew—દરજી, જરદોજ.
ગીરફતન to hold—જાગીર, દીલગીરી. નમુદન to show—નમુનો, ખુશનુમા.

(c) ARABIC.

નજર to see—નાજર, મંજૂર, મંજૂરી. ગફલ to neglect—ગાફેલ.
અશક to wish—આશક, માશુક. જમન to answer—જામીન.
લયક to befit—લાયક, લાયકી, લાયકાત.
અલમ to teach, to guide—તાલીમ. કરર to establish, to fix—મુકરર.
અરફ to praise—તારીફ. જવજ to see, to find out—તજવીજ.
સફર to go—સફર, મુસાફરી. બદલ to exchange—મોબદલો.
લકય to meet—મુલાકાત. નસફ to give justice—મુનસફ, ઇનસાફ.
નશાઅ to write—મુનશી. નવબ to appoint—મુનીમ.
રવદ to wish—મુરાદ, ઈરાદો.
સદય to keep account—મુત્સદી (accountant).
લશય to find out—તલાસ. ફવત to change—તફાવત.
મશાય to show—તમાશો. ખયર to choose—મુખત્યાર, અખત્યાર.

251. Besides this process of forming words by the addition of prefixes (ઉપસર્ગ) and suffixes (પ્રત્યય) to the derivatives (સિદ્ધશબ્દ), there are *two* other methods, by which innumerable new formations are introduced in the language. They are :—

(*a*) *Reduplication* or doubling of a simple word : as, હાણો ફુણી, ચોપડી બોપડી, ફડફડાટ.

(*b*) *Combination* of two or more words, *i. e.*, formation of *Compounds* : as, માતાપિતા, રાજમહેલ, પરલોક.

Reduplicated Words (દ્વિરૂક્ત શબ્દ).

252. Simple words are *merely repeated* with various shades of meanings, which are clear enough from the context : as,

પગલે પગલે રસ્તો કાપતો, **ખાંચે ખાંચે** નિઃશ્વાસ મૂકતો, **બારીએ બારીએ** દૃષ્ટિ નાંખતો તે આગળ ચાલ્યો.

આજે **કોણ કોણ** આવનાર છે તે હું જાણતો નથી.

એને કંઈ આવડતું નથી; **કાળાકાળા** મંકોડા ને **રાતીરાતી** કીમેલ.

તેની તરવાર તેની બાજુએ **લટકલટક** લટકી રહી હતી.

હું તેને **પકડું પકડું** એટલામાં તો તે પાછો નાઠો.

તે રસ્તે **વાંચતો વાંચતો** અથવા **ગોખતો ગોખતો** જાય છે.

253. Sometimes a simple word is reduplicated with *a little modification,* the usual way being to insert **બ** instead of the initial letter, keeping the original vowel : as,

મ્હારી પાસે **કાગળબાગળ** નથી. **પેન્સિલ બેન્સિલ** છે કે ?

કોઈ **પુસ્તકબુસ્તક**માં વાંચ્યું હશે. **કોટબોટ** પહેરવો છે કે નહીં ?

254 Sometimes two words are placed together, the latter of which is added generally *by way of alliteration:* as,

ખરચખુટણ, ખરચીપાણી, ગરીબગુરબાં, ચેરીમેરી, દાણોદુણી, ખચ્ચાંકચ્ચાં, ફકીરફકરું, રડારોળ, રીતભાત, વાતચિત, આસનાવાસના, અડબુંપડબું, અસમાનીસુલતાની, આંફલુંફાંફલું, આડુંઅવળું, વાંકુંચૂકું, આડુંતેડું, આડોશીપાડોશી, આમણુસામણુ, આરણુકારણુ, ઓસડવેસડ, રહ્યુંસહ્યું, લુટફાટ, ચાલચલગત, જાણીબુજીને, રડ્યુંખડ્યું, ઉથલપાથલ, હલટપાલટ.

255. Sometimes words are formed in imitation of various sounds, real or imaginary. These are what are called **અનુકરણવાચક શબ્દ** (*onomatopœtic words*). For example,

કચકચ, કચડકચડ, કટકટ, કડકડાટ, કડાકડ, ખખડાટ, ખડખડ, ખણુખણાટ, ખદખદ, ખળખળ, ખદડુકખદડુક, ગગડાટ, ગડગડાટ, ગણુગણાટ, ગણુગણવું,

ગડગડવું, ઘમઘમ, ચમચમ, ચુંચું, ચડાચડ, છમછમ, છણછણાટ, ઝણઝણાટ, ટકટક, તડતડ, તડાતડ, તડતડાટ, ધડાધડ, ધબાધબ, ફડાફડ, ઢુમઢુમ, બચબચ, ભગભગ, ભડભડાટ, ભચડભચડ, સડાસડ, ચપચપ (ચૂએ) ને ટપટપ (ટપકે), ફૂકડેફૂક, બેંબેં.

કેવા આવે છરરરરર આ મેઘ ઉતાવળે રે,
કેવા વાએ સરરરરર આ વાયુ મોટા બળે રે.
કુહુકુહુહુ કરે છે પીક કોએલ રૂડી,
ગુનુનુનુનુનુ ભૃંગો ને કપોતો ઘુઘૂડી.

Compounds (સમાસ).

256. Those words, which are formed by the combination of two or more distinct words, are called *Composite* or *Compound Words* (સામાસિક સાધિતશબ્દ): as, નાટકશાળા, રાજનગર, ગંગાજળ.

257. The process of combination is called **સમાસ**—*composition*: while the process of ***dissolution*** or decomposition is called **વિગ્રહ**.

The સામાસિકશબ્દ in Gujarati are generally words of Sanskrit origin, though not unfrequently we meet with compounds, the combining elements of which are taken purely from Gujarati, *e. g.*, કાળું ધોળું, ખરૂં ખોટું, ભાઈ બેન.

258. The Compounds in Gujarati are of ***seven*** kinds:—

1. દ્વંદ્વ—*Copulative.*
2. તત્પુરૂષ—*Determinative.*
3. કર્મધારય—*Appositional.*
4. દ્વિગુ—*Numeral Appositional.*
5. મધ્યમપદલોપિ—*Elisional.*
6. અવ્યયીભાવ—*Adverbial.*
7. બહુવ્રીહિ—*Attributive.*

1. દ્વંદ્વસમાસ.

259. દ્વંદ્વસમાસ—*Copulative Compound*—is the combination of two or more words in co-ordinate relation, the connective particle ને-અને-તથા-અથવા-કે being omitted. The components may be either nouns, or adjectives, or verbs : as,

(*a*) સીતારામ, રામલક્ષ્મણ, માબાપ, બાપદીકરો.
(*b*) નાનામોટા, ખરૂંખોટું, સારૂંનરસું, આઠદશ.
(*c*) ઉઠબેસ, આવજા, બોલચાલ, કહાડધાલ.

260. In this compound, the components are all in the same case, but the case-termination is added only to the last member : as, માબાપથી, માબાપનું, માબાપમાં.

261. Reduplicated words (*Vide* Art. 254) may also be considered compounds of this class : as, હાણો દુણી, પાણીછાણી, ઘરબાર, પુસ્તકબુસ્તક.

Strictly speaking, no change can be allowed in the first word of the compound, still in Gujarati, final ઓ and ઉ are changed to આ (and આં), and the instr. and loc. suffix એ is also added: as, છોકરાછોકરીને, હાથેપગે, કાનેકોટે, છૈયાંછોકરાં.

2. તત્પુરૂષસમાસ.

262. A તત્પુરૂષ (*determinative*) compound consists of two members, the *first* of which determines or qualifies the sense of the *second*. Thus the *second* member is *principal*, the first being either an adjective, a noun, or a noun used as an adjective.

263. The relation between the two members is generally expressed by a case-ending, which is dropped in the process of combination. This variety is called વિભક્તિ

તત્પુરૂષ, and there are *six* kinds of it, according as, in dissolution, the first member stands in one or other of the six cases from the Accusative to the Locative.

(*a*) દ્વિતીયા તત્પુરૂષ—કુળાશ્રર, કુંભાર, દિનકર, ભયંકર, સુખદ.
(*b*) તૃતીયા તત્પુરૂષ—શોકાતુર, મદાંધ, દયારામકૃત, દેવદત્ત, વાઘ્રલુબ્ધ.
(*c*) ચતુર્થી તત્પુરૂષ—રાજકુમારશાળા, ધર્મશાળા, યજ્ઞસ્તંભ, ચરણોદક.
(*d*) પંચમી તત્પુરૂષ—જાતીભ્રષ્ટ, સ્વર્ગપતન, ગર્ભયોગી, સ્થાનભ્રષ્ટ.
(*e*) ષષ્ઠી તત્પુરૂષ—પ્રજાપતિ, રાજપુત્ર, કૃષ્ણલીલા, રત્નાકર, વિદ્યાભ્યાસ.
(*f*) સપ્તમી તત્પુરૂષ—સ્વર્ગવાસ, આકાશગંગા, ખેચર, યુધિષ્ઠર.

In several cases, the case-suffix is not dropped, and then the compound is called **અલુક્ તત્પુરૂષ:** as, ભયંકર, વિશ્વંભર, ખેચર, મનસિજ, યુધિષ્ઠિર, કર્તરિપ્રયોગ, કર્મણિપ્રયોગ, ભાવેપ્રયોગ. Of course, in these cases, the case-suffixes retained are purely Sanskrit, and not Gujarati.

The *negative* compounds with prefixes અ, ન, અન્, અણ, also belong to this class, and are called નઞ્તત્પુરૂષ: as, અનંત, અવિચાર, નપુંસક, અણબનાવ.

3. કર્મધારયસમાસ.

264. કર્મધારયસમાસ—*Appositional Compound*—is a variety of **તત્પુરૂષ,** the first member here being an adjective or a noun used as an adjective. Thus the relation between two members is that of વિશેષણ and વિશેષ્ય: as, મોહવારૂણી (=મોહરૂપી વારૂણી) પાણપંકજ (=પંકજના જેવા પાણ), મુખચંદ્ર, સદ્દગતિ, પીતાંબર, ચંદ્રવદન, ગોરમટી (ગૌરમૃત્તિકા).

When the first member is a noun, the connective words like જેવું, રૂપી are inserted: as, દેવરૂપ=દેવના જેવું રૂપ.

The compound is very useful in making comparisons: when the standard of comparison (ઉપમાન) is placed first, as is usual, it is called ઉપમાન [illegible] (moon-like face), દેવરૂપ (god-like

beauty), મોહવારુણી (infatuation-like wine): when the ઉપમાન is placed afterwards, it is called ઉપમાનોત્તરપદ: as, પાણુપંકજ (hands lotus-like), મુખચંદ્ર (face moon-like).

4. દ્વિગુસમાસ.

265. **દ્વિગુસમાસ**—*Numeral Compound*—is again a sub-variety of કર્મધારય. In this, the first member is a *numeral* adjective: as, ત્રિકાળ, ત્રિલોક, ત્રિભુવન, ચતુર્માસ, પાંચશેરી, પંચતત્ત્વ, ષટ્કર્મ, ચોપાસ, અઠવાડિયું, નવખંડ.

5. મધ્યમપદલોપી સમાસ.

266. The *Elisional* compound is also a sub-variety of કર્મધારય. In this compound, the relation between the two members can be expressed only by introducing some word or words in the process of dissolution; as, ગોળધાણા (ગોળસાથે મેળવેલા ધાણા), દહીંવડાં (દહીંમાં આથેલાં વડાં), દલપતકાવ્ય (દલપતરામનું બનાવેલું કાવ્ય), મધમાખી (મધ બનાવનારી માખી), શાકરભાત, આગગાડી, વરાળયંત્ર, ગોળકેરી.

6. અવ્યયીભાવ સમાસ.

267. The **અવ્યયીભાવ** compound is also a mere sub-variety of કર્મધારય, the first member here being an *adverb*; the whole compound has the force of an adverb: as, યથાશક્તિ, પ્રતિવર્ષ, દરમાસ, અનુરૂપ, પ્રતિક્ષણ, સમક્ષ.

7. બહુવ્રીહિ સમાસ.

268. **બહુવ્રીહિ સમાસ**—*Attributive Compound*—is that in which both the members are *subordinate*, and the whole compound refers to some *third* object with an *adjectival* force: as, ગજાનન (not ગજનું આનન, but ગજના જેવું આનન છે જેનું, *i. e.*, ગણપતિ), ખડ્ગ પાણિ (ખડ્ગ છે જેના પાણિમાં), દિગમ્બર (દિક્ છે અમ્બર જેનું), જીતકામ (જીત્યો છે

કામને જેણે), હૃતરાજ્ય (હરી લીધું છે રાજ્ય જેનું, or જેની પાસેથી), કમલલોચના, ચંદ્રમુખી, મૃગલોચની, સારંગપાણી, એકલપેટો, ત્ર્યંબક, દશાનન, દશગ્રીવ.

The following *two* varieties of this compound are worth noticing:—

(*a*) સમાનાધિકરણબહુવ્રીહિ, in which the two members, in dissolution, stand in the *same* case: as ચતુર્ભુજ (ચાર *nom.* છે હાથ *nom.* જેના), પીતાંબર (પીત *nom.* છે અમ્બર *nom.* જેનું).

(*b*) વ્યધિકરણ બહુવ્રીહિ, in which the two members, in dissolution, stand in *different* cases: as, શસ્ત્રપાણિ (શસ્ત્ર *nom.* છે હાથમાં *loc.* જેના), દેવજન્મા (દેવથી *abl.* જન્મ *nom.* છે જેનો).

269. The compounds with સહ and સમાન (usually replaced by સ) belong to this class: as, સકોપ, સોદર, સહોદર, સવર્ણ, સવિસ્મય, સહાય, સહાધ્યાયી.

A compound may be formed by combining together several compounds: as, સકળગુણસંપન્ન (સકળ + ગુણથી + સંપન્ન), સ્વદેશહિતેચ્છુ (સ્વ + દેશનું + હિત + ઈચ્છનાર).

DIMINUTIVES.

270. Diminutives are formed, in Gujarati, in the following *three* ways:—

(*a*) By changing the final ઓ to ઈ: as, અંગરખો—અંગરખી, ડગલો—ડગલી, ઓટલો—ઓટલી, કોથળો—કોથળી, જોડો—જોડી, ઢગલો—ઢગલી, દેગડો—દેગડી, પરાણો—પરાણી, પેણો—પેણી, મૂઠો—મૂઠી, લોટો—લોટી, વાડકો—વાડકી, સીસો—સીસી, આરસો—આરસી, કનકવો—કનકવી (ફુગ્ગી), લેંઘો—લેંઘી.

(*b*) By changing the final ઉં to ઇ: as, પતેલું—પતેલી, લાકડું—લાકડી, પાઘડું—પાઘડી.

(*c*) By adding the suffix ડી (or ડું): as, ઘંટ—ઘંટડી (ઘંટા), ચોક—ચોકડી, તળાવ—તળાવડી, પલંગ—પલંગડી, ગામ—ગામડું.

271. The following irregular forms may be noticed:

કુંવર—કુંવરડી, અરપો—તબેયો (તો), ડાલ—ડોઈ, પોતીઉ or પોતીઉ—પોતડી or પંચીઉ, નદી—નાળું, પર્વત—ટેકરી, બારણું—બારી, ઘડો—ઘડુલી or ઘાડવો.

272. Besides these, several suffixes are used to denote either affection, tenderness, or contempt: as,

સાહેલી—સાહેલડી, હૈયું—હૈડું, બાઇ—બાયડી, ચાંલ્લો—ચાંદલિયો, બ્રાહ્મણ—બામણો, હજામ—હજામડો, સોની—સોનકો.

AUGMENTATIVES.

273. Augmentatives are formed in Gujarati by putting a synonymous word (or a new word) along with an *adjective*: as,

કાળુંમેશ, ધોળુંફગ, ઉજળુંફટક, લીલુંકુંજાર, ઠંડુગાર, લાલચોળ, કોરુંકકડતું, કઠણલાકડું, ખાટુંડોંચ, કડવુંઝેર, નાગુંશંખ, રાતુંબીંબ, નહુંનકકોર, ફીકુંફચ, તીખુંતીખુંઆગ.

CHAPTER VII.

SYNTAX—વાક્યવિન્યાસ.

274. *Syntax* deals with the proper *arrangement* of words in a sentence. The principal heads under which *syntax* is generally treated are:—

(*a*) **અનુક્રમ** or *Order*,
(*b*) **અન્વય** or *Concord*,
(*c*) **અધિકાર** or *Government*.

But the rules of Syntax are "rendered more simple and intelligible" by what is called the **વાક્ય પૃથક્કરણ** or ***Analysis of Sentences.*** We shall, therefore, treat first of Analysis, and then of the three heads of syntax proper.

Analysis of Sentences.

(વાક્ય પૃથક્કરણ).

275. **વાક્ય પૃથક્કરણ** is the process of breaking up a **વાક્ય** into its several parts, and showing the relation of these parts to one another.

276. **વાક્ય** is the expression of a *complete* thought in words.

A **વાક્ય** is thus distinguished from an **ઉપવાક્ય**. A **વાક્ય** is such an arrangement of words as expresses a complete thought; as, **રાજાએ મને એક ઘોડો આપ્યો.** An **ઉપવાક્ય** is a *subordinate* or *dependent* clause, forming a portion of the sentence, but not, by itself, conveying a complete thought: as, in the sentence, **શિયાળાની રતમાં ટાઢ પડે છે ત્યારે ખેતરમાં ઘઉં પાકે છે, શિયાળાની રતમાં ટાઢ પડે છે ત્યારે** is an **ઉપવાક્ય.** While a **શબ્દસમૂહ** (*phrase*) modifies some part of a sentence, but does not contain a finite verb: as, in the above **વાક્ય, શિયાળાની રતમાં** is a **શબ્દસમૂહ.** Thus, **એક વેળા એવું બન્યું જે પેલા ઝાડ તળે એક જાળ નાંખી હતી** is a **વાક્ય, એક વેળા**

બીજું બન્યું જે is an **ઉપવાક્ય** (or **વાક્યાંશ**), and **એક વેળા** and **પેલા ઝાડ તળે** are **શબ્દસમૂહ**.

A **વાક્ય** may be—

(1) નિશ્ચયાર્થ—*Assertive* or *Declarative*: as,
એ ઘરનો પરોણો ભૂખે મરે.

(2) નિષેધાર્થ—*Negative*: as, લખ્યા લેખ મીટે નહીં.

(3) પ્રશ્નાર્થ—*Interrogative*: as, પણ આપ શું કરો?

(4) આજ્ઞાર્થ—*Imperative*: as, ચંદ્રકાંત, ભાઇને બતાવ.

(5) સંશયાર્થ—*Dubitative*: as, ત્હારો ભાઇ બાગમાં તો ન હોય!

(6) ઉદ્ગારાર્થ—*Exclamatory*: as, કેવો વિપરીત ફેરફાર!

(7) સંકેતાર્થ—*Conditional*: as, જો વરસાદ પડે તો સુખ થાય.

277. Sentences are of *three* kinds:—

(*a*) **સાદું વાક્ય**—*Simple* Sentence,

(*b*) **સંયુક્ત વાક્ય**—*Complex* Sentence,

(*c*) **સાન્વય વાક્ય**—*Compound* Sentence.

278. Every sentence consists of *two* parts:—

(*a*) **કર્તૃપક્ષ** or the *Subject*—that about which we are speaking, and

(*b*) **ક્રિયાપક્ષ** (or વિધાન પક્ષ) or the *Predicate*—that which we say about the subject.

SIMPLE SENTENCE (**સાદું વાક્ય**).

279. **સાદું વાક્ય** contains only *one* subject and *one* predicate: as, સૂરજ આપણે રોજ જોઇએ છીએ.

A **વાક્ય** which contains more than one subject or predicate is either **સંયુક્ત** or **સાન્વય**: as,

સૂરજ સ્હવારે ઉગે છે ને સાંજે આથમે છે—સાન્વય વાક્ય.
સૂરજ સ્હવારે ઉગે છે ત્યારે લાલાશપર દેખાય છે—સંયુક્ત વાક્ય.

કર્તૃપક્ષ (*SUBJECT*).

280. **કર્તૃપક્ષ** consists of કર્તા or કર્તૃપદ and the કર્તા વિવર્ધક or the *attributive adjuncts* called also the *enlargement*

of the subject: for example, in ત્યાં **એક વિશાળ મનોહર** બાગ **હતો,** બાગ is કર્તા (કર્તૃપદ). એક, વિશાળ, and **મનોહર** are કર્તા-**વિવર્ધક**, and **એક વિશાળ** મનોહર બાગ is કર્તૃપક્ષ.

The *subject* accordingly be either:—

(*a*) **સાદો** કર્તા—*Simple* Subject, or

(*b*) **પૂર્ણ** or **વિવર્ધિત** કર્તા—*Enlarged* Subject.

281. A Subject *without* any attributive adjuncts **is** called **સાદો કર્તા.** It may be—

(*a*) નામ—**બાળક** બહુ હસે છે.

(*b*) સર્વનામ—**આપણે** વારંવાર ભૂલ કરીએ છીએ.

(*c*) વિશેષણ—**પુણ્યવાન** સુખી થાય છે.

(*d*) કૃદંતનામ—**કહેવું** સહેલ છે.

(*e*) શબ્દસમૂહ—**સત્ય શોધક બનવું** (એ) સહેલ નથી.

(*f*) ઉપવાક્ય (clause)—ન ઘટે ન ઘટે પ્રિય પ્રાણપતિ,

હરવી વિષયાર્થ પવિત્ર સતી.

282. When attributive adjuncts are added to the કર્તા to add to its meaning, the કર્તા is said to be **વિવર્ધિત** or *enlarged.* The enlargement of the subject is called **કર્તા વિવર્ધક.**

The subject is enlarged by—

(*a*) વિશેષણ—**ઉદ્યમી** અને **પ્રમાણિક** માણસ આખરે તરે છે.

(*b*) વિશેષણિકશબ્દસમૂહ—**સરદારો અને નાયકોમાંના** ઘણા-ખરા રણમાં પડયા.

(*c*) છઠ્ઠી વિભકિતનું-નામ-સર્વનામ-શબ્દસમૂહ—

આજકાલના જુવાનીઆ અનુભવને હસી કહાડે છે.
તમારો ભાઈ હોશિયાર છે. એને સંતાવાનું ઠેકાણું નથી.
ગુજરાતના રાજાના શૂરવીરપણાનું વૃત્તાંત ચાલતું હતું.

(*d*) સમાનાર્થનામ—શબ્દસમૂહ—

ઈ. સ. ૧૫૩૦માં **બાબરનો પુત્ર** હુમાયુ માંદો પડ્યો.
સત્ય આખરે જય પામે છે એ વાત ખરી છે.

(*e*) કૃદંત વિશેષણ—**હસતું** બાળક સૌને ગમે છે.

(*f*) વિશેષણિક વાક્ય—**જે માણસ કાલે તમને મળવા આવ્યો હતો** તે આ રહ્યો.

(*g*) ઉપલી બે અથવા વધારે રીતિ—એવી ગુર્જરી **નીહાળતો કાકુ નામે** વલ્લભીનગરનો **કોઈ ધનાઢ્ય** વેપારી રાજ્યમંદિરની વાટ પૂછતો હતો.

ક્રિયાપક્ષ (*PREDICATE*).

283. **ક્રિયાપક્ષ** is what we say about the કર્તૃપક્ષ. It includes the *whole* of what is stated about the subject. It may either be a *finite verb,* or it must *contain one*: as,

(*a*) ઘોડો **હણહણે** છે, વરસાદ **વરસે** છે, ચોર **નાસી ગયો.**

(*b*) વાત**ખોટી પડી,** પેલો છોકરો **હોંશિયાર છે.**

In (*a*) the predicate consists of simple verbs, while in (*b*) it contains a finite verb with some other word or words.

When the ક્રિયાપક્ષ does not consist only of a finite verb, it may take—

(i) **ક્રિયાપૂર્ણી**—*complement* of the verb,
(ii) **કર્મ**—*object* or *completion* of the verb.

(i) ક્રિયાપૂર્ણી—(*complement* to a verb).

284. Some intransitive verbs do not, by themselves, express the sense completely : as,

વાત (ખોટી) પડી, તે છોકરો (હોશિયાર) નીવડશે.

Such verbs as હો, થા, બન, ઠર, નીવડ &c., that do not express by themselves the sense completely, are verbs of *incomplete predication,* and the word or words used with such verbs

to complete the sense of the predicate, constitute the ક્રિયાપૂર્ણિ or *Complement* of the verb. (*Vide* Art. 94).

(ii) કર્મ (*Object*).

285. All transitive verbs are in one sense verbs of incomplete predication in as much as they invariably require કર્મ or *object* to complete the sense. The word used with a transitive verb to complete the sense of the predicate is called કર્મ or *object* (or the *completion of the predicate*): as, પક્ષીએ ફળ કરડ્યું, તે પાઠ વાંચે છે.

The કર્મ or *object* may be represented by all those parts of speech which are used in representing the કર્તા or *subject*, and it is enlarged in as many ways as are used in enlarging the કર્તા. The enlargement of the કર્મ is called કર્મવિવર્ધક.

Some transitive verbs, called દ્વિકર્મકક્રિયાપદ take *two* objects—the ઉપસ્થકર્મ and the અનુપસ્થકર્મ (*Vide* Art. 95). The ઉપસ્થ or the *direct* object stands in the *accusative* case, while the અનુપસ્થ or *indirect* or *personal* object stands in the *dative* case: as,

મ્હાત્માએ બપોરે કાગળો રાજાને આપ્યા.

Extension of the Predicate (ક્રિયાવૃદ્ધિ).

286. Besides the ક્રિયાપૂર્ણિ and the કર્મ, the action expressed by the verb may be expressed or modified by an *adverb* or some word or words having an adverbial force. These generally show *time, place, manner, extent,* &c. The predicate is then said to be *extended*, and the adverbs or adverbial phrases are called ક્રિયાવૃદ્ધિ or *extensions of the predicate.*

The ક્રિયાવૃદ્ધિ may be–

(*a*) ક્રિયાવિશેષણ–બારણાં ફડાફડ અફળાયાં.

(*b*) ક્રિયાવિશેષણિક શબ્દસમૂહ—તે **વિનાકારણ** ખીજવાયો.

(*c*) ત્રીજી, પાંચમી, સાતમી વિભક્તિનાં નામો અથવા નામયોગી સહિત નામો—તે **કમોતે** મુઓ. માણસ **વિદ્યાથી** વખણાય છે. વાંદરો **ઝાડપર** ચઢી ગયો.

(*d*) પ્રથમ વિભક્તિનાં નામો (કાળ, સ્થળ, માપદર્શક)—ડોશીએ **આખી રાત** દળ્યું. આજે અમે **દશ ગાઉ** ચાલ્યા.

(*e*) કૃદંત (used adverbially)—રાણો **અઢેલીને** બેઠો. હાથી **ઉછળતો ડોલતો** હીંડે છે.

(*f*) કૃદંત નામ—(નિમિત્તાર્થે—gerundial infinitive)—અમે મિનારો **જોવાને** નીકળ્યા. તેણે સમે યુધિષ્ઠિર બેઠા **તળાંસવાને** ચરણ.

(*g*) સતી પ્રથમા—આગની **બૂમ પડતાં** દોડાદોડ થઈ રહી.

We have thus seen that every **વાક્ય** consists of *two* parts—the **કર્તૃપક્ષ** and the **ક્રિયાપક્ષ.** The former must have a **કર્તા,** the latter must have a **ક્રિયાપદ.** Thus the **કર્તા** or *agent* and the **ક્રિયાપદ** are the essential parts of every sentence; while the complementary parts or those of secondary importance in the construction of a sentence are–

(1) કર્તા વિવર્ધક, (2) કર્મ, (3) કર્મ વિવર્ધક,
(4) ક્રિયાપૂર્ણી, (5) ક્રિયાવૃદ્ધિ.

In analysing a sentence the **કર્મવિવર્ધક** may be placed in the column of the કર્મ and the ક્રિયાપૂર્ણી in the column of the ક્રિયાપદ.

287. We give below the usual **Table** and the **પૃથક્કરણ** of a few sentences.

(*a*) એક વણજારાને ત્યાં મોતીઓ નામે પાળેલો કૂતરો હતો.

(*b*) આજ કાલના જુવાનો સહનશીલતાને દાસત્વ ગણે છે.

(*c*) આ વાડ પર કેવાં સુંદર ફૂલો આવી રહ્યાં છે !

(*d*) બરાબર ચાળીશ વર્ષની એક ઉંચી પણ ભરેલા શરીરની સ્ત્રી તેની પાસે બેસી માતાની પેઠેજ તેની સરભરા કરતી હતી.

કર્તૃપક્ષ		ક્રિયાપક્ષ		
કર્તાવિવર્ધક	કર્તા	કર્મ-વિવર્ધકસહ	ક્રિયાપદ ક્રિયાપૂર્ણી સહ	ક્રિયાવર્દ્ધક
(*a*) મોતીઓ નામે પાળેલો	કૂતરો		હતો	એક વણજારાને ત્યાં
(*b*) આજ કાલના	જુવાનો	સહનશીલતાને દાસત્વ	ગણે છે	
(*c*) કેવાં સુંદર	ફૂલો		આવી રહ્યાંછે	આ વાડપર
(*d*) બરાબર ચાળીશ વર્ષની એક ઉચી (પણ) ભરેલા શરીરની	સ્ત્રી	તેની સરભરા	કરતી હતી	તેની પાસે બેસી માતાની પેઠેજ

Complex Sentence (સંયુક્તવાક્ય).

288. **સંયુક્ત વાક્ય** contains two or more clauses, *only* ***one*** of which is *principal*, while the other or others are *subordinate*: as,

(*a*) જે ઉપર આપણે રહીએ છીએ તે પૃથ્વી છે.

(*b*) તમારે ખૂબ યાદ રાખવું કે જૂઠું બોલવું એ મહા પાપ છે.

In (*a*) there are two clauses—

(i) જે ઉપર આપણે રહીએ છીએ and (ii) તે પૃથ્વી છે.

Of these the (ii) clause is principal or **મુખ્યવાક્ય**, while the (i) clause is subordinate or **ઉપવાક્ય**.

In (*b*) તમારે ખૂબ યાદ રાખવું is a મુખ્યવાક્ય and
જૂઠું બોલવું એ મહા પાપ છે is an ઉપવાક્ય.

289. The clause containing the main verb of the whole sentence is called મુખ્યવાક્ય. An ઉપવાક્ય is a subordinate or dependent clause, which forms the component part of some other clause, and in relation to the latter, does the work of a *noun*, an *adjective*, or an *adverb*. These ઉપવાક્ય are accordingly of *three* kinds:—

(*a*) નામવાક્ય—a *noun* clause,
(*b*) વિશેષણિક વાક્ય—an *adjectival* clause,
(*c*) ક્રિયાવિશેષણિક વાક્ય—an *adverbial* clause.

(*a*) નામવાક્ય.

290. નામ વાક્ય is a clause which does the work and occupies the place of a નામ in relation to some other clause: it may be—

(1) કર્તા—**તે માણસ ગરીબ છે** (એ) ખુલ્લું છે.
(2) કર્મ—**માયા દેખી મુનિવર ચળે** (એ) તમે હળવે હળવે જાણશો.

(3) સમાનાર્થ (in apposition)—સવાલ એ છે કે **કેટલા દિવસ આવા કહાડવા? 'અહિંસા પરમો ધર્મઃ'** (એ) વચન સર્વને માન્ય છે.

(*b*) વિશેષણિક વાક્ય.

291. વિશેષણિક વાક્ય is a clause which does the work and occupies the position of a વિશેષણ to some noun or noun equivalent in some other clause: as, **જે મૂર્ખ હોય તે જલ્દીથી મોહ પામે.**

A **વિશેષણિક વાક્ય** is generally introduced by the relative pronoun જે: as, **જે કુટુંબમાં વડીલ વર્ગ સળેહો** તે કુટુંબમાં **સર્વ સળેહું હોય છે.**

This જે may often be understood: as, **તમે (જે) વાત કહી** તે ખોટી પડી. **(જેને) મૃત્યુનો ડર હોય** તેને વીર કહેવાય નહીં.

(*c*) ક્રિયાવિશેષણિક વાક્ય.

292. ક્રિયાવિશેષણિક વાક્ય does the work of an adverb with respect to the verb, adjective or another adverb in some other clause, and like an adverb shows—

(1) Time—**જ્યારે નાડી ચાલતી નથી** ત્યારે કહીએ જે જીવ ગયો.
(2) Place—**જ્યાં જાય ઊકો** ત્યાં સમુદ્ર સૂકો.
શીલ નહીં જ્યાં લોલાનો (ત્યાં) શોભા સઘળી જાય.
(3) Manner—**આંખ ઉપર પ્રકાશ ન આવે એવી** રીતે દીવો મૂકો.
(4) Cause—**કોઇ સારો વર મળ્યો** તેથી તને ભૂલી ગઈ.
(5) Condition—**જો દ્રવ્ય છોડયું ન હોત** તો આ પ્રસંગ ન આવત.

Compound Sentence (સાન્વય વાક્ય).

293. સાન્વય વાક્ય is a sentence of two or more principal clauses joined together by *co-ordinative* conjunctions: as, **ધનુ** ઘણો રોયો ને કાલાવાલા કર્યા પણ શેઠે માન્યું નહીં.

N. B.—Co-ordinative conjunctions as opposed to *subordinative* ones, are such as join together clauses *co-ordinate or of equal rank* with one another.

In a સંયુક્ત વાક્ય, every clause, besides the principal clause, is a *subordinate* or *dependent* clause, forming a constituent or component part of some other clause, while in a સાન્વય વાક્ય each clause is an *independent* clause, being co-ordinate or of equal rank with the other or others.

294. The co-ordinate clauses of a સાન્વય વાક્ય **are** joined together by વાક્યયોગી denoting different relations, the principal of which are—

(*a*) સંગદર્શક સંબંધ—*Cumulative* (or *copulative*) relation—(addition),

(*b*) વિકલ્પ દર્શક સંબંધ—*Alternative* relation—(alternative or choice),

(*c*) વિરૂદ્ધાર્થ દર્શક સંબંધ—*Adversative* relation—(opposition or contrast),

(*d*) કારણ દર્શક or પરિણામ દર્શક સંબંધ—*Illative* relation—(cause or inference).

Illustrations:—

(*a*) હું તમને પૈસાની મદદ આપીશ અને તમે મ્હને જ્ઞાનની આપજો.

(*b*) હું એકલો જાઉં કે તમે સાથે આવો છો ?

(*c*) કાચી કેરી ખાટી લાગે પણ પાકી તો ગળી લાગે.

(*d*) હું સદા સ્વચ્છ હવામાં રહું છું અને તેથી સારી તંદુરસ્તી ભોગવું છું.

295. Sometimes compound sentences are *contracted* or *shortened* to avoid repetition of the same word, when the co-ordinate clauses may have—

(*a*) the same કર્તા—તે તેના ઉપર તૂટી પડયો, કૂદી પડયો, ઉડી પડયો.

(*b*) the same ક્રિયાપદ—તમે શું ભણ્યા છો ? કાંઈક ઇંગ્રેજી અને કાંઈક સંસ્કૃત (ભણ્યો છું).

(*c*) the same કર્મ—તેણે સુગુણસિંહને જોયો, નિરખ્યો, ઓળખ્યો.

(*d*) the same ક્રિયાવૃદ્ધિ—ઉનાળે ઉંડા જળ જાય, નદી સરોવર જળ સુકાય.

Such contracted sentences in Gujarati are called સંકુચિત સાન્વયવાક્ય.

296. The several clauses of a સાન્વયવાક્ય, joined together by the વાક્યયોગી indicating different relations, are called સહગામી or *collateral* sentences. These વાક્યયોગી are often omitted in poetry as also in prose as,

કાપ ક્લેશ કંકાસને કાપ પાપ પરિતાપ.
કાપ કુમતિ કરૂણા કરી કાપ કષ્ટ સુખ આપ.

કેટલાએક કંઈ બ્હાને પગ છૂટા કરવાને બારણે ગયા; કેટલાએક આડા થયા, કેટલાએક કોઇ વાતોડા સરદાર આગળ ટોળું વળી ઉભા.

297. GENERAL DIRECTIONS

FOR THE ANALYSIS OF SENTENCES.

(i) In analysing a વાક્ય, first examine whether it is સાદું, સંયુક્ત or સાન્વય.

(ii) When the sentence is a simple sentence, first find the subject.

When the construction is કર્તરિ, the agent or કર્તા is the subject or કર્તૃપક્ષ. But in the કર્મણિપ્રયોગ with passive verbs, the object or કર્મ, called સહ કર્તા, is the ક્રિયાનાથ of the verb and is included in the કર્તૃપક્ષ. The agent then, in such sentences, taking the 3rd or the 5th case may be placed with ક્રિયાવૃદ્ધિ or extension of the predicate: as—

સ્વાર્થ જળના માછલાએ પરમાર્થ બુદ્ધિની કલ્પના ન કરાઇ.

પરમાર્થ બુદ્ધિની કલ્પના—કર્તૃપક્ષ,

ન કરાઇ—ક્રિયાપદ,

સ્વાર્થ જળના માછલાએ—ક્રિયાવૃદ્ધિ.

Or તારાથી આખો લાડવો ખવાશે?

આખો લાડવો—કર્તૃપક્ષ, ખવાશે-ક્રિયાપદ, તારાથી-ક્રિયાવૃદ્ધિ.

In sentences where the agent takes the dative case, it may be placed with ક્રિયાવૃદ્ધિ or may be enclosed in brackets in the column of the કર્તા.

In sentences with ભાવકર્તૃક ક્રિયાપદ, as આજે બહુ થાકે છે, the notion implied in the verb may be placed in brackets as કર્તા.

(iii) All words or phrases qualifying the subject may be set down as કર્તા વિવર્ધક, and placed either with the કર્તા, or in a separate column as વિવર્ધક.

(iv) Next find the finite verb in the sentence and set it down as the ક્રિયાપદ.

(v) If the verb is a verb of incomplete predication (અપૂર્ણ ક્રિયાપદ), find the ક્રિયાપૂર્ણિ or complement.

(vi) When the verb is transitive, find out the કર્મ.

(vii) If there are two objects to the verb, state which is ઉપસ્થ or direct, and which અનુપસ્થ or personal.

(viii) Look for any word or words qualifying the કર્મ, and set that down as કર્મ વિવર્ધક either with the કર્મ or in a separate column.

(ix) Lastly pick up what adverbs or adverbial phrases there are showing time, place, manner, cause of the action denoted by the verb, and put these down as ક્રિયાવૃદ્ધિ.

(x) Interjections and words in the vocative case may be set apart as they are not grammatically connected with the sentence.

(xi) When the sentence is a complex sentence, look for the number of clauses in the sentence, pick out the મુખ્યવાક્ય or principal clause, enumerate the several subordinate clauses, state opposite each subordinate clause whether it is a noun clause, an adjective clause, or an adverbial clause, and point out in relation to what word or clause it does duty as a noun, adjective or adverb: and lastly proceed to analyse the principal clause and each of the subordinate clauses separately, as if each were a simple sentence.

(xii) In a compound sentence, the collateral clauses may themselves be either simple or complex. Write down all the સહગામી વાક્યો one below another, state opposite each the relation it bears to some other clause, and then proceed to analyse each separately. If the sentences are contracted or elliptical, supply the omissions and ellipses first, and then analyse the clauses.

298. A few sentences, complex and compound, are analysed in the following table:—

(*a*) કોલમ્બસ મૂઓ પણ તેનો જીવ અનેક ખોળિયામાં આજ જીવે છે.

(*b*) આપણે દિવસે દિવસે નિર્બળ થતા જઈએ છિયે એ વાત તો જૂના અને નવા મતનાં માણસો એકમતે સ્વીકારે છે.

(*c*) બિલાડીઓએ ગભરાઈને પેલા વાંદરાને કરગરી કહ્યું કે ભાઇ, કેમે કરતાં અમારો છૂટકારો કર ને આ જે કાંઈ થોડું ઘણું રહ્યું છે તે અમને પાછું આપ.

વાક્ય	વાક્યની જાત	કર્તા વિવર્ધક સહ	કર્મ વિવર્ધક સહ	ક્રિયાપદ ક્રિયા-પૂર્ણી સહ	ક્રિયાવૃદ્ધિ
(*a*) કોલમ્બસ......જીવે છે	સાન્વયવાક્ય				
(i) કોલમ્બસ મૂઓ	સાદું વાક્ય (ii) નું સહગામી વિરૂદ્ધાર્થદર્શક સંબંધ	કોલમ્બસ		મૂઓ	
(ii) (પણ) તેનો જીવ... જીવે છે	સાદું વાક્ય (i) નું સહગામી વિરૂ. દ. સંબંધ	તેનો જીવ		જીવે છે	અનેક ખોળિયામાં આજ
(*b*) આપણે......સ્વીકારે છે	સંયુક્ત વાક્ય				
(i) આપણે......છીએ	નામ ઉપવાક્ય (ii) માં 'વાત' નું સમાનાર્થ	આપણે		નિર્બળ થતા જઈએ છિયે	દિવસે દિવસે
(ii) એ વાત...સ્વીકારેછે	મુખ્ય વાક્ય	નવા અને જૂના મતનાં માણસો	એ વાત	સ્વીકારે છે	તો એકમતે
(*c*) બિલાડીઓએ......આપ	સંયુક્ત વાક્ય				
(i) બિલાડીઓએ...કહ્યું	મુખ્ય વાક્ય	બિલાડીઓએ	પેલા વાંદરાને ભાઇ...આપ	કહ્યું	ગભરાઇને કરગરીને
(ii) કેમે કરતાં......કર	નામ ઉપવાક્ય 'કહ્યું' નું કર્મ	(તું)	અમારો છૂટકારો	કર	કેમે કરતાં
(iii) આ જે......રહ્યુંછે	(iv) નું વિશેષણવાક્ય	આ જે...ઘણું		રહ્યું છે	
(iv) તે અમને...આપ	(ii) ના જેવું નામવાક્ય	(તું)	અમને, તે	આપ	પાછું

We shall now take up the three heads of syntax, ***viz.***, અનુક્રમ or *Order*, અન્વય or ***Concord***, and અધિકાર or ***Government***.

અનુક્રમ (Order).

299. **અનુક્રમ** or order shows the relative position of words in the construction of sentences.

300. The regular order of words in a Gujarati sentence is first the કર્તા or subject, then the કર્મ or object, if any, and last the **ક્રિયાપદ** or verb: as,

પક્ષી ઉડે છે. ખેડુત જમીન ખેડે છે.

The **ક્રિયાપૂર્ણ** or complement of an intransitive verb like the object comes before the verb: as,

આપણો દેશ **ગુજરાત** કહેવાય છે. ખજૂર **જાતજાતનાં** થાય છે.

301. Adjectives used *attributively* and adjectival phrases, including participles with or without adjuncts, and nouns and pronouns *in the possessive case*, are placed immediately before the noun qualified or explained: as, **ઉદ્યમી** માણસ ઘણું કામ કરે છે. **ધંધે વળગેલો** માણસ સુખી હોય છે. **દેશદેશના લોકની** બોલી જૂદી હોય છે. **તમારા** ભાઈ ક્યાં ગયા છે? **બળતા ઘરના પાછલા ભાગના વાડામાં જવાનો એક** માર્ગ જડ્યો.

302. Adjectives used ***predicatively*** are placed with the predicate, that is, after the subject which they qualify and not before it: as, જગત **મોટું** છે, અહીં નિશાળો **ઘણી** છે.

Adjectives used ***factitively***, that is, as complements of factitive verbs, also come near the verb: as, મેં તેને **હોશિયાર** બનાવ્યો.

When an adjective and a noun or pronoun in the genitive case refer to the same **વિશેષ્ય**, the adjective comes after the genitive noun or pronoun: as, મિલ્ટનનું **મોટું** કાવ્ય, મ્હારૂં **એક** ઘર, હિંદુસ્તાનનો **ગુજરાતી** નકશો.

303. Adverbs modifying the verb always precede the verb : as, ઘોડો **ઝડપથી** દોડે છે.

When the verb is transitive the adverb may *either* precede or follow the object according to the sense : as, તે કસરત **દરરોજ** કરે છે. તે **દરરોજ** કસરત કરે છે.

304. Adverbs and nouns with prepositions or case suffixes showing time or place are most frequently placed *at the beginning of a sentence*: as, **આજ** તો બહુ કઠારો થાય છે. **એક દહાડો આષાડ મહીનામાં** મગન ને એની મા મેડે બેઠાં હતાં.

305. In Gujarati the order of words remains the same in indicative, imperative, and interrogative sentences: as,

(Ind.) છોકરો પાઠ વાંચે છે.
(Inter.) છોકરો પાઠ વાંચે છે?
(Imp.) છોકરા , પાઠ વાંચજે.

306. Interrogative pronouns used adjectively occupy the same place as adjectives: as, હવે વિલાપમાં શો ફાયદો ?

307. Interrogative particles such as શું, કે, કે શું, કે નહિં, કેની and ની are often placed at the end of પ્રશ્નાર્થ વાક્ય with varying shades of meanings : as,

(*a*) અમારી સાથે આવો છો કે ? (*b*) અમારી સાથે આવો છો શું ?
(*c*) અમારી સાથે આવો છો કે શું ? (*d*) અમારી સાથે આવો છો કે નહિં ?
(*e*) અમારી સાથે આવો છો કેની ? (*f*) અમારી સાથે આવો છો ની?

Of the above, (*a*) asks a simple question, (*b*) and (*c*) indicate surprise, (*d*) requires a definite reply, (*e*) and (*f*) show familiarity and expect the answer 'yes' which is implied in the question.

308. A subordinate sentence, when used as the object of a verb, follows the principal sentence when introduced by કે or જે, but it comes before the principal sentence if it is followed by the demonstrative એ, તે, એમ or એવું : as, તેની માએ કહ્યું કે તું આજ કડકો લાડુ લેજે. ઉંદરે કાલાવાલા કર્યા જે મહારાજ આટલો ગુન્હો માફ કરો. તમે તેને મદદ આપી એ બહુ સારૂં કીધું. એને સારી શીખામણ આપીએ છીએ તે કડવી લાગે છે.

309. Gujarati allows great latitude in arrangement of words, and the order above indicated is often inverted

(*a*) in poetry,
(*b*) in proverbial expressions,
(*c*) in colloquial or ironical speech, *and*
(*d*) for the sake of emphasis.

As : (*a*) કરેજ કેફ જે ધણી
ધરેજ બુદ્ધિ તે તણી..

(*b*) વીંધ્યું તે મોતી ને કીધું તે કામ.
જેનો હોય વગ તેનો પેસે પગ.

(*c*) કહી દે ખરેખરૂં, નહીં તો ઉઠાડું છું રાજ્યમાતાને.
જાણ્યું જાણ્યું તારૂં ડહાપણ.

(*d*) હજી ના આવ્યા પ્રધાન કે ન દેખાયા રાજા.

અન્વય (Concord).

310. અન્વય or Concord is the agreement of one word with another in gender, number, person, and case. In Gujarati the principal heads of અન્વય are (1) વિશેષણ and its વિશેષ્ય, (2) સર્વનામ and its પૂર્વપિર or antecedent, and (3) ક્રિયાપદ and its ક્રિયાનાથ.

વિશેષણ.

311. A વિશેષણ agrees with the વિશેષ્ય or the noun it qualifies in *gender, number* and *case* : for example,

જુનો ચાકર, જુની સોપારી (gender),
નવું મકાન, નવાં કપડાં (number),
કાળો ઘોડો, કાળા ઘોડાને (case).

Note--The adjective as a rule does not take the case-suffixes except in the case of the instrumental and the locative with એ, when the વિકારી વિશેષણ is attracted into એ (See Art. 154): as, સારે છોકરે, ઉઘાડે માથે, આડે લાકડે.

In the above rule the adjective includes a genitive noun or pronoun, a participle and a pronoun used adjectively: as, **શેઠનો સાળો, તમારી દુકાન, ફરતો કોટ, પેલો દરવાજો.**

312. An adjective qualifying the indefinite infinitive, a phrase, or a clause is ***neuter singular*** : as,

બહુ હસવું સારૂં નથી. મિત્રવિના એકલા રહેવું અઘરૂં લાગ્યું. નિર્બળનાપર વેર લેવું એ ભૂંડું છે.

313. Adjectives do not attributively qualify pronouns; but when they are used predicatively or factitively they agree with the pronouns in *gender* and *number* : as, એક લખે કે હું તારા વિના **ઘેલો** થયો છું અને બીજી લખે કે હું તારા વિના **ગાંડી** થઈ છું.

314. A *singular masculine noun* used in માનાર્થ બહુવચન requires the qualifying adjective to be *masculine plural,* while the *feminine noun* so used requires the adjective to be *neuter plural :* as, વનરાજ મહારાજ **મોટા** થયા છે, **નવાં** રાણી બહુ **ભલાં** છે.

An adjective with several nouns.

315. An adjective *attributively* qualifying *several nouns* of *different* genders *agrees only with the first* : as, **નવો** ખડીઓ ને કલમ, **જુનું** બદન ને અંગરખો : or it may be *repeated* before each of the nouns : as, **નવો** ખડીઓ ને **નવી** કલમ.

316. When the adjective *predicatively* qualifies several nouns of the *same* gender it takes the *plural form of that gender*, as: બાપુ અને જગન **ભલા છે.** કુંવરી અને તેની સખીઓ **બાવરી** બની ગઈ. મુંબઈ અને કલકત્તા **ઘણાં મોટાં** શહેર છે.

317. But if the nouns be of *different* genders the adjective is *neuter plural*: as,

એક દહાડો મગન ને એની મા બેઉ **બેઠાં હતાં**

318. An adjective used with a noun *compounded* of two nouns of *different* genders, is *neuter plural*: as, **વછુટાં પડેલાં** માદીકરાનો મેળાપ થયો.

319. When several nouns are connected by **કે** or **અથવા**, an adjective used *predicatively* agrees with the noun *nearest* to it. As, પીછોડી કે ધોતિયું **નવું** હોય તો આપો. ધોતીયું અથવા પીછોડી **નવી** હોય તો આપો.

સર્વનામ.

320. A pronoun agrees with its *antecedent* in *number* and *gender*: as, **એક** લખે કે હું તારાવિના **ઘેલો** થયો છું અને **બીજી** લખે કે હું તારાવિના **ગાંડી** બની છું.

321. The demonstrative **એ** or **તે** may be used

(*a*) for a noun, as: **ઘર** સારૂં નથી, **એ** કોનું છે?

(*b*) for the indefinite infinitive, as: **કહેવું એ** સહેલ છે.

(*c*) for a phrase, as: સહવારમાં ઉઠીને ઈશ્વરનું નામ દેવું **એ** જરૂરનું છે.

(*d*) for a clause, as: કોના તરફથી વાત ફૂટી છે અને કઇ [રીતે **તે** જોવાનું છે.

(*e*) for some person or thing indefinitely, as: **એ** કોણ સુતું છે? **એ** શું પડયું?

Note:--The demonstrative **એ** is sometimes used in apposition to a single noun, where it is quite redundant, as: રામશાસ્ત્રી **એ** એક પંડિત હતો. ડાકોર **એ** એક જાત્રાનું ધામ છે.

322. The correlative તે agrees with the relative **જે** in *gender* and *number* though *not in case*, as: (**જે**) **જાયું તે જાવાનું સર્વ. જે આળસુ છે તેનાથી કાંઇ થતું નથી.**

323. A pronoun used in answer to a question must agree in *case* with the interrogative pronoun, as: **કોણ** આવ્યું ? હું. કોનો નોકર ? આપનો. એ બતાવવાનું કોણે માથે લીધું છે ? અહાવાએ.

The Verb and its ક્રિયાનાથ.

324. In Gujarati the most important head of concord is the concord of the verb with its ક્રિયાનાથ. **A** verb agrees with its ક્રિયાનાથ in *number* and *person*, or in *number* and *gender*, as:

> હું પાઠ વાંચું છું, તમે પાઠ વાંચશો.
> પોટલાં બંધાયાં, કલમો ખોવાઇ, ચશ્મા ડાબલામાં ઘલાયાં.

In ભાવે પ્રયોગ when the ક્રિયાનાથ is the ભાવ or notion implied in the verb, the verb is *neuter singular*. As:

> મારાથી જવાતું નથી. મારા પેટમાં દુઃખે છે.
> એને કોઇ સાથે હળતું નથી.

325. In Gujarati, in certain tenses the verb agrees with its ક્રિયાનાથ in *number* and *person*, while in other tenses, in *number* and *gender*. (See Note to Article 203). Again in some constructions, the કર્તા or subject is the ક્રિયાનાથ, when in others, the કર્મ or object becomes the ક્રિયાનાથ. The rules on this have been fully given in the treatment of *Prayogas* or verbal constructions. (See Arts. 233 to 236 and also Art. 241).

326. When a person is spoken of respectfully, the verb is *masculine plural* or *neuter plural*. according as the

ક્રિયાનાથ is *masculine* or *feminine, as*: સાધુ છક થઇ ગયા. ડ્યુક ઑફ એડિનબરોના મરણથી મહારાણી ઘણાં શોકાતુર થયાં.

327. A verb having for its ક્રિયાનાથ a phrase or a clause followed by the appositional એ, તે or એવું is *neuter*, as: તમે તેને મદદ આપી એ સારૂં કીધું. હરામીના બે ભાગ એ ખરૂં પડયું.

328. When a word used as the complement of a verb of incomplete predication, is a noun or noun equivalent, the verb must agree with the *subject* and *not* with the complement, as: અલકકિશોરી! તું મારી ગુરૂ થઈ. મોહન કાલે દમયંતી બન્યો હતો.

In spite of the above rule, usage clearly shows anomalous constructions in which the complement by its being nearer the verb influences the gender or person of the verb, as:

તે સ્ત્રી ખરેખરૂં દુઃખનું સ્વરૂપ હતું. (ક. ઘે.)

કંદ, મૂળ, ફળ, ફૂલાદિ પણ તેમના નિર્વાહની ચીજો હતી.

329. In addressing a person the verb is in *2nd person*, as: હે ઇશ્વર! મારાં પાપ માફ કર.

When however a word of title of honour is used in place of the second personal pronoun, it is usual to use the verb in the 3rd person, as:

મુકરર કરેલે વખતે હું હાજર થએલો પણ રાવસાહેબ ઘરમાં નહોતા.

TWO OR MORE *KRIYANATHS*.

330. Two or more *kriyanaths* of the *same gender* and of the *singular* number connected by અને or તથા require the verb to be in the *plural number of that gender*, as: વનરાજ, સુરપાળ, અને રૂપજી દીવાન આણુપતિના ડેરામાં આવ્યા. (Mas. plu.).

ડાહી તથા કાશી પોતપોતાને ઘેર **ગઇઓ.** (Fem. plu.).
હેસ્ટીંગ્સ અને વૉટરલુ ક્યાં **આવ્યાં** છે? (Neu. plu.).

331. But if these *kriyanaths* are of *different* genders, the verb is *neuter plural*, as : ભીલો તથા ભીલડીઓ ત્રીજે રસ્તે **નાઠાં.** તેઓનામાં પરાક્રમ અને શક્તિ **નહોતાં.**

Note:—Somtimes the verb agrees with the *nearest* or *last mentioned* of such words of different genders joined by અને, as: મફેકીંગના લશ્કર પાસે ખોરાક, કપડાં અને દારૂગોળો **આવી રહ્યો હતો.**

332. When several *kriyanaths* separated by કે, અથવા or વા are of *different* genders, the word agrees in *gender* and *number* with the one *nearest* to it, as:

ઘરમાં શેઠ, શેઠાણી, કે નોકર **નહોતો.**

333. When however these words are followed by the indefinite pronoun કોઈ or કશું, the verb is *neuter singular*, the words so used being *either* of the *same* gender, or of *different* genders:

(*a*) મકન, ભાણો કે લલ્લુ **કોઈ મળ્યું નહીં.**
(*b*) પાઘડી, દુપટ્ટો, ટોપી, કે શેલું **કશું નહોતું.**

Pronouns of different persons as Subjects.

334. When several pronouns of *different* persons joined by અને or તથા are used as subjects, the verb is *plural* in number and agrees in *gender with the first person rather than with the second or third*, and *with the second rather than with the third*, as:

હું, તું ને તે જઈશું.   તું ને તે જશો?
હું ને તું જઇશું.   તું ને તેઓ જશો?

335. When the pronouns are separated by કે, અથવા or વા the verb agrees in *person* and *number* with the pronoun *nearest* to it, as:

હું કે તું જશે. તું કે હું જઈશ. તું કે તેઓ જશે.

In Gujarati the verb is often omitted

(a) in poetry, as : સુખી હું તેથી કોને શું ?

(b) in proverbial expressions, as: બાપ તેવા બેટા ને વડ તેવા ટેટા.

(c) in colloquial, ironical or exclamatory sentences, as : અસ તે તમારી લાયકી ! બાપ કરતાં બેટા સવાઇ ! અહો ભાઇ, આજ ઘણે દિવસે તમે કયાંથી !

અધિકાર (Government).

336. **અધિકાર** or Government is the power by which one word requires another to be in a particular case.

The rules of syntax under this head have been given incidentally under

The significations of *Cases* (*Vide* Arts. 145 to 151).
,, ,, *Participles* (,, ,, 185 to 191).
,, ,, ,, *Tenses* (,, ,, 218 to 221).

CHAPTER VIII.

PARSING—પદચ્છેદ.

336**A.** **પદચ્છેદ,** literally the breaking up of a sentence, means the system of classifying the words of a sentence, according to the Parts of Speech to which they belong, and of showing the relations which they bear to one another in the same sentence.

336**B.** The following Table roughly indicates the order and variety of points to be mentioned in parsing the different parts of speech:—

નામ	સર્વનામ	વિશેષણ	ક્રિયાપદ	અવ્યય			
				ક્રિયાવિશેષણ	વાક્યયોગી	નામયોગી	કેવળપ્રયોગી
પ્રકાર—વર્ગ જાતિ સંબંધ વિભક્તિ વચન		પ્રકાર અને વિશેષ્ય	વર્ગ મૂળ ભેદ અર્થ કાળ જાતિ પુરુષ વચન પ્રયોગ સંબંધ	વર્ગ તથા સંબંધ			......

336**C.** A few illustrative sentences are parsed below:—

1. બંગાળાના લોકો ઘણા આગળ વધ્યા છે એમ આપણે સાંભળીએ છીએ. [એકવચન.

a. **બંગાળાના**—વિશેષનામ, નાન્યતરજાતિ, સંબંધાર્થે ષષ્ઠીનું

b. **લોકો**—સામાન્યનામ, સામાન્યજાતિ, કર્તાર્થે પ્રથમાનું બહુવચન.

c. **ઘણા**–ન્યૂનાધિકદર્શક ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

d. **આગળ**–સ્થળદર્શક ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

e. **વધ્યા છે**–અકર્મક ક્રિયાપદ, વધ મૂળ, મૂળ ભેદ, નિશ્ચયાર્થ, ભૂતવર્તમાન કાળ, ત્રીજો પુરૂષ, સામાન્ય જાતિ, બહુવચન, અકર્મક કર્તરિ પ્રયોગ, કર્તા **લોકો.** [એકવચન.

f. **એમ**–દર્શક સર્વનામ, નાન્યતર જાતિ, કર્માર્થે દ્વિતીયાનું

g. **આપણે**–પ્રથમ દ્વિતીયસંધાર્થ સર્વનામ, સામાન્ય જાતિ, કર્તાર્થે પેહેલીનું બહુવચન.

h. **સાંભળીએ છીએ**–સકર્મક ક્રિયાપદ, સાંભળ મૂળ, મૂળભેદ, નિશ્ચયાર્થ, દ્વિત્વ વર્તમાનકાળ, સામાન્ય જાતિ, પેહેલો પુરૂષ, બહુવચન, સકર્મક કર્તરિ પ્રયોગ, કર્તા **આપણે** અને કર્મ **એમ.**

2. આ સમજવાને થોડા ઉંડા ઉતરવાની જરૂર છે.

a. **આ**–દર્શક સર્વનામ, નાન્યતર જાતિ, કર્માર્થે દ્વિતીયાનું એક વચન, **સમજવા** કૃદંતનું કર્મ. [ચતુર્થીનું એકવચન.

b. **સમજવાને**–સામાન્ય કૃદંત નામ, નાન્યતર જાતિ, નિમિત્તાર્થે

c. **થોડા**–ન્યૂનાધિકદર્શક ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

d. **ઉંડા**–સ્થળદર્શક ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય. [ષષ્ઠીનું એકવચન.

e. **ઉતરવાની**–સામાન્ય કૃદંત નામ, નાન્યતર જાતિ, સંબંધાર્થે

f. **જરૂર**–ભાવવાચક નામ, નારી જાતિ, કર્તાર્થે પ્રથમાનું એકવચન.

g. **છે**–અકર્મક ક્રિયાપદ, હો મૂળ, મૂળભેદ, નિશ્ચયાર્થ, વર્તમાનકાળ, નારીજાતિ, ત્રીજો પુરૂષ, એકવચન, અકર્મક કર્તરિ પ્રયોગ, કર્તા **જરૂર.**

3. મોઢેથી રામ રામનો ઉચ્ચાર તીણે સ્વરે કરતી થોડી વાર સંભળાઈ. [સાથે પંચમીનું એક વચન.

a. **મોઢેથી**–સામાન્ય નામ, નાન્યતર જાતિ, કરણાર્થે તૃતીયા

b. **રામ**–વિશેષ નામ, નરજાતિ, સંબંધાર્થે ષષ્ઠીનું એકવચન.

c. **રામનો**–*as above.*

d. **ઉચ્ચાર**–સામાન્ય નામ, નરજાતિ, કર્માર્થે દ્વિતીયાનું એકવચન.

e. **તીણુ**–ગુણવાચક વિશેષણ, એનો વિશેષ્ય **સ્વર** (તે પ્રમાણે જાતિ-વચન).

f. **સ્વરે**–સામાન્ય નામ, નરજાતિ, કરણાર્થે તૃતીયાનું એકવચન.

g. **કરતી**–વર્તમાન કૃદંત.

h. **થોડીવાર**–કાળદર્શક ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

i. **સંભળાઇ**–સકર્મક ક્રિયાપદ, સાંભળ મૂળ, સહભેદ, નિશ્ચયાર્થ, ભૂતકાળ, નારીજાતિ, ત્રીજો પુરુષ, એક વચન, સકર્મક કર્મણિ પ્રયોગ (also called કરણે સકર્મક), એનો ક્રિયાનાથ **તે** અધ્યાહાર.

4. પ્રભાત થતાં સૂર્ય દેવની આરાધના કરવા જતા હોય એવી રીતે લક્ષ્મણ અને લવ જેવા આ બે જણ પૂર્વ દિશા તરફ વળ્યા.

a. **પ્રભાત**–સામાન્ય નામ, નરજાતિ, કર્તાર્થે પ્રથમાનું એકવચન, **થતાં** કૃદંતનો કર્તા તેથી કૃદંત કર્તા (Nominative absolute).

b. **થતાં**–વર્તમાન કૃદંત, એનો કર્તા **પ્રભાત**.

c. **સૂર્યદેવની**–વિશેષનામ, નરજાતિ, સંબંધાર્થે ષષ્ઠીનું એકવચન.

d. **આરાધના**–ભાવવાચક નામ, નારીજાતિ, કર્માર્થે દ્વિતીયાનું એકવચન, **કરવા** કૃદંતનું કર્મ. [ચતુર્થીનું એકવચન.

e. **કરવા (ને)**–સામાન્ય કૃદંત નામ, નાન્યતર જાતિ, નિમિત્તાર્થે

f. **જતા હોય**–અકર્મક ક્રિયાપદ, **જા** મૂળ, મૂળભેદ, સંશયાર્થ, દ્વિત્વ વર્તમાન કાળ, નરજાતિ, ત્રીજો પુરુષ, બહુવચન, અકર્મક કર્તરિ પ્રયોગ, કર્તા **તેઓ** અધ્યાહાર.

g. **એવી રીતે**–રીત બતાવનાર ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

h. **લક્ષ્મણ**–વિશેષનામ, નરજાતિ, સંબંધાર્થે ષષ્ઠીનું એકવચન.

i. **અને**–વાક્યયોગી અવ્યય, **લક્ષ્મણ** અને **લવ** એ શબ્દને જોડનાર.

j. **લવ**–*to be parsed as* **લક્ષ્મણ**.

k. **જેવા**—નામયોગી અવ્યય. [વચન.)

l. **આ**-દર્શક વિશેષણ, એનો વિશેષ્ય **જણ** (તે પ્રમાણે જાતિ-

m. **બે**-સંખ્યાવાચક વિશેષણ, વિશેષ્ય **જણ** (તે પ્રમાણે જાતિ-વચન). [**વળ્યા** ક્રિયાપદનો કર્તા.

n. **જણ**-સામાન્યનામ, નરજાતિ, કર્તાર્થે પ્રથમાનું બહુવચન,

o. **પૂર્વ**-ગુણવાચક વિશેષણ, વિશેષ્ય **દિશા** (તે પ્રમાણે જાતિ-વચન).

p. **દિશા**-સામાન્યનામ, નારીજાતિ, સંબંધાર્થે ષષ્ઠીનું એકવચન.

q. **તરફ**-નામયોગી અવ્યય, **દિશા** અને **વળ્યા** એ બે શબ્દ વચ્ચે સંબંધ દેખાડનાર.

r. **વળ્યા**-અકર્મક ક્રિયાપદ, વળ મૂળ, મૂળભેદ, નિશ્ચયાર્થ, નરજાતિ, ત્રીજો પુરૂષ, બહુવચન, અકર્મક કર્તરિ પ્રયોગ, કર્તા **જણ.**

5. વળી એ પણ જાણવું જોઇએ કે પવન મળે **એટલેજ થયું** નહીં પણ તે **ચોખ્ખો ને** તાજો જોઈએ.

a. **વળી**-વાકયયોગી અવ્યય. [**જાણવું** કૃદંતનું કર્મ.

b. **એ**-દર્શક સર્વનામ, નાન્યતર જાતિ, કર્માર્થે દ્વિતીયાનું એકવચન,

c. **પણ**-ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

d. **જાણવું**-સામાન્ય કૃદંત નામ, નાન્યતર જાતિ, કર્તાર્થે પ્રથમાનું એકવચન, **જોઇએ**નો કર્તા.

e. **જોઇએ**—અપૂર્ણ ક્રિયાપદ, યુજ્ ધાતુ, સત્વભેદ, નિશ્ચયાર્થ, અનિયમિત વર્તમાન કાળ, નાન્યતર જાતિ, ત્રીજો પુરૂષ, એકવચન, કર્તરિ પ્રયોગ, એનો કર્તા **જાણવું.**

f. **એટલેજ**—ન્યૂનાધિકદર્શક ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

g. **થયું**—અકર્મક ભાવકર્તૃક ક્રિયાપદ, થા મૂળ, મૂળભેદ, નિશ્ચયાર્થ, ભૂતકાળ, નાન્યતર જાતિ, ત્રીજો પુરૂષ, એકવચન.

h. **ચોખ્ખો**—ગુણવાચક વિશેષણ, વિશેષ્ય **તે.**

6. **ખાધા વિના તો** કેટલાએક દહાડા **ચાલે પણ** પવન વિના એક પળ **પણ** ચાલે નહીં. [એકવચન.

a. **ખાધા**–ભૂતકૃદંત નામ, નાન્યતર જાતિ, સંબંધાર્થે ષષ્ઠીનું

b. **વિના**–શબ્દયોગી અવ્યય.

c. **તો**–ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

d. **ચાલે**–અકર્મક ભાવકર્તૃક ક્રિયાપદ, ચાલ મૂળ, મૂળભેદ, નિશ્ચયાર્થ, અનિયમિત વર્તમાન કાળ, નાન્યતર જાતિ, ત્રીજો પુરુષ, એકવચન, ભાવે પ્રયોગ, એનો કર્તા **એનો ભાવ.**

e. **પણ**–વિરુદ્ધાર્થદર્શક વાક્યયોગી.

f. **પણ**–ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

7. જો તુમડું **માંહેથી** મરે, તો **તારે** ને **પોતે** તરે.

a. **માંહેથી**–સ્થળદર્શક ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

b. **તારે**–સકર્મક ક્રિયાપદ, તર મૂળ, મૂળભેદ, નિશ્ચયાર્થ અનિયમિત વર્તમાન કાળ, નાન્યતર જાતિ, ત્રીજો પુરુષ, એકવચન, **તે** કર્તા અધ્યાહાર, કર્તરિ પ્રયોગ.

c. **પોતે**–સ્વવાચક સર્વનામ, નાન્યતર જાતિ, પ્રથમાનું એકવચન, **તરે** ક્રિયાપદનો કર્તા.

8. બત્રિશ વર્ષનું સ્વપ્ન થયું ત્યાં **પુરૂં કર્યું** યમદૂતે,
હતી ન હતી કરી દીધ ફૂલવાડી મૂર્ખ પવનની ફૂંકે.

a. **પુરૂં**–અલ્પાર્થે વિશેષણ, એનો વિશેષ્ય **તે** (સ્વપ્ન) અધ્યાહાર.

b. **કર્યું**–સકર્મક ક્રિયાપદ, કર મૂળ, મૂળભેદ, નિશ્ચયાર્થ, ભૂતકાળ, નાન્યતરજાતિ, ત્રીજો પુરુષ, એકવચન, સકર્મક કર્મણિ પ્રયોગ, **યમદૂત** કર્તા, અને ક્રિયાનાથ અને કર્મ **તે** (સ્વપ્ન).

c. **હતી**–અકર્મક ક્રિયાપદ, હો મૂળ, મૂળભેદ, નિશ્ચયાર્થ, ભૂતકાળ, નારીજાતિ, ત્રીજો પુરુષ, એકવચન, એનો કર્તા **જે** અધ્યાહાર.

d. **ન**—નકારવાચક ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

e. **હતી**—વર્તમાન કૃદંત, વિશેષણ તરીકે વપરાએલું, એનો વિશેષ્ય તે અધ્યાહાર. (તે પ્રમાણે જાતિ-વચન).

f. **કરી દીધી**—સંયુક્ત ક્રિયાપદ, કરીદે મૂળ, મૂળભેદ, નિશ્ચયાર્થે, ભૂતકાળ, નારીજાતિ, ત્રીજોપુરૂષ, એકવચન, સકર્મક કર્મણિ પ્રયોગ.

9. **પીલે** યંત્ર **કાપી,** કૃષિક અતિશે શેલડી **ભલે,**
તથાપિ તે પોતે **નિજ** મધુરતાથી નવ ચલે.

a. **પીલે**—સકર્મક ક્રિયાપદ, પીલ મૂળ, મૂળભેદ, સંશયાર્થે, અનિયમિત વર્તમાનકાળ, નરજાતિ, ત્રીજો પુરૂષ, એકવચન, એનો કર્તા **કૃષિક, શેલડી** એ કર્મ અને સકર્મક કર્તરિ પ્રયોગ.

b. **કાપી**—સંબંધક ભૂત કૃદંત.

c. **ભલે**—ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

d. **નિજ**—સ્વવાચક સર્વનામ, નારીજાતિ, સંબંધાર્થે ષષ્ઠીનું [એકવચન.

10. વળી કંઈ જોઇએ બોલ **લાડીલા, હું** સરખો નહીં **આપો.**

a. **લાડીલા**—સામાન્ય નામ, નરજાતિ, સંબોધનાર્થે પહેલીનું એકવચન.

b. **હું**—પેહેલો પુરૂષ સર્વનામ, નરજાતિ, સંબંધાર્થે ષષ્ઠીનું [એકવચન.

c. **આપો** (=આપનાર)-કર્તૃવાચક કૃદંત નામ, નરજાતિ, કર્તાર્થે પ્રથમાનું એકવચન, છે અધ્યાહાર ક્રિયાપદનો કર્તા.

11. **ધૂર્તલાલ!** તું તો **માનવી કાયાવાળો રાક્ષસજ.**

a. **ધૂર્તલાલ**—વિશેષ્ય નામ, નરજાતિ, સંબોધનાર્થે પ્રથમાનું એકવચન.

b. **માનવી**—ગુણવાચક વિશેષણ, એનો વિશેષ્ય **કાયા** (તે પ્રમાણે જાતિ-વચન.)

c. **કાયાવાળો**—ગુણવાચક વિશેષણ, એનો વિશેષ્ય **રાક્ષસ** [(તે પ્રમાણે જાતિ-વચન.)

d. **રાક્ષસ**—સામાન્ય નામ, નરજાતિ, વિધિવાચક પ્રથમાનું એકવચન, અધ્યાહાર છે ક્રિયાપદની પછી આવેલો કર્તા.

12. તારે જાતે જવું જોઇએ, એવું **કારણ** ન **છતાં** **શું કામ** ગયો ?

a. **કારણ**—ભાવવાચક નામ, નાન્યતર જાતિ, હો મૂળનું વર્તમાન કૃદંત **છતાં** નો કર્તા, તેથી કૃદંત કર્તા.

b. **છતાં**—વર્તમાન કૃદંત, એનો કર્તા **કારણ.**

c. **શું કામ**—પ્રશ્નવાચક ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય. [ઘટે **છે.**

13. જે કામનો **આરંભ કરવો ઘટે** છે તે કામ પૂરૂં કરવું **પણ**

a. **આરંભ**—ભાવવાચક નામ, નરજાતિ, કર્માર્થે દ્વિતીયાનું એકવચન, **કરવો** કૃદંતનું કર્મ. [એકવચન, **ઘટે** છે નો કર્તા.

b. **કરવો**—સામાન્ય કૃદંત નામ, નરજાતિ, કર્તાર્થે પ્રથમાનું

c. **ઘટે છે**—અકર્મક ક્રિયાપદ, ઘટ મૂળ, મૂળભેદ, નિશ્ચયાર્થ, દ્વિત્વ વર્તમાન કાળ, નરજાતિ, ત્રીજો પુરૂષ, એકવચન, **કરવો** કર્તા, અકર્મક કર્તરિ પ્રયોગ.

CHAPTER IX.
PUNCTUATION—વિરામચિન્હ.

337. *Punctuation* explains the method of inserting various marks in a written composition in accordance with the sense. In other words, it corresponds to pauses or variations of tone in speaking, and serves the purpose of making the sense clear to the reader.

338. The following are the *marks* or *signs* of punctuation generally used in Gujarati:—

,—*The Comma*—અલ્પવિરામ or લઘુવિરામ.
;—*The Semicolon*—અર્ધવિરામ or ગુરૂવિરામ.
:—*The Colon*—વૃદ્ધવિરામ.
.—*The Full Stop or Period*—પૂર્ણવિરામ or અંત્યવિરામ.
?—*The Note of Interrogation*—પ્રશ્નચિન્હ.
!—*The Note of Exclamation*—ઉદ્ગારચિન્હ or આશ્ચર્યચિન્હ.
— —*The Dash*—ગુરૂરેખા.
- —*The Hyphen*—સંયોગચિન્હ.
( ) or [ ] — *Brackets*—કૌંસ.
" "—*Inverted Commas*-અવતરણટાંપ.
' — *The Note of Elision*—લોપચિન્હ.
˘ — *A short syllable*-લઘુચિન્હ.
— — *A long syllable*—ગુરૂચિન્હ.
* —*The Asterisk or Star*—ફુલ or ફૂદડી.
† — *The Dagger*—કટારી.
‡ — *The Double Dagger*—દ્વિકટારી.
§ — *The Section*—સર્પાંક.
¶ —*The Paragraph*—પદચિન્હ
☞ —*The Index*—સૂચકચિન્હ.
‸—*The Caret*—કાકપદ.

339. A *Comma* is generally inserted—

(a) Between words or phrases that have the same grammatical connection with the sentence, as:—

વિશ્વાસુ, મેહેનતુ, નિમકહલાલ અને કાબેલ પુરૂષો પણુ વ્હીલા જેવા દેખાવા લાગ્યા. (કુસુમાવલી).

કરણુની ત્યાગશક્તિ, દુર્યોધનની નીતિ, ધર્મનું સત્ય, ભીમનું બળ, કૃષ્ણુનો પ્રેમ અને અર્જુનનું શૌર્ય એ સર્વે એના લઘુ દેહમાં અન્યો-અન્યથી અધિકતર સત્તા મેળવવાને યત્ન કરતાં હતાં. (કુસુ.).

N. B.—When such words follow each other *in pairs*, a comma is inserted between each pair : as,

ધનવાન અને નિર્ધન, જુવાન ને ઘરડા, શેઠ અને ચાકર, અમીર અને ફકીર, એ સઘળામાં કંઇ અંતર રહ્યો નહીં. (કરણ ઘેલો).

(*b*) Before and after vocative cases, as—

અલક બ્હેન, જવા દ્યોને એને હવે ! (સરસ્વતીચંદ્ર).

કહે, દેવી, હવે આનું શું કરવું છે ? (સર.).

N. B.—When some *passion* or *emotion* is to be expressed, a note of exclamation is used after the vocative, as—

ચંદ્રકાંત ! ચંદ્રકાંત ! કાંઇ કહેવાનું નથી. (સર.).

(*c*) Between several simple sentences, joined together by conjunctions: as,

આ બાલિકાએ કંપથી ભય બતાવ્યો, અશ્રુપૂર્ણેક્ષણુથી શ્રમ બતાવ્યો, બાહુસ્વસ્તિકથી અધૈર્ય બતાવ્યું અને અંગુષ્ઠાલેખથી લજ્જા બતાવી (કુસુ.).

(*d*) Before and after phrases or sentences used as adjuncts, to enlarge a preceding noun or pronoun: as—

ડાકોરના ઇચ્છારામજી મહારાજ, જે એક અવતારી પુરૂષ થઇ ગયા કહેવાય છે, ને જે મંદિર માંડી બેઠા હતા, તેને કંઇ ખબર પડી કે દયારામ સારૂં કાવ્ય કરે છે. (દયારામ).

કવિ નર્મદાશંકરે પોતે દયારામની બાની ઉપર આશક હોવાથી, તેને વિષે હકીકત મેળવવામાં ઘણો પ્રયાસ કર્યો હતો. (દયારામ).

(*e*) Before and after phrases introduced into the body of a sentence : as—

તમારે તો, ગમે તેમ હોય તોપણુ, એવી વાત વિસારી દેવી જોઇએ.

(*f*) Before quotations, when immediately dependent on the verb that introduces them : as—

આ વાત સાંભળીને પાદશાહે પૂછ્યું, "તમે શા ઉપરથી આટલી દેહેશત રાખો છો?" (કરણ.)

N. B.—A colon is also used in such cases.

340. The *Semicolon* is inserted between two portions of a sentence, each being complete in itself, when the pause is intended to be longer than that meant by a comma: as,

આ તરૂણ નરને માથે મહારાજા શ્રી કેસરીસિંહના બન્ને હાથ હતા; તેની પૃષ્ઠે મહારાણી દેવી કામસેનાની પવિત્ર અને બળવાન ઓથ હતી; તેની સામે કુલીના કોમળ પણ પરીક્ષક ચક્ષુદ્રય હતાં; અને તેના દેહાત્મા પ્રતિ કુમારી વસંતવિલાસીનીનું સર્વસ્વ હતું; તેથી તે સર્વ પ્રકારે ભાગ્યદેવીના માથા ઉપર બેઠો હતો. (કુસુ.)

341. The *Colon* is used after a portion of a sentence complete in itself, when it is conjoined with another portion, connected with it by way of *enumeration, example, consequence,* &c.: as—

જૂની સુરંગ, તેનું રાણાના અંતઃપુરમાં મ્હોં, ઉઘાડી તરવારવાળો રણજીત, પોતાની સત્તા ઓછી થાય છે એવું શઠરાય જાણે છે એવી લોક ખ્યાતિ, તેના પ્રતિસ્પર્ધી ઉપર રાણો વધારે પ્રીતિ દેખાડે છે એવી જનચર્ચા, અને શઠરાય ખૂન કરતાં ડરે એવો નથી એ અપવાદઃ આ સર્વ વાર્તા ઉપરથી એકજ અનુમાન થાય એવું હતું. (સર.)

દશરથે રામનો ત્યાગ કર્યો, રામે સીતાનો ત્યાગ કર્યો અને તે છતાં દશરથનું જીવન રામમય રહ્યું અને રામ સીતામય રહ્યાઃ તેમજ પતિવ્રતા કુમુદસુંદરી મૂર્ખ પતિને મનનો સ્વામિ કરી દેવા મથી તે છતાં સરસ્વતીચંદ્રમય મટી નહીં! (સર.)

મનની વેદનામાં શરીરની વેદના જણાઈ નહીં: ક્ષણવાર ત્યાં ને ત્યાંજ માથું રહ્યું. (સર.)

342. The *Full stop* is used—

(a) At the end of each complete and indepedent sentence; as—

એક દિવસ પુત્રને સંભારતા સંભારતા લક્ષ્મીનંદન શેઠ સરસ્વતીચંદ્રના વાલકેશ્વરવાળા બંગલામાં ગયા. (સર.)

(*b*) After abbreviations, as:—

તા. ક.—તાજા કલમ.	રા. સા.—રાવ સાહેબ.
ઇ. સ.—ઇસ્વી સન.	રા. રા.—રાજ્યમાન રાજ્યશ્રી.
ઇ. સ. પૂ.—ઇસ્વી સન પૂર્વે.	રા.—રાજ્યશ્રી.
ઇ.—ઇત્યાદિ.	મુ.—મુકામ.
વિ.—વિદ્યમાન.	ઠે.—ઠેકાણું.
વિ. વિ.—વિશેષ વિનંતિ.	તા.—તારીખ.
લા. or લી.—લખીતંગ.	સં.—સંવત.
રૂ.—રૂપિયા.	રા. બા.—રાવ બહાદુર.
નં.—નંબર or નંગ.	ખા. બા.—ખાન બહાદુર.
પ્ર.—પ્રશ્ન.	ખા. સા.—ખાન સાહેબ.
ઉ.—ઉત્તર.	ચિ.—ચિરંજીવી.
સ.—સવાલ.	મી.—મીસ્ટર.
જ.—જવાબ.	કું.—કુંપની.
ડા.—ડાકટર.	

343. The *Note of Interrogation* is always used in a sentence after *direct* questions: as:—

કેમ સુંદર ભાભી, આ શું અચિંત્યું? આટલા બધા ધ્રુજો છો કેમ? (સર)

but not after *indirect* questions: as:—

એ તો હું કયાં જાઉં છું, એ મને પૂછે છે.

344. The *Note of Exclamation* is used after expressions of sudden joy, surprise, terror, wish, benediction, address, &c., as:—

અરરરરર ! આ પિતા ! આ બોલે છે શું ! આનો ઉત્તર દેવાની કાંઇ જરૂર નથી ! (સર.)

આપની નિશ્ચિંતતા હવે અમર રહો ! (સર.)

ગાડીવાળો ચમકયો: " હેં ! કયાં ગયા ? " (સર.)

આ અમારા કોલ ઉપર જગકર્તા ઇશ્વર ! તું મોહોર કરજે, તથા હે તેત્રીશ કરોડ દેવતાઓ ! તમે સાક્ષી કરજો. (કરણ.)

N. B.—The mark is *repeated* when the emotion is very strong, as :—

રાજર્ષિ હરિશ્ચંદ્રના રાજ્યનો નાશ, સુહૃદનો ત્યાગ, ભાર્યા અને તનયનો વિક્રય!!! હે વિધાતા! તેં આ શું કર્યું!!!

The two marks (?!) are often combined when a combined feeling of surprise and question has to be expressed : as,

તમારી આ વર્તણુક સારી નથી એમ કેમ કહી શકાય?!

345. The *Dash* is used:—

(a) When there is an abrupt break in a sentence: as,
તમને કહેતાં જીભ ઉપડતી નથી, બાકી જાણું છું કે તમે જાણશો ત્યારેજ મ્હને કરાર વળશે ને ત્યારેજ——તમે સમજ્યાંજ છો સ્તો. (સર.)

(*b*) When some change in thought or construction is to be expressed : as,

વિષયને હું નચાવું છું—વિષય મ્હને નચાવી શકતા નથી; સંસાર મ્હારો દાસ છે—હું સંસારનો નથી. (સર.)

(c) After an enumeration of particulars to show that what follows is common to all of them : as,

કંઈક ઉપરીઓપર લાંચના અથવા બીજી રીતે કસુર કરવાના આરોપના પ્રસંગ આવેલા; કંઈકને પોતાના કામમાં ગુંચવારા ભરેલા અને આંટીના પ્રશ્ન ઉઠેલા; કંઈક પ્રજા વર્ગના રાગદ્વેષના પાત્ર થએલા અને તેમનાપર તરકટ ઉઠેલા; કંઈક પોતાના ઉપરી અમલદારોના અભિમાન અથવા દુર્ગુણ અથવા દ્વેષના બલિદાન થયેલા;—એવા એવા સર્વ ઉપરીઓને માનચતુરે સ્વબુદ્ધિથી સવળા માર્ગ બતાવેલા. (સર.)

346 The *Hyphen* is generally used to connect compound words, and in printing when a word is broken up into syllables at the end of a line : as,

સુગુણસિંહના વદન-શશીને શોક-રાહુએ છાયેલો જોતાંજ હર્ષને બદલે તેને શોક થવા લાગ્યો. (કુસુ.).

347. *Brackets* are used to enclose a phrase or a sentence, which interrupts another sentence, as :—

રાજાએ રૈયતની સલાહ લીધા પછી દેશમાં રૂડી વ્યવસ્થા કરવા સારૂ (પોતાની મોજશોખને માટે નહીં) રૈયત પાસેથી ઘટતું દ્રવ્ય માંગવું. (નર્મગદ્ય).

348. *Inverted Commas* are used when a passage is quoted or reported from an author or another speaker: as,

એની અને કુમુદસુંદરીની પળવાર,

" મળી દૃષ્ટોદૃષ્ટ." (સર.).

" અલક બ્હેન, હું તો તમારો ભાઈ થાઉં હો!" એમ બોલી પવિત્ર દૃષ્ટિથી તેના ભણી જોઈ રહ્યો. (સર.).

Sometimes a *single* comma is similarly used : as,

સર્વથા 'મરી ગયા પછીજ મનુષ્ય સુખી છે કે દુઃખી છે એ વાત સમજી શકાય' એવું ગ્રીસના મહાત્મા સોલનનું કહેવું અનુભવસિદ્ધજ છે. (કુસુ.).

349. The *Notes of Elision, a short syllable,* and *a long syllable* are generally used in poetry to show respectively the elision of a letter, a syllable prosodially short, and a syllable similarly long: as—

કળા તાણી વસુ લાવશે વિદેશમાંથીં નિદાન,
ભરપૂર હિંદુસ્તાનના રે'વાના નિધાન.

350. An *Asterisk*, an *Obelisk*, a *Dagger*, a *Section*, and a *Paragraph*–these marks are used in manuscripts and in printing to refer to some notes in the margin or at the foot of the page.

Two, three or more asterisks together (* * * *), or a long dash (————————), or at times several dots put together (..............) denote some omission.

351. The *Index* corresponds much to the English *N. B.* (*nota bene=mark well*), and draws our attention to a particular point of note.

352. The *Caret* is used to denote some omission when the latter is afterwards inserted ; as,

નવ કલાક પછી

દરબારનો હુકમ છે કે રાતના ^ દરવાજા બંધ રાખવા.

CHAPTER X.

PROSODY—છંદવિન્યાસ—પિંગળવિચાર.

353. *Prosody* treats of the *Accent* and *Quantity* of syllables, and *Laws* of Versification.

354. *Accent*—પ્રયત્ન—is the stress laid on a syllable while pronouncing it. It is of *three* kinds:—

(*a*) ઉદાત્ત—acute,

(*b*) અનુદાત્ત—grave, and

(*c*) સ્વરિત or મિશ્ર—circumflex. (*Vide* Sec. 33).

355. A *syllable* is as much of a word as can be pronounced at once, that is, a vowel with or without one or more consonants.

356. *Quantity* of a syllable is either હ્રસ્વ or લઘુ, દીર્ઘ or ગુરૂ, or પ્લુત.

357. A syllable is called હ્રસ્વ or દીર્ઘ according as its vowel is *short* or *long* respectively. A *short* syllable becomes *long* when followed by an અનુસ્વાર or વિસર્ગ. It also becomes *long* when it is followed by a conjunct consonant (જોડાક્ષર) and possesses an acute accent; as, અંગના, અંતઃકરણ, વૃક્ષ.

Also the last syllable of a quarter is either long or short, according to the exigence of the metre, when its natural quantity is short.

358. A *stanza* (કડી or પદ્ય) is a combination of *four* (at times *six*, as in the case of છપ્પા and કુંડળિયા) *lines* (ટુક or ચરણ or પાદ or પદ), which are regulated either by the number of *syllables* (અક્ષર) or by the number of *syllabic instants* (માત્રા).

359. *One* માત્રા is allotted to a *short* syllable, and *two* to a *long* one in metres regulated by the number of માત્રા. A પ્લુત syllable is taken to possess *three* માત્રા.

360. *Metre* (છંદ or વૃત્ત) is the name given to the *system* regulating the number and position of syllables and syllable instants in a line of poetry.

361. The *Cæsural pause* is called યતિ where we are required to stop a little while repeating a line of poetry.

362. Versification in Gujarati is based upon *two* kinds of metres :—

(*a*) અક્ષરમેળ છંદ—Letter-metres; and

(*b*) માત્રામેળ છંદ—Syllabic metres.

363. A *short* syllable with *one* માત્રા is marked ⏑, while a *long* syllable with *two* માત્રા is marked –.

364. For the sake of facility, there are used in Gujarati *eight* syllabic groups, or poetic feet, or ગણ, each consisting of *three* syllables, which can be expressed as follows:—

યગણ ⏑ – – as યશોદા (Eng. Bacchius)
રગણ – ⏑ – as રામજી (Amphimacer)
તગણ – – ⏑ as ગોવિંદ (Anti-bacchius)
ભગણ – ⏑ ⏑ as ભૂધર (Dactylus)
જગણ ⏑ – ⏑ as ગણેશ (Amphibrachys)
સગણ ⏑ ⏑ – as સવિતા (Anapœstus)
મગણ – – – as અંબાજી (Molossus)
નગણ ⏑ ⏑ ⏑ as કુમુદ (Tribrachys).

Similarly લ (⏑) denotes a *short* syllable, and ગ (–) a *long* one.

These ગણ with their proper arrangement can be very easily remembered by the following couplet:—

आदिमध्यावसानेषु **यरता** यान्ति लाघवम् ।
भजसा गौरवं यान्ति **मनौ** तु गुरुलाघवम् ॥

The **ય**ગણ, **ર**ગણ, and **ત**ગણ have respectively a *short* syllable **in** the beginning, middle, and end; while with a *long* syllable in these places, we have respectively **ભ**ગણ, **જ**ગણ, **સ**ગણ. If all the syllables be *long*, it is **મ**ગણ, while with all of them *short*, it is **ન**ગણ.

365. The usual માત્રામેળ છંદ used in Gujarati are:—

દોહરા, ચોપાઈ, પ્લવંગમ, મહીદીપ, રોળા, છપ્પા, હરિગીત, સવૈયા, ત્રિભંગી, ઝૂલણા, કુંડળિયા, ગીતિ.

366. The usual અક્ષરમેળ વૃત્ત so used are:—

અનુષ્ટુપ, ઇંદ્રવજ્રા, ઉપેંદ્રવજ્રા, ઉપજાતિ, દોધક, શાલિની, લલિત, તોટક, દ્રુતવિલંબિત, મોતીદામ, ભુજંગી, વંશસ્થ, વસંતતિલિકા, ચામર, માલિની, નારાચ, શિખરિણી, મંદાક્રાંતા, પૃથ્વી, હરિણી, શાર્દૂલવિક્રીડિત, સ્રગ્ધરા, મનહર, વૈતાલીય, પુષ્પિતાગ્રા.

I. માત્રામેળછંદો (Syllabic Metres).

1. દોહરા.

The first and the third ચરણ contain 13 માત્રા each, while the second and the fourth contain 11 માત્રા each. The *eleventh* માત્રા is *short* in every ચરણ. The accent falls on the first, fifth and ninth માત્રા. The યતિ rests on the eighth માત્રા of every ચરણ.

પુસ્તક અંધે ઉઘાડું ને અંધું મીંચ્યું જણાય,
ઇન્દુ કિરણશી અંગુલી માંહીં પરોવી કાંઈ.—હૃદયવીણા.

2. ચોપાઈ.

Each ચરણ contains 15 માત્રા and ends in either જગણ, તગણ, રગણ or સગણ.

રે ઠગ ! મુજને કાં તું વ્હાય ? નહિ એ જૂદા અનિલ બધાય;
જૂદાં જૂદાં રૂપજ ધરી તું નો તું આવે ફરિ ફરી.—કુસુમમાળા.

3. પ્લવંગમ.

Every ચરણ contains 21 માત્રા with the યતિ resting on the eleventh માત્રા. The *initial* and the *final* letters of each ચરણ are *long*.

ચિત્તે મનુજ ! વિચાર અધમ તું છે અતિ,
ધારી મતિ નવ સાર કરી નીચ તેં મતિ;
તેં ભવમાં આ એક જગતમાં જન્મીને
લીધા વેશ અનેક બદન મન બદલીને.—કાવ્યસરિતા.

4. મહીદીપછંદ.

Every ચરણ consists of 22 માત્રા with *one* or *two long* letters in the end. The યતિ rests on the twelfth માત્રા, while the accent falls on the first, seventh, thirteenth and nineteenth માત્રા.

પ્રેમબંધ બંન્ધુતણો, વિશ્વજનો બોલે,
બાંધિયો પ્રભુધામથીજ જન્મથકી જોડે;
જનનિજાત ભગિની ભ્રાતની સમાન આંહિં
મનુજ રચિત બન્ધુતણો પ્રેમ બને નાહિ.—કુ. મા.

5. કાવ્ય or રોળાવૃત્ત.

Every ચરણ consists of 24 માત્રા with *at least one final letter long,* and the યતિ rests on the eleventh માત્રા.

પડયાં ન ઉઠયાં ભાઈ, રાજ મોટાં મોટાંઓ;
આસિરિયા ને મિસર, ગ્રીસને રોમ ગયાં ઓ !
કહાં હસ્તીનાપૂર, અરે કહું દિલ્લી કહાં છે ?
સિદ્ધપોર પાટણ, અરે તે પૂણા કહાં છે ?—નર્મકવિતા.

6. છપ્પા or છપય છંદ.

Unlike all other metres, this stanza contains six ચરણ. The first four ચરણ are those of રોળાવૃત્ત, and each of

the last two contains 28 માત્રા with the યતિ resting on the fifteenth માત્રા.

વાઘ સાથ લડનાર, દીઠા તે તો તન રોગી;
જરમાંહે ઝીલંત, ઝાલી ઝોળી થઈ જોગી;
શૂરા શિર સરદાર, કાયર કિંકર થઈ નાઠા;
સદાવ્રત દેનાર, ભીખ માગે થઈ માઠા;
જોબનવંતા નરનારીઓ, દીઠાં ડોસા ડોશીઓ;
સામળ કહે ફરતી છાંયડી, જોષ ન જોશો જોષિઓ.

7. હરિગીત છંદ.

Each ચરણ contains 28 માત્રા with the યતિ at the fourteenth or the sixteenth માત્રા. The accent is on the third, tenth, seventeenth, and twenty-fourth માત્રા. There must be રગણ at the end of every ચરણ, or *at least the final latter* ought to be *long*.

રે ! કષ્ટ તો બહુ બહુ સહ્યું મેં કામ કેરા કામમાં,
રે ! તોપિ હું જારી રહ્યો સૌ જામ એવા જામમાં;
દિનરાત ક્યાં વહી જાયછે એ ગોઠ મનમાં ના ગ્રહી,
પ્રભુ ! સ્હાય કર તું મુજને પડું પાય હું તુજ ફરિફરી.

N. B.—This is the scheme given by Kavi Dalpatram (*vide* his પિંગળ). Kavi Narmadashankar has introduced a change in *dropping the first two* માત્રા of every ચરણ and *necessarily* requiring a રગણ at the end (*vide* his પિંગળ પ્રવેશ).

સાંભળી સ્તુતિ આપણીરે ભૂલી ખાવી ના ખતા,
સ્વાર્થ સારૂ લોક લુચ્ચા જૂઠ ઝાઝું બોલતા;
નિંદે કોઇ આપણે તો લડવું નહિ તે સાંભળી;
પીઠ પાછળ લોક હલકા ભૂંડું બોલે તે વળી.—ન. ક.

Mr. Narsinhrao Bholanath has, of late, introduced in his nice little books of poems, what he calls વિષમ હરિગીત. There is nothing new about it. It is merely a combination of the two schemes laid out by the two esteemed poets of Gujarat. In this stanza, the odd ચરણ are Kavi Narmad's, while the even ones are Kavi Dalpatram's.

શાન્તિ શીતળ વરશિને સુખમાં સુવાડું રાત્રિએ
જે નદી, સરવર, અદ્રિ, તરવર દિવસ તપિયાં ત્હેમને;
કુમુદિની કરમાઈ દિવસે થાકીને સૂઈ જતી,
ત્હેને જગાડું કરવડે મૃદુ સ્પર્શ કરીને પ્રેમથી.—કુ. મા.

8. સવૈયા.

સવૈયા is of two kinds:—સવૈયા એકત્રીશા and સવૈયા બત્રીશા. In the first, every **ચરણ** contains 31 **માત્રા**, while in the second, every **ચરણ** contains 32 માત્રા. The યતિ is at the sixteenth માત્રા. In એકત્રીશા the *last two* letters in every **ચરણ** are *long* and *short* respectively, while in બત્રીશા *both* of them are *long*.

પરદેશીના બૂટ ફટાફટ માથાકૂટ કરી શીદ ધાર,
શોભા ખોટી તેની સઘળી ચાલે પૂરા દિવસ ચાર;
અલ્પ કાળમાં ફાટી જાશે, જાશે લઈ તેને પછી શ્વાન,
વેશ તજી પરદેશ તણો આ સજ ત્હારો હે હિંદુસ્થાન.—કા. સ.
અંબુધિતાત અને જનની જળમાત સહોદર લક્ષ્મી બનેલી,
રાજ્ય કરે નભમાં, શિવ-ભાલ કરે ગૃહ, અમૃત કૌસ્તુભ બેલી;
સેનપતિ સ્મર નાયકનો, પતિ રોહિણિનો, પ્રિય સર્વ તણો છે,
તો પણ અસ્ત થયો શશિરાજ, અહો ! ઉદયાસ્ત પ્રભાવ ઘણો છે—
ઇંદ્રજીતવધ કાવ્ય.

9. ત્રિભંગી.

Every ચરણ contains 32 માત્રા with the યતિ at the tenth, eighteenth and twenty-sixth **માત્રા**. The accented **માત્રા** are the third, eleventh, nineteenth and twenty-seventh. The *final* letter of every ચરણ must be *long*: and if **સગણ** can be introduced in the end, that is preferable. There are three *medial rhymes* (યતિપ્રાસ) in every ચરણ.

જય જગદાધારા, સૌથી ન્યારા, શું લહું સારા, ગુણ ત્હારા,
જય નીરાકારા, પણ સાકારા, સર્વાકારા, શુભકારા;

જય પાપોહારા, દુઃખ સંહારા, પાપી મારા, ગુણુ ગારા,
જય જય ભવ તારા, શત્રુ વિદારા, શુભ અભિધારા, સુખકારા.

10. ઝૂલણા.

Each ચરણ contains 37 માત્રા with the યતિ resting on the tenth and the twentieth માત્રા. The *final* letter in every ચરણ must be *long*. The accented માત્રા are the first, sixth, eleventh, sixteenth, twenty-first, twenty-sixth and thirty-first. It is advisable to have the *third* માત્રા *short*.

સ્નાન કરી નર્મદા નીરમાં ધીર નર એક કૌપીન અંગે ધરીને,
નર્મદે ! નર્મદે ! એમ ઉચ્ચારતો હર્ષથી રોમ ઉભાં કરીને;
સંગ નથી કોઇનો નિસ્પૃહી નિપુણ તે જગત જંજાળને શૂન્ય દેખે,
ધન્ય સંન્યાસને, વાસના છોડી જે આશના પાશ તૃણ તુલ્ય પેખે.—

ર. શા.

11. કુંડળિયા.

Like છપ્પા this stanza also differs from others in containing six ચરણ. The first two ચરણ form a દોહરો, and the last four form a રોળાવૃત્ત. The first hemistich of the third ચરણ must be the same as the fourth hemistich of the preceding દોહરો, and the last words of the stanza must be almost the same as the first.

જેથી સકળનાં મન હરે, મુક્તાફળ મહામૂલ,
તો તેનાં કેવાં હશે, ફળની પેઠે ફૂલ ?
ફળની પેઠે ફૂલ હશે કઈ તકમાં થાતાં ?
ઝાડ છોડ કે વેલ ? બાગમાં હશે વવાતાં ?
ક્યા દેશમાં થાય ઝાડ પ્રિય મુક્તાફળનાં ?
ઉપજ્યો મને વિચાર, હરે મન જેથી સકળનાં.—રસશાસ્ત્ર.

12. ગીતિ.

The first and the third quarter contain 12 માત્રા each, while the second and the fourth 18 each.

હાસ્યજનક નાટકથી, હસી કહ્હાડ્યે અનીતિ મૂર્ખાઈ;
ફજેતિ જોઇ લોકો, તજે ફુવડતા બહુજ શરમાઈ.—ન. ક.

II. અક્ષરમેળ છંદો (Letter Metres)

1. અનુષ્ટુપ્.

Each quarter contains 8 letters. In all the four quarters the *fifth* letter is to be *short*, and the *sixth long*: while the *seventh* letter *alternately long* and *short*.

"ધાઓ, ધાઓ, અરે નાથ ! ઉગારો અગ્નિ ઝાળથી;"
લવતી ઝબકી જાગી નવોઢા આંસુ ઢાળતી—હ. વી.

2. ઇંદ્રવજ્રા.

— — ◡ — — ◡ ◡ — ◡ — — (5, 6).
त त ज ग ग

દેખી તને આ રડતી અત્યારે, વ્યાપેજ ઉદ્વેગ મને વધારે !
વ્હાલી પ્રિયા છોડ મને ઉલાસે ! થા ખુશ જેથી સુખ સૌ પ્રકાશે !–કા. સ.

3. ઉપેંદ્રવજ્રા.

◡ — ◡ — — ◡ ◡ — ◡ — — (5, 6).
ज त ज ग ग

ઉપેંદ્રવજ્રા differs from ઇંદ્રવજ્રા in having the *first* letter *short* instead of *long*.

વસન્ત માંહીં કળિ માધવીની, કલા શશીની શરદે નવીની,
દિને દિને ખીલતી તેમ બાળા અપૂર્વ કાન્તિ ધરતી રસાલા–હ. વી.

4. ઉપજાતિ.

When quarters of ઇંદ્રવજ્રા and ઉપેંદ્રવજ્રા are mixed up together in one and the same stanza, the metre is called ઉપજાતિ. The Cæsural pause is at the fifth letter.

સંગ્રામનો સંનિધકાળ આવે, મને મહા ઉત્સવ તુલ્ય ભાવે;
ફરી ફરીને નહિ લાગ આવે, જો માત ! ત્હારા મનને મનાવે–ઇં. વ.

5. દોધક.

– ◡ ◡ – ◡ ◡ – ◡ ◡ – – (6, 5)

ભ ભ ભ ગગ

દેહ અણુ સમ સૂક્ષ્મ ધરે છે, પાસ થતાં પણ ભવ્ય દીસે છે,
પાર વિના ઉપકાર થવાને, મંત્ર સમાન વદ્યો ગિર છાને—ઈ. વ.

6. શાલિની.

– – – – – ◡ – – ◡ – – (4, 7).

મ ત ત ગગ

ને આઠેમે સર્વ આનંદ પામે, ગોપી જેવી કૃષ્ણને શું લડાવે;
મ્હાલે ઝાઝું સ્વર્ગ પામી શું આજે! હા હા! કેવાં મુખ એનાં પ્રકાશે!

7. લલિત.

◡ ◡ ◡ – ◡ – – ◡ – ◡ – (6, 5).

ન ર ર લગ

નરમ દીલથી, ડાહિ વૃત્તિથી, સમજી વાંચશો, સૂખિયાં થશો;
અનુભવી હશો, શુદ્ધ જાણશો, વળિ વખાણશો, પાડ માનશો.—ન. ક.

8. તોટક.

◡ ◡ – ◡ ◡ – ◡ ◡ – ◡ ◡ – (3, 3, 3, 3).

સ સ સ સ

ગિરિરાજ અને ધનરાજ તણો, અહિં ખેલ અલૌકિક આજ બન્યો;—
ગિરિવૃન્દ અહો! ધનરાજ અહો! મુજને તમ ખેલ વિશેજ ગ્રહો—હ. વી.

9. દ્રુતવિલંબિત.

◡ ◡ ◡ – ◡ ◡ – ◡ ◡ – ◡ – (4, 4, 4).

ન ભ ભ ર

કુદતું નાચતું નાવડું આવતું, અતિ મનોહર સુંદરી લાવતું,
અનુપ ગીત સુધા વરસાવતું, નૃપતિ શાન્તનુને લલચાવતું.—હ. વી.

10. મોતિદામ.

⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ (2, 3, 3, 4).

ज ज ज ज

સખી દુઃખ દેછ ઘણું મુજનેજ, બની શણગાર સજી ફરીનેજ;
નહીં પતિ પાસ મ્હને સુખકાજ, ધરૂં કયમ અંગ રૂડા નવ સાજ.

11. ભુજંગપ્રયાત.

⏑ – – ⏑ – – ⏑ – – ⏑ – – (6, 6).

य य य य

અહો વૃક્ષ મેવાતણા કેટલા આ ? બહુ ભારથી ઝૂલી નીચા વળ્યા આ !
જુઓ લીંબુ લીલા પીળા ડાળડાળે, છતાં પકવ એ સ્વાદ શું રમ્ય આલે !

12. વંશસ્થ.

⏑ – ⏑ – – ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – (5, 7).

ज त ज र

ક્ષણે ક્ષણે વેલ સમાન વાધતી, નવા નવા રંગ તરંગ ધારતી—
સુલોચનાની પૂરી હોંસ પાડવા, ગૃહેશ ચાલ્યો ગૃહિણી લડાવવા.—ઇં. વ.

13. વસંતતિલિકા.

– – ⏑ – ⏑ ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ – – (8, 6).

त भ ज ज ग ग

જો બાર કુંભ દિન તે થકિ માંડી આજે
ખાલી કર્યા ફરી ભર્યા અહિં ચંદ્રરાજે,
હા ! એટલી અવધિમાં સુખદુઃખરંગ
શા આપણે અનુભવ્યા હશિ રોઈ સંગ !—કુ. મા.

14. ચામર.

– ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – (7, 8).

र ज र ज र

Each quarter contains 15 letters, and resembles a line in English of *Trochaic Septameter with one more long syllable at the end.*

આગ રેલ ને દુકાળથી ખરાબી થાય છે,
પેટ ના ભરી શકે ગરીબ જીવ જાય છે;
લૂગડાં વિના ફરે હરી ન ઠામ બેસવા,
ધામ દામ ન મળે, શું હાલ એમના થવા ?

15. માલિની.

⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ – – – ⏑ – – ⏑ – – (8, 7)

न न म य य

શશિસમ મુખ ચારૂ ચિત્ત આકર્ષનારૂં,
દિલદુઃખ હરનારૂં શાન્તિથી ખીલનારૂં;
વદનસ્મિત પ્રસારી હાસ્ય દે સુખકારી,
કુતૂહલ નવ ભારી કિંતુ તે હાસ્યકારી.—કા. સ.

16. નારાચ.

⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – (8, 8).

ज र ज र ज ग

This is exactly the English *Iambic Octameter.* It differs from ચામર only in having *one short syllable added at the beginning of each quarter.*

વળી જુઓ અહીં રૂડાં સુપાદપો અશોકનાં,
દિસે સહુજ ઠામ એ દૂરે થવા સશોકનાં;
ખિલે ઘણાંજ પર્ણ, ને કરે સદા સશોકને
અનિલ કેરી લ્હેરથી હરી પીડા અશોક એ.

17. શિખરિણી.

⏑ – – – – – ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ – – ⏑ ⏑ ⏑ –(6, 11).

य म न स भ ल ग

સુભદ્રાનો રૂડો શશી કર સમો જ્યાં કર અડયો,
યતિ ચોંકયા ચિત્તે—કુમુદવનમાં મોદ પ્રસર્યો,
ખિલ્યાં અંગો, મીચ્યાં નયન, હરખ્યાં રોમ શરીરે,
વધ્યા બ્રહ્માનંદે મગન થઈ નારાયણ હરે !—ર. શા.

18. મંદાક્રાન્તા.

– – – – ◡ ◡ ◡ ◡ ◡ – – ◡ – – ◡ – – (4, 6, 7).

म भ न त त गग

ધીમે ધીમે સરતિ નિરખી હંસની નારી હારી,
વાયુ વાતાં ઉડતું ઉરથી લ્હેરિયું અંગધારી,—
જાતી પાણી, હસતિ મુખથી, જેમ લેને રૂપાળી;
ગંગારૂપે ગણિત ગુરૂએ કો નવોઢા નિહાળી.—ર. શા.

19. પૃથ્વી.

◡ – ◡ ◡ ◡ – ◡ – ◡ ◡ ◡ – ◡ – – ◡ – (8, 9).

ज स ज स य लग

કુરંગ! જળરંગ છે; જળ નહીં, તું શાને ધસે!
મરીશ રખડી, કદી ઉદક પાસ ના આવશે;
તડાગ ભ્રમણા ધરે હરિણ શીદ આવી અરે?
તહીં ઉદક ભાસ છે, ન તવ તૃપ્ત તૃષ્ણા કરે.—કા. સ.

20. હરિણી.

◡ ◡ ◡ ◡ ◡ – – – – – ◡ – ◡ ◡ – ◡ – (6, 4, 7).

न स म र स लग

અકળ રચના સર્વે ભાસે તમારી ત્રણે તણી!
વિધવિધ રીતે લોભાવો છો પ્રસારી ક્રીડા ઘણી!
તરૂણ વયની ચંદાની સૌ દિસો સખીઓ તમે!
નિકટ સરતાં લાજે મુગ્ધા કુમારી નહીં રમે!—કા. સ.

21. શાર્દૂલવિક્રીડિત.

– – – ◡ ◡ – ◡ – ◡ ◡ ◡ – – – ◡ – – ◡ – (12, 7).

म स ज स त त ग

હું ક્યાં મંદધી, અંબુધિ તું રસનો આનંદ રૂપે રહ્યો;
હું ક્યાં અજ્ઞ, પરબ્રહ્મદેવ તુજને સ્વજ્ઞાન રૂપે કહ્યો;
હું ક્યાં મૂઢ વિરૂઢ મોહ મમતા, નિર્લેપ તું ભૂપતિ;
પામી સ્હાય રસાદિ વર્ણન કરૂં, દે દેવ તું સન્મતિ.—ર. સા.

22. સ્રગ્ધરા.

– – – – ⏑ – – ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ – – ⏑ – – ⏑ – – (7,7,7).

म र भ न य य य

આજે તુને ગિરિ હે નયન નિરખતાં આત્મ સાનંદ ભારે !
જૂદી જૂદી ઋતુમાં નવિન નવિન તું વેશ વિચિત્ર ધારે,
લીલાં વસ્ત્રો સમે કે અધિક પિત ધરે, શ્વેત ભૂરાં કદાપિ,
આજે ગિરિ ! મને તેં ખચિત હૃદયમાં સુખસૌ શાન્તિ આપી–કા. સ.

23. મનહર.

In this metre there is no specified system of syllabic feet. It contains 31 letters in each quarter, with the યતિ at the eighth, sixteenth, and twenty-fourth letters. The *final* letters in each quarter must be *long*. The three *medial rhymes* (યતિપ્રાસ) increase the charm of the metre.

તપખીર સુંઘે જન, જૂઓ તેનું કેવું તન,
જાણે ધૂળનુંજ વન, બહુ દુઃખકાર છે;
લુગડાં સદાય મેલાં, હાલ બહુ દિસે ઘેલા,
નાકમાંથી ચાલે રેલા, ગંધનું અગાર છે.
કદીએ ભૂલાય નહીં, આઘી પાછી થાય નહીં,
સદા સાથે રહે સહી, ખાલી ખોટો ભાર છે;
વ્યસનીને વળગી તે, કદી નવ અળગી તે,
સાથ મરતાં લગી તે, એવી બૂરી નાર છે.

24. વૈતાલીય.

This metre and the following differ from all other metres in having their *odd and even quarters arranged according to two different systems* of syllabic feet. The *first* and the *third* follow *one* system, while the *second* and the *fourth* follow *another*.

⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – (3,7).
⏑ ⏑ – – ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – (4,7).

स स ज ग (odd quarter).

स भ र ल ग (even quarter).

કરમાં કર આંખ આંખમાં, હ્રદયે અંતર અંગ અંગમાં;
મનમાં મન મેળવી હવે, કર દીધે પતિ કેમ પાલવે ?—ઇ. વ.

25. પુષ્પિતાગ્રા.

⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – – (9,3).

⏑ ⏑ ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – – (5,9).

न न र य (odd quarter).

न ज ज र ग (even ,,).

યુવતી જન દું'વે અમૂલ્ય ગાય, ઘર ઘર નૌતમ ગાન તાન થાય;
સરર સરર શબ્દ રાગ પૂરે, વલય–સતાર ચઢે અપૂર્વસૂરે—ઇ. વ.

CHAPTER XI.

FIGURES OF SPEECH—અલંકાર.

367. અલંકાર primarily means *an ornament.* In literary composition અલંકાર is to style what an ornament is to the body. It corresponds to an English *Figure of Speech*, which has been defined as 'A deviation from the plain and ordinary mode of speaking with a view to greater effect'.

368. અલંકાર are either શબ્દાલંકાર—*Figures of Words*, or અર્થાલંકાર—*Figures of Sense.*

શબ્દાલંકાર consists in turning or twisting words from their original meaning, so that *if the words be altered the figure is destroyed*: while,

અર્થાલંકાર consists in the sense and signification of words, so that *if the words be changed* by the substitution of synonymous words, *the figure is not destroyed.*

The English Figures of Speech have been classified on the basis of the three operations of the intellect or understanding that they have reference to: viz., *Similarity* or the feeling of agreement, *Contrast* or the feeling of difference, and *Association.*

369. અલંકાર in Gujarati are reducible on a similar basis to *four* following groups:—

(1) Figures based on *Similarity.*

(2) Figures based on *Contrast.*

‡(3) Figures based on *Association.*

(4) Figures based on *Arrangement.*

370. The classification of the અલંકાર usually met with in Gujarati Literature may be tabulated under these four groups as under:—

અલંકાર

(based on)

Similarity	*Contrast*	*Association*	*Arrangement*
ઉપમા	વિરોધ	અજહલ્લક્ષણા	અનુક્રમ
(*a*) અનન્વય	વિરોધાભાસ	જહલ્લક્ષણા	(*a*) સમુચ્ચય
(*b*) ઉપમેયોપમા	અતિશયોક્તિ	ઉપલક્ષણા	(*b*) સાર
(*c*) પ્રતીપ	વ્યાજસ્તુતિ		(*c*) કારણમાલા
(*d*) દૃષ્ટાંત	or		**શબ્દાલંકાર**
(*e*) નિદર્શના	અન્યોક્તિ		(*a*) અંત્યાનુપ્રાસ
(*f*) વ્યતિરેક	કાકુસ્વર		(*b*) છેકાનુપ્રાસ
રૂપક	or		(*c*) યમક
(*a*) ઉત્પ્રેક્ષા	પૃચ્છા		(*d*) લાટાનુપ્રાસ
(*b*) અપ્રસ્તુતપ્રશંસા			(*e*) ચોક
(*c*) સજીવારોપણ			(*f*) સિંહાવલોકન
(*d*) અપહ્નુતિ			(*g*) શ્લેષ
(*e*) સમાસોક્તિ			(*h*) ગૂઢોત્તર
(*f*) સંબોધન			(*i*) એકાનેકોત્તર
(*g*) સ્વપ્ન			(*j*) અંતર્લાપિકા
			(*k*) બહિર્લાપિકા

‡ The Figures under this group are *really speaking* not અલંકાર but *mere* લક્ષણા. In English they *are* Figures of Speech, and they have been placed here in Gujarati on account of the great inconvenience of placing them elsewhere. It was suggested to have a separate Chapter on લક્ષણા and to treat the અલંકાર under this group there. But the authors have not deemed it desirable to enlarge the scope of this elementary work.

I. *Figures based on Similarity.*

ઉપમા—Simile.

371. **ઉપમા** expresses the resemblance in some particular between two objects of different kinds or species, but having some similarity in the quality to which the reader's attention is particularly directed, the resemblance or similarity being generally expressed by words like **જેમ, તેમ, જેવું, તેવું, પ્રમાણે, પેઠે, પેરે, સમ, સરખું, તુલ્ય, જે રીતે, જે માફક,** &c. &c.

મૂરખ **તું** સમજે નહિ, **આયુષ** ઓછું થાય;
જ્યમ સરોવરની **માછલી,** સમજે નહિ **સલિલ** સુકાય–દયા.‡

તેના **કપાળ** ઉપર જે **શતો હિંગળોકનો ચાંદલો** હતો તે **બરફના મેદાન** ઉપર **લોહીનાં ટપકા જેવો** દેખાતો હતો–(કરણ.)

For a complete ઉપમા, *four* things are necessary : (1) the object of comparison (ઉપમેય), (2) the standard of comparison (ઉપમાન), (3) the common attribute (સાધારણ ધર્મ), and (4) the word expressing comparison (ઉપમા વાચક શબ્દ). When all these four are expressed, it is પૂર્ણોપમા. As, આ સરોવરનું **પાણી અમૃત સરખું મીઠું છે.** Here, પાણી is the ઉપમેય, અમૃત is the ઉપમાન, મીઠાશ is the સાધારણ ધર્મ, and સરખું is the ઉપમાવાચક શબ્દ. But if one or more of the four bo unexpressed, the figure is termed લુપ્તોપમા : as,

‡ In this Chapter the illustrations are chiefly taken from the following :—

દયા.—દયારામ	ન. ગ.—નર્મગદ્ય
ગિર.—ગિરધર	ન. ક.—નર્મકવિતા
નર.—નરસિંહ મહેતા	અલં. પ્ર.—અલંકાર પ્રવેશ
પ્રેમા.—પ્રેમાનંદ	કુસુ.—કુસુમાવલી
સામ.—સામળભટ	નળા.—નળાખ્યાન
ધીરો—ધીરો ભગત	ઓખા.—ઓખાહરણ
કરણ.—કરણઘેલો	સર.—સરસ્વતીચંદ્ર

ચાંદી જેવી જિહ્વા, મોતી જેવા દાંત, અને પ્રવાળ જેવા ઓષ્ઠથી નીકળતા તેના શબ્દોએ સભા મંડળની સર્વ ઇંદ્રિઓને સ્તબ્ધ બનાવી દીધી.—(કુસુ.)

Here the સાધારણ ધર્મ is unexpressed in all the three ઉપમા.

અનન્વય—Self-Comparison.

372. When one thing is compared to itself for want of a better standard of comparison, the figure is **અનન્વય.** Here the **ઉપમેય** itself is the **ઉપમાન.**

અહો માતાનું હેત! તેની અપૂર્વતા! તેની અલૌકિકતા! તેની નિર્મળતા! તેની પૂર્ણતા! તેની દિવ્યતા! સર્વથા, **માતા તે માતાજ** છે.-(કુસુ.)

એવી ખુબસુરતીનો મોહ કોણ અટકાવી શકે? **માણસ તો માણસજ.**

ઉપમેયોપમા—Reciprocal Comparison.

373. When two objects are reciprocally compared with one another, it is **ઉપમેયોપમા.** The **ઉપમાન** and the **ઉપમેય** of the first comparison become respectively the ઉપમેય and the ઉપમાન of the second comparison.

બીજ તેવું **ફળ** ને **ફળ** તેવું **બીજ.**—(અલં. પ્ર.)

લક્ષ્મી તેવી **બુદ્ધિ** અને **બુદ્ધિ** તેવી **લક્ષ્મી.**

પ્રતીપ—The Converse.

374. When the common ordinary form of ઉપમા is inverted, it becomes **પ્રતીપ.** In this figure, the usual standard of comparison—ઉપમાન—is made the **ઉપમેય,** and the object of comparison—ઉપમેય—is treated as the ઉપમાન.

જેના રૂપ થકી **રતિ લાજે,** ઉપમા નથી એને કાજે.-(ગિર.)

ભીમક સુતાનું **વદનસુધાકર** દેખીને શોભાય,

ચંદ્રમા તો ક્ષીણ પામી આભમાં સંતાય.—(નળા.)

દૃષ્ટાંત—Exemplification.

375. When two statements bear out a comparison, one of them serving to illustrate the other, it is called **દૃષ્ટાંત.**

પંડિત આગળ મૂઢ, હંસ આગળ જયમ બગ્ગા,
પંડિત આગળ મૂઢ, કોકિલા આગળ કગ્ગા,
પંડિત આગળ મૂઢ, રાય આગળ જયમ રાંકા,
પંડિત આગળ મૂઢ, સિંધુ આગળ જયમ ટાંકા.—(સામ.)
પ્રીત થવી તો સ્હેલ છે, નિભાવવી નહીં સ્હેલ,
પીતાં કેફ પડે મઝા, જેરવતાં મુશ્કેલ.—(ન. ક.)

નિદર્શના—Illustration.

376. When two statements, which obviously seem to have hardly any connection whatsoever between them, imply a comparison, and admit of being very tersely expressed, the figure is **નિદર્શના.**

નાનપણે ધરધંધે ધાયો, વૃદ્ધપણે હરિગુણ ગાય,
ઘર લાગ્યું ત્યારે કૂવો ખોદાવે, અગ્નિ એ કેમ હોલાય.-(ધીરો).
પ્રીત કરીને પછી વછોડવું ને દઝાડીને લુણ લગાડવું એ બરાબર છે.

વ્યતિરેક—Excellence.

377. When the **ઉપમેય** is described as possessing some rare excellence, and is thus placed even above the **ઉપમાન,** it is **વ્યતિરેક.**

સ્ત્રીનું મુખ કમળ સરખું છે, પણ **મધુરવાણી** એટલું **વિશેષ** છે.

અલક્તકને **ફીકા પાડનાર** તેના પાદદ્વયજ હતા, કમળને **સંકોચ દેનાર** તેની હાથેલીઓજ હતી, પ્રવાળને **સાંધો કરનાર** તેનો અધરોષ્ટ હતો.—(કુસુ.)

રૂપક—Metaphor.

378. When the **ઉપમાન** and the **ઉપમેય,** on account of their very close resemblance, are taken to be identical, and described as such, the **અલંકાર** is **રૂપક.**

આશા ઉંડી ખાડ, પ્હાડથી થાય ન પૂરી;
હેમ મેરૂ સમ હોય, તોય પણ રહે અધૂરી;
આશા નીર અગાધ, બહુ જન તેમાં બૂડયા.—(સામ.)

સ્નેહસિંધુએ મર્યાદા મૂકી; આ કુલજારૂપી ધરાને તેના ઉપર રેલ ચ્હડાવી તેમાં ડુબાવી.—(કુસુ.)

Many appositional compounds (*Vide* Art. 264) like મુખચંદ્ર, સંસારસાગર, વિરહાગ્નિ, કાયાવાડી, ચરણકમળ, મુખારવિંદ, &c. &c, are examples of રૂપક.

This અલંકાર is also recognised by the introduction of words like રૂપ, રૂપી, બીજો—જી—જું, *e. g.*, અજ્ઞાનરૂપી તમ નાશકર્તા, આ ગવૈયો તો બીજો તાનસેન છે, આંખોરૂપી વાવડીઓજ ખાલી, &c.

ઉત્પ્રેક્ષા—Poetical Probability.

379. When the identity between the ઉપમાન and the ઉપમેય is simply apprehended as probable, and not taken for granted as in રૂપક, it is ઉત્પ્રેક્ષા. It is generally expressed by words like ધારૂં, લાગે, જાણે, જણાય, દીસે, શું, &c.

શકે સર્વસ લૂટી લીધું નથી, એવે રૂપે ધાયાં જસોમતી.-(પ્રેમા.)
નખમણિગણ ચળકે અનુપ, વિધુ સેવે જાણી ધરી રૂપ.-(ગિર.)
કુરંગમીનની ચપળતા, શું ખંજન જાળે પડિયાં.-(પ્રેમા.)

This ઉત્પ્રેક્ષા is of two kinds:—(1) વસ્તૂત્પ્રેક્ષા—where the objects or the common attributes are apprehended as probable : and હેતૂત્પ્રેક્ષા—in which the action is attributed to some incongruous motive, which is taken to be probable.

The examples given above are illustrations of વસ્તૂત્પ્રેક્ષા. હેતૂત્પ્રેક્ષા is seen in the following passages :—

જટાની શોભાથી અતિશ શરમાઇ શિવ ઉઠયા,
જટાને સંકેલી વડ તજી ગિરિએ જઈ રહ્યા.—(ન. ક.)
પાતાળમાં લેઇ પદમણીને, વસિયા વરૂણ તે ભૂપ,

સ્વાહાને સાચવવા વહ્નિએ, ધર્યાં અડતાળીશ રૂપ;
ચંદ્ર ને સૂરજ નાઠા ફરે છે, રખે વરતી નારી,
નારદજી આગળથી ચેત્યા, માટે રહ્યા બ્રહ્મચારી.—(નળા.)

અપ્રસ્તુતપ્રશંસા—Allegory.

380. When the principal object of description is described by another object, resembling it in all its essential properties and circumstances, the figure is **અપ્રસ્તુતપ્રશંસા.**‡ The principal object is not at all mentioned, but is wholly kept out of view, and it is left to the reader to find out the primary object by its resemblance to the secondary object, which is talked of throughout.

The figure is used generally to impart sound moral instructions. It is also called અન્યોક્તિ.

જે કોઈ પ્રેમ અંશ અવતરે, પ્રેમરસ તેના ઉરમાં ઠરે.
સિંહણુ કેરૂં દૂધ હોય તે, સિંહણુ સુતને જરે;
કનકપાત્ર પાખે સૌ ધાતુ, ફોડીને નીસરે.—પ્રેમ.
સકરખોરનું સાકર જીવન, ખરના પ્રાણુજ હરે;
ક્ષારસિંધુનું માછલડું જયમ મીઠા જળમાં મરે.—પ્રેમ.-(દયા.)

The poet in so many words means to say that those only, who have natural gifts for particular objects, can appreciate or find taste in them.

An excellent illustration of a beautiful and well-sustained allegory is found in કરણઘેલો, pages 100–102, (વળી આ સંસાર એક મોટો વિકટ સાગર છે—એ પ્રમાણેનો સંસાર છે).

સજીવારોપણ—Personification.

381. સજીવારોપણ consists in attributing life and mind to inanimate objects, and speaking of them as if they were animate.

---

‡ This figure is also termed દૃષ્ટાંતરૂપક by some writers, but the term does not seem to convey the whole sense.

સૂર્ય દેવતાને **આદરમાન** આપવાને પૂર્વ તરફના વાદળામાં ઇંદ્રરાજાએ ઘણા ભભકાદાર રંગના સાથિયા પૂર્યા. તળાવોમાં કમળના ફૂલ ખીલી તેઓએ પોતાના સૂર્ય પિતાને મળવાને પોતાનાં મ્હોડાં પૂર્વ તરફ ફેરવ્યાં. પોતાની પ્રિયાને ખીલેલી જોઈ ભમરાઓ કમળની આસપાસ ફરી ગુંઝાગુંઝ કરવા લાગ્યા.—(કરણ.)

અપહ્નુતિ—Concealment.

382. This figure occurs under different circumstances, of which the following are important:—

(*a*) When the object under description, *i. e.* the **ઉપમેય**, is denied, and is described as something else, quite similar to it, *i. e.* the **ઉપમાન**, it is **અપહ્નુતિ.**

આ આકાશમંડળ નથી, પણ એક **સાગર** છે. આ **તારાઓ** નથી, પણ **સાગરના ફીણની હાર છે.** (અલં. પ્ર.)

(*b*) When the object under description is denied with plausible reasons under various characters, it is also **અપહ્નુતિ.**

કોઈ વિરહિણી કહે છે—આકાશમાં જે ગોળ ચળકતો દેખાય છે તેને ચંદ્ર કહિયે, તો ચંદ્રે ટંડક કરવી જોઇએ તે નથી કરતો ને ઉલટું વધારે દુઃખ કરે છે માટે તે **ચંદ્ર નથી.** વારૂ, વધારે તપાવે છે એમ કહીએ તો તે સૂર્ય કહેવો જોઇએ, પણ રાત છે એટલે સૂર્ય શેનો હોય, માટે એ **સૂર્ય** પણ નથી—ને **ચંદ્ર** પણ નથી. એ તો **સમુદ્રમાંથી નીકળેલો વડવાગ્નિ** આકાશમાં જઈને રહ્યો છે.—(અલં. પ્ર.)

(*c*) When two persons are talking together about some private object, and suspecting that some unconcerned person has heard the conversation, the object under description is denied by the superimposition of the character of some other similar object, the figure is **અપહ્નુતિ.**

શીત રતે તે વગર ન ચાલે, મુજ અંગે લપટાઇ મ્હાલે;
પિયુ કરતાં અદકો છે વ્હાલો, કાં સખી **પ્રીતમ** ના **ચોફાળો.—**
The last is also called છેકાપહ્નુતિ. [(અલં. પ્ર.)

સમાસોક્તિ—A Speech of Brevity.

383. When the description of the object in hand also indirectly applies to something else, which is not the subject of description, the figure is **સમાસોક્તિ.** Thus, in this figure, the indirect object of description is suggested by the direct one, and it, therefore, differs from અપ્રસ્તુતપ્રશંસા, where the direct object is suggested by the description of the indirect object.

જો નદી નિરમળી નીલ અંબર સજી ગંભિરાઇ ધરી બ્હાર નેરે;
ચોરીથી દોડતી વાટ ટુંકી શોધતી સંગ સખી લેઇ સિંધુસું ભેટે.–(ન.ક.)

The description of the *river* indirectly applies also to a *woman of loose character.*

સંબોધન—Apostrophe.

384. When some absent person or thing, or a lifeless object personified is made the subject of an address, the figure is called **સંબોધન.**

વખત, તું કેટલો ફીનાખોર ને કેવો ઘાતકી છે ?........અરેરે! ખીલેલા કમળ સરખું તે કિલ્લાનું મેદાન, આરસ જેવા ઓપતા તે ઓવારા, માણેકના ચોક જેવી તે મુગલી સરાહ ને નંગમાળ જેવું તે નાણાવટ, ચાંદ જેવું તે ચૌટું, રસે રાતો કસુંબા જેવો તે રહિયા સોનીનો ચકલો, બામદાદના રંગ જેવી તે બરહાનપુરી ભાગળ ને ગોકુળ જેવું તે ગોપીપરૂં ક્યાં ક્યાં ઉડી ગયાં ? ! અરે ઓ પ્યારી સુરત, હવે તો અમારે નશીબે તારાં ખંડિયેર ઉપર પડતાં તીત તડકાના અદ્ધર તરતા તેજને ઉદાસીન મ્હોડે બેઠાં બેઠાં જોયા કરવાનુંજ રહ્યું છે ! અફસોસ !—(ન. ગ.)

સ્વપ્ન--Vision.

385. **સ્વપ્ન** is not exactly the English figure *Vision,* but is a species of *Apostrophe,* in which the poet breaks off in the middle of his narrative, and makes the object of his narration take up the thread and continue it.

જોઈ સ્વરૂપ સુઘડતા શ્રીકૃષ્ણની, મોહ પામ્યું સહુ રે;
આ તો વર છે શ્રી રૂકિમણી જોગ, જોડું શોભે બહુ રે—(દયા.)

કો અધસરતા કો પૂરા, એમ સૈન્ય કીધું ચકચૂરા;
તે રણ ભયાનક ભાસે, બળ દેખીને ઓખા ઉલ્લાસે.
મેં તો આવડું ન્હોતું જાણ્યું, ચિત્રલેહાએ રત્નજ આણ્યું;
શોણિતસ્પર્શ થયો છે ઢીલે, નાથ રણરૂધિરમાં ઝીલે.—(પ્રેમા.)

II. *Figures based on Contrast.*

વિરોધ—Antithesis.

386. When two objects or sentiments, which are opposed to one another, are contrasted together, the figure is called **વિરોધ.** It consists in describing things together, though in the nature of things, they ought not so to exist.

એને ટોપ કવચ બખતર, તમારે અંગે **પીતાંબર;**
એ મદોન્મત્ત બહુ **બળિયા, તમે સુકોમળ પાતળિયા.**—(ઓખા.)

આ સમયે આ પુરીમાં...........**પ્રતિષ્ઠા ધૂતકારની** હતી, **માન અભિસારિકાઓનાં** હતાં, **જોર ચોરનું** હતું, **ચલણ માલણનું** હતું, **મઠ શઠના** હતા, **ભજન વ્યસનનું** હતું, અને **વજન દુર્જનનું** હતું.—(કુસુ.).

વિરોધાભાસ—Epigram.

387. **વિરોધાભાસ** is, as its very name implies, a mere semblance of **વિરોધ.** There appears simply an

inconsistency, but it disappears when the sense is properly understood. The figure expresses a real sequence under an apparent contradiction so as to create an agreeable surprise.

સુણી હરખ પામ્યા રાજન, વળી શોકાતુર થયું મન;
રામરૂપ જોઈ થયું સુખ, પણ સંભારી પામ્યા દુ:ખ.-(ગિર.)

જે સુશીલ પુરૂષ છે, જેને પોતાનું પારકું નથી, તેને **અગ્નિ જળ રૂપ, વિષ અમૃત જેવું, સમુદ્ર નદીનાળાં સરખો,** અને **સાપ માળા સરખો** થાય છે.—(અલં. પ્ર.)

અતિશયોક્તિ—Hyperbole.

388. અતિશયોક્તિ consists in representing things much greater or much smaller than they really are.

બ્રહ્માજીની સૃષ્ટિમાં કો **ન મળે જાચકરૂપ;**
નળને દાને દારિદ્ર છેદ્યાં, **ભિક્ષુક કીધા ભૂપ.**—(નળા.)
મ્હોટાં વનોમાં **ધૂળકોટ થાય, પંખી પશુઓ ઘસડાઇ જાય;**
સમુદ્ર **મોજા** ગગને **ચ્હડાવે**........................(ન. ક.)

વ્યાજસ્તુતિ—Irony.

389. વ્યાજસ્તુતિ expresses the contrary of what is really meant, there being generally something in the tone or manner to show what is really meant. A satire may be disguised in the form of a compliment, or a compliment in the form of a satire.

ડાંપણમાં તુજ નહીં મણા, માણે મ્હોટી મોજ,
વાહવા ભાઇ વાહવા તને, **અબળા** મારે રોજ.—(અલં. પ્ર.)

ઓ પ્રભુ, કે'વો ત્હારો અવિચાર કે પાપીઓને પણ મોક્ષ આપે છે.

કાકુસ્વર or પૃચ્છા—Interrogation.

390. પૃચ્છા is a figure in which the speaker adopts the form of interrogation, not to express a doubt, but in general, confidently to assert the reverse of what is asked.

> જે કિન્નર જક્ષ ને રાક્ષસો, દેવ ગાંધર્વ ને દાનવી,
> મઘવાદિક પણ મોતે મરે, **કોણ માત્રમાં માનવી** ?—(સામળ)
> તેના દુઃખ આગળ યુધિષ્ઠિર, **ત્હારૂં દુઃખ કોણ માત્ર** ? (નળા.)

III. *Figures based on Association.*

અજહલ્લક્ષણા—જહલ્લક્ષણા—Metonymy.

391. When the principal evident sense of a word is restricted, and we are required to understand some other meaning of it, closely allied to the principal one, the figure is called **લક્ષણા**. For example, in **સુરત ઘણું લેહેરી શેહેર છે,** we are to understand by સુરત, the *people* of સુરત, and not the *city* itself.

392. This લક્ષણા has *two* chief important divisons *:*

(*a*) When we understand some other sense closely allied to the principal one, even when the latter resides in the sentence, it is called **અજહલ્લક્ષણા.** *

> તે ગામ લૂટાયું ત્યારે પચ્ચીશ **કામઠી** હતી (=કામઠીવાળા ભીલો).
> આજ ખેતરમાં કેટલી **દાતરડી** હતી ? (=દાતરડીવાળા મજૂરો).

(*b*) When we completely disregard the principal sense, and only apprehend some other closely allied to the principal, it is called **જહલ્લક્ષણા.** †

---

* This is what is in Sanskrit called અજહત્સ્વાર્થા or ઉપાદાન લક્ષણા.

† This is also called લક્ષણ લક્ષણા in Sanskrit.

ગાણું તે **હિંદુસ્તાનીજ** (=ભાષાનું and not દેશનું).

ગંગા પરનાં ઝુંપડાં (=the *bank* of the river and not its watery course).

393. This *metonymy* also occurs in these cases:—

(*a*) When the *cause* is put for the *effect:* as,
ચૈતર વૈશાખમાં સૂર્યનાં **કિરણ** બહુ સખત હોય છે.

(*b*) When the *effect* is put for the *cause*: as,
તેને હવે **પળિયાં** આવ્યાં છે.

(*c*) When the *container* is put for the thing *contained*: as, મેં આજ બે **લોટા** પીધા.

(*d*) When a *quality* is put for the *possessor* of that quality : as, એ મીઠી **ખુબસુરતી,** તું મ્હારી સામે જરા જો

(*e*) When the *author* is put for his *works* : as,
હાલમાં હું **પ્રેમાનંદ** અને **સામળ** વાંચું છું.

(*f*) When the *epithets* are *transferred* : as,
તેણે **જબરો ઘા** કર્યો. તેણે પોતાની **ખુની આંખ** મ્હારી તરફ ફાંકી. તેણે પોતાની **ધ્રુજતી તરવારે** પણ એક ઘા કર્યો.

ઉપલક્ષણા—Synecdoche.

394. **ઉપલક્ષણા** is also a species of લક્ષણા, in which a *part* is put for the *whole*, an *individual* for the *class*, the *class* for the *individual*, or the *particular* for the *general*. તેને **કક્કો** કહાડતાં પણ આવડતો નથી. હાલમાં એ તો એક રાજા **કરણ** છે. **બ્રાહ્મણની જાત** બહુ લોભી હોય છે. હમે તમારૂં **લૂણ** ખાધું છે તે શું ભુલી જઈશું ?

IV. *Figures based on Arrangement.*

અનુક્રમ—Climax.

395. **અનુક્રમ** rises by regular steps from one circumstance to another in such a way that each succeed-

ing expression becomes stronger and stronger than the preceding one.

કુમુદસુંદરીમાં ઇશ્વરે કુલીનતા **વાવી હતી,** માબાપે **ઉછેરી હતી,** વિદ્યાએ **ફળફૂલવાળી કરી હતી.**—(સર.)

396. The following are the *three* species of **અનુક્રમ:**

(*a*) When several *states* or *actions* are possible at one and the same time, it is called **સમુચ્ચય** : as,

તારૂં મોટું નશીબ કે આવી સ્ત્રી તને મળી—એક તો **પૈસાદાર,** વળી **ઉંચ કુળની,** વળી **રૂપે રંભા સરખી,** વળી **ભણેલી,** વળી **ડાહી,** અને વળી **રસિક.**—(અસં. પ્ર.)

તે સમયે માત્ર બુદ્ધિધન એકલો **જાગતો હતો, જોતો હતો, સાંભળતો હતો, વિચારતો હતો** અને નવા ખેલ **રચતો હતો.** (સર.)

(*b*) When the *sense* rises in succession, it is called **સાર** : as,

કડવું ઝેર, **વધારે કડવી** હિતકારક શિક્ષા, **સૌથી કડવી** દુર્જનવાણી.

(*c*) When there is a *succession* of *cause* and *effect*, it is called **કારણમાલા** : as,

લોભથી ક્રોધ થયો, ક્રોધથી વિવેક ગયો, તેથી મોહ વધ્યો, અને અંતે સ્ત્રીહત્યામાં સર્વ પર્યવસિત થયાં.—(કુસુ.)

Figures of Words (શબ્દાલંકાર).

397. Gujarati poetry has always been composed in *rhyming* verses. Unlike its mother language Sanskrit, *blank* verse is altogether foreign to it, though only of late some writers have tried to introduce it with doubtful success. Consequently, Gujarati poetry has a good deal to depend for its charm and beauty and attractiveness upon an excellent *arrangement* of syllables with a consonance or similarity of sound in them, thus producing a few *figures of words as regards rhymes.*

These figures are chiefly the following:—

398. **અંત્યાનુપ્રાસ**—*Terminal Rhyme*—the resemblance of sound in the last syllable or syllables of two successive quarters: as,

> ધીમે ધીમે સરતિ નિરખી હંસની નારી હારી,
> વાયુ વાતાં ઉડતું ઉરથી લ્હેરિયું અંગ ધારી,

This is also called **પ્રાસાનુપ્રાસ**. The essentials of this figure are that the final vowel-sounds should be similar, the consonants following the vowels must be the same, and the consonants preceding them must be different; as, ખાન—પાન, માર—ધાર, રાખો—ભાખો. There might be *double* rhymes, as, રાખો—ભાખો, ચાળો—કાળો; or *triple* rhymes, as, કરમે—શરમે, મારક—તારક. All these heighten the beauty of the verse.

Like the *middle rhyme* in English, there is in Gujarati what is called **પાદપ્રાસ** or **યતિપ્રાસ**—a consonance of sounds in the middle of a ચરણ: as,

> સહુ કાળ **માપે** વિણુ **માપે**, શુદ્ધ **આપે** માપને;
> તવ **શાણી વાણી** જગ **પ્રમાણી ને વખાણી** જગ જને!
> તપખીર સુંઘે **જન**, જૂઓ તેનું કેવું **તન**,
> જાણે ધૂળનુંજ **વન**, બહુ દુઃખકાર છે.

399. **છેકાનુપ્રાસ-ઝડ**—*Sectional Rhyme*—the recurrence of similar sounds or rhyming words in one and the same ચરણ : as,

> **તારી** છે પોતાની તેની **યારી** તેં ન **ધારી** ચિત્ત,
> **યારી** તેં **વિચારી પરભારી** કેરી **નારીની.**

400. **ચમક** or **ઝમક**—the recurrence of the same word in a ચરણ or a couplet : as,

> **ઊનું** પાણી નાહતાં પીતાંજ **ઊનું** દૂધને,
> **ઊની** ચાહ **ઊની** કાફી **ઊનું** ખાવું ભોજને.—(ન. ક.)

આ કળી જો બને કેવી, આજ નીરજની પ્રિયા: [તા. ૧૨-૩-૯૯)
આકળી જોઅને કેવી, આજની રજની પ્રિયા.—(ગુજરાતી—

401. **લાટાનુપ્રાસ-વૃત્ત્યનુપ્રાસ-વર્ણસગાઈ**—*Initial Rhyme* or *Alliteration proper*—the repetition of the same initial letter in several words coming in close succession: as,

વિદ્યા વિનોદ વિભુ વલ્લભતા વધારો,
વેશ્યા વિશ્વાસ વિખવાદ વૃથા વિસારો;
વેગે વળી વિફલ વૈર વિકાર વાળો,
વીરે વૃત્તે વિનયથી વધવા વિચારો—(સુ. લ.)

402. **ચોક**—When two ચરણ have પ્રાદપાસ as well as અંત્યાનુપ્રાસ, they form a ચોક—*Quatrain*: as,

સિંહણ ભૂખથી જો **મરે**, તોય ઘાસ નવ **ખાય**;
પતિવ્રતા મદને **મરે**, પર પાસે નવ **જાય**—(ન. ક.)

403. **સિંહાવલોકન** (*Looking backward of a lion*)—When the last syllables of a ચરણ are repeated in the beginning of the next following ચરણ by way of ચમક: as,

જોતી તૂને હું રોજે રસિક મધુરી રે આજ કાં તું ઉદાસી,
દાસી કીધી ધણીએ નવી વહુ તણી રે ભારી હું શું **નિરાસી**:
રાસી એની નહીં તું સરસ રૂપ ગુણે બેઠી કોઈ **પનોતી**;
નોતી ખોટી હું મોટી **સજની લઇ લિયે સારૂં જો દિવ્ય જોતિ**—(ન. ક.)

Besides these figures of words with respect to rhymes, there are many other figures of words, the usual and important of which are—

404. **શ્લેષ**—*Pun* or *Paronomasia*—playing upon one and the same word in its different senses: as,

હવે ઉડી ચાલું **શિખરિણી** તજીને ઘરભણી.—(કા. સ.)
સ્તવું હાલ પરતાઇ હું રંક પાપી,
મહાસુખ ને શાન્તિ દે કષ્ટ કાપી—(કા. સ.)

405. ગૂઢોત્તર—ગોપ્યોત્તર—ચિત્ર—When the answer is found in the very same syllables that form the question: as,

રસના સ્વાદ પામીને વર્તે છે કોણ ગર્વથી ?
માનવી સર્વ જીવોમાં જાત શી શ્રેષ્ઠ સર્વથી ?
કામના ક્લેશ પામ્યાનું મૂળ શું વિશ્વમાં હશે ?
અંગના સંગથી કોણ રાજી હૃદયમાં થશે?—(ગુજરાતી, તા. ૫–૨–૯૯.)

406. એકાનેકોત્તર—Where simply one answer gives solutions of many questions : as,

પાન સડે, ઘોડા અડે, બિદ્યા બિસર જાય,
ચૂલે પર રોટી જલે, ચેલા કવન ઉપાય ?—ઉત્તર—**બિનફીરે.**

407. અંતર્લાપિકા and **બહિર્લાપિકા** or **બાહ્યલાપિકા**—When in a poem the letters have been so arranged that they yield something altogether of a different sense from the subject treated, either by taking letters at the beginning or in the middle : as,

સરવ દાનમાં શ્રેષ્ઠ,	**ન**રનું ભૂષણ હોએ,
રસ વિલાસ સુખદાઈ,	**ર**મત શી સુંદર સોએ;
માન થકી નહીં ગર્વ,	**મ**ણિ મોઘું બહુ સાચું,
થિર બહુ સંકટમાં,	**દા**નું કામ નવ કાચું;
ઉરમાં સંતોપી સદા તે,	**શં**કા નહીં કંઈ જંતરે,
સાસ તે માન પામે ઘણું,	**કર** વિદ્યામાં મંતરે.—(ન. ક.)

Here we have **સર** માથિઉ **સાસ** by બહિર્લાપિકા, and **નરમદાશંકર** by અંતર્લાપિકા.

N. B.—When the two figures are thus combined together in one and the same poem, the figure is often called **બાહ્યાંતર્લાપિકા.**

CHAPTER XII.

PROVERBS—કહેવતો.

408.—

‡અક્કરમીનો દડીઓ કાણો—When sorrows come, they come not single spies, but in battalions. [never thrives.

અટાક (ઠગાઇ) નો માલ બટાક (વટાવ) માં જાય—Cheating play

‡અણી ચૂક્યો સો વરસ જીવે—Threatened folks live long.

અતિશય લોભ તે પાપનું મૂળ—Avarice is the root of all evils. Much wants more, and loses all.

અધૂરો ઘડો છલકાય—Empty vessels make most sound.

‡અન્ન તેનું પુણ્ય, રાંધનારને ધૂમાડો—It is the master, and not the steward who becomes generous at his master's expense, that deserves the blessings of the poor. [sold.

‡અર્થ સર્યા પછી વૈદ વેરી—When the cow is old, she is soon

‡અંધારાની ખાધી બે—Ignorance augments our evils. [gray.

‡અંધારી રાત્રે મગ કાળા—When candles are out, all cats are

‡આખો લાડવો સામટો ન ખવાય—Rome was not built in a day.

‡આગ લાગે ત્યારે કુવો ખોદવા જવું—To shut the stable-door when the steed is stolen.

આજનું કામ કાલ પર ન રાખવું—Delay is dangerous. Procrastination is the thief of time. [the cup and the lip.

‡આડી રાત તેની કરવી શી વાત—There's many a slip betwixt

‡આડે લાકડે આડો વેર—Desperate cuts have desperate cures.

આદર્યાં અધુરા રહે, હર કરે સો હોય—Man proposes, God disposes.

‡આપકી લાપસી પરાઈકી કુશકી—Every one thinks his shilling worth thirteen pence.

આપ ભલા તો જગ ભલા—Good mind, good find.

‡આપ મુએ પીછે ડુબ ગઈ દુનિયા—Death's day is doomsday.

‡આપ મુવા વિના સ્વર્ગે ન જવાય—Crosses are ladders that lead to heaven.

---

‡ Those marked thus (‡) have already been asked, some time or other, in the University Examinations.

‡આપ સમાન બળ નહીં ને મેઘ સમાન જળ નહીં—Commit not to another what you can better do yourself. Every tub must stand on its own bottom.

‡આપીને ફરી માગે, તેની અક્કલ જાય આગે—Give a thing, and take again, and you shall ride in hell's wain.

‡આભ ફાટે ત્યાં થીંગડું કેમ દેવાય?—No fence against a flail. Against God's wrath, no castle is thunderproof.

‡આમણની પુંજી દામણમાં—Come with the wind and go with the water. What is got in the county is lost in the hundred.

‡આવતી વહુ ને બેસતો રાજા, વખાણીએ તો વખણાય—Give a dog an ill name, and you may as well hang him.

‡આવે ઘોડાને વેગે, જાય કીડીને વેગે—Mischiefs come by the pound and go by the ounce.

‡આવે તે ભાવે જાય—Light come, light go. Ill gotten, ill spent.

‡આંખ ને કાન વચ્ચે ચાર આંગળનો ફેર છે—All that we hear is not true.

આંગળી આપતાં પહોંચો વળગે—Give him an inch, and he will take an ell.

‡આંગળીથી નખ વેગળા એટલા વેગળા—Heterogeneous natures never agree.

આંધળાને આરસી ને બહેરાને શંખ—Do not throw pearls before swine.

‡આંધળામાં કાણિયો રાજા—A figure among ciphers. A heron is a king among crows.

‡આંધળો કહે ભીંત ને બહેરો કહે મસીદ—I talk of chalk, and you of cheese.

‡આંચુ લેતાં જાંચુ જાય—All grasp, all lose.

‡ઇદ પછી રોજા—After Christmas comes Lent.

‡ઉકરડો વધતાં વાર ન લાગે—Ill weeds grow apace.

‡ઉછાળી ટાંટિઓ ન ભાંગો—Look before you leap.

‡ઉજ્જડ ગામમાં એરંડો પ્રધાન—A figure among ciphers. Every cock is proud on his own dung-hill.

‡ઉતાવળા સો બહાવરા, ધીરા સો ગંભીર—Haste makes waste. Most haste, worst speed.

‡ઉતાવળે આંબા ન પાકે—Rome was not built in a day.

‡ઉધાર આપ ને ખરું લેખ—Beggars and borrowers should be no choosers.

‡ઉલટો ચોર કોટવાલને દંડે—Roguery supplants justice.

ઊંઘ ન જુએ સાથરો, ભૂખ ન જુએ ભાખરો—Hunger is the best sauce, and fatigue is the best pillow.

‡ઊંટને શિંગડાં જોઇને નથી આપ્યાં—Cursed cows have short horns.

ઉંદરનો જીવ જાય ને બીલાડીને હસવું થાય—One man's meat is another's poison.

†એક કોહેલી માછલીએ આખો ટાપલો ગંધાય—One scabbed sheep infects the whole flock.

એકડા વિનાનાં સો મીંડાં—With all abundance, one essential thing is wanting.

એક નન્નો સો દુઃખને હણે—One refusal prevents a hundred reproaches.

એક નૂર આદમી, ઓર દશ નૂર કપડાં—Fine feathers make fine birds.

‡એકને પાપે વહાણ ડુબે-All might perish for the sake of one Jonah.

એક પંથ ઓર દો કાજ—To kill two birds with one stone.

†એક મ્યાનમાં બે તરવાર ન સમાય—Friends may meet, but mountains never greet.

એક હાણ ને બીજું હસવું—One man's meat is another's poison.

એક હાથે તાળી ન પડે—It requires two to quarrel. It makes two to make a bargain.

ઓટીમાંનું હારે ને મુઠીમાંનું જીતે—A bird in the hand is worth two in the bush.

કણના મણ થાય—Many a mickle make a muckle.

કથા સાંભળી ફૂટ્યા કાન, તોય ન આવ્યું બ્રહ્મજ્ઞાન—You may end him but you will not mend him.

‡કમ જોર ગુસ્સા બહોત—A little pot is soon hot.

‡કરણી તેવી પાર ઉતરણી—As you sow, so shall you reap.

કહેવું સ્હેલું છે, કરવું કઠણ છે—Easier said than done.

કાકા મામા ગાવાના ને ગાંઠે હોય તે ખાવાના—With provisions in store, we have friends by score

‡કાજીજી દુબલે કયું તો કે સારા ગાંવકી ફીકર—A Paul Pry is ever uneasy.

કામ કર્યું તેણે કામણ કર્યું—Business is the salt life.

કાલની વાત કાલ સાથે—To-morrow will take care of itself.

કાળા અક્ષરને કુટી મારે એવા છે—You may as well expect a cat to read.

કુતરા એટલા ભૂતના સાળા નહીં--All that glitters is not gold. All are not thieves that dogs bark at.

‡કાળા કાળા મંકોડા ને રાતી રાતી ધીમેલ—It is all Greek and Latin to me. I can make nothing out of it.

‡કાળા ગયા ને ધોળા આવ્યા—He is gray before he is good.

કીડી ઉપર કટક—He made a mountain on a mole.

કીડીને કણ ને હાથીને મણ—In the ant's house, a little dew makes a great deluge.

કીડી સંચરે ને તીતર ખાય—One sows, another reaps.

કુમળી ડાળ જેમ વાળીએ તેમ વળે—A green wound is soon healed.

કુતરાની પુંછડી વાંકી ને વાંકીજ—You may as well try to make a stone go right.

‡કુવાને મ્હોડે ઢાંકણું છે, કંઇ જગતને મ્હોડે છે?—Do as you like, you cannot curb men's tongues.

‡કુવામાં હશે તો હવાડામાં આવશે—What is in the pot, will come [on the plate.

‡કેડમાં છોકરૂં ને ગામમાં ઢંઢેરો—The butcher looked for his knife, when he had it in his mouth.

કોઇ દહાડો હસવું ને કોઇ દહાડો રડવું—Those who smile on Saturdays, weep on Sundays.

‡કોડી ચોર તે પાળી ચોર—He that will steal an egg, will also [steal an ox.

‡કોડી હરામ, બચકા હલાલ—To stumble at a straw, and leap over a block.

‡કોઠે કોઠે નવી બુદ્ધિ—Many men, many minds.

‡કંઈ નેવના પાણી મોભે ચઢે?—Can a physical impossibility be believed as a reality?

કાંકરે કાંકરે પાળ બંધાય, ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય—Constant dropping wears away stones, and little strokes fell great oaks.

‡કુંભાર કદી સાજે હાંલ્લે ન ખાય—Who is worse shod than the shoemaker's wife?

‡ક્યાં રાજા ભોજ ને ક્યાં ગાંગો તેલી—Can a pauper be compared [with a mighty prince?

ખપ તેનો છોછ નહીં—Necessity has no law. All is fine that is fit.

‡ખાખરની ખીલોડી શાકરનો સ્વાદ શું જાણે?—Throw not pearls before [swine.

‡ખાડો ખોદે તે પડે—Evil to him who evil thinks. Harm watch, harm catch. The biter bit. Caught in one's own trap.

‡ખાંડણીમાં માથું ત્યાં ધબકાથી બીવું શું ?—In for a penny, in for a pound.

ખાના પીના ખેરસલા, ખિંગાણાં બ્હોતેરાં—Great boast, small roast.

‡ખાનાર પીનારને ખોદા આપનાર—Spend and God will send.

ખારા પાણીની માછલી મીઠા પાણીમાં ન જીવે—Sad souls are slain in merry company.

ખાલી ચણો વાગે ઘણો—Empty vessels make most sound. [water.

ખાવું તેનું ખોદવું નહિ—Caste no dirt in the well that gives you

ખાણે ડુચા ને દરવાજા મોકળા—Penny wise and pound foolish.

‡ખોદવો ડુંગર ને કાઢવો ઉંદર—Much ado about nothing. Much cry and little wool. Much bruit, little fruit. Great pains, little gains. A mountain in labour.

‡ખોદે ઉંદર ને ભોગવે ભોરીંગ—Foxes never dig their own burrows.

ગઈ તિથિ જોષીએ ન વાંચે—Done is done, it cannot be undone. Let bygones be bygones. [ungrateful man.

ગધ્ધાને ખાયા ખેત, નહીં પુણ્ય કે પાપ—Kindness is lost upon an

‡ગરજ બિચારી બાપડી: ગરજે ગધેડાને બાપ કહેવો પડે—Necessity has no law. What cannot be cured must be endured.

‡ગરજ સરી ને વૈદ્ય વેરી—Hell is paved with good intentions. A fig to the doctor, when cured.

ગરમી ગરમીને મારે—Like cures like. Diamonds cut diamonds.

ગાજ્યા મેઘ વરસે નહીં—Barking dogs seldom bite.

‡ગામ ત્યાં ઢેડવાડો હોયજ—Roses have their thorns. Every medal has its reverse.

‡ગામમાં પેહલવાનાં સાંસા ને પટેલને ઘેર ઉનાં પાણી—Beggars and borrowers should be no choosers.

ગાયને દોહીને ગધાને પાવું—To rob Peter to pay Paul.

‡ગોળ નાંખે એટલું ગળ્યું થાય—Plenty makes dainty. [manger.

ગંજીનો કુતરો, ખાય નહીં ને ખાવા દે નહીં—The dog in the

‡ઘર ખોરડામાં ને બેટા પેટમાં—To count the chickens before they are hatched. [head.

‡[illegible] ને લગામ—He has a colt's tooth yet in his old

‡ઘરના છોકરા ઘંટી ચાટે ને ઉપાધ્યાને આટો—Charity begins at home.
ઘરનો વાઘ બ્હાર બકરી—Argus at home, but a mole abroad.
‡ઘરમાં હાંલ્લાં લડે ને બ્હાર તો લાલજી મનિયાર—He robs his belly
to provide for his back.
‡ઘર વેચીને તીર્થ કરવું—To deal fool's dole.
‡ઘાંચીનો બળદ સો ગાઉ ચાલે પણ ઘરનો ઘેર—Like a mill-horse that
goes much, but performs no journey. [gets.
‡ઘી ક્યાં ઢોળાયું તો કે ખીચડીમાં—It is not lost what a friend
‡ઘી ગયું પણ ઘીનું માપ ના ગયું—Slander always leaves a slur.
‡ઘેર ઘેર માટીના ચૂલા—No family without feud. Every one has
his hobby-horse. [drops of blood.
ચમડી તૂટે પણ દમડી ન છૂટે—His money comes from him like
ચ્હડે તે પડે ને ભણે તે ભૂલે—A man is liable to err.
‡ચાકરી કરે તે ભાખરી પામે—Fortune favours the strong. No
pains, no gains. No sweat, no sweet. [clean.
ચાર દહાડાનું ચાંદરણું ને ઘોર અંધારી રાત—A new broom sweeps
ચાર મળે ચોટલા તો ભાંગે ઓટલા—Too many cooks spoil the broth.
‡ચિતા કરતાં ચિંતા કઠણ—Anxiety is worse than death.
ચૂલા પર ચ્હડીને ન બેસાય—If you have too many irons in
the fire, some of them will burn. [the fire.
ચૂલામાંથી નીકળી હોલામાં પડવું—Out of the frying-pan into
‡ચોરનારની ચાર ને જોનારની બે—The wolf eats of what is counted.
ચોરને પોટલે ધૂળની ધૂળ—Virtue is its own reward. Virtue
will shine at last. Frost and fraud both end in foul.
ચોરનો ભાઇ ઘંટીચોર—Set a thief to catch a thief.
ચોરીની ચોરી ને સ્હામે સિરજોરી—Roguery supplants justice.
‡ચોરીનાં હાંલ્લાં સીકે ન ચઢે—Ill, gotton goods seldom prosper.
ચોરીનો માલ ચંડાળે જાય ને પાપી હાથ ઘસતા જાય—Ill got, ill spent.
Evil got, evil spent. [his own geese swans.
છગન મગન તો સોનાનાં ને પારકાં છોકરાં ગારાનાં—Every one thinks
‡છાણના દેવ ને વાલની આંખ—Like saint, like offering.
છાણનો કીડો ઘીમાં મરે—Sad souls are slain in merry company.

જટા ધરે જગદીશ મળે તો વડલા વૈકુંઠ પામે—It is not the cowl that makes the friar.

‡જર ચાહે સો કર—Money makes the mare go. Riches rule the roast.

જર દેખીને મુનીવર ચળે—A bribe in the lap blinds one's eyes.

જાગે તેનો પાડો, ને ઉંઘે તેની પાડી—A sleeping cat catches no mice.

જાનમાં કોઈ જાણે નહીં, ને વરનો બાપ હું. પીવા પુમડું પાણી નહીં ને મારૂં નામ દરિયાવખાં—He has neither house nor family, and the gentleman is called a housekeeper.

જે જેમ ધાયો તે તેમ પાયો—Every one to his liking.

જેણે મુકી લાજ તેને નાનું સરખું રાજ—He that has no shame has no conscience.

જેની આંખમાં કમળો હોય તે કમળો દેખે—All looks yellow to the jaundiced eye.

‡જેની ઘંટીએ બેસીએ તેનાં ગીત ગાઇએ—It is an ill guest, who never drinks to his host.

‡જે મ્હોડે પાન ચાવ્યાં તે મ્હોડે કોયલા કેમ ચવાય?—If a promise be given it must be fulfilled.

‡જેવાં ભાઇનાં મોસાળાં તેવા બેનનાં ગીત—Like for like, and Nan for Nicholas. Tit for tat.

‡જ્યાં મળી રોટી ત્યાં પડયા આળોટી—Wasps haunt the honey pot. Wheresoever we live well, that is our country.

ઝાઝા મળે ને ખાવા ટળે—Everybody's business is nobody's business.

ટાઢા લોહીનો સૂકો રોટલો સારો—Better is a little with ease than a great deal with anxiety.

‡ઠીકરી ઘડાને ફોડે—A small leak will sink a large ship.

‡ઠોઠ નિશાળીયાને વતરણાં ઘણાં—A bad workman quarrels with his tools.

‡ડાહી સાસરે ન જાય ને ગાંડીને શિખામણ દે—Example is better than precept.

‡ડાહો દીકરો દેશાવર ભોગવે, ડાહી વહુ ચૂલામાં પેસે—All lay the load on the willing horse.

‡ડુંગરા દૂરથી રળીઆમણા, પાસે જાય તો બિહામણા—It is distance that lends enchantment to the view.

‡ઢમઢોલ માંહે પોલ—Great cry, little wool. A large building, a low foundation.

‡તરત દાન ને મહા પુણ્ય—A bird in the hand is worth two in the bush. He giveth twice that giveth in a trice.

તાજે ઘાએ બધું થાય—A green wound is soon healed.
‡તેજીને ટકોરો, ગધેડાંને ડીફાં—A word to the wise is sufficient.
A nod for a wise man, a rod for a fool.

તેના ટાંટીઆ તેનાજ ગળામાં--He is caught in his own trap.
‡થોડા બોલુ ને થાંભલા કોરૂ--Beware of a silent dog and still water.
Still waters run deep. [and fraud both end in foul.
‡દગા કીસીકા સગા નહીં—Cheating play never thrives. Frost
દમડી દમડી કરતાં રૂપિયો થાય--Many a mickle make a muckle.
દયા ડાકણને ખાય--Mercy but murders pardoning those that kill.
‡દરિયામાં રહેવું ને મગર સાથે રૂસણું--It is hard to live in Rome and quarrel with the Pope.

‡દાઝયા પર ડામ ને પડયા પર પાટું--Salt to a sore. To a fallen tree all go with their hatchet. [lasting memory.
દાટયા ભૂલે પણ લખ્યા ન ભૂલે--Setting down in writing is a
‡દામ કરે કામ ઓર બીબી કરે સલામ—Money makes the mare go.

દાવ આવે ત્યારે સોકટી મારીએ--Strike the iron while it is hot.

દુકાળમાં અધીક માસ—Woe to the vanquished. [fire.
‡દૂધનો દાઝેલો છાશ ફૂંકી ફૂંકીને પીએ—A burnt child dreads the
દૂધ પાઇને સાપ ઉછેરવો—Clouds that the sun builds up darken him. [little worth.

‡દેખનેમેં ટણુ ઓર ચલનેમેં સિવરાઈ—An imposing exterior, but
‡દેખવું નહીં ને દાઝવું નહીં--Out of sight, out of mind. Unseen, unrued.

‡દેશ તેવો વેશ--In Rome do as the Romans do.
‡દોરડી બળે પણ આમળો ન જાય—What is bred in the bone, will never come out of the flesh. [thrive.
‡ધણી વિનાનાં ઢોર સૂનાં—The master's eye makes the horse
‡ધરમની ગાયને દાંત કેવા જોવા ?--Look not a gift horse in the mouth. [no moss.

ધોબીનો કૂતરો નહીં ઘરનો ને નહીં ઘાટનો—A rolling stone gathers
ધોળું એટલું દૂધ નહીં—All that glitters is not gold.

‡નદી પછવાડે ઓવારા છેજ—Every sore hath its salve. Every gap hath its bush. [wife.

નબળો માટી બૈયરપર શૂરો—A coward husband is a hero to his

ન બોલ્યામાં નવ ગુણ—Silence is golden. Silence is the best virtue.

‡નરેણી તે નખજ કાપે—A fog cannot be dispelled by a fan.

‡નવરો બેઠો નખોદ ઘાલે—An idle man tempts the devil. Doing nothing is doing ill. An idle brain is devil's workshop.

‡નવી નારંગી નવ દહાડા—A new broom sweeps clean.

‡નવો નિશાળીઓ નવ દહાડા—A new broom sweeps clean.

‡નશીબ ચાર ડગલાં આગળનું આગળ—The more I try, the farther I am off. [nothing. Better late than never.

‡નહીં મામા કરતાં કેહેણા મામા સારા—Something is better than

નાગો નહાય શું અને નીચોવે શું?—Beggars can never be bankrupts.

‡નાચવું ન હોય ત્યારે આંગણું વાંકું—Unskilful workmen quarrel with their tools. [than a foolish friend.

નાદાનકી દોસ્તી ઓર જીવકા જાન—Better to have a wise enemy

‡નામ મોટા ને દર્શન ખોટા—An imposing exterior, but little worth.

‡નામીચો ચોર માર્યો જાય—Once a thief, always a thief.

નાળનાં ગાડાં કંઈ નાળમાંજ અટક્યા રહે છે?—If you do not do it, somebody else will do it. [lay load on the willing horse.

‡નીચી બોરડીને સૌ ઝૂડે—Every one is a pilot in a calm sea. All

‡નીવડે વખાણ—The proof of the pudding is in the eating.

‡પગ જોઈને પાથરણું તાણો—Cut your coat according to your cloth.

‡પડયા તો નમસ્કાર વળ્યા—To make a virtue of necessity. [him.

પથ્થર પર પાણી—You will end him, but you will not mend

પહેલું સુખ તે જાતે નર્યા—Health is wealth.

‡પહેલે દહાડે પરોણો, બીજે દહાડે પઇ, ત્રીજે દહાડે રહે તેની અક્કલ ગઇ—Fresh fish and newcome guests smell when they are three days old.

‡પાઘડી પહેરે માટીડો ન થાય—All hoods make not monks.

‡પાડાની લડાઈમાં ઝાડનો ક્ષય—The poor do penance for the follies of their superiors. Great fishes eat up the small.

પાણી પહેલાં પાળ બાંધવી—Prevention is better than cure.

પાણી વલોવી માખણ ન પામીએ—You cannot have blood out of a stone. [well breaks at last.

‡પાપનો ઘડો ફુટયા વિના રહે નહીં—A pitcher that often goes to the

પારકી આશ સદા નિરાશ—Commit not to another what you can better do yourself.

‡પારકે પૈસે દીવાળી—Cocks mak: free of horses' corn.

‡પાળેલો કુતરો પગ ચાટે—A full fed horse kicks his own master.

‡પીછાડીમાં પાંચશેરી ઘાલીને મારે તે ખોટો—Beware of a silent dog and still water. [his followers.

‡પીરનો મહિમા મુજાવર વધારે—The leader's glory is magnified by

‡પુત્રનાં લક્ષણ પારણામાંથી જણાય—Coming events cast their shadows before. The child is father to the man. Childhood shows the man.

પેટને પૂરાં નહીં ને ઓટીંગને વડા—Charity begins at home.

‡પોતાની માને કોઇ ડાકણ ન કહે—Every cook praises his own broth. Nobody calls himself a rogue.

પોત પોતાનાં ગીત સૌ ગાય—Every one blows his own trumpet.

‡પોથીમાંનાં રીંગણાં—It is easy preaching to the fasting with a full belly. [God.

પંચ કહે તે પરમેશ્વર—The voice of the people is the voice of

પાંચ આંગળે પહોંચ્યો સબળો—Union is strength.

‡પાંચ સાતકી લકડી ઓર એકકા બોજ—Many hands make light work.

પાંચે આંગળીઓ કાંઈ સરખી હોતી નથી—Black sheep in every flock.

પ્રાણ ને પ્રકૃતિ સાથે જાય—Though you drive out nature with a stick, yet she will return. What is bred in the bone will never come out of the flesh.

‡ફરે તે ચરે બાંધ્યો ભૂખે મરે—The hand of the diligent maketh rich, but the soul of the sluggard hath nothing.

ફૂલ નહીં ને ફૂલની પાંખડી—Something is better than nothing.

બકરૂં કાઢતાં ઉંટ પેસે—All grasp, all lose.

‡બળતું ઘર ભાડે ન લેવું—Do not buy a pig in a poke.

બળે ન થાય તે કળે થાય—Knowledge is power.

‡બાપ જેવા બેટા ને વડ જેવા ટેટા—Kith after kind. Like father, like son. As is the tree, so is the fruit.

‡બે આંખની શરમ—Out of sight, out of mind.

‡બે ઘરનો પરોણો ભૂખે મરે—Between two stools you come to the ground. No man can serve two masters.

‡બેની લડાઇમાં ત્રીજો ખાઇ જાય—When two dogs strive for a bone the third runs away with it.

બેસીએ જોઇ તો ઉઠાડે નહીં કોઈ—Sit in your place and none will make you rise. [smoke without fire.

‡બે હાથ વગર કંઇ તાળી પડે ?—It requires two to quarrel. No

‡બોલે તેના બોર વેચાય—A dumb man never gets land. A close mouth catches no flies. [perfect.

ભણતાં પંડિત નીપજે, લખતાં લહિયો થાય—Practice makes a man

ભણ્યો ભૂલે ને તારો ડૂબે—Good swimmers are oftenest drowned. Homer sometimes nods.

‡ભરતીમાં ભરવું—To carry coals to Newcastle. To carry owls to Athens. To carry spices to India.

‡ભરમ ભારી ને ખીસ્સા ખાલી—Great show and empty pockets. Great boast, little roast. [man.

‡ભાગ્યશાળીને ભૂત રળે—Every thing comes of itself to a fortunate

‡ભાંગી હાંલ્લી કંઈ ચૂલે ચઢે કે ?—A cracked bell will never sound well. An empty bag can never stand upright.

‡ભેંસ આગળ ભાગવત—Cast not pearls before swine. Waste not your lungs in convincing fools.

‡ભેંસ પહેલા ખુંટો—To reckon without one's host.

‡ભેંસ ભાગોળે ને ઘેર ઝડાકા—Sell not the bear's skin before you have caught him. [he was born.

‡ભોંયના પડયા કંઇ ભોંય રહેવાના ?—No man lives so poor as

‡મન ચંગા તો કથરોટમેં ગંગા—It is not the cowl that makes the friar. A clear conscience is the best divinity.

‡મન હોય તો માળવે જવાય—Where there is a will, there is a way. Nothing is impossible to a willing mind.

મફતના મરી કંઇ તીખાં લાગે ?—The wholesome meat is at another's cost.

મફતનું ખાહું ને મસીદે સૂવું—He is as free as the wind.

મરજી પ્રમાણે થતું હોય તો સઘળાએ પાલખીએ બેસીને ફરે—If wishes were horses, beggars would ride.

મરતાને સૌ મારે—If a man once fall, all will tread upon him.

માગ્યા વગર માએ ન પીરસે—A close mouth catches no flies.

માથા કરતાં મણીકો ભારે—His head is too big for his body.

માથું આપે તે મિત્ર—A friend in need is a friend indeed.

માથે પડી વિશ્વદેવા—Necessity is the mother of invention.

મારે તેની તરવાર—Might is right. [pride remains.

‡મીયા માંદા પણ ટંગડી ઉંચી—His prosperity is fled, but his

મીણનો પણ માટી—Revere your superiors.

મુઆ નહીં ને ભૂત થયા—It is all one and the same thing.

‡મુખમેં રામ, બગલમેં છૂરી, ભગત ભયે પણ દાનત બૂરી—God in his tongue, and devil in his heart.

†મોટા એટલા દર્શને ખોટા—The finest shoe often hurts the foot.

મોરના ઈંડાં કંઇ ચીતરવાં પડે ?—Good wine needs no bush. A good face needs no paint.

મ્હો જોઇને ટીલું કરવું—Fortune goes by favour.

મ્હોમાં આવેલો કોળીઓ પાછો જાય—There's many a slip betwixt the cup and the lip.

રજનું ગજ ને વાતનું વતેસર—To make a mountain of a molehill.

રાઈના પાડ રાતે વહી ગયા—Every rogue is at length outrogued.

રડતો જાય તે મુવાની ખબર લાવે—A crow was never the bearer of good news. [that which pleaseth.

રાજાને ગમતી રાણી ને છાણાં વીણતી આણી—Fair is not fair, but

રાતે વહેલા જે સુઇ, વહેલા ઉઠે વીર;
બળબુદ્ધિ ધન બહુ વધે, સુખમાં રહે શરીર. } Early to bed, and early to rise, makes a man healthy, wealthy, and wise. [of grief.

રંગના તે ચૂટકા, કુંડા ન હોય—Excessive merriment is the mother

રાંધે કોઇ ને જમે કોઇ—God cures, and doctor takes the fee.

લક્ષ્મી ચાંલ્લો કરવા આવે ત્યારે મ્હોં ધોવા ન જવું—Make hay while the sun shines. When the pig is proffered, hold up the poke.

He who will not, when he may;
When he will, he shall have nay.

‡લખ્યા લેખ મીટે નહીં—There is no flying against fate. [of it.
‡લાગે તો તીર નહીં તો તુક્કો—I will either make a bolt, or a shaft
લીલા વનના સૂડા ઘણા—Friends are plenty when the purse is full.
લુહારવાડે સોય વેચવા જવું—To carry coals to Newcastle.
‡લેને ગઇ પૂત ઓર ખોઇ આઇ ખસમ—All grasp, all lose. Many go for wool, and come home shorn. The camel going to seek horns lost his ears.

‡વખતનાં ગીત વખતે ગવાય-Yule (Christmas)is good on Yule eve.
‡વખાણી ખીચડી દાંતે વળગી-A full fed horse kicks his own master.
‡વરને કોણ વખાણે તો વરની મા—Every man thinks his own geese swans. The raven thinks her young ones the fairest.
વર મરો કે કન્યા મરો, ગોરનું તરભાણું ભરો—Plough or not plough, you must pay your rent.

‡વહેલો તે પહેલો—First come, first served. [road to learning.
‡વળી કોઈ માના પેટમાંથી શીખી નીકળે છે ?—There is no royal
વાડ વગર વેલો ન ચ્હડે—No flying without wings. [have ears.
વાડ સાંભળે, વાડનો કાંટો સાંભળે: વા વાત લઇ જાય—The very walls
‡વાણીઓ સાંચે પળી પળી ને રામ લડાવે કુપ્પા—Ever spare, ever bare.
વાવે તેવું લણે—As you sow, so shall you reap.
વિનાશ કાળે વિપરીત બુદ્ધિ—Pride goeth before destruction.
વૈદનો વેરી વૈદ—Two of a trade seldom agree. [sharp spur.
‡વાંકી આંગળી વિના ઘી ન નીકળે—A restive horse must have a
‡વાંદરાના હાથમાં નિસરણી આપવી—To hold a candle to the devil.
‡શીરા સારૂ શ્રાવક થવું—To adopt new views for loaves and fishes.
‡શનિનું વિઘ્ન કાંટે ગયું—A stumble prevented a fall. [come.
‡શેઠ આવ્યા તો કે નાંખો વખારે—A constant guest is never wel-
શેઠ ગયા કે ચાકરોને મઝા—When cats are away mice are at play.
શેઠના સાળા સો થવા જાય—A full purse never lacks friends.
Every one is kin to the rich.

શેરને માથે સવા શેર—Measure for measure.
સગું સોનું અને પ્રીત પિત્તળ—Blood is thicker than water.

સઘળામાં માથું મારે તે બધામાંથી રહે--Jack of all trades is master of none. [crow's cursing.

સતી શ્રાપ દે નહીં ને શંખણીનો લાગે નહીં--Cattle do not die by

સમયે સૌ શોભે--Every thing is good in its season.

‡સમુદ્રમાં તરીને ખાબોચિયામાં ડૂબવું--To swallow a whole ox and be choked with the tail. [sails.

સમે વરતે સાવધાન—As the wind blows, so you may set your

સરાધ (શ્રાદ્ધ) સાર કે બાપ બતાવ—Do not beat about the bush, come to the point at once.

‡સવાયાની ડોસીને ઢબુ મુંડામણ—The loss exceeds the gain.

‡સાચને ન આવે આંચ--A clear conscience can bear any trouble.

સાઠી ને બુદ્ધિ નાઠી--Old age is a second childhood.

‡સાત સોયાણીએ વેતર વંઠે—Too many cooks spoil the broth.

સાત સાંધે ને તેર તૂટે—The more I try, the farther I am off.

‡સાસ ત્યાં લગી આશ—While there is life, there is hope.

સુખના સાથી, દુઃખના વેરી—Prosperity gains friends, and adversity tries them.

‡સુખે સોની દુઃખે રામ—In prosperity gold, in adversity God.

સુડી વચ્ચેનું સોપારી--Between the hammer and the forge.

‡સુતારનું ચિત્ત બાવળીએ—A cat always dreams of mice.

સૂતેલા સિંહને જગાડવો નહીં—Let sleeping dogs lie.

સો ગરણે ગાળીએ ત્યારે એક વાત કરીએ—Think twice before you act once. [you will bring on the scholar.

સોટી વાગે ચમ ચમ, વિદ્યા આવે ધમ ધમ—Lay on the rod and

સોડ પ્રમાણે સાથરો--Cut your coat according to your cloth.

‡સો દહાડા સાસુના તો એક દહાડો વહુનો—Every man has his own turn. Every dog has his day. [hundred of the fox.

‡સોનીના સો ને લુહારનો એક--One shift of the cat is worth a

સોનું જોઇએ કશી ને માણસ જોઇએ વસી—Judge not of men or things at first sight. [company he keeps.

સોબતે અસર ને તુખમે તાસીર—A man is known by the

‡સોમણુ તેલે અંધારૂં—It is dark under the lamp.

‡સોમવતી અમાસ ને શુક્રવાર—The Greek Kalends. Two Sundays never come together.

‡સૌ પોતપોતાનાં ગીત ગાય—Every cook praises his own broth.
સંઘર્યો સાપ પણ કામનો છે—Keep a thing for seven years, and you will find a use for it.
‡સાંભળીએ જનનું, કરીએ મનનું—Hear all, but follow thine own counsels. Give every one thine ear, but few thy voice.
‡સુંઠને ગાંગડે ગાંધી ન થવાય—One swallow does not make the spring. [horse.
‡હરખાને ઠેકાણે પરખો ના પરણાવતા—Put the saddle on the right
હરામનો માલ પચે નહીં—Cheating play never thrives.
‡હાથ ચાટે કંઇ પેટ ન ભરાય—A fog cannot be dispelled by a fan.
‡હાથનાં કર્યાં હૈયે વાગે—Evil to him who evil thinks. As you sow, so shall you reap. [bush.
હાથમાં આવ્યું તે ખરૂં—A bird in the hand is worth two in the
હાથે કરીને પેટમાં પાળી ન મારો—Let not your tongue cut your throat.
હિમ્મતે મરદા તો મદદે ખુદા—Heaven helps those who help themselves. Fortune favours the brave.
‡હૈયું બાળવા કરતાં હાથ બાળવા સારા—Commit not to another what you can better do yourself. It is better to do a thing ourselves than entrust it to others.
‡હૈયે તેવું હોઠે—As we think, so we speak.

CHAPTER XIII.

IDIOMS AND IDIOMATIC EXPRESSIONS.

In Gujarati, as in any other language, one and the same word enters into so many idiomatic constructions, the usual idioms are so numerous, and the colloquial expressions in everyday use are so many, that it is greatly inconvenient—nay, almost impossible–to treat the subject in a way to exhaust it. We shall, in this chapter, try to point out merely the important parts, leaving aside the minor details, and shall strike out a course of treatment of our own on a basis similar to that of English idioms.

409.— Idiomatic Uses of Nouns.

એકડો.

એકડો આપવો—to consent to a proposition by appending one's signature to it.

એકડો કરવો—to write down one's signature.

એકડો કાઢી નાંખવો—to disregard (a man): મ્હારો એણે **એકડોજ** કાઢી નાંખ્યો.

એકડો લેવો—to get signatures of other persons.

એકડા વિનાનાં સો મીંડાં ખોટાં—(used metaphorically).

આંખ.

આંખ આવવી–ચ્હડી આવવી–દુ:ખવા આવવી—to suffer from [eyesore.

આંખ કહાડવી—to look angrily at a man.

આંખ તરવી—on account of intoxication or fever.

આંખ ફરકવી—winking of the eye (that of the *right* eye being considered auspicious to males, while that of the *left* eye to females).

આંખ ફરવી—on account of anger.

આંખ ફેરવવી—to be angry; to look angrily.

આંખ ચોરાવવી—to cheat or deceive some one.

આંખ મારવી—to make some signs; to ogle.

આંખે આવવું—**આંખમાં** આવવું—to be jealous of a thing.

આંખ ચોરાવીને જતા રહેવું—to pass off secretly—without being at all noticed.

આસન.

આસન પાડવાં—to draw columns on a paper.

આસન આપવું—to provide with a seat.

આસન માંડવું—to arrange for one's seat.

આસન મૂકવું—ચાંદાં વગેરે ઉપર માખી અચાર મૂકે છે જેમાંથી જીવડાં ઉત્પન્ન થાય છે તે.

કંઠ.

કંઠે પ્રાણ આવ્યા—was on the point of death (also metaphorically: એને પાંચ રૂપિઆ આપતાં તો **કંઠે પ્રાણ આવ્યા**, પણ શું કરે? આપવા પડયા).

કંઠ ફૂટવો—ઘાંટી ફૂટવી (જુવાની આવતાં).

—પક્ષી (પોપટ જેવ) ને કાંઠેલો આવવો.

કંઠ બંધ થવો—not to be able to breathe freely.

કદ.

એ માણસનું **કદ** પોપચ એમ નથી—His external appearance does not command respect.

તમે તમારા **કદમાં** રહો તો સારૂં—Better if you preserve your own self-respect.

કપાળ.

કપાળ કૂટવું—to beat the forehead.

—to trouble one's self a great deal: એને કંઇ સમજ તો પડતી નથી, તમે એની સાથે ક્યાં સુધી કપાળ કૂટશો?

કપાળ ફૂટવું—તે પડી ગયો અને તેનું **કપાળ ફૂટ્યું** (was fractured).—**ઘર ફૂટ્યું તેનું કપાળ ફૂટ્યું**. (The house in which there are always family quarrels, is in a very miserable condition).

કમર.

કમર કસવી—to gird up one's loins.

કમર ભાંગી જવી—to be thoroughly disappointed.

કમરનો ભાંગેલો—who cannot sit upright.

કમરમાં જોર રાખવું—not to be discouraged.

કમરનો ઢીલો—wanting in courage; coward.

કલમ.

કલમ કરવી—ઘડવી—to prepare a writing-pen by mending a reed.

કલમ રોપવી—ઝાડની ડાળી કાપી ભોંયમાં રોપી દેવી. [powerful.

એની **કલમ સહુજ સાબીત**—his composition is very

એની **કલમ** કંઈ **જૂદીજ છે**—he has a peculiar way of painting or writing.

(કોઈની) **કલમ** કાપવી—to disregard a man or to set him aside in such a way that he feels it sorely.

કાટલું.

કાટલાં કરવાં—to make one lose something. જાણીતા વેપારીના હાથમાં અજાણ્યાનાં **કાટલાં થયાં** વિના રહેજ નહિ.

કાટલું કહાડવું—to do away with; to destroy (a person).

કાન.

કેટલો વખત થયાં મને ધીમે ઉતારાવવાનું એને કહીએ છીએ, પણ એના કાંઈ **કાન ઉઘડતા નથી**—(he does not mind it).

કાન ઉઘાડવા—to give intimation.

કાનપર હાથ મ્હેલવા—to wash one's hands clear of a matter, to show perfect ignorance about it.

કાને હાથ મુકવા–દેવા–રાખવા } to refuse to listen to a man;
કાનેથી કહાડી નાંખવું } to disregard what he says.

કાન ફૂંકવા—to instruct (properly or improperly).

કાન ફૂંકવા–ભરવા–ભંભેરવા—to poison one's ears

કાન ફૂટી જવા—to be deaf or pretend to be deaf.

કાન પકડાવવા—to point out another's mistake; to surpass.

કાન પકડવાની વાત—an event which teaches us some lesson.

કાન દેવા–માંડવા—to hear attentively.

કાનનું કાચું—who cannot hear everything distinctly, a little deaf.
—easily led astray by believing every thing; credulous..

કાન ફફડાવીને ઉઠવું—to get up and shake off all sleepiness.

કાને પડવું—to hear something.

કાનોકાન—personally: મેં એ વાત **કાનોકાન** સાંભળી છે.

આંખ આડા **કાન** કરવા—to disregard or evade the point; to connive at it.

કામ.

કામમાં કામ—કામ મળતું **કામ** કરી લેવું—to kill two birds with one stone.

કામ લાગવું—to be of some use; to be useful or serviceable.

કામે લાગવું—to begin work.

કામ કહાડી લેવું—to effect one's purpose very artfully.

કાળજું.

કાળજું ટાઢું થયું—was perfectly satisfied.

કાળજું બળી ગયું—was very much grieved.

કાળજું ફટકી ગયું—ખસી ગયું—(he) is gone mad.

કાળજાનું નર્યું—very careful; cautious; in proper senses.

કાળજાની કોર—dear to one as one's own life.

કૂચો.

એણે એ વિષયનો **કૂચો** કરી નાંખ્યો છે—he has mastered the subject thoroughly well.

એ વાતનોજ **કૂચો** કરશો કે બીજી કરશો ?—will you be always speaking of the same thing or be giving us something new now?

કૂચો કરવો—to speak ill of; to slander.

ખબર.

ખબર કહાડવી—to inquire; to get some information.

ખબર લેવી—to inquire after one's health.

—to severely reprimand.

ખબર રાખવી—to keep one's self informed of what happens; to look after.

ખબર આપવી—કરવી—to give information.

ખબર લાવવી—to bring some new information.

ગમ.

પેલી **ગમ** બેસો—sit on that *side*.

મ્હને કંઇ એમાં **ગમ** પડતી નથી—I can make out nothing of it; I cannot understand it.

તે **ગમ** ખાઇ ગયો અને **સામો** જવાબ આપ્યો નહીં—bore it calmly and quietly—passively.

ઘર.

ઘર ભાંગ્યું—on account of constant family quarrels.

—on account of the death of some chief member in a family.

—to bear a great amount of loss: **ભાઇ**, ત્હારો તો વાડવો ભાંગ્યો પણ મારૂં તો આખું **ઘર ભાંગ્યું.**

ઘર મારવું—to steal; to rob. [ઘાલ્યું છે.

ઘર કરવું—ઘાલવું—to be firmly rooted; એનામાં રોગે ઘર

ઘર માંડવું—to begin worldly life.

ઘર ચલાવવું—to manage the affairs of the household.

ઘર બેસવું—to be in a declining condition.

—on account of all the members dying out, and thus the whole family coming to an end.

ઘર ફોડવું—to bribe some member of the household to effect one's purpose.

ઘર ફૂટે ઘર જાય—disunion in the family is the root of all evil—brings about the fall and ruin.

ઘર ફોડવું—ફાડવું—to break into a house for stealing.

ઘરવાળો—an epithet for a husband.

ઘરવાળી—an epithet for a wife.

ઘરનો સુખી—who can maintain himself and his family without any difficulty; who is never pinched for the necessaries of life.

ઘાટ.

સોની ઘાટ ઘડે છે—the goldsmith is preparing some ornament. [of ?

કેમ, બેઠા બેઠા શું ઘાટ ઘડો છો—what have you been thinking

ઉભો રહે, હું તારો ઘાટ ઘડું છું—I mean to punish you severely.

૭ જણે મળી અભિમન્યુનો ઘાટ ઘડી નાંખ્યો—killed him.

સાતેક હરામખોરોએ મળી રાત્રે તેનો ઘાટ ઘડી નાંખ્યો—robbed him.

ઘાણ.

ભજીઆનો ઘાણ—the quantity fried every time.

ઓચિંતો ધસારો થવાથી લશ્કરનો ઘાણ નીકળી ગયો—many persons were killed. [by his arrival.

એ આવ્યો ને બધો ઘાણ બગડયો—the whole thing was spoiled

છાતી.

વેપારમાં **છાતીની** જરૂર છે—bold and enterprising spirit.

છાતી કહાડી ચાલવું—to walk straight and upright with vigour and courage; to walk with a bold front.

છાતી કૂટવી (શોકમાં)—to beat one's breast (in grief).

છાતી ફાટી જવી–to be extremely grieved and embarrassed by sudden and unexpected calamity.

છાતી ભરાઇ આવવી—to be on the point of weeping.

છાતી તોડવી—**છાતી** તોડ કામ કરવું—to work very hard.

છાતી ઠોકીને કહેવું—to assert something with confidence.

છાતી પર હાથ મૂકવો—to console; to condole.

છાતી પર બેસવું–એ તો મ્હારી **છાતી પર બેઠો છે**; કંઇ રળતો કમાતો નથી અને ઘરનું ખાઇને ખોટું કરે છે.

છાતી બળવી—to be jealous; to feel pity for.

છાતીએ ધરવું—to press to one's bosom through affection.

છાતી ઉંચી આવવી—to be perfectly delighted—satisfied.

છાતી ચલાવવી—to undertake (to do a thing) boldly.

છાતીવાળું—courageous; enterprising.

જીભ.

તેની **જીભ** ઘણી લાંબી છે—he speaks out anything without considering the consequences.

તેની **જીભ** સખણી રહેતી નથી—he speaks out anything he likes.

તે **જીભનો** છૂટો છે—he uses abusive language very much.

જીભને કાંઈ હાડકું નથી—there is no bone in our tongue, so it can be bent in any direction we like, *i. e.*, it may speak out good things as well as bad things.

જીભ હલાવવી—to say a word: માત્ર **જીભ હલાવે** તો કામ થાય.

જીવ.

એ વાતમાં કંઈ ઝાઝો **જીવ** જણાતો નથી—use or importance.

તેનામાં હવે **જીવ** નથી કે ત્હારી સામા થાય—strength, power.

હાલમાં તે જરા **જીવ**વાળો ગણાય છે—rich, well-to-do.

તેને માટે મ્હારો **જીવ** અડધો અડધો થઇ જાય છે—too eager and anxious to see him.

જીવ આપવો—to sacrifice one's self; to commit suicide.

ત્હારે માટે તે **જીવ** આપવા તૈયાર છે—he is ready to undertake anything for your sake.

ત્હારે માટે તે **જીવ** તોડ્યા કરે છે—he is very anxious to see you.

જીવ ઉડી જવો—to lose heart; to have no hopes; to be embarrassed.

જીવ ખાઇ જવો—to trouble one every now and then.

જીવ લઇ નાસવું—to run for life.

એવું કામ કરવાને મ્હારો **જીવ** ચાલતો નથી—I am not inclined or have no courage to do such deeds.

જીવ ઠેકાણે ન હોવો—ન રહેવો—to be perplexed.

જીવ તાળવે ટંગાઈ રહેવો—to be in a state of great anxiety.

જીવ હેઠે બેસવો—to be free from anxiety and care.

જીવ ફરવો—to feel giddiness.

એની પાસે કંઇક **જીવ** થયો છે—he has laid by some wealth.

એ ગયો ત્યારનો મારો **જીવ** ઉંચો થતો—રહેતો હતો—I felt much anxiety for him.

(કોઇના) **જીવ** પર બેસવું—to depend on others for every- [thing.

જીવ ટૂંકો થયો—became less liberal than before.

દમ.

દમ લેવો—ખાવો—to take some rest.

દમ લેવો—to tease and trouble: એ તો મ્હારો **દમ** લેશે.

દમ મારવો—to wait a little. [ગુન્હો કબુલ કર્યો.

દમ દેવો—to take to task : પોલીસે ખુબ દમ દીધો ત્યારે

દહાડો.

હાલ એનો દહાડો સિકંદર છે—his star is in ascendance.

એના દહાડા વાંકા છે—(the converse of the above.)

એનો દાદો મરી ગયો તેનો દહાડો પાણી ક્યારે થવાનો છે ?—Feasts and caste dinners to be given after the demise of a person.

નાક.

નાક જવું—કપાવું—to lose one's honour and respect.

નાક કાપવું—to insult and dishonour a person by acting in such a way that he feels it bitterly.

નાક નીચું થવું—to be humbled or humiliated.

શું નાક લઇને મ્હારી સાથે બોલતો હશે ?—with what face ? does he not feel ashamed ?

પગ.

પગ આવવા—to learn to walk.

પગ થવા—to disappear suddenly.

પગ ઉઠાવવા—to walk quickly.

પેટમાં પગ હોવા—to be very cunning.

પાઘડી.

પાઘડી બંધાવવી (કોઇની પાસે)—to have a turban folded for putting it on.

પાઘડી બંધાવવી (કોઇને)—to honour him. [opinions.

પાઘડી ફેરવી બાંધવી—to be insolvent; to change one's

પાણી.

પાણી ભરાઇ જવા—ઘણા સોજા આવવા ને મરવાની તૈયારીમાં હોવું.

પાણી ભરાવવું—મદ ઉતારવો; હરાવવું.

પાણી જવું—ટેક અથવા આબરૂ જવી. [power.

પાણી જોઈ લેવું—to see or measure one's strength or

પાણી છાંટવું—to cool down.

પાણી મૂકવું—to swear not to do a certain thing.

પાણી ફરી વળવું—the whole thing coming to nothing, all the trouble being lost.

પાણી ફેરવવું—કર્યું કરાવ્યું ધૂળ મેળવવું : બાપની લાખ રૂપીયાની દોલત ઉપર એ દીકરાએ **પાણી ફેરવ્યું.**

પાણી લાગવા—to incur some disease on account of the waters of a certain place not suiting one's constitution and health.

પાણી પાણી થઈ જવું—to perspire much owing to hard work; to submit mildly being severely rebuked.

પાણી છૂટવું—સારૂં સારૂં ખાવાની વાતોથી મ્હારા મ્હોમાં **પાણી છૂટે છે.**

પાણીથી પાતળું કરવું—to take a man to task so severely that he is unable to say a word in return.

લોહીનું **પાણી** કરવું } to exert one's self too much with-
લોહી **પાણી** એક કરવાં } out much caring for the effect.

ઉંડા **પાણી**માં પેસવું—to undertake to do some hard work.

પાણીને મૂલે—at a very small price; for a trifle.

પાપ.

એના પેટમાં **પાપ** છે—કપટ. [incurs some sin.

છોને તે મ્હારી નિંદા કરતો, મ્હારૂં **પાપ** તો ધોય છે—he himself

પાપ ગયું—good that he is gone—dead.

પેટ.

પેટ ચોળીને શૂળ ઉપજાવવી—જાણીજોઇને હાથે કરી દુઃખ હોરી લેવું.

પેટમાં પેસી નીકળવું—to know one's secrets.

પેટમાં રાખવું—to keep a thing secret.

એનું પેટ મોટું છે—he keeps secrets to himself—does not give them out.

પેટમાં રોગ હોવો—મનમાં કપટ રાખી વાત કરવી.

પેટ ભરવું—to maintain one's self.

હું પૈસા ખરચું છું તેમાં ત્હારા **પેટમાં** કેમ દુઃખે છે?—why are you troubled by it why can you not bear it calmly?

પેટ ચ્હડવું—on account of indigestion.

પેટ બાળવું—not to eed one's self properly.

પેટ તણાવું—on account of eating very much (more than the usual quauantity).

પેટને ભાડું આપવું—to eat something to keep one's self free from starvation—to keep body and soul together.

પેટનું છોકરૂં—one's own child.

પેટ પૂર—sufficient for one's self.

પેટ ખોલી વાત કરવી—to speak out frankly and freely.

પેટમાં ભરાવું—to flatter one to guage his mind.

ઠંડે **પેટે**—without any anxiety or concern.

પેટે પાટા બાંધવા—to fast; not to eat (generally said of a miser.)

મન.

મન થવું—કરવું—to desire or wish for (something).

મન માનવું—to be satisfied so as to give one's consent.

મન મનાવવું—to gratify one so as to gain his consent.

મન ખાટું કરવું—to make one sorry.

મન ચોળવું—to be sorry.

મનમાં આવવું—to take into one's head.

મન વાળવું—કંઈક બાબત મનમાંથી કહાડી નાંખી તેને માટે દીલગીર ન થયા કરતાં શાંતિથી નિરાંત વાળવી—સંતોષી રહેવું.

મન ઉઠવું—not to like (it).

મન જોવું—to guage one's mind; to feel one's pulse.
મનપર લેવું—to pay due attention (to a subject).
મન ઉંચું થવું—to be sorry; to have the tie of affection severed.
મોટા મનનું—liberal; charitable.

માથું.

માથું મારવું—to interfere in some affair (without any proper reason).
માથું આપવું—to undertake to do a thing even at the cost of one's head.
માથું કાપવું—to put to disgrace—break the trust.
માથું ઉંચકવું—to oppose; to stand in opposition.
માથું ઝીકવું–પટકવું–ફોડવું—to take trouble to no purpose; to cudgel one's brains to no avail.
માથું પાકી જવું—to be very much troubled or annoyed.
માથું ફરવું—to feel one's self giddy.
માથું ફેરવવું—to get enraged or angry.
માથું ભાંગવું—to surpass in rivalry.
માથું ખાઈ જવું—to trouble one by some nonsense chatter.
માથું નીકળી પડવું } to suffer from a very strong
માથાના કકડા થઈ જવા } head-ache.
માથાનો ફરેલ—self-willed; obstinate.
માથે નાંખવું—to make one responsible for.
માથે ચ્હડાવવું—to obey; to submit to.
—to spoil (a child) by overfondling.
માથે ચ્હડી બેસવું—to disobey and disregard.
માથે પડવું—to be responsible or answerable for.
માથેથી ઉતારી નાંખવું—to be free from all responsibility.
માથે હાથ મૂકવો—to bless (one).

મ્હોડું.

મ્હોડું ઉતરી જવું—to be all white and pale.

મ્હોડું આવવું - to have some inflammation in the mouth.

મ્હોડું આપવું—to say something in reply; to care for.

મ્હોડું હલાવવું—to speak something; to chew something.

મ્હોડું બંધ કરવું—to stop speaking any further.

મ્હોડું કાળું કરવું—to suffer disgrace.

મ્હોડું લાલ થવું—to win honour and fame.

મ્હોડે કરવું—to learn by heart.

મ્હોડાપર—in one's presence; not behind one's back.

મ્હોડું મલકાવવું—to smile a little; to laugh in one's sleeves.

મ્હોડું ચ્હડાવવું—to look angry or displeased.

મ્હોડે ચ્હડાવવું—to overfondle (a child).

મ્હોડે ચાંપવું— }
મ્હોડું ભરવું-દાબવું } to bribe one so as to stop all his further complaints.

મ્હોડું ભભડવું—to desire to eat.

મ્હોડું વાળવું—to weep aloud covering the face.

લોહી.

લોહી પડવું—to emit blood through any of the bodily organs.

લોહી આવવું—to gain new blood in the body.

મીઠા લોહીનું માણસ—whom we all like to associate with; sociable.

લોહીનું તરસ્યું—blood-thirsty; revengeful; vindictive.

હાડકું.

હાડકાંના ભાંગેલા-આખા—said of an extremely idle and lazy man, who never does anything.

હાડકાંના ખરા—diligent, and not tired of work.

હાડકાં વાળવાં—to work; to exercise one's self.

હાથ.

એ મ્હારા **હાથ**ની-ઘરની વાત નથી—it is not in my *power.*

મ્હારે **હાથે** એ કામ ન થાય—I would never do it *personally.*

એ કામમાં મ્હારો **હાથ** નથી--I have no *hand* in the matter; I have nothing to do with it.

તેના મ્હારા ઉપર ચારે **હાથ** છે—I am very much under his [*favour.*

હાથ પકડવો-ઝાલવો-to lend assistance; to take the hand in marriage : નગર લોક સૌ દેખતાં **ઝાલીશ** જમણો **હાથ**.

હાથ ઘાલવો—to interfere (in some affair).

હાથ કાપી આપવા—to bind one's self by giving one's [signature.

હાથ કરવો—to deal a blow; to defeat.

હાથ ખાવો—to be defeated or vanquished in a struggle.

હાથ દેખાડવો—to display one's strength to an adversary.

હાથ દાબવો—to bribe (one).

હાથ ચલાવવો—to beat; to work quickly.

હાથ ઉપાડવો—to raise up one's hand in order to beat.

હાથ ચાલવા—to beat with one's hand.

હાથ પગ ભાંગી જવા—to be so thoroughly disappointed as not to be able to do anything further.

હાથ પર લેવું—to win over (a person) to one's own side.

હાથ ચળવળવા—in order to beat or with a desire to beat.

હાથ આવવું—to find what was lost.

હાથ ઉઠાવવો—to give up one's claims.

હાથ ઉપર રાખવો—to keep up one's supremacy.

હાથ ફેરવી જવું—to steal away (something).

હાથ મારવો—to obtain something by theft or robbery or any such dishonest means.

410.— Idiomatic Uses of Verbs.

આવવું.

ઝાડને ફૂલ **આવ્યાં**—brought forth.
આ વખત પાઘડી ઠીક ન **આવી**—not well-folded.
ઘર પડવા **આવ્યું** છે—ready to fall.
એને ડગલો બરાબર **આવતો** નથી—does not suit-fit him well.
અવાળુ **આવ્યા** છે—inflammation of the gums.
મ્હો **આવ્યું** છે—અતિશય શારીરિક ગરમીને લીધે.
આંખ **આવી** છે—suffering from eye-sore.
આવી ચ્હડવું—પહોંચવું—to come up quickly-in time.
આવી ચૂકવું—રહેવું—to be exhausted; to come to an end.
આવી જવું—to come to pay a very short passing visit.
આવી પડવું—to come all of a sudden.
આવી બનવું—to be on the point of death or destruction.

ઉઘાડવું.

વરસાદ **ઉઘડ્યો** છે—વરસાદે **ઉઘાડ** આપ્યો છે—It has ceased [to rain.
બારણું **ઉઘડ્યું**—opened.
હવે મારૂં નસીબ **ઉઘડશે** એમ લાગે છે—will be happy.

ઉડી જવું.

પાંજરામાંથી પોપટ **ઉડી ગયો**—flew away.
તેના ચહેરાનો રંગ **ઉડી ગયો**—became or turned pale.
તે તો તમને બધાને લઈ **ઉડી જાય** એવો છે—so cunning as to impose upon all of you without detection.
તેનો પગાર જોતજોતામાં **ઉડી જાય** છે—is spent away.
તડકામાં સાળુનો રંગ **ઉડી ગયો**—the colour faded away.

ઉતરવું.

અનાજનો ભાવ કંઈ **ઉતરશે** ખરો—will fall or decline.

લડાઈમાં **ઉતરવું**—to enter the lists.
નદી **ઉતરવી**—to cross a river.
તેનું મ્હોડું **ઉતરી ગયું**—became or turned pale.
છાશ **ઉતરી ગઇ**—વાસી રહેવાથી બગડી ગઇ.
એ તો વાત કરવામાં **ઉતરી** પડે છે—gets angry and quarrels.
ઉતારી પાડવું—to run down or slander a man.
એના વાળ બહુ **ઉતરી** જાય છે—fall off.

ઉતરાવવું.

મ્હારે એની નકલ **ઉતરાવવી** છે, કોઇ માણસ બતાવશો ?
કુંભાર પાસે આજે દસ નવા ઘડા **ઉતરાવવા** છે.
કોઇ સ્ત્રી રાંડે તેને વાળ **ઉતરાવવા** પડે છે.
આ સ્ત્રીથી બેડું ઉંચકાતું નથી. એને જરા તે **ઉતરાવશો** ?
એને તો કંઇ આડું હોય એમ લાગે છે. કોઇને બતાવી દાણાબાણા **ઉતરાવો** તો ઠીક.

ઉપડવું.

હું સ્ટેશન આગળ પહોંચ્યો ને ટ્રેન **ઉપડી**—started.

આ મરકીમાં તેનું તો આખું ઘર **ઉપડી** ગયું—all the members of the family died.

આ વખતના છાપામાં અક્ષર બરાબર **ઉપડયા** નથી—not properly printed; are a little faint for want of proper pressure.

વાત કરતાં કરતાં તે તો ખૂબ **ઉપડયો**—went on speaking with full freedom—without any check.

ઉભું કરવું.

આ કામ કોણે **ઉભું કર્યું** ?—who started it ? with whom did it originate ?

છોકરાને માસ્તરે પાટલી પર **ઉભો કર્યો**—made him stand.

પેલાની સ્હામા તેના લાયક કોઈ ન જડયો ત્યારે બધાએ મળીને મ્હને **ઉભો કર્યો**—persuaded, entreated, requested or asked me to confront him, to meet him boldly face to face.

ખખડાવવું.

હવે જાણ્યુ ત્હારૂં ડહાપણ; રીતસર નાણું **ખખડાવી દે** નહીંતો ફજેત થશે—pay off the sum due.

સારી રીતે **ખખડાવ્યો** ત્યારે બધી વાત કબૂલ કરી—taken to task.

ખખરવું.

આજે આંખમાં ઓસડ બહુ **ખખરે છે**—gives pain.

રસ્તે ગજવામાંથી રૂપિયો નીકળીપડયો ને શોધતાં કંઈ જડયો નહીં તે મ્હને બહુ **ખખરે છે**—I am pained to the heart to think of it.

કારી સગાનું મરણ મનુષ્યને બહુ **ખખરે છે.**

ખપવું.

હાલ વિલાયતી માલ બહુ **ખપે છે**—is much sold.

બધી પૂરી **ખપી ગઈ**—used up.

લડાઈમાં હમારાં બધાં માણસો **ખપી ગયા** ત્યારે અમે કેસરીયાં કર્યાં—were killed or destroyed.

લુચ્ચાની સાથે લુચ્ચામાં **ખપે**—is considered or thought.

હિંદુઓને માંસ દારૂ નહીં **ખપે**—cannot use these things.

ખાવું.

લાંચ **ખાવી**—to take or receive bribes.

તે તો જરાજરામાં **ખાવા દોડે છે**—gets angry and becomes peevish and quarrels.

તે મ્હારા સો રૂપિયા **ખાઇ ગયો છે**—does not pay the sum due.

એ તો મ્હારૂંજ **ખાવા બેઠો છે**—though he has no right to it.

એ કેસ તો એના હજારો રૂપીઆ **ખાઇ ગયો**—the suit cost him &c.

હવા **ખાવા જવું**—to go out for an airing or a change of climate.
કસમ **ખાવા**—to take an oath; to swear.
એણે છોકરીના પાંચ હજાર ખાવા લીધા.
તડકો **ખાવો**—to be exposed to heat.
એણે ટાઢ તડકો બહુ **ખાધા છે**—has seen all the vicissitudes of life.

ગળવું.

છાપરૂં બરાબર ચાળેલું ન હોવાથી ઘરમાં બહુ **ગળે છે**—water trickles through the tiles on account of heavy rains.

આજ મ્હારી આંખ બહુ **ગળે છે**—water comes out from them.

કેરી હવે **ગળવા** માંડી છે—આંબો હોણુ બહુ વહેલો **ગળ્યો.**

દૂધમાં ખાંડ બરાબર **ગળી** નથી—ઓગળી નથી.

આજે દાળ બરાબર **ગળી** નથી—સારી ચડીને એક રસ થઈ નથી.

તે શરીરે બહુ **ગળાઇ** ગયો—is much emaciated.

હજુ સોનું બરાબર **ગળ્યું** નથી—has not melted.

તે વાતજ તે **ગળી** ગયો—did not speak about it at all.

ચ્હડવું.

ચ્હડતું વ્યાજ—compound interest.

ચ્હડતો દિવસ—days of prosperity and plenty.

દિવસ ઘણો **ચ્હડયો** છે, હવે ઉઠ-it is very late in the morning.

આજે એને ભાંગ **ચ્હડી હોય** એમ લાગે છે—influenced by the drug.

મહાદેવને તે રોજ સો બીલ **ચ્હડાવે** છે—worships the god with one hundred leaves.

આજે મ્હારી આંખ **ચ્હડી આવી છે**—suffering from eyesore.

તમે છોકરાને બહુ **ચ્હડાવ્યો-ચ્હડાવી મૂકયો છે**—overfondled him, spoiled him by overfondling.

ભમર **ચ્હડાવવા**—to knit the eye-brows in anger.

ચાલવું.

એના હાથ બહુ **ચાલે** છે—beats one now and then.

એનું મ્હોં બહુ **ચાલે** છે—abuses every one freely.

કોઈનું **મ્હોં ચાલે** તો કોઈના **હાથ ચાલે.** [something.

એનું મ્હોં આખો દિવસ **ચાલતું** ને **ચાલતું**—always eating

પડવું.

એ લડાઈમાં ઘણા યોદ્ધાઓ **પડયા**—died on the battlefield.

એ ચોપડી મને આઠ આઠ આને **પડી**—cost me 8 annas each.

ગળે **પડવું**—to charge some one without any ground.

ગળું **પડવું**—to suffer from depression of the palate.

આડું-વાંકું **પડવું**—to take something amiss.

પાકવું.

હોણુ અનાજ બહુજ **પાકયું** છે. તમારો આંબો **પાકયો** કે નહીં?

બધી કેરી સામટી **પાકી** ગઇ. તેનું ગોડ આજે દશ દિવસે **પાકયું.**

એમાં ત્હારૂં કાંઇ **પાકયું**?—did you get anything by it?

હવે એ વાત બંધ કરો, મ્હારૂં માથું **પાકી ગયું**—I am very much troubled by it.

સૌ થાકશે ત્યારે **પાકશે**—will submit. [discounting it.

હુંડી **પાકવાની** તારીખ કઇ છે તે જાણો છો?—the day for

બેસવું.

કેમ, દાખલો **બેસે છે** કે નહીં?—can you solve the example?

એનું તમને શું **બેઠું**?—what did it cost you?

હવે ચોમાસું બરોબર **બેઠું**—now it has properly begun.

હજુ ચિત્ર કામમાં એનો **હાથ બેઠો** નથી—not yet a steady hand in drawing.

આજ ભાત **બેઠો** લાગે છે—તાપ વધારે લાગવાથી બળી તપેલી સાથે ચ્હોંટી ગયો હોય એમ લાગે છે.

હોણુના વેપારમાં ઘણા વેપારીઓ **બેઠા**—became insolvent.

મ્હારી જાણમાં એ જ્ઞાતિમાં વીસ ઘર **બેઠાં**—became extinct.

પૈસા આપી દે નહીં તો તારે **બારણે બેસીશ**—will force you to pay.

ઘેર **બેસવું**—to be without occupation.

ચોમાસામાં ઘણાં ઘર **બેસી** જાયછે—the foundations give way.

ઘણી મુદ્દતે સોનાનો ભાવ જરા **બેઠો**—the price fell a little.

ભરવું.

મ્હારી ચોપડી ફાડી તેના પૈસા **ભરી** આપ. હું એ **ભરી લીધા** વિના રહેવાનો નથી.

સમજીને-વિચારીને ડગલું **ભરવું**—કંઈ કામ કરવું.

તમે બહુ અનાજ **ભરી મૂકો છો**—store up.

આજે ત્રણ છોકરાંને **વાડી ભરી હતી**—માથે ફૂલ ગૂંથવાં.

મારવું.

એણે અંધારામાં ચાર તીરો **માર્યાં**—discharged.

એ વૈદને પારો **મારતાં** ઠીક આવડે છે.

કંઇ **ધાડ મારી કે ?**—have you succeeded ? have you been able to do anything ?

હજુ એને **હાથ મારતાં** તો આવડતું નથી—in swimming.

સટ્ટાના વેપારમાં ઘણા **માર્યા ગયા**—became ruined

તોપ **મારવી**—to tell exaggerated stories, to draw the long bow.

જખ **મારવી**—to be extremely sorry for one's fault.

મૂકવું.

મમરો **મૂકવો**—રંજક **મૂકવી**—to say something to make others quarrel among themselves.

એ વાતને **મીંડું મૂકો**—put it aside.

મેં તો એ વાતનું **પાણી મૂકયું** છે—taken an oath never to do it.

રહેવું.

આ સઘળો સામાન પેટીમાં **રહેવાનો** નથી—the box cannot hold &c.

માથું દુઃખતું **રહેશે** તો હું આવીશ. મ્હારા બધા સાંધા **રહી ગયા છે.**
રહી રહીને એને રડવું આવે છે—at intervals. [surplus.
રહ્યું સહ્યું—what remains after use; the remainder or

લાગવું.

એનું ઘર **લાગ્યું** ત્યારે હું વડોદરે હતો—caught fire.
એ કામમાં મને બહુજ પૈસા **લાગ્યા**—cost me much.
હાથ **લાગવું**—to find.
એ તાળાને કોઇપણ કુંચી **લાગતી** નથી.
તે નોકરીએ **લાગ્યો છે**, હવે ઠેકાણે પડશે—has taken up service.
એમાં ત્હને કેમ એટલું બધું **લાગી જાય છે** ?—why do you take it to heart so very seriously?

વાળવું.

મ્હોં **વાળવું**—to lament over a loss with the face covered.
ગમે તેમ મન **વાળવાનુંજ** તો—to take comfort.
મૂઠ મારતાં તો બધા જાણે છે પણ **વાળતાં** બધાને આવડતું નથી.
તમારે શરીર **વાળવું** જોઇએ—make it strong and healthy.
એણે બાપનું ભારે કરજ **વાળ્યું**—discharged, or paid off.
આજે **પગ વાળવાનો** વખત મળ્યો નથી—to take some rest.

411.— Idiomatic Uses of Adjectives.

આડું.

આડું અવળું સમજાવવું—જૂઠું સાચું કહેવું.
આડું ફાટવું—to take some cross road all of a sudden.
આડે આવવું—to come in one's way. [prescribed days.
આડે દહાડે—any day except the holidays and other
એના તોફાનથી તો **આડો આંક.**
એને તો જરાજરામાં **આડું** પડે છે } takes every thing amiss
એ તો જરાજરામાં **આડું** પાડે છે } and gets peevish.
એને તો **આડું** હોય એમ લાગે છે—ભૂત, ડાકણ, વગેરેથી થતી ઇજા.

કઠણ.

પથ્થર બહુ કઠણ હોય છે. તે રોગમાંથી બચવો કઠણ છે.
આ કામ બહુ કઠણ છે. હવે વખત બહુ કઠણ આવ્યો છે.
આ વાક્યનો અર્થ બહુ કઠણ છે. તેણે મ્હને બહુ કઠણ શબ્દો કહ્યા.
તે કઠણ છાતીનો આદમી છે.

N. B.—The shades of meaning in all these sentences can be easily perceived.

કાળું.

કાળા અક્ષરને કૂટી મારે એવો છે—he is wholly illiterate.
કાળા પાણીએ જવું—to be transported to the Andamans.
કાળું કરવું—to go away; to do some bad actions.
કાળું મ્હોં—a term of reproach.
કાળું ધોળું કરવું—to use means fair and foul.

412.— *Miscellaneous Phrases.*

ઉગી નીકળવું—to bear fruit: એની મહેનત ઉગી નીકળી.
દીલ ભરાવું—to be attacked with fever.
દીલે ભરાવું—to be fat and robust.
શરીરે વળવું—to be strong and healthy.
અંગ મરડવું-આળસ ખાવું—(on account of want of rest).
મ્હેં તેને ખૂબ ઉધડો લીધો—took him severely to task.
એ તો છાણમાં તરવાર મારે એવો છે—he talks of high things, but is never able to accomplish anything.
ખાધો લાડવો ?—did you gain anything ? (always ironical).
ઉંધી પુતળીનો માણસ—one who cannot discern objects properly.
ઓહીઆં કરી જવું } not to pay one's debts; to rob
પચાવી પડવું-ખાઇ જવું } others of their dues.
એકી જવું—to go out to make water. }
બેકી જવું—to go out to answer the call of nature. }

N. B.—These two expressions are used generally by young pupils in common village-schools.

દિશાએ જવું-જંગલ જવું-કળશીએ જવું-બેઠી જવું—these terms are generally used by villagers.

ઓંધો બાળવો—to speak out some secret.

ઓછું આણવું
ઓછે પાટલે બેસવું } to be dissatisfied and take every thing ill.

લંબાવવું-આડા પડવું—to lie down for a short nap; to take rest by stretching one's self on the bed.

ઘોડા જેવો તો છે-he is all right (said of a person who pretends [to be ill).

આજે શું શાક બનાવ્યું? બારશાક—*i. e.* no vegetable.

ઓરસિયા જેવું કપાળ—blank; without any ચાંલ્લો or તિલક.

નામ બોળવું—to disgrace one's family.

તેનું નામ બાળ—don't mention him before me.

જીવ તલપાપડ થઈ જવો—to be extremely impatient.

જીવ તળે ઉપર થઇ જવો—to be extremely impatient; to be furious with rage.

બહુ ડાહ્યો તે બહુ ખરડાય-too much cunning overreaches itself.

પારકું ઘર કૃષ્ણાર્પણ—to be generous with another's property.

ઈન, મીન ને સાડે તીન—a phrase signifying *very few.*

અખાડા (આંખ આડા કાન) કરવા—to connive at.

ઘર કહે કે બાંધી જો અને લગન કહે કે માંડી જો—building of houses and marrying of children are great wasters of money.

ચઢે તે પડે—every rise has its fall; he that soars high, falls [farthest.

ચણાના ઝાડ પરથી કૂદવું—to make empty boasts.

ચાવીને ચીકણું કરવું-ચાવીને કૂચો કરવો—to talk of the same thing over and over again without any purpose.

ચંડાળ ચોકડી—a crew of rogues ; a set of knaves.

જાત પર જવું—to fall upon one's innate nature.

જેના પેટમાં દુઃખે તે વૈદને ઘેર જાય—he who is sick will seek the physician; he who suffers, loudly may complain.

બાંધી મુઠી લાખની, ઉઘાડી ત્યારે રાખની—silence is prudence.

એક ઘાના બે કડકા કરવા—to cut the matter short.

એક કહેશે કતારગામ ત્યારે બીજો કહેશે ઉધના—they are always opposed in their views (Katargam and Udhana being villages near Surat, in *opposite* directions).

બે ગોળીનો ચડવો—one who blows hot and cold with the same mouth.

ખાનાર ત્યાં પાનાર નહીં ને પાનાર ત્યાં ખાનાર નહીં—none is completely happy; fortune seldom comes with two hands full.

ધોળે દહાડે—in broad daylight.

દોઢ ડાહ્યો: અતિ ડાહ્યો—over wise; three wise by two.

દ્રાવિડી પ્રાણાયામ—a circuitous mode of speaking.

ઘડીએ ઘુંટ ભરાય છે—every moment is important (for the person is sure to die very shortly).

મંગળવાર કરવા—to observe a particular vow on Tuesdays.

કલઇ કરાવવી— o get one's self shaved.

શું કાંદો કહાડયો—what have you gained ? (ironical).

કજીઆનું કાળબૂત (cobbler's last)—source of all the quarrel.

એને કુતરાની ઉંઘ છે—sleeps as lightly as a dog.

કુન્દીપાક-કોપરાપાક—ગોળપ પડી આપવો (વી)-જમાડવો (વી)	to beat one severely.

કંઠી બાંધવી-ચેલો મુંડવો—to persuade one to follow suit.

ખરેખરો કન્યારાશી છે—perfectly coward or effeminate.

કજી ખાવી—to be n v and peevish.

એની આંખમાં બહુ કમળો છે—he is extremely jealous.

એની આંખમાં બહુ મરચાં ભભરાય છે—he cannot bear to see other people's happiness.

કોઠું નહીં આપવું—not to mind or listen to what one says.

કોરે કાગળે મતુ—signature on a blank paper (ironical).

કંઇ ખરચી પાણી થયાં-મળ્યાં કે?—received any tip? [some time.

ખાટલો ભોગવવો-ખાટલે પડવું–to fall ill and continue to be so for

ત્હારૂં ખાનું ખરાબ થાય !-may evil befal you!(used in cursing).

ખાતર જમા કરી આપવી—to satisfy one's desires in such a way that he may never wish it again. [fool.

ગધેડાનો પાછલો પગ(ને બિલાડીનો આગલો પગ)—said of a great

ગધેડા ઉપર અંબાડી—a good thing in a bad place; a combination of two incompatible things. [by; both are equal.

ગધેડાનું ગ્હોં કુતરે ચાટયું—no one gains or loses anything there-

ધ્યાનમાં તે મનમાં—our wishes are father to our thoughts.

રાંધતાં આવડે નહીં ત્યારે લાકડાં લીલાં—a bad workman quarrels with his tools.

નામ મોટાં ને લક્ષણ ખોટાં—great braggarts, little doers. [pity.

પહેલી રાતનું મરે તેને કયાં સુધી રડે—constant complaints never get

પીઠપર પગ મૂકીએ પણ કોઈના પેટપર પગ ન મૂકીએ—whip one's back, do not whip (or cut) one's belly.

બારમો ચંદ્રમા ને છઠ્ઠો રાહુ—dire enmity, diametrical opposition.

બોલે તે કરે શું ને ગાજે તે વરસે શું—barking dogs seldom bite.

હસવાનું ખસવું થઇ જાય—what begins in play may end in a fray.

રાત થોડી ને વેશ ઘણા—much work, little time.

લંકામાં સોનું તે આપણે શું કામનું—why talk of Utopia? [saddle.

મળ્યું તો મીર નહીં તો ફકીર—either win the horse or lose the

વેચાતી લડાઇ લેવી—draw upon one's self unnecessary troubles.

પાડાને દુઃખે પખાલીને ડામ દેવો—to persecute one for the fault of

સત્તા આગળ શાણપણ નકામું—might is right. [another.

સ્મશાન વૈરાગ્ય—a momentary remorse, depression of spirits, indifference to world and its concerns.

હાજર સો હજુર—first come, first served. [in life.

સૌને ચડતી પડતી હોય છે—every man has ups and downs

ગોળે મરે તેને વિખે ન મારવો—never draw your dirk, when a dunt will do. [will bear any trouble.

સાચ ને કદી ન લાગે આંચ—a lie has no legs; a clear conscience

સુખ દુઃખનો જોડો—every tide has its ebb.

લીલું ઝાડ જેમ વાળીએ તેમ વળે—bend the twig, bend the tree.

મનમાં પરણ્યા ને મનમાં રાંડયા—under my cloak, I will kill the king.

માણસ જોઇને વાત કરવી—cleave the log according to the grain.

મુઆ પછી સૌ વખાણે—a good thing, when lost, is valued most.

મુઆ નહીં ને ભૂત થયા: ડોશી મોઇ ને પોશી આવી, બેરાં બેનાં બે—it amounts to the same thing.

રામનું રાજ્ય—a very happy kingdom (as that of Rama).

રામબાણ દવા—a very efficacious medicine (as sure of effect as the arrow discharged by Rama).

લીલી ઘોડી—ભાંગ પીવાથી આવતી ખુમારી.

(કોઈના) પૈસા ઘાલવા—never to pay the debt.

વેચીને ચણા કરવા—to be a spendthrift, and use every thing extravagantly. [anger).

નહીં આવે તો જા, પડ ચૂલામાં—ખાડામાં—get you gone (said in

બહારથી ચોક પૂર્યા કરવા—to be very sweet and wise in speaking outwardly. [against it or over it).

ચોકડી મૂકવી—to cancel a thing (by placing the mark ×

દરેક માણસ કિસબચોર તો ખરોજ—cunning and crafty in his own art.

ચોર્યાશીનો ફેરો—transmigration of the soul through 84 lacs of births; hence metaphorically, a very hard, laborious, and intricate work. [84 castes.

ચોર્યાશી જમાડવી—to give a dinner to the Brahmins of all the

છક્કડ ખાવી—to be cheated; to suffer some loss.

છક્કો પંજો રમવો—to play a deceitful game.

છપ્પન વખારી (ને બારો કુંચી)—a busybody.

છાંટણું-છાંટ મારવી—to be idly gossipping. [you.

મ્હને તો ત્હારા છાંટા લાગ્યા—નડયા—I suffered loss on account of

(કોઇને) માંથે છાણાં થાપવાં—not to obey; to disobey (him) on account of being overfondled in young age.

મૂરખનું નામું ભીંતે—a white wall is the fool's paper.

રંગમાં ભંગ—play ends a fray.

રહે તો આપથી ને જાય તો સગા બાપથી—it is in vain to watch a really bad woman. [with the powerful.

લાંબા સાથે ટુંકો જાય, મરે નહીં તો માંદો થાય—strive not to vie

બેઠેલો પોપડો ન ઉખેડવો—do not rip up old sores.

ભસતા કૂતરાને રોટલીનો કકડો—stop the mouth of a barking dog with a sop; a sop to Cerberus [honey-comb.

ભર્યા પેટ પર ખાંડ પણ ખારી—the full stomach loathes the

ધૂળધાણી ને વા પાણી—reduction to dust, wreck and ruin.

નાક કહ્યા તો કહ્યા પણ ઘી તો ચટ્યા—an uninvited guest is like a straw.

નાગાને કુલે બાવળીઓ તો કે છાંયડો થયો— a fool has no shame.

સૂરજ સામે ધૂળ નાંખીએ તો આંખમાં પડે—he that blows in the dust fills his own eyes.

ડૂબતાને તણખલાનો આશરો—a drowning man catches at a straw.

ઢેડ ઢેખડે રાજી—poor folks are glad of pottage.

ધણીને સુઝે ઢાંકણીમાં, પાડોસીને સુઝે આરસીમાં—a gamester sees always more than a mere looker on.

ધરમ કરતાં કરમ નડે—save a rogue from the gallows, and he will rob you the next night.

જંગલમાં મંગળ, વસ્તીમાં કડાકા—a festival in a forest.

જેના દહાડા પાધરા તેના વેરી આંધળા—the better the day, the better the deed.

જેનું કામ જે કરે—every man to his trade.

કુંભાર કરતાં ગધેડાં ડાહ્યાં—fools rush in where angels fear to [tread.

છેડો ફાડી આપવો.—to divorce.

જખમારીને કામ કરવું પડયું—he had to do it notwithstanding [all his unwillingness.

જુલાબ આપવો-સારી પેઠે ગભરાવવો—ધમકાવવો.

સારી પેઠે ધૂળ ઝાટકવી—to take severely to task.

ટકાના ત્રણ શેર—said of a man, who is of no great importance or for whom nobody cares.

એના પેટમાં પગ-ટાંટીઆ છે—he is cunning.

એની ડાગળી ચસકી છે—he is gone mad.

ડોળા ફેરવીને વાત કરવી—to talk angrily.

તેને હવે સ્વર્ગ બે આંગળ બાકી-દૂર-છે—he is too much elated with his good fortune or success.

હાથો ઠોકી આપવો—to settle a contract.

હોળીનું નાળિયેર—a cat's paw.

કુળમાં એ એક દીવો નીકળ્યો-ઉઠ્યો છે—he is the only man of importance and respect in the whole family. (When spoken ironically, the phrase means quite the reverse, and is applicable to a person who is a disgrace to the family).

લીલો દુકાળ—on account of excessive rain.

સૂકો દુકાળ—for want of rain; on account of drought.

નવનું સાંડી તેર કરવું-વેતરવું વિવાહનું વર્ષી કરવું	to be too wise in interfering and then to spoil the whole thing.

નાગો વરસાદ—rain in the bright sunshine or moonlight.

(કોઈ માણસને) નીચવવો—to wring out money from him.

ટાંડો પથ્થર—said of a man who is very slow in action; a slow-coach.

વચમાં પથરો નાંખવો—to throw obstacles in the way.

એણે ત્હેને ખરાબ માલ પધરાવ્યો છે—deceitfully, without in any way allowing you to know it to be so.

ખરેખરો સાડા ત્રણ છે સાડી ત્રણ પાંસળી છે સાડા ત્રણ પાયા છે એનામાં એક પાયો ઓછો છે	he is wanting in common sense; somewhat foolish.

જૈસેકુ મીલા તૈસા, તૈસેકુ મીલા તાઈ—birds of a feather flock together; like draws the like.

એક મગની બે ફાડ—children of the same parents.

અગસ્ત્ય ઋષિના વાયદા—false promises.

તેના વિના જરા પાટલો ફરવાનો નથી—can't do without him.

પાણિયારાના મુનશી ઘરનો વાઘ, બહાર બકરી	to talk of big things in the house but be able to do nothing abroad.

એના પેટમાં પાળી છે—he is vindictive, revengeful.

પેચ રમવો—to play a deceitful game.

છોડાં ફાડવાં—to reprimand strongly, to beat severely.

કોઈ માણસને ફોડવો—to learn all the secrets from him, generally by bribing him.

મારી બલા-બલારાત જાણે—I know nothing about it (said always in contempt).

કાંભેરીને ભૂત કરવું—to poison one's ears very much.

એ તો ત્હારા મનને ભાજી મૂળા જ તો—of no use and importance.

કેમ આ કહું છું તે ઘાસ કાપું છું કે?—why don't you listen to me? do you mean to say it is all useless?

મગજમાં પવન બહુ ભરાયો છે-મિજાજ ઘણો વધી ગયો છે.

પુષ્પાંજલી આપવી—(ironically) punish a little.

મોરચો મારવો-જીતવો મોર મારવો-ધાડ મારવી	to perform some difficult task.

હૈયા મેલું—who does not speak out frankly; cunning.

હૈયું ભરાઈ આવવું—to be very much affected and moved almost to tears.

વાઘને જોઇને તેના તો હાંજાજ ગગડી ગયા—he was very much terrified and lost all presence of mind.

લાકડે માકડું વળગાડવું—to bring about a union of two things or persons, not quite suitable or pleasing.

લાકડું ઘાલવું—to put in one's claim without a show of reason.

એ કાંઈ લાડુ ખાવાનું કામ નથી—it is no easy task.

લીલા વિસ્તારવી-કરવી—to die (generally used of ધર્મોપદેશકો).

વટાણા વાવી જવા
પોબારા ગણી જવા
અગિયારા ગણી જવા } fly away secretly no one knows where.

તેણે જરા સારૂ મ્હને હજાર વાનાં કર્યાં—rebuked me very much.

હાથ-સટ્ટો-શિકાર મારવો—to steal or rob; to get by dishonest means.

સ્વધામ પહોંચી જવું—to die.

એની દાઢ બહુ સળકે છે-સારૂં સારૂં ખાવાનું બહુ મન થાય છે.

હજુ તો સોળે સોકટી કાચી છે
પાસેરામાં પહેલી પૂણી } it is merely a beginning; why are you in a hurry about it?

અટ્ઠા બંધ કરવા—to stop a man from arguing further; shut up these points in the game of backgammon (સોકટાં બાજી); to eat too much, so much so that the man cannot even breathe freely.

નહીં વાપરો તો અથાણું કરજો—preserve it for ever (ironical).

કાગનું બેસવું ને તાડવું પડવું—by a mere coincidence;quite unexpectedly or accidentally.

ભરવું સો ગજ પણ તસુ ન ફાડવું—look before you leap; think twice before you act once.

લખાણું તે વંચાણું—what is writ, is read.

ચોખ્ખે ચોખ્ખી વાત કરવી—not to be afraid to call a spade a spade.

CHAPTER XIV.

I. SYNONYMS.

413. *Synonyms* — **સમાનાર્થદર્શકશબ્દ — પર્યાય** — are "words having *a shade of difference*, yet with a *sufficient resemblance of meaning* to make them liable to be confounded together." We give a few very common pairs or groups of such words below.

1. **રિવાજ** and **ટેવ—રિવાજ** refers to what is done by the majority: **ટેવ** respects that which is done by individuals; while **રિવાજ** points out the act, **ટેવ** refers to the doer of the act. પડી **ટેવ** તે તો ટળે કેમ ટાળી. તે ન્યાતમાં નાતરાંનો **રિવાજ** નથી. દેશ દેશના **રિવાજો** જૂદા છે. બાળકોને નાનપણથી સારી **ટેવ** પાડવી જોઇએ.

2. **ઇચ્છા** and **મરજી—ઇચ્છા** is a gentle and calm desire for an object; while **મરજી** is an occasional wish or whim. **ઇચ્છા** is more reasonable, while **મરજી** may often be wanton and leads to unreasonable acts. એ અમલદારના વખતમાં સૌ પોતપોતાની **મરજી** પ્રમાણે વર્તતા. માન પ્રતિષ્ઠા સારૂ સર્વને સ્વાભાવિક **ઇચ્છા** હોય છે.

3. **ઉનું** and **ગરમ—ઉનું** shows hot by fire; **ગરમ** indicates natural property of things. **ગરમ** *may be* used for **ઉનું**, but **ઉનું** is *not* used in the sense of **ગરમ**; બળતો પહાડ ફાટે છે ત્યારે **ઉની** રાખ નીકળે છે. આફ્રિકા એ **ગરમ** દેશ છે.

. **ઉંઘણસી** and **ઉંઘટો—ઉંઘણસી** is one who oversleeps habitually; **ઉંઘટો** is one who is overpowered by sleep at the time we are speaking; **ઉંઘણસી** માણસ ઘણું ખરૂં સુસ્ત અને ઉદાસ રહે છે. ઉંઘટું બાળક ભારે લાગે છે.

5. **થોડું** and **ઓછું**—**થોડું** is little, while **ઓછું** means less and indicates comparison or diminution. **થોડું** is opposed to ઘણું, **ઓછું** is opposed to વત્તું: **થોડું** પાણી લાવ; મારા ગયાથી આપના ઘરમાં હું શિવાય કાંઈ ચીજ **ઓછી** થઈ જાયે તો ચંદ્રકાન્ત આપશે.

6. **ઉપકાર** and **આભાર**—**આભાર** is the feeling of gratitude for some obligation received; ઉપકાર is the bestowing of a favour on a person; **ઉપકાર** is *active*, while **આભાર** is *passive*; **આભાર** માનવો but **ઉપકાર** કરવો. તેણે એના ઉપર ઘણા **ઉપકાર** કીધા છે તેથી તે તેનો **આભાર** માને છે.

7. **નાનું** and **ઝીણું**—**નાનું** is small, while **ઝીણું** is fine or minute; વેનિસ શહેર **નાના નાના** દોઢસો બેટપર આવેલું છે. એક ટીપાં પાણીમાં એક કરોડ **ઝીણાં** પોરાં માલમ પડે છે.

8. **જાનવર, પશુ, હેવાન** and **ઢોર**—જાનવર is any object having life. **પશુ** is a beast, either wild or domesticated; **હેવાન** is a beast and implies absence of reason. **ઢોર** comprises all kinds of cattle that have horns.

9. **ઘટવું** and **ખુટવું**—**ઘટવું** is to diminish or grow less, and is opposed to વધવું; **ખુટવું** is to run short or fall short of the necessary quantity or number. **ઘટવું** *may be* used in the sense of **ખુટવું**, but **ખુટવું** *is not* used in the sense of **ઘટવું**: ઈર્ષાથી બુદ્ધિ **ઘટે** છે. કાલ કરતાં આજ છોકરાની સંખ્યા **ઘટી**. રોઇ રોઇ રાતી આંખડી **ખુટયું** આંસુનું નીર.

10. **વાર્તા** and **વાત**—**વાર્તા** is an account or narration of some historical or imaginary subject; **વાત** is used in the above sense of **વાર્તા**, as also in the sense of a short speech or statement, event or even rumour. મેના **પોપટની**

વાર્તા, ઇરાવતી એક ઐતિહાસિક **વાર્તા.** તે બોલી ઉઠયો હા, **રે હા,** ખરી **વાત !** પાઘડી કેમ થઈ તે **વાત** સાંભળી ઇશ્વરલાલ બહુ ખુશ થયો.

11. **ચાલ** and **વર્તણુક—ચાલ** is conduct–the general tenor of a man's actions influenced by habits and morals; **વર્તણુક** is behaviour and is connected with the circumstances of a particular occasion: મગનલાલ સારી **ચાલના** આદમી છે. તેં તારા નાના ભાઇ તરફ જે **વર્તણુક** બતાવી તે સ્તુતિપાત્ર **છે.**

12. **વિચાર** and **તરંગ—વિચાર** is a thought, more or less founded on reason : **તરંગ** is a humour or caprice, a feeling or impulse of the moment; **વિચાર** is also used in the sense of opinion; આજ કાલના જુવાનો પોતાનાજ **તરંગ** પ્રમાણે ચાલવાની સ્વતંત્રતા શોધે છે. શું, પરમેશ્વર વગર **વિચારે** છોડીઓને જન્મ આપતો હશે! પિતાની તેના પર પ્રીતિ નથી એ **વિચારે** તેને ગાંડો બનાવી મુકયો.

13. **છેડો** and **અંત**—both these words imply the last parts of a thing. **અંત** implies a notion of termination (final destruction); **છેડો** refers to the extremity of a thing. કાળે કરીને સઘળી વસ્તુનો **અંત** આવે છે. ધરતીના **છેડા** સુધી વસંતને ખોળો.

14. **નીચું** and **ઠીંગણું—નીચું** is low as opposed to high; **ઠીંગણું** is that which does not grow sufficiently tall. **નીચું** ઘર, **નીચી** બારી, **ઠીંગણા** માણસ.

15. **પગલું** and **ડગલું—ડગલું** is a footstep or the space between two steps of the foot; while **પગલું** is a foot-print or the impression left by the foot. જુનાગઢમાં નરસિંહ મેહેતાનાં **પગલાં** છે. નશીબ ચાર **ડગલાં** આગળનું આગળ.

16. **આળ** and **તહોમત**--both these words refer to the assertion of guilt in a person; but **આળ** is not so formal as **તહોમત. તહોમત** is used for crimes, **આળ** for slight breaches of moral conduct. મહેતાજીએ કહ્યું, લે તું ખરો પડ્યો, તારે માથેથી **આળ** ઉતર્યું.

છળે કે કળે છેતરી જો છુપાવે, ઘટે લાજ ને લોકમાં **આળ** આવે.
કોર્ટે તેના ઉપર ખૂનનું **તહોમત** મૂક્યું છે.

17. **ફેરવવું** and **બદલવું**-**ફેરવવું** is to make a partial change, **બદલવું** is to make a complete change. **ફેરવવું** is to alter, **બદલવું** marks substitution of one thing for another. વાક્યરચના થોડીથોડી **ફેરવશો** તો એ ઇમારત સારી ગણાશે. આવતા માસમાં હમે મકાન **બદલીશું**.

18. **ફાયદો** and **નફો**-**નફો** is specific, **ફાયદો** is generic. **નફો** is profit or gain accruing from something laid out, as, in trade: while **ફાયદો** is any advantange that was not ours before. કામ વહેંચી લઇને કરવાથી **ફાયદો** થાય છે. વેપારમાં કોઈવાર ખોટ જાય ને કોઇવાર **નફો** થાય.

19. **દેવલ, મંદિર, દેહેરૂં**—**દેવલ** is a Christian place of worship; **મંદિર** is any place dedicated to a God, particularly the temple of the Vaishnavas. **દેહેરૂં** is a temple dedicated chiefly to the God Mahadeva. ફીરંગીનું **દેવલ**, દ્વારકાનાથનું **મંદિર**, વાલુકેશ્વરનું **દેહેરૂં**, માતાનું **દેહેરૂં**.

20. **જોવું** and **નિરખવું**-**જોવું** is generic. **નિરખવું** is specific. **જોવું** is to see, but **નિરખવું** is to observe minutely and attentively. આજ્ઞા હોય તો સ્પર્શ કરીને **જોઉં** કે જીવતું છે કે શબ છે. રાજાએ રાણું **નરખીઆં**, બેઉ જણ હૈડે હરખીયાં.

21. **જોવું** and **દેખવું**-**જોવું** refers to the person seeing, **દેખવું** to the object seen; **દેખવું** is to see with the eye;

જોવું is to see with an effort of the mind. When we want to draw the attention of another, we say, જુઓ! જુઓ! આ શું છે? આંખ દેખે છે, માણસ જુએ છે. મેં બારી તરફ જોયું પણ કોઇને દીઠું નહીં. એતો એવા લટ્ટુ બન્યાં છે કે આપણે અરધો કલાક જોઈશું તો એ નહીં દેખે. (સર.).

22. કહેવું and બોલવું—કહેવું is to say; બોલવું is to speak; the former refers to the thing said, the latter to the person speaking; તે માણસે કહ્યું is an incomplete sentence unless the thing said is mentioned, while તે માણસ બોલ્યો expresses a complete thought. તેનાથી થોડીવાર બોલાયું નહીં. પંથી કહે સાંભળરે સતી, એમાં આશું અચરજ નથી.

23. વાંક and ગુન્હો–વાંક is every fault or deviation from one's duty; while ગુન્હો is more serious and expresses an offence against laws human and divine. બાયડી વાંઝણી રહે એમાંતેનો કાંઈ વાંક નથી. આ રાજ્યમાં ગુન્હાઓ ન્હાના અને થોડા હતા.

24. વાંઢો and કુંવારો–both these words indicate a state opposed to matrimony; the first is used for adults and men of mature age who are not married, or have become widowers; the second refers to such young persons only who have not yet married; the first implies censure. કુંવારો કોડે મરે ને પરણ્યો પીડાએ મરે.

25. લડાઈ and વઢવાડ–લડાઈ has a wider signification than વઢવાડ, which simply denotes a quarrel in words with or without blows: while લડાઈ may include a regular engagement between armed soldiers. એક છોકરાને માટે બે બાયડીઓને વઢવાડ થઈ. ટ્રાન્સવાલની લડાઇ.

26. **ક્રોધ** and **કોપ—ક્રોધ** is anger or sudden excitement of displeasure, not so serious as **કોપ,** which is generally used for the displeasure of God or other supernatural beings. **કોપ** is often followed by punishment or injury. આ સંસારમાં થતાં જે અયોગ્યાચરણ તેમાંના નીમે ભાગે **ક્રોધથીજ** ઉત્પન્ન થાય છે. મહા **કોપ** થયો તે કળિ કાળમાં જો.

27. **આખું** and **બધું—આખું** is entire-that which is not divided or cut; **બધું** is that from which nothing has been taken; **આખું** excludes the idea of division, **બધું** that of subtraction: પડેલા ઘરનો **બધો** સામાન જડયો પણ ઘણો ખરો **આખો** નથી.

28. **ભાર** and **બોજો—ભાર** is a natural property of things; **બોજો** respects the power or capacity of the person on whom it is imposed. **ભાર** *is used* in the sense of **બોજો,** but **બોજો** *is not* used in the sense of **ભારઃ** ગુરૂત્વાકર્ષણને લીધે બધી વસ્તુ **ભારે** લાગેછે. ઘોડો મોટી મોટી ફલંગો મારે છે ને **બોજો**એ વહે છે. કોણ કારણ અહીં કામડું શીદ વેંઢારે **ભાર** (બોજો).

29. **કરવું** and **બનાવવું—કરવું** is used with abstract ideas, **બનાવવું** with concrete things: as, ભલું **કરવું** but પેટી **બનાવવી.** સાબુ **બનાવવાનું** કારખાનું.

30. **ભિક્ષુક** and **ભિખારી—ભિખારી** is a beggar and indicates extreme proverty, while **ભિક્ષુક** is often used in the sense of a person who honorably lives upon customary charity or presents. **ભિખારી**નાં ટોળે ટોળાં; જેઓ ભિક્ષાવૃત્તિ કરવા લાગ્યા તેઓ **ભિક્ષુક** કહેવાયા.

31. **માણસ, પુરૂષ** and **મરદ—માણસ** is any rational being, from **मन्** to think, and may include a woman; **પુરૂષ**

is a male and excludes women; while **મરદ** is a male having the capability or proper attributes worthy of a man: પરમેશ્વરે **માણસને** અક્કલ આપેલી છે. **પુરૂષ** જે કહી શકતો ન હતો તે સ્ત્રીએ કહ્યું. એ કામ કાયરનાં નહી, **મરદનાં** છે.

32. **તળે** and **નીચે—તળે** means under or underneath; **નીચે** implies on a lower level; **તળે** rather implies contact, while **નીચે** does not; these words are often used interchangeably: પથ્થર **તળે** હાથ આવ્યો તે કળેથી કઢાડવો. ટેબલ ખુરશીના પ્રમાણમાં જરા **નીચે** છે.

33. **હથિયાર** and **ઓજાર**—the tools of an artisan are called **ઓજાર,** the weapons of a soldier are called **હથિયાર.** એ પોતાની જોડે **હથિયારવાળા** ઘણા આદમી રાખવા પડે છે. સુતારને તેના **ઓજાર** વિના જરા ચાલે નહીં.

34. **ગીત** and **ગરબો—ગીત** is generic, **ગરબો** is specific; every **ગરબો** is a **ગીત,** but every **ગીત** is not a **ગરબો.** A **ગરબો** is a **ગીત** *sung by women moving in a circle and clapping their hands.* આવો છોકરાં, હું તમને વરસાદનું **ગીત** ગાતાં શીખવું. સ્ત્રીઓએ **ગરબો** શરૂ કર્યો પણ કાંઇ મઝા આવી નહીં.

35. **પુનર્લગ્ન** and **નાતરૂં—પુનર્લગ્ન** is the remarriage of a widow. **નાતરૂં** is a second marriage by a man or woman whose first wife or husband is dead or divorced. **પુનર્લગ્ન** expresses a remarriage in those castes in which the second marriage of a woman in the lifetime of her husband, is prohibited; તેણે કહ્યું, 'સતીને એકજ પતિ હોય, સતી **નાતરૂં** ન કરે'. ભૂવડ કહે, '**નાતરૂં** ના થાય પણ **પુનર્વિવાહ (પુનર્લગ્ન)** કરાય.'

36. **ચોખા, ભાત** and **ડાંગર—ચોખા** is rice divested of husk; **ભાત** is cooked rice and also rice with husk: **ડાંગર**

is only rice in husk. ભળે વઘાર **ભાતમાં** લગાર જો લવિંગનો. જુવાર જયાં હજાર શેર શેર **ભાત** જૈ ભળે, મળે ન મૂલ **ભાતનું** જુવાર જેટલું મળે. ઉંબીમાં તો ઉપજે ઘઉં **ડાંગર** જવ હોય.

37. **અટકવું** and **થોભવું**—**અટકવું** is simply to stop suddenly from motion, **થોભવું** is to stop for a definite period or purpose: ઘડીઆળ **અટકી** ગઇ. હું અડધો કલાક **થોભ્યો.**

38. **રમા** and **રામા**—**રમા,** it appears, is used more in the sense of a wife or a mistress than in that of a young charming woman, which is particularly the sense of **રામા. રમા** is also a proper noun meaning the Goddess of wealth, Lakshmi. કહે **રામા** તું કોણ છે?

39. **કૃતજ્ઞ** and **કૃતઘ્ન**—these two words are not synonymous but are often confounded together. **કૃતજ્ઞ,** from Sanskrit **ज्ञा** to know, means one who knows what is done to or for him. While **કૃતઘ્ન,** from **हन्** to kill, is one who kills or forgets what is done to or for him.

40. **રાતું** and **રતુમડું**—**રાતું** is red, while **રતુમડું** is slightly red or reddish. Compare **પીળું** yellow, and **પીળચટું** yellowish.

41. **વિવાહ** and **લગ્ન**—**વિવાહ** is betrothal or a preliminary contract of marriage, often voidable; while **લગ્ન** is the ceremony of marriage itself. **લગ્ન** and **વિવાહ** are also used to denote the celebration of the marriage ceremony, which, among the Hindus, often lasts far a number of days.

બુદ્ધિધનનો **વિવાહ** એના જેવાજ કુટુંબની કન્યા સાથે થયો હતો. તે બરાબર જાણતો હતો કે આર્યદેશનું **લગ્ન** કરાર નથી, તે તો **લગ્નમાં** નઠારી બાયડીઓ ફટાણાં ગાય છે. [ઐક્ય છે.

42. **સ્ત્રી, પત્ની** and **વહુ—સ્ત્રી** is any woman, married, unmarried, or widowed. **પત્ની** is a dignified word for a married woman who is faithful and dutiful to her husband; while **વહુ** is a bride, or a young wife, or sometimes a daughter-in-law. **સ્ત્રીનો** જીવ એટલે ઘડી ઘડી અકળાઇ જાય તો ખરોજ. વર હીણકમાઉ પરતંત્ર હોય તેથી **વહુને** પણ દુઃખ ખમવું પડે છે. ક્રોધે પતિ **પત્નીના** વ્યવહાર છોડાવ્યા.

43. **ટોળું–ટોળી–મંડળ–મંડળી–ઝુંડ–ટુકડી—ટોળું** is any crowd of men, beasts or birds, as, રાક્ષસનું **ટોળું**, ઘેટાનું **ટોળું**. **ટોળી** is a number of persons united together for some object, as, જંગલમાં એક ચોરની **ટોળી** વસતી હતી; **મંડળ** denotes a very large collection or class of people or things, as, જન-**મંડળ**–વિદ્વાન **મંડળ; મંડળી** is a limited association of a few persons acting with certain fixed rules and restrictions, as, આર્યવિદ્યોત્તેજક **મંડળી; ઝુંડ** is used to denote a crowd of ascetics; બાવાનું **ઝુંડ;** while **ટુકડી** is a regiment.

44. **ક્રૂર** and **નિર્દય—ક્રૂરતા** is an innate disposition to be cruel, while **નિર્દયતા** is an occasional absence of ordinary mercy common to men.

વાઘ એ **ક્રૂર** પ્રાણી છે. તારા વૃદ્ધ માતાપિતા તરફ **નિર્દય** ના થા.

45. **ભણવું** and **શીખવું—ભણવું** is used with sciences or abstract knowledge, as, વિદ્યા **ભણ્યો. શીખવું** has a very wide signification. It is used in the above sense and also in the particular sense of acquiring arts, as, છબી પાડતાં **શીખવું. ભણવું** again is used to denote studying of a subject by reading or reciting, as, **ભણતાં** પંડિત નીપજે. માણસ ભણી તમારા ધર્મ **શીખો.**

46. **અશક્ય** and **અસંભવિત—અશક્ય** is impracticable, while **અસંભવિત** is improbable. આવો માણસ આવું નીચ કામ કરે એ **અસંભવિત** છે. એક કલાકમાં ચાળીસ માઇલ ચાલવું એ **અશક્ય** છે.

47. **ઓથો** and **પડછાયો—ઓથો** is the shade caused by the intercepting of light by some object, while **પડછાયો** is the full figure of a body that cuts off light. સાબર પોતાનો **પડછાયો** પાણીમાં પડેલો જોઇને ઘણું રાજી થયું. એ ઝાડના **ઓથામાં** ઉભો હતો.

48. **બળવું** and **સળગવું—બળવું** is the process of burning, while **સળગવું** is initial burning. **કેરોસીન તેલ ઝટ સળગે** છે. **બળતો** પહાડ ફાટે છે ત્યારે ઉની રાખ નીકળે છે.

49. **ધોતીઉં** and **પંચીઉં—ધોતીઉં** is a larger garment than a **પંચીઉં,** which is generally 5 cubits in length; *hence the name.*

II. ANTONYMS.

414. *Antonyms*— **વિરૂદ્ધાર્થદર્શક શબ્દ**—are words having *opposite* meanings. The opposite meanings may be expressed either by different words, or by negative prefixes, or by a change of prefixes.

415. The following is a short list of these:—

અગ્રબુદ્ધિ	Fore-sighted	પશ્ચિમબુદ્ધિ	Not fore-sighted
અધોબિન્દુ	Nadir	શિરોબિન્દુ	Zenith
અન્તર્ગોળ	Concave	બાહ્યગોળ	Convex
અન્તર્લાપિકા	(Vide Chap. XI)	બહિર્લાપિકા–બાહ્યલાપિકા	
અન્તરંગ	Intimate	બહિરંગ	Not intimate
આઘાત	Action	પ્રત્યાઘાત	Reaction

આરંભ	Beginning	સમાપ્તિ-અંત	End
આયાત	Import	નિકાસ	Export
આલોક	This world	પરલોક	Next world
આરોહી	Rising	અવરોહી	Falling
આસ્તિક	Pious	નાસ્તિક	Impious
આશિષ	Blessing	શાપ	Curse
ઉત્કર્ષ	Rise	અપકર્ષ	Fall
ઉત્કૃષ્ટ	Risen	અપકૃષ્ટ	Fallen
ઉત્તરાયણ	Winter solstice	દક્ષિણાયન	Summer solstice
ઉપકાર	Gratitude	અપકાર	Ingratitude
ઐહિક	Of this world	આમુષ્મિક	Of the next world
કૃતજ્ઞ	Grateful	કૃતઘ્ન	Ungrateful
તેજી	Rise (in price)	મન્દી	Fall (in price)
ધરાળ	(ગાડીના આગલા ભાગ પર વધારે ભાર)	ઉલ્લાળ	(પાછલા ભાગ પર વધારે ભાર)
નિમકહલાલ	Faithful	નિમકહરામ	Faithless
નિમેષ	Closing of the eye	ઉન્મેષ	Opening of the eye
નિરાશા	Despair	આશા	Hope
પરોક્ષ	In absence	પ્રત્યક્ષ	In presence
પુખ્ત	Mature	છોકરવાદ	Childish
પૂર્વ	Former	પર-ઉત્તર	Latter
પ્રાચીન	Ancient	અર્વાચીન	Modern
ભરતી	Flowtide	ઓટ	Ebbtide
મરદાની	Manly	જનાની	Effeminate
લોભી	Ambitious	સંતોષી	Contented
શિખર	Summit	તળેટી	Bottom
શુક્લપક્ષ	Bright half	કૃષ્ણપક્ષ	Dark half
શ્રીમંત	Rich	નિર્ધન	Poor

સમ	Equal	વિષમ	Unequal
સદ્ગુણ	Virtue	દુર્ગુણ	Vice
સ્થાવર	Immoveable	જંગમ	Moveable
સ્વતંત્ર	Independent	પરતંત્ર	Dependent
સ્વાધીન	Independent	પરાધીન	Dependent
સ્વીકારવું	Accept.	ત્યાગવું	Reject
ફળદ્રુપ	Fertile	ઉજ્જડ	Barren
ઊંડું	Deep	છાછરૂં	Shallow
તનદુરસ્તી	Health	માંદગી	Sickness
વખાણ	Praise	નિંદા	Censure
જંગલી	Wild	પાળેલું	Domesticated
કબુલત	Confession	ઇનકાર	Denial
સંયોગ	Union	વિયોગ	Separation
મૂળ (નદીનું)	Source	મુખ	Mouth
તાજું	Fresh	વાસી	Not fresh
વિજય	Victory	પરાજય	Defeat
પ્રવૃત્તિ	Activity	નિવૃત્તિ	Repose

III. HOMONYMS.

416. *Homonyms*—**ભિન્નાર્થશબ્દો**—are words which are spelt and pronounced *alike*, but *differ* in meaning and application.

417. The following are those that are usually met with in the Gujarati literature:—

અંશ ***m.***—a portion: **એનામાં દયાનો અંશ નથી**—$\frac{1}{360}$th portion of a circle; a degree (અક્ષાંશ, રેખાંશ)—the numerator in a fraction (the denominator being called છેદ).

અંક *m.*—a sign; a mark—a digit—lap—an *act* in a drama (a *scene* being called પ્રવેશ).

f.—embrace : **અંક** ભરી અલબેલડેજી—દયારામ.

અડવું *v.*—to touch : બારણામાં મારૂં માથું **અડે** છે—to begin work earnestly (અડી જવું).

adj.—bare; open : **અડવા** પગ, **અડવી** કોટ.

અડાવવું *v.*—તેણે પંદર લાડુ **અડાવ્યા** (=ખાધા). તેણે તો કંઇ આવીજ વાત **અડાવી** (=ગપમારી). આજે મ્હેં તેને ખૂબ **અડાવ્યો** છે (=ધમકાવ્યો). આ કયાંનું કયાં **અડાવી** દીધું (=ગોઠવી દીધું).

અદા *f.*—ફરજ **અદા** કરવી (=બજાવવી). દેવું **અદા** કરવું (=વાળવું, આપી દેવું) રામજણીની અદા (=ચાળા, નખરાં).

અંતર *m., n.*—distance; interval. *n.*—heart.

અમલ *m.*—ચારનો **અમલ** થયો હશે (સમય, વખત). એને રોજ બે પૈસાનો **અમલ** જોઇએ છે (કેફ). એના **અમલમાં** સૌ સુખી હતા (સત્તા).

અર્થ *m.*—meaning—object or motive—substance or moral—money (**અર્થશાસ્ત્ર**—political economy).

આંક (અંક) *m.*—numbers—1, 2, 3, 4, &c.—mathematical tables; memory tables—price or value (આંક પાડવો=કિંમત કહેવી)—estimate.

(અક્ષ) *m.*—ગાડીનો આંક; ધરી.

આંટી *f.*—પગની **આંટી** મારવી. મનમાં **આંટી** રાખવી. સુતરના અથવા રેશમના દોરાની અથવા ઊનની **આંટી** (લટી).

ઉઠાવ *m.*—easy and rapid sale, એ માલનો **ઉઠાવ** હાલ બહુ છે—growth ; છોકરી ઉમરે નાની છે, પણ **ઉઠાવ** ભારે છે.

ઉત્તર *m., n.*—an answer. *f.*—the northern direction.

એકનું એક—one and the same : એ તો બધું **એકનું એક**—the only(child): તેનો **એકનો એક** છોકરો મરણ પામ્યો.

એક્કો *m.*—the ace in cards–a carriage with one horse or bullock. *adj.*—very clever: એવા કામમાં એ **એક્કો** ગણાય છે.

કકડતું *adj.*—boiling: **કકડતું** તેલ—very strong: **કકડતો** તાપ. **કકડતો** અંગરખો.

કર *m.*–a hand–a tax—ધર્મ સંબંધી અથવા જ્ઞાતિનો અથવા એવો કોઇ પ્રકારનો લાગો—દાણ (duty)—*Imp. 2 Sing.* of કરવું–(*Suffix*)=કરનાર—સુખકર, દુઃખકર—(*Marathi*)=રહેનાર—પુણેકર, કોલટકર, હર્ડીકર.

કરમ (કૃમિ) *m.*—abdomenal worms.

(કર્મ) *n.*—fate or destiny.

કર્ક *m.*—a crab. *f.*—the zodiacal sign of Cancer.

કસ *m.*—આ જમીનમાં કંઇ **કસ** રહ્યો નથી.

f.—અંગરખાની **કસ** તુટી ગઇ છે.

કળ *f.*—બળનું કામ નથી **કળનું** કામ છે. પેટીની **કળ** બગડી છે. **કળ** ફેરવો કે સંચો ચાલતો થશે. ગ્હને **કળ** ચ્હડી ગઇ છે. એ તો બહુ સાલો છે, એનામાં વધારે **કળ** નથી. જ્યારે પેટ ભરીને ખાધું ત્યારે એને **કળ** વળી. માત્રા (in poetry).

કાકડી *f.*—cucumber. ચીથરાંની (દેવતા સળગાવવાને).

કાકડો *m.*—ચીથરાંની મ્હોટી કાકડી. ગળામાંનો **કાકડો**.

કાંટો *m.*—a thorn–a balance–a hand of a watch—a fork (**છરી કાંટો**)–a spur–a hindrance: મનમાંથી એ વાતનો **કાંટો** કહાડી નાંખો–an ornament for the nose put on by women (a no e--pin)--the bite of a horse–the angling hook.

કાગદી *m.*—a dealer in papers.

adj.—thin: **કાગદી** છાલની કેરી, **કાગદી** એલચી.

કાચું *adj.*—**કાચું** ફળ (not ripe)—**કાચું** અનાજ (not cooked)— **કાચો** ભાત, **કાચી** દાળ (not properly cooked)–**કાચો** માણસ (not well-experienced)–**કાચો** મેળ, **કાચી** નોંધ (of a

merchant-**કાચા** ગાઉ (a little shorter)-**કાચો** રંગ (not fast)-**કાચો વિચાર** (not firm or settled or final)-**કાચો** નિશાળિયો (a novice)-**કાચું** ગુમડું (પાકપર ન આવેલું એવું)-**કાચું** કામ (incomplete-અધૂરૂં)-**કાચા** હૈયાનો માણસ (very soft-hearted).

કાટ *m.*—rust: સોનાને **કાટ** ચ્હડતો નથી-hindrance: **વચમાં** આ **એક કાટ છે કેની** ?-materials of a building: આ ઘરનો **કાટ** વેચાય છે.

કોઠી *f.*—વેપારની **કોઠી** (a factory)-દાણા ભરવાની **કોઠી** (a granary)-દીવાળીના તહેવારોમાં ફોડવાની **કોઠી**-કોઠનું ઝાડ.

કોલ *m.*—promise: છો **ચૂનાનો કરો** ચણવા સારૂ.

કહોલું *n.*—શિયાળવું (a jackal) -શેરડી પીલવાનું.

ખંડ *m.*—division-room or apartment (in a house)-a continent—a chapter-એક જાતનું રેશમી કસબી કપડું.

ખાતર *n.*—manure-આજે રાત્રે ત્રણ જગ્યાએ **ખાતર** પડયાં.

(Arabic) *f.*—મ્હારે તમારી **ખાતર** આ બધું કરવું પડે છે.

ખીલ *m.*—મ્હોંપર થાય છે તે (measles)—આંખમાં રતાશ **ચ્હડી** આવે છે તે-ઘંટીનો (ખીલમાકડી).

ગાળો *m.*—**સ્ત્રીઓને** પહેરવાનો **ગાળો** -રૂનો **ગાળો** (દીવેટના કામમાં આવે છે તે)-ઘરનો **ગાળો** (એની પાસે ચાર **ગાળા** ઘર છે)-**કેરી ગાળો** (season)-ઘંટીનો **ગાળો**-દોરડાનો **ગાળો** (ફાંસો)—વટાવ; ફેર (the difference between the price at which one consents to buy, and the price at which another consents to sell. This difference is taken by the broker).

ગોટો *m.*—ફૂલનો **ગોટો** (કલગી)—ધૂમાડાના **ગોટા** (clouds of smoke)-નાળિએરનો **ગોટો**-આ કામમાં **કંઇ ગોટો** વળ્યો **છે** (=ગડબડ થઇ છે).

ઘાટ *m.*—the bathing *ghat* of a river-shape or form-the eastern and the western *gha's* (**ઘાટના** માણસો **શરીરે**

મજબુત હોય છે)-a plan: **એ ઘાટ** ઠીક છે-a kind of silken cloth used by women.

ઘોડી *f.*—a mare-a frame for placing the board used in schools—crutches used by the lame-pegs for clothes-bishop (in chess)-તંબુરાના તારની **ઘોડી-**હાંડીમાં દીવા કરવા સારૂ ચહડવાની **ઘોડી**. [wires.)

ઘોર *m.*—સારંગી બરાબર **ઘોર** આપતી નથી (tune of the

f.—દરવાજા બહાર ઘણી **ઘોર** જોવામાં આવે છે (tombs).

adj.—**ઘોર** વનમાં તેઓ આવી પહોંચ્યા (terrible).

ચલણ *n.*—એનું ઘરમાં જરાપણ **ચલણ** નથી (influence)-ઇશ્વર આગળ આપણું કંઇ **ચલણ** છે? (power, strength)-મુંબઇમાં નોટનું **ચલણ** બહુ છે (currency).

ચોકડી *f.*—a collection of four: ચંડાળ **ચોકડી**-a sign (×)—diamonds in cards—નાનો ચોક-ખાળ.

ઝાડ *n.*—a tree—of lamps (to be suspended from the ceiling, or to be placed on the ground)-a geneological table-આતશબાજીમાં ફોડવાનું **ઝાડ**.

તન *m.* – a son. *n.*-body; attention.

તાર *m.*—a wire (of any metal)-a telegraph.

તાલ *m.*—આજે રમવાનો કાંઇ **તાલ** આવ્યો નહીં (=મઝા, લ્હેજત)-ગાવામાં એને **તાલ** આપતાં જરા આવડતી નથી-એને માથે **તાલ** પડી છે (baldness).

તાવ *m.*—fever-a single sheet of paper-શું મુજને **તાવ** દે છે? (twists and fashions) [-an arrow.

તીર (Sanskrit) *n.*—bank of a river &c. (Persian) *n.*

તોડ *m.*—મ્હારા પગમાં બહુ **તોડ** થાય છે (pain)-ફૂલ ના **તોડ** (do not pluck)-એનો હવે કંઇ **તોડ** કાઢો તો ઠીક (=નીકાલ).

દંડ *m.*—a staff (of a king, an ascetic &c.)-fine-the portion of the hand from the shoulders to the elbow-**ચાર હાથનો એક દંડ** (a measure)-તે રોજ બસેં **દંડ** કહાડે-પીલે છે (in physical exercise).

દર *m.*—rate, ભાડાનો **દર** શું છે?

n.—a hollow or cavity underground (ઉંદરનું **દર**).

adj.—every; **દર** વરસે બાર લાખની ખંડણી અપાય છે.

નાકું *n.*—the eye of a needle-the end of a street or lane—**નાકું ચૂકવવું**: to pay the custom-duty-**નાકું ઘેરીને બેસવું**: to sit at the place where several roads branch off in various directions.

નાથ *m.*—a master; a lord.

f.—બળદની **નાથ** મજબુત નથી.

નામ *n.*— a name of a person or an object: તેનું **નામ** સરસ્વતીચંદ્ર હતું-a *noun* in grammar-fame : કવિ નર્મદે તો ખરેખર દુનિયામાં **નામ** મેળવ્યું છે.

નાળ *m.*—the umbilical cord.

f.—of a shoe—a narrow pathway; **નાળ** એટલી સાંકડી હતી કે બે ગાડી ભાગ્યેજ જઈ શકે.

નિશાન *n.*—a banner or a standard or a flag—an aim-a sign; a mark.

પડદો *m.*—બાજ અથવા દરિયાનો **પડદો**-નાટકના **પડદા**-થોડા વખતને માટે કામચલાઉ આંતરો--**પડદો**—ગાડીનો **પડદો**—સિતાર—સારંગીના **પડદા**—કાનનો **પડદો**—તમને મ્હારો **પડદો** હોય તો હું અહીંઆથી ચાલ્યો જાઉં.

પત્ર *m.*, *n.*—an epistle; a letter. *n.*—a leaf.

પદ *n.*—terms in a proportion in mathematics—**પદવી**: થોડો વખત થયાં એ રાજ્યમાં વજીર **પદ** પામ્યો છે-કક્કાનાં **પદ**—

દયારામનાં પદો વાંચવામાં બહુ મઝા પડે છે–કડી–શ્લોકનો ચોથો ભાગ; એક લીટી–મુઆની પાછળ પદ આપવું.

પાક *m.*—cooked food–the crop a field—production ; **ઘરમાં માકડનો પાક બહુ છે**–some કેફી eatable : **માજમ પાક**–શિયાળામાં ખાવાને બનાવેલી વસાણાવાળી વસ્તુ તે **પાક-કેરી પાકમાં ઘાલવી–ગોડ પાકપર ચ્હડયું છે.**

પાકું *adj.*—ripe (as opposed to **કાચું**)—**એનું કામ પાકું છે (=ચોકસ)–પાકા અક્ષર (=ઠરેલા, સારા)–પાકી ઉમર** (mature age; maturity)–**પાકો માણસ** (well-experinced,–**પાકો રંગ** (fast colour)–**પાકો કૂઓ (ફરતો અંદરથી ચણી લીધેલો).**

પાટલી *f.*—a bench to sit upon–an ornament for hands –the box of the carriage–પગની **પાટલી**–ધોતીઆની **પાટલી.**

પાનું *m.*—a page of a book–a blade of a knife–a kind of gem–**મ્હારે વળી એની સાથે કયાં પાનું પડયું ? (=સંબંધ).**

પાર *m.*—an end–a ford–a bank.

પાળી *f.*—a blade of knife–a fixed turn : **હનમતની પાળી**–ચોકની આસપાસ **પાળી હોય તો સારૂં.**

પેંડો *m.*—a kind of sweetmeat–**પરાળ ; ઘાસ : પ્રતાપ હંમેશાં પેંડા પર** સૂતો.

ફેર *m.*—a difference–a screw–giddiness : **મ્હને આજ બહુ ફેર આવે છે.**

ભરવું *v.*—to fill–to pay : **તમે કર ભર્યો** ?–to measure : **ગજ ભરે પણ તસુ ફાડે એવો નથી**–to embroider : **એને ભરતાં સારૂં આવડે છે**–to promise to pay; to subscribe: **ટીપમાં રકમ ભરવી.**

ભાર *m*—a burden : **ભાર ખેંચનારા પ્રાણી**–a weight : **એમાં કેટલોક ભાર છે** ?–indigestion : **પેટમાં ભાર થયો લાગે છે**–respect : **એનો ઘરમાં કોઇ ભાર રાખતું નથી**–obligation : **તમારો મ્હારા પર બહુ ભાર થયો છે.**

ભારે *adj* —weighty; heavy–dull and indisposed : **આજે શરીર જરા ભારે લાગે છે**–very dear or costly–difficult : **આ દાખલો બહુ ભારે જણાય છે.**

ભાત *m* —cooked rice : આજે **ભાત** સારો થયો છે.

f.—a kind, sort, variety : આ ટોપીમાં ઘણી **ભાત** છે. સહુ બેનોમાં તે **ભાત** પાડતી.

n.—rice with husks (raw) : જૂનું **ભાત** સારૂં ગણાય છે.

ભાવ *m.*—affection : અમારા પર **ભાવ** રાખજો rate : હાલ કજદારનો **ભાવ** શું ચાલે છે ? in rhetoric–**ભાવ**, વિભાવ, અનુભાવ.

મૂઠ *f.*—મૂઠ્ઠી (a fist)–તરવારની **મૂઠ**–મૂઠ મારવી (in magical science)–ગીલ્લીદંડા (મોઇદાંડીઆ)માં **મૂઠ** દાવ.

મૂળ *n.*—the root of a tree–the source of a river–the derivation of a word–the cause: એ કજીયાનું **મૂળ** શું?–begining: **મૂળથીજ** મેં ના કહી હતી–one of the constellations (**મૂળ** નક્ષત્ર).

રંગ *m.*—પાઘડીનો **રંગ** સારો નથી (colour)–આજે બરાબર **રંગ** આવ્યો (મઝા પડી)–આજે તે **રંગમાં** જણાય છે (લ્હેરમાં, કેફમાં)–તેના ઘડીઘડીના **રંગ** જૂદા છે (whims, ideas)–આબરૂ જવાનો વખત આવ્યો હતો, પણ એણે **રંગ** રાખ્યો (આબરૂ, શોભા)–**રંગ** છે ત્હને ? (Bravo ! શાબાશ).

રસ *m.*—મ્હને **રસ** થયો છે (cold)–કેરીનો **રસ** (juice)–ધાતુનો **રસ** (liquid)–ષડ્‌રસ સ્વાદ (tastes)–એમાં કાંઇ **રસ** પડતો નથી (=લ્હેજત, મઝા)–નવરસ–શૃંગારાદિ–મારે પગે **રસ** ઉતર્યો છે.

રામ *m.*—Balaram, brother of Krishna—Ramchandra, son of Dasharatha–Parshurama–strength : **એનામાં કંઈ રામ નથી**—life; soul : **થોડા વખતમાં એના રામ રમી ગયા** (died)–interest per cent. (**દોકડા**). [curt).

રોકડું *adj.*—**રોકડા પૈસા** (cash)–**રોકડો જવાબ** (ready and

વગ *m.*—influence : એને મોટા સાથે **વગ** છે.

f.—room : અહીં તમારી **વગ** થાય એમ નથી.

વટાવવું *v.*—to have a change : નોટ **વટાવવી**–to pass by and leave far behind : હમે તે વડ **વટાવી** ઘણે દૂર ગયા ત્યારે વરસાદ પડયો.

વણવું *v.*—to weave (cloth)–ફૂલ **વણવાં** (to collect)—ચોખા **વણવા**–રોટલી **વણવી**–દોરડું **વણવું**–to select what is good.

વાટ *f.*-a path : **વાટે** જતાં વઢવું નહીં–the tire of a wheel-to wait (**વાટ** જોવી)–દીવેટ (wick)–મસાલાવાળી વઘારેલી છાશ–Imp. 2 Sing. of વાટવું.

વારો *m.*—turn: મ્હારો **વારો** આવશે ત્યારે જોઈ લઈશ–closing of shops : આજે **વારા** છે—હજાગતનો **વારો**–પાળી.

વિધિ *m.*—બ્રહ્મા (the Creator)-fate or destiny.

m., f.-mode or manner–rites or ceremonies–Imperative form in grammar.

વિષમ *adj.*—odd, not even (એકી)—not equal, unequal-not quite even or flat.

સોઈ *m.*—a tailor. *f.*–preparations; arrangements.

હાર *m.*—a garland of flowers–a necklace of gold.

f.—a line : લાંબી **હારમાં** બધા ગોઠવાયા–defeat : એ લશ્કરે સજડ **હાર** ખાધી.

બાણ *m.*—Banasura. *n.*–an arrow–ખેતરોની હદ સાચવવા મટોડાના અથવા પથ્થરના કરેલા મ્હોટા ઢગલા.

છડો *adj.*—alone : **છડો** હું હતો છોકરો છેક છોટો. *m.*–a necklace of pearls.

N. B.—Paronyms are words similar in sound, but differing in spelling and meaning. Such words *cannot* be found in Gujarati, for in it every letter and syllable have their own

distinct sounds in pronunciation, and thus there can never be two words of different spellings, having the same or similar pronunciation.

418. In Gujarati, there are words that are **similar** in *spelling*, but which differ in *sound* and *meaning*. The difference in sound again is of two kinds:—

(*a*) The vowel-sound is a little ***broader***, **or**

(*b*) There is the addition of an *aspirate*.

419. The following are a few illustrations of the first kind.

કેરાં–a genitive suffix
કૅરાં–એક જાતનું અથાણું
કેરી–a genitive suffix
કૅરી–a mango
ખોળ–તપાસ
ખૉળ–ઢોરને ખાવાનો
ખોળો–તપાસ કરો
ખૉળો–lap
ગોળ–round
ગૉળ–treacle
ચોપડી–past tense of ચોપડવું
ચૉપડી–a book
ચોપડો–imper. 2 plu.
ચૉપડો–વેપારીનો હિસાબનો
ચોળી–a bodice of women
ચૉળી–a kind of vegetable
છોડ--a plant
છૉડ--સુકાઇ ગયેલો ગર્ભ

ટોળી–a band or company
ટૉળી–ગમત કરનારો; મજાક કરનારો
ઓસરવું–ઉતરી જવું (રેલનાં પાણી)
ઑસરવું--સંકોચાવું
કોઠી–a granary
કૉઠી–કોઠનું ઝાડ
ડોળ–દાળમાંના; વહાણનાં (masts)
ડૉળ–ચહેરો, આકૃતિ.
મોર–a peacock
મૉર–આંબા ઉપરનાં ફૂલ
મોળ–Imper 2 sing. of મોળવું.
મૉળ–ફીક (રહોમાં આવે છે તે)
રોપ–નાનો છોડવો; રોપો
રૉપ–બડાઇ; મોટાઈ
કોણ--an angle
કૉણ--who ?
સોળ--sixteen
સૉળ--શરીરે મારના પડે છે તે

420. The following are a few examples of the second kind:—

આવું--I come
આ'વું-such
કરો-taxes; do
ક'રો-a wall
કોડ-desires
કો'ડ (કોઢ)-a cowpen; leprosy
ચડવું-to be cooked well
ચ'ડવું-to ascend
કડી-a ring; a line in poetry
ક'ડી (કઢી)-છાશની
પરોણો-બળદ હાંકવાને વપરાતી આરવાળી લાંબી લાકડી
પ'રોણો-a guest
મોરી-a gutter
મો'રી-a net of cotton used to muzzle animals
સવાર-a horseman
સ'વાર-morning
તારૂં-from the verb તારવું
તા'રૂં-thy; thine

કડા-એક જાતનું ભાત, કડાનાં ફૂલ.
ક'ડા (કઢા)-તેલ વગેરે ઉકાળવાનો મોટો પેણો.
એડ-એડી
એ'ડ-a prison; confinement
કોડીઉં-દીવો બાળવાનું
કો'ડીઉં-ઢોર બાંધવાનું નાનું ઘર; કો'ડના રોગવાળું (માણસ)
છો-don't care
છો'-ક'રો ચણવાને વપરાય છે તે
મારો-an assassin
મા'રો-my; mine
તારો-a star
તા'રો-thy; thine
મારૂં-I beat
મા'રૂં-my; mine
મારી-beat
મા'રી-my; mine
તારી-past tense from તારવું
તા'રી-thy; thine

N. B.—The following words in Gujarati are usually pronounced with an *aspirate*, though it is never written. (Of late, the system of expressing this *aspirate* has been introduced in severel cases):—

અ’મે, આ’વું (such), ઉ’નાળો, ઉ’નું, ઉ’લકું, એ’’સી, એ’ડકી, એ’રણ, એ’વું, ક’ડા, ક’ડાયું, ક’યું, ક’રાંજવું, ક’રો, ક’લેઢું, ક’લઇ, કા’નો, કા’નુડો, કું’વાડી--ડો, કે’વું, કો’ણી, ખું’વાર, ખો’, ખો’વું, ખો’સવું, ચો’ઢું, ચ’ડભડવું, ચી’ડ, ચી’ડવવું, ચૂ’લો, ચે’ન, ચો’ટ, ચો’ટી, છ’જું, છા’જ, છા’જવું, છા’યા. છા’રી, છા’રૂં, છે’ડવું, છે’રવું, ટા’યલું, ટે’લ, ટે’લિયો, ડા’મ, ડે’લું, ડા’વી નાંખવું, તા’રે, તે’વું, થ’ડ, દ’રાજ, દા’ડમ, દા’યકો, ન’રેણી, ના’નું, ના’સવું, નો’તરૂં, પ’રોણો, પા’ણિયારૂં, પિ’યો, પે’ડી, પોં’ચ, પોં’ચી, પોં’વા, ફ’રેકાળ, ફ’રેડી, ફ’ળિયું, બ’નેવી, બાં’ય, બા’રવટિયો, બા’રોટ, બી’ક, બે’ન, બો’ણી, મા’મેરૂં, મો’ઢું, મો’સમ, લું’વાર, લે’’ચી, લે’ણું, વ’રીયાળી, વે’ત, વે’ડમી, વે’વણ, વે’વાઈ, વૈ’તરૂં, સ’વાર, સા’મે, સિ’રોઇ, સો’વાસેણ.

IV. HYBRIDS.

421. *Hybrids* — **દ્વિભાષિક શબ્દો**—are words, the constituent parts of which are derived from two different languages. There are many words of this nature in Gujarati, the following being a few instances in point:—

અણુકિસબી—અન (Sanskrit) + કિસબી (Pers.)
અધગજ—અધ (S.) + ગજ (P.)
અનહદ—અન (S.) + હદ (Arabic)
અમનચમન—અમન (A.) + ચમન (P.)
અલમસ્ત—અલ (A.) + મસ્ત (P.)
આખરસાલ—આખર (A.) + સાલ (P.)
આગબોટ—આગ (S. or P.) + બોટ (Eng.)
આપઅખત્યાર—આપ (S.) + અખત્યાર (A.)
આપખુદી—આપ (S.) + ખુદી (P. from ખુદ self)
એકતરફી—એક (S.) + તરફી (A.)
અપશુકન—અપ (S.) + શુકન (P.)
લાચાર—લા (A.) + ચાર (P.)
નામંજુર—ના (P.) + મંજુર (A.)
જાહોજલાલી—જાહ (P.) + જલાલી (A.)
ગુલાબજળ—ગુલાબ (P.) + જળ (S.)

CHAPTER XV.

* * *

In this Chapter, which may be taken as merely a supplement to the Chapter on Derivation (*Vide* Chap. VI), we propose to give a list of Gujarati words with their originals in either Sanskrit, Persian, Arabic, or English, simply for the facility of easy reference. In several cases for the facility of readers, the words are traced to their etymological roots.

422.— Originals in Sanskrit.

Gujarati	Sanskrit	Gujarati	Sanskrit
અકરાંતિયું	અતિક્રાંત	અતીત	અતિથિ
અકળ	અકલિત	અંધાપો	અંધત્વ
અકળામણ	આકુલતા	અધ્યારૂ	અધ્વર્યુ
અખાડ	આષાઢ	અપાસરો	ઉપાશ્રય
અખાત્રીજ	અક્ષયતૃતીયા	અફીણ	અહિફેન
અગથિયો	અગસ્તિ	અબરખ	અભ્રક
અગરબત્તી	અગરૂવર્ત્તી	અમથું	મિથ્યા
અગિયારસ	એકાદશી	અમાસ	અમાવાસ્યા
અગિયારી	અગ્ન્યાગાર	અળતો	અલક્તક
અઘરણી	અગૃહિણી	આંગળી	અંગુલી
અઘરૂં	અગ્રાહ્ય	આંતરડું	અંત્ર
અંગરખો	અંગરક્ષક	આંબો	આમ્ર
અંગુઠો	અંગુષ્ઠ	આંસુ	અશ્રુ
અચરત	આશ્ચર્ય	આંકડો	અર્ક
ઓચિંતું	અચિન્ત્ય	આખું	અક્ષત
અજવાળું	ઉજ્વલન	આઘું	અગ્રાહ્ય
અજાણ્યું	અજ્ઞાત	આજ	અદ્ય
અટારી	અટ્ટાલિકા	આદુ	આર્દ્રક
આઠવાડિયું	અષ્ટવાર	આશરો	આશ્રય

અડફેટ	આસ્ફાલન
અડધો	અર્દ્ધ
અણકોટ	અન્નકૂટ
ઉછંગ	ઉત્સંગ
ઉજમ	ઉદ્યમ
ઉભણી	ઔધાની
ઉકરડો	ઉત્કર (ક)
ઉદરાવો	ઉદ્વેગ
ઉધરસ	ઉર્ધ્વરસ
ઉનાળો	ઉષ્ણકાળ
ઉમરડો	ઉદુમ્બર
ઉઢાણી	ઉર્ધ્વધાની
એઠવાડ	ઉચ્છિષ્ટ
એલચી	એલા
ઓચ્છવ	ઉત્સવ
ઓટલો	આસ્થલ
ઓરમાઇ	અપરમાતૃક
ઓસડ	ઔષધ
ઓળ	આવલી
ઉંટ	ઉષ્ટ્ર
અંતરજામી	અંતર્યામિ
કાખ	કક્ષ
કાચબો	કચ્છપ
કટાણું	કષાચિત
કંસારો	કાંસ્યકાર
કાંટો	કણ્ટક
કપડું	કર્પટ
કપાસ	કર્પાસ
કમરખ	કર્મરંગ
કાકડી	કર્કટી
કાજળ	કજ્જલ
કામળો	કમ્બલ
કરમ	કૃમિ
આગળી(latch)	અર્ગલી
આસો	આશ્વિન્
આસોપાલવ	અશોક
કાતર	કર્તરી
કાદવ	કર્દમ
કાબરું	કર્બુર
કિરમજ	કૃમિજ
કુબડું	કુબ્જ
કોઠળો	કોષ્ઠલ
કોદરા	કોદ્રવ
કોળિયો	કવલ
કહોળું	કુષ્માંડ
ક્યારડો	કેદાર
કુંભાર	કુંભકાર
કાનખજૂરો	કર્ણખર્જુર
કપડવણજ	કર્પટવાણિજ્ય
કંકોતરી	કુંકુમપત્રી
ખજૂર	ખર્જુર
ખાંધ	સ્કન્ધ
ખીલો	કીલ
ખૂણો	કોણ
ખેતર	ક્ષેત્ર
ખેતી	કૃષિ
ખઈ	ક્ષય
ખેતરપાળ	ક્ષેત્રપાળ
ગરમ	ઘર્મ
ગાંઠ	ગ્રન્થિ
ગીધ	ગૃધ્ર
ગેરૂ	ગૈરિક
ગોખરૂ	ગોક્ષુર
ગોખલો	ગવાક્ષક
ગોરૂચંદન	ગોરોચના
ગોસાંઇ	ગોસ્વામિ

કરવત	કરપત્ર
ગોવાળણી	ગોપાલિની
ઘઉં	ગોધૂમ
ઘર	ગૃહ
ઘરાક	ગ્રાહક
ઘામ	ઘર્મ
ઘી	ઘૃત
ઘેબર	ઘૃતવ
ઘરણુ	ગ્રહણ
ચંપો	ચમ્પક
ચમ્મર	ચામર
ચવેણું	ચર્વણ
ચિતારો	ચિત્રકાર
ચોરસ	ચતુરસ્ર
ચોમાસું	ચતુર્માસ
ચૌદશ	ચતુર્દશી
ચમાર	ચર્મકાર
ચાક	ચક્ર
જનમોતરી	જન્મપત્રિકા
જમાઈ	જામાતૃ
જલન્દર	જલોદર
જળો	જલૂકા
જાજરમાન	જાજ્વલ્યમાન
જુગાર	ધૂતકાર
જૂ	યૂકા
જેઠીમધ	મધુયષ્ટિકા
જગન	યજ્ઞ
જનોઈ	યજ્ઞોપવીત
જાની	યાજ્ઞિક
જજમાન	યજમાન
જામની	યામિની
પરબ	પ્રપા
પરમિયો	પ્રમેહ
ગોવાળિયો	ગોપાલ
જોગણી	યોગિની
ઝાળ	જ્વાલા
તરસ	તૃષા
તેરસ	ત્રયોદશી
ત્રવાડી	ત્રિવેદી
દઢિયો	દ્રોણ
દરાજ	દદ્રુ
દિયેર	દેવર
દરો	દૂર્વા
દીવી	દીપિકા
દીવો	દીપ
દીવાળી	દીપાલી
દીવેલ	દીપતૈલ
દીવેટ	દીપવર્ત્તી
દેહેરું	દેવગૃહ
દેવળ	દેવાલય
દવે	દ્વિવેદી
ધૂતારો	ધૂર્ત્ત
ધોતિયું	ધૌત્ર
નચીન	નિશ્ચિન્ત
નાળિયેર	નારિકેલ
માંજર	માર્જાર
નિસરણી	નિઃશ્રેણી
નિસાસો	નિઃશ્વાસ
નોતરું	નિમન્ત્રણ
પડવો	પ્રતિપદ્–દા
પતિજ	પ્રતીતિ
પતવાળી	પત્રાવલી
પરતો	પ્રતાપ
પરનાળ	પ્રણાલિકા
ભાદરવો	ભાદ્રપદ
ભાલો	ભલ્લ

પરવાળું	પ્રવાલ
પરસેવો	પ્રસ્વેદ
પંરોણો	પ્રઘૂર્ણ
પલંગ	પર્યંક
પસ્તાણું	પ્રસ્થાન
પાંગળું	પંગૂ
પા	પાદ
પાનો	પ્રસ્નવ
પાપડ	પર્પટ
પાવડી	પાદુકા
પીમળ	પરિમલ
પુનેમ	પૂર્ણિમા
પૂજારો	પૂજરાધ્ય
પરોધ	પુરોહિત
પહેરણ	પરિધાન
પસ્તાવો	પશ્ચાત્તાપ
પડબિડિયું	પરિવેષ્ટક
પાડોસી	પ્રતિવાસી
પારેખ	પરીક્ષક
પિત્રાઈ	પૈત્રિક
પ્યાદું	પદાતિ
પાસું	પાર્શ્વ
ફરસી	પરશુ
ફરાળ	ફલાહાર
ફાગણ	ફાલ્ગુન
બળદ	બલિવર્દ
બારસ	દ્વાદશી
ભત્રીજો	ભ્રાતૃજ
ભભૂતિ	વિભૂતિ
લીમડો	નિમ્બ
વકરો	વિક્રય
વણજ	વાણિજ્ય
વાંઝણી	વન્ધ્યા

ભિતર	અભ્યન્તર
ભીખ	ભિક્ષા
ભીખારૂ	ભિક્ષુક
ભોજાઈ	ભ્રાતૃજાયા
ભીખારી	ભિક્ષાહારી
ભીંત	ભિત્તિ
ભોમિયો	ભૈમિક
મગરમસ્ત	મહોન્મત્ત
મજીઠ	મંજીષ્ઠા
મરજાદ	મર્યાદા
મસાણ	સ્મશાન
માગસર	માર્ગશીર્ષ
માંજર	મંજરી
માખી	મક્ષિકા
માકડું	મર્કટ
માંડવો	મંડપ
માણસ	મનુષ્ય
મ્હાંયરૂં	માતૃગૃહ
માલણ	માલિની
મુકી	મુષ્ટિ
મોતી	મૌક્તિક
મોર	મયૂર
માટી	મૃત્તિકા
માદળિયું	મર્દલક
રંગારો	રંગકાર
રતનજોત	રત્નજ્યોતિ
રપુચક્કર	રિપુચક્ર
રાન	અરણ્ય
રીંછ	ઋક્ષ
સળેખમ	શ્લેષ્મ
સાંકળ	શૃંખલા
સરાધ	શ્રાદ્ધ
સાવકું	સપત્નીક

વાંસળી	વંશી
વાડી	વાટિકા
વાદળ	વાતૂલ
વિજણો	વ્યજન
વિસામો	વિશ્રામ
વિસારો	વિસ્મરણ
વિંછી	વૃશ્ચિક
વેલો	વલ્લી
વેપાર	વ્યાપાર
વેહેવાર	વ્યવહાર
વખાણ	વ્યાખ્યાન
વાંકું	વક્ર
વસમું	વિષમ
શાકર	શર્કરા
શિયાળ	શૃગાલ
શિયાળો	શીતકાલ
સેજ	શય્યા
સસરો	શ્વસુર
સખણું	સુલક્ષણ
શણગાર	શૃંગાર
સધામ	સ્વધામ
સનેપાત	સન્નિપાત
સંધિવા	સંધિવાત
સાવરણી	સંમાર્જની
સરખું	સદૃશ
સરાણ	શાણ
સળકડી	શલાકા
લુહાર	લોહકાર
બેહેબાકળો	ભયવ્યાકુલ or વિરહવ્યાકુલ
છીંડું	છિદ્ર
ધરતી	ધરિત્રી
સાસૂ	શ્વશ્રૂ
સાહુડી	શલ્લકી
સાળો	શ્યાલક
સાળી	શ્યાલિકા
સિંધવ	સૈન્ધવ
સુખડ	શ્રીખંડ
સુતાર	સૂત્રધાર
સૂપડું	શૂર્પ
સહેલું	સુલભ
સઇ	સૂચિક
સોઈઆણી	સાવિકા
સોક	સપત્ની
સોનું	સુવર્ણ
સોય	સૂચિ
સગડી	શકટી
સસલું	શશક
સંઘરો	સંગ્રહ
સપરમો	સુપર્વ
હથેલી	હસ્તતલ
હરડે	હરીતકી
હમણા	અધુના
હવાડો	આહાવ
હળદર	હરિદ્રા
હોળી	હોલિકા
થાણું	સ્થાન
ફાંસો	પાશ
પિયર	પિતૃગહ
બંધકોશ	બદ્ધકોષ્ઠ
લખેસરી	લક્ષશ્રી
વેવાઇ	વૈવાહિક
લક્કડખોદ	કાષ્ટકુટ
રખ(ખે)વાળ	રક્ષપાલ

423.— Originals in Persian.

આબખોરો—આબખુરે from આબ water, and ખુરદન to drink
અસ્તર—આસ્તર from આસ્તુર્દન to spread
અજમાયશ—આઝમાએશ from આઝમુદન to try
આબરૂ—from આબ water, and રૂ face
કમબખત—કમબખ્ત from કમ less, and બખ્ત fortune
કારીગરી—કારકર્દગી from કાર work, and કર્દગી that which is done
કારકુન—from કાર work, and કરદન to do
કારખાનું—from કાર work, and ખાને house
કારભાર—કારોબાર from કાર business, and બાર entering
ખાયેશ—ખાહેશ from ખાસ્તન to desire
ખાનગી—from ખાને house
ખુદા—from ખુદ self, and આમદન to come
ખુનરેજી—from ખુન blood, and રીખતન to pour
ખુબસુરત—from ખુબ beautiful, and સુરત face
ખુમચો—ખૂમચેહ   શી—કુરશી
ખુશબો—ખુશબુ from ખુશ pleasant, and બુ smell
ગાલીચો—from ગાલેહ household furniture, and ચે diminutive
ગુંજાશ—ગુંજયેશ from ગંજીદન to be contained
ગુલાબ—from ગુલ rose, and આબ water
ચશ્મા—from ચશ્મ an eye જનાકારી—ઝનાકારી from ઝન a woman
જાનવર—from જાન soul, and વર possessing
જરદોજ—ઝરદુજ from ઝર gold, and દુખ્તન to sew
જહાંપનાહ—જહાનપનાહ from જહાન world, and પનાહ shelter
તનદુરસ્તી—from તન body, and દુરસ્તી state of being good
તવંગર—તવાંગર from તવાન power, and ગર having
દગલબાજ—દઘલબાજ from દઘલ fraud, and બાખ્તન to play
દરમાયો—દરમાહ from દર every, and માહ month
દલગીરી—દિલગીરી from દિલ heart, and ગીરફતન to seize
દસ્તાવેજ—દસ્તઆવીઝ from દસ્ત hand
દસ્કત—દસ્ખત—દસ્તખત from દસ્ત hand, and તખ writing
દિવાનું—દીવાનેહ—from દીવ demon, and આનેહ like
દુરબીન—from દુર distant, and દીદન to see

દુશ્મન—from દુશ evil, and મનીદન્ to drink
નાખુદા—નાવખુદ from નાવ a boat, and ખુદા master
લાચાર—from લા without, and ચારેહ remedy
નાબુદ—from ના not, and બુદન્ to exist
નિમકહરામ—from નમક salt, and હરામ unlawful
પરી—from પર wings
પાદશાહ—from પાદ throne, and શાહ master
પાયજામો—પાયજામે from પાય foot, and જામે garment
પિશાબ—પેશાબ from પેશ before, and આબ water
પેગંબર—પેઘમ્બર-પેઘામ્બર—from પેઘામ a message, and બુદન્ [to carry
ફરમાશ—ફરમાયશ from ફરમુદન્ to order
બગીચો—બાઘીચેહ—a diminutive from બાઘ a garden
બજાર—બાઝાર from બાઝ back, and આવરદન્ to bring
બબરચી—બાવરચી
બરતરફ—from બર on, and તરફ side
બાજી—ઝી-from બાખ્તન્ to play
બાજુબન્દ—બાઝુબન્દ
બુનિયાત—બુનિયાદ
બેશક—from બિ without, and શક doubt
ભિસ્તી—બિહીસ્તી
મજુર—મઝદુર—from મુઝદ wages, and વર having
મલમ—મરહમ
મુડદું—મુરદેહ from મુરદન્ to die
મેવા—મીવેહ
મોજાં (socks)—મુઝેહ
મોજાં (waves)—મૌજ
મોરચો—મૂરચેહ
મુખતેસર—મુખ્તસિર passive participle from એખ્તે સાર કદેન્ to [cut short.
રંગરેજ—રંગરેઝ from રંગ colours, and રીખતન્ to pour
રજાઈ—રઝાઈ
રન્ધો—રન્દેહ
રૂબરૂ—from રૂ face, and બ to [thou
રૂમાલ—from રૂ face, and માલીદન્ to rub
રોજનામું—રોઝનામેહ
શાબાશ—from શાદ happy, and બાશ be
સીસો—શીશેહ
સતાર—સિતાર from સેહ three, and તાર wire, string
સરકાર—from સર head, and કાર affairs
સરકો—સિરકેહ
સરંજામ—from સર head, and અન્જામ end
સરનામુ—સરનામે from સર head, and નામેહ writing
સરપાવ—સરાપા from સર head, and પા foot
સાલગીરી—સાલગીરેહ from સાલ year, and ગીરેહ a knot
સુરવાલ—સીરવાલ
સોગન—સોગન્દ

હરદમ—from હર every, and દમ moment
હુકમનામુ—હુકમનામેહ from હુકમ order, and નામેહ writing
હોશિયારી—હુશીયારી from હુશ wisdom, and યારી friendship
સંખજીરૂં—સંગેજીરાહત from સંગ a stone, and જીરાહત a wound
અંબાડી—અંબારી ઓજાર—ઔઝાર
કરારદાદ—from કરાર an agreement, and દાદન to give
જુસ્સો—જોશ from જોશીદન to boil
તેજાબ—તેઝહાબ from તેઝ strong, and આબ water
નાદાન—from ના not, and દાન knowing, from દાનેસ્તન to know
મુબારકબાદી—from મુબારક happy, and બાદ mayest thou be
મોજ—મઝેહ મોજે—મૌઝે રકાબી—રિકાબી સાલસ—સલીસ
સાગ્રીત—શાગીર્દ
હરામજાદું—હરામઝાદેહ—from હરામ unlawful, and ઝાદેહ born

424.— Originals in Arabic.

અખત્યાર—ઈખતિઆર અખબાર—plural of ખબર
અદાલત—from અદલ justice અદાવત—from અદુ an enemy
અફવા—અફ્વાહ—plural of ફુહ mouth
અનામત—અમાનત—from અમન safety અલાહિદું—અલાહીદેહ
અશરાફ—plural of શરીફ noble
આશક—આશિક—from ઈશ્ક love
એહશાન—from હસન to do good હેવાલ—એહવાલ—plural of હાલ
ઓરત—ઔરત—from ઔર naked
ઓલાદ—plural of વલદ a son કજીયો—કઝીયેહ
કબજો—કબઝેહ—from કબ્ઝ taking કબુલાત—કબુલીયત
કવાયત—કવાએદ—plural of કાયદેહ
કિરમજ—કિરમિઝ કુદરત—from કદર power
કેફ—કેયફ કેર—કેહર
કોલકરાર—કોલવકરાર ખાસિયત—from ખાસ peculiar
ખેરસલ્લા—from ખેર good, happy, and સુલેહ peace
ખેરાત—plural of ખેરત ગફલત—ઘફલત—from ઘફલ negligence
જમાત—જમાઅત—from જમેઅ collecting
જમેયો—જંખિયેહ જવાહીર—plural of જોહર (ઝવેર)
જામીન—ઝામિન from ઝમન being surety for another

જીસ્લો—જીલેઅ જુમ્મો—જિમ્મેહ
તકલીદી—તકલીદી from તકલીદ imitation
તગાદો, તકાદો—તકાઝા from કુઝા to demand
તપસીલ—તફસીલ from ફસલ to divide તબેલો—તવીલેહ
તરજુમો—તરજુમેહ તવારીખ—plural of તારીખ
તસવીર—from સુરત face તાજુબ—તાઅજ્જુબ from અજબ wonder
તાલુકો—તાઅલ્લુકેહ from અલક depending
દોલત—from દૌલત from દૌલ fortune નકશો—નકશેહ
નજળો—નઝલેહ from નઝલ to descend
નાજર—નાઝિર from નઝર sight ફકીર—from ફુક poverty
ફજેતી—ફઝીહત ફાજલ—ફાઝિલ from ફઝલ bounty
ફારગતી—ફારેઘખતી from ફારેઘ released, and ખત a letter
ફુરજો—ફુરઝેહ
બીલકુલ—from બી without, અલ the, and કુલ total
બેલાશક—from બી, લા without, and શક doubt
મગદૂર—મકદૂર from કદર power મજાક—મઝાહ, મઝાહત
મજલ—મંઝિલ મનસુબો—મનસુબેહ from નસબ erecting
મરામત—મરંમત મશાલ—મશઅલ from શોઅલે a flame
મસ્કરી—મસ્ખરગી from સખરીએ jest મસલત—સમલહત
માતબર—મોઅતબિર માફક—મુવાફીક from વફક to agree
મામલત—મુઆમલત from અમલ action
મારફત—મુઆરિફત from મુઆરિફ from અરફ to know
માશુક—માઅશુક from ઇશ્ક love મુકરદમો—મુકદ્દમેહ
મિજલસ—મજલિસ from જલસ to sit મુકાદમ—મુકદ્દમ
મુનસફ—મુનસિફ from નિસ્ફ half
મુબારક—from બરકત a blessing મુરબ્બી—from રબ્બ supporter
મુલાકાત—from લકા appearance
મેહેસૂલ—મહસૂલ past participle from હાસીલ કરદન્ to acquire
મોહોરમ—મોહર્‌રમ from હરામ unlawful
રમજાન—રમઝાન from રમ્ઝ fasting
લવાજમ—લવાઝિમ plural of લાઝેમત from લાઝિમ necessary
વસિયતનામું—વસિયતનામેહ from વસિયત a last will, and નામેહ a written document

વસીલો—વસીલેહ વાયદો—વાયદેહ from વઅદ promising
શરાબ—from શરબ to drink [in general
સરિયામ—શારેઅઆમ from શારેઅ a high way, and આમ people
સાબુ—સાબુન સીકન્દર—ઇસ્કન્દર હકીગત—હકીકત from હક truth
હકુમત—from હુકમ command હમાલ—હમ્માલ from હમલ to carry
હરામખોર—હરામખુર from હરામ unlawful, and ખુર from ખુરદન [to eat
હલવો—હલવા from હલ્વ being sweet
હવાલો—હવાલેહ હાંસલ—હાસિલ from હસલ to acquire
હોદ્દો—ઓહદેહ ઈલકાબ—અલ્કાબ plural of લકબ to style
આજમ—આઝિમ from અઝમ great
આજીજી—આજીઝી from આજીઝ weak
એકરાર—ઈકરાર from કરાર agreement
ઈન્તેજાર—ઇન્તિઝાર from નઝર sight વારેફ—વાકફ from અર્ફ known
તુકમરીયાં—તુખ્મે રૈહાંન from તુખ્મ seed પોલાદ—ફુલાદ
આલીજાંહ—from આલી high, and જાહ dignity
અખતરો—ઈખ્તરા from ખરેઅ splitting, analysing

425.— Originals in English.

Gujarati	English	Gujarati	English
આડર	order	કલાક	clock
આલરેટ	all right	કાંપ	camp
આલબેલ	all well	ટીકીટ	ticket
ઇંજનેર	engineer	રોન	round
ઈસ્પિટાલ	hospital	હુકમદાર	who comes there
કપતાન	captain	કાફી	coffee
કામેટી	committee	કરાંટી	quarantine
જાનેવારી	January	પલેગ	plague
ફેબરવારી	February	સુપરીટેંટ	superintendent
મારચ	March	કોબીજ	cabbage
કારતુસ	cartridges	કોરટ	court
કીટલી	kettle	ગલાસ	glass
કોપરબરાસ	copper-brass	ગાજ	gauze

જરમર	German silver	ગેણી	guinea
તીજોરી	treasury	ગવંડર	governor
તીજોરર	treasurer	બટાકા	potato
બાટલી	bottle	લાનકલાક	lawn cloth
મડમ	madam	સીલેટ	slate
મનવાર	man-of-war	લાંયરી	lawyery
ફારમ	form	વાસકુટ	waistcoat
રપોટ	report	સટ	set
રસીદ	receipt	જાકીટ	jacket
સટલ	settle	પાટલુન	pantaloon
ટામરેલ	tramway	ગાંટર	garter
વાનીસ	varnish	ફાસીન	fashion
બુટામ	button	ફલાલીન	flannel
કબાટ	cupboard	રાજેસ	Roger's
ફુલીસકેપ	foolscap	બ્રુમ--બુરૂમ	Brougham
પાનેર	panel	પોટીસ	poultice
ગીલીટ	gilt	બન્નુસ	burnouse
સીલીક	silk	અંજન	engine
હંડરવેટ	hundredweight	નાટપેટ	not paid.

FINIS.

OPINIONS.

......It promises to be *a useful addition* to the existing text-books

AMBALAL SAKARLAL,

M. A., LL. B.

......It will prove *a very useful* and *instructive guide to students,* for whom it is specially intended. The general reader will also find it very useful......*I strongly recommend the book for use in our High schools.* Looking to the arrangement of the subject-matter, the lucidity of the exposition, and the simplicity of language, the book is bound to be a success.

DAMUBHAI DAHYABHAI MEHTA,

M. A., B. SC, LL. B.

......An *excellent grammar* of the Gujarati Language in English *for the use of the students as well as the general public......It supplies a want long felt of a Gujarati Grammar by one whose mother-tongue is Gujarati.*

JAMIETRAM NANABHAI,

B. A., LL. B.

......*Very useful to students reading Gujarati for their examinations*.........The students would find in your book much that is required for their purposes. Your book, I need hardly say, is deserving of every encouragement, and I wish you every success.

MARKAND NANDSHANKER MEHTA,

B. A., LL. B.

......In a moderate compass *it will supply a real want.* Your arrangement of the book and classification of subjects is excellent, the treatment thereof clear, concise and complete. I wish it a great success.

CHUNILAL MANEKLAL GANDHI,

B. A., LL. B.

SAHITYA RATNA

OR

GEMS OF GUJARATI LITERATURE

BY

I. P. KHANSAHEB, B. A.

AND

NARHARILAL TRIMBAKLAL,

M. A., LL. B.

PRICE RE. 1-4-0.

Can be had from

KARSANDAS NARANDAS BOOKSELLER,

SURAT.